

Viktor Kravtjenko

Jag valde rättvisan

AB Arbetarnes Tryckeri, Stockholm 1950
Originalalets titel: I CHOSE JUSTICE
Till svenska av Einar Dellgren och Sven Löfgren

Innehåll

<i>Del I: Paul Kedrins odysseé</i>	1
I. På marsch	1
II. Preludium i Paris	8
III. Inför mina domare	19
<i>Del II. Anklagelserna</i>	28
IV. De på armod rika	28
V. Gå med eller dö	33
VI. Ingenting att förlora mer än era bojor!	40
VII. "Bölden"	48
VIII. Straff utan brott	62
IX. En man som lurade döden	70
X. Spolierade liv	76
XI. Svärdet och ormen	89
XII. De stulna åren	97
XIII. Folkets fiender	111
XIV. Från Norra ishavet till Kaukasus	128
XV. Skuggan som förlänges	132
<i>Del III. Försvaret</i>	148
16. Tysta vittnen	148
17. Stalins kämpar	164
18. Domen	172
<i>Del IV. Slutsatser</i>	177
19. Om vi vill leva vidare	177

OBS. I det bokoriginal som använts för att digitalisera denna bok saknas tyvärr slutet av kapitel 18 och början av kapitel 19: sidorna 305-320. Detta markeras i texten (se sid. 177 nedan). Om vi får tillgång till de saknade sidorna så kommer vi givetvis att komplettera med dem.

Om författaren, se [Viktor Kravtjenko – ett sovjetiskt människoöde](#) av Martin Fahlgren
Av Kravtjenko finns på marxistarkivet även [Jag valde friheten](#)

Del I: Paul Kedrins odysseé

I. På marsch

Snöflingor dalade tätt från en mörk och vintrig himmel och bredde ett vitt täcke över staden New York. För mig, en man utan fosterland, hade denna stad blivit ett hem. Inte ett hem i den fulla betydelse som amerikanerna inlägger i ordet — en fridens, lugnets och trygghetens boning. För mig var den endast den plats där jag hade bott i åtskilliga år bland varmhjärtade vänner och farliga fiender; men den var det enda hem jag ägde. Bland mina minnen från New York rymdes många lyckliga dagar, men alltför ofta hade även de ljusaste ögonblick fördunklats av en djup otrygghetskänsla.

Redan från allra första början hade jag varit väl medveten om att en stor och skoningslös makt traktade efter mitt liv. Tid efter annan hade jag under min vistelse i New York fått oförtydbara påminnelser om att mina fiender inte hade glömt mig. Till att börja med hade dessa påminnelser ingivit mig en känsla av överhängande fara, men efter hand som dagar, veckor och månader radades efter varandra och blev till år hade min känsla av att leva på lånat tid så småningom förbleknat. Det vore oriktigt att säga att jag inte längre hyste någon som helst fruktan för att drabbas av ond, bråd död eller bli bortrövad, men på det hela taget hade jag med hjälp av en regelbunden livsföring lyckats driva dylik ängslan i bakgrunden av mina tankar.

Nu, när jag var i färd med att i djupaste hemlighet lämna New York, flyende som en brottsling på dolda vägar genom mörkret, hade dessa mardrömmar återvänt, och detta med fördubblad styrka; ty nu hade mina fiender ett nytt och till och med ännu starkare motiv för att göra av med mig — nämligen för att till varje pris hindra mig från att fullfölja det syfte för vilket jag denna samma kväll skulle lämna New York. Säkert måste de veta att jag stod i begrepp att bege mig av på mitt värv. Kände de manne också tidpunkten jag valt för min avfärd, vägen jag skulle fara och de åtgärder som vidtagits till mitt skydd? Hittills hade de alltid känt till dylika detaljer.

Men det jag visste skulle inte försvinna med mig. Mina anteckningar, dokument och manuskript — all min ammunition för kampen mot sovjetregimen — hade jag redan långt dessförinnan anbragt på ett säkert gömställe bland vänner som jag kunde lita på.

Än en gång öppnade jag mina resväskor och gick igenom mina papper för att övertyga mig om att jag inte hade glömt något som jag skulle komma att behöva i den strid i vilken jag snart skulle bli invecklad. Endast en enda vän åtföljde mig, en vän på vars trohet och tystlåtenhet jag obetingat kunde lita. När allt var i ordning, och avresans stund var inne, bar vi ut de tunga väskorna. Jag låste dörren till våningen. Vi dröjde ett ögonblick i skuggan nere i porten och spanade med blicken längs gatan utanför. New York föreföll för en gångs skull fridfullt och dess brus dämpat, under den fallande snön.

Bilfärden genom natten tycktes aldrig vilja ta slut. Jag kunde inte låta bli att ideligen vända på huvudet och titta genom bakrutan. Det var naturligtvis fånigt, för vem skulle väl genom att stirra på efterföljande bilars strålkastare kunna få veta vem som satt i dem? Och hela tiden bad jag chauffören skynda på. Mina amerikanska vänner har svårt för att förstå den sortens spänning, men så har de också sluppit erfara hur det är att leva i en polisstat. De kan inte veta, som jag och alla mina landsmän vet, hur långa armar NKVD har, och huru skarp syn och hörsel. Min nervositet började smitta min vän. Våra röster blev skarpa, vårt tal korthugget. Men så dök ljuset

från flygfältets starka strålkastare upp genom den fallande snön framför oss.

Allt hade man tänkt på för att garantera en trygg avfärd utan intermezzon. Mina väskor skjutsades iväg med fart. Jag fördes snabbt till det väntande planet, till och med innan spärrarna öppnades för övriga passagerare, och jag satt därför på min plats då de började troppa in. Diskret, men uppmärksam, granskade jag varje ansikte. Passagerarna tycktes utgöras av den vanliga triviala samling man kan vänta sig att finna ombord på varje internationellt trafikplan — affärsmän, turister, en eller ett par ämbetsmän — men vilken av dem som helst kunde vara en agent för den stormakt som genom en ödets nyck kommit att få intresse av att förgöra mig. NKVD:s agenter är som kameleonter. De uppträder i de mest oväntade skepnader.

Motorerna dånade, och vi rusade fram längs den långa startbanan. Jag kände att planet lyfte. Nu var vi uppe i luften, vi kretsade ovanför flygplatsen, höjde oss mer och mer, och ljusen därnere började dö bort. Så rätade den stora metallfågeln ut sin kurs, de kraftiga motorernas dån blev till ett jämnt och entonigt brummande, och så var vi då på väg, österut, mot Paris.

Om jag skulle lyckas i den uppgift jag påtagit mig, var första förutsättningen att jag komme helskinnad fram till Paris. Medan jag satt där i planet, försjunken i tankar, reflekterade jag över hur lätt det skulle vara för mina motståndare att förhindra detta. Om Sovjets agenter visste att jag skulle vara med just detta plan, kunde de i lugn och ro syssla med att ordna ett sammanträffande mellan mig och döden. Det skulle inte vara alltför svårt för dem att öva sabotage mot planet och på så sätt hindra mig från att någonsin komma fram till min bestämmelseort. Hade de ställt sig på lur vid min bostad och försökt fälla mig i Förenta staterna, skulle grava misstankar omedelbart ha drabbat mördarna; ingen skulle ha kunnat tvivla på vem som bar ansvaret för dådet, och inför ett dylikt vilt tilltag skulle kanske till och med NKVD tveka. Men en olyckshändelse mitt ute på havet, där Nordatlantens vatten skulle gömma bevisen för evigt! Ett flygplan hade avgått från New York mot Paris. Det hade bara inte kommit fram!

Jag tittade mig omkring på mina medpassagerares lugna anleten, och mitt samvete gav mig ett styng. Genom att välja att färdas med detta plan, tillsammans med dem, hade jag utsatt dem för alla de faror som hotade mig. För sovjetregimens agenter skulle det ingenting betyda att ta fyrtiofem oskyldiga liv samtidigt med mitt. Deras handlingar leddes, och leds fortfarande, av två principer, nämligen ”ändamålet helgar medlen” och ”vad som är nödvändigt är också tillåtligt”.

Jag lutade mig tillbaka i fåtöljen och slöt ögonen. Det var ingen mening med att låta hjärnan mala länge på denna tankegång.

— Vill min herre vara vänlig att fylla i de här båda formulären?

Jag ryckte till och öppnade ögonen, och stirrade med förvåning och onda aningar på de två pappersark som Air Frances förtjusande flygvärdinna höll framför mig. Det här var en detalj som någon hade glömt att ordna — den första blundern i den hittills så perfekt genomförda planen för min resa. Det hade fordrats alldeles speciella medgivanden för att jag skulle få gå ombord på detta plan så gott som i hemlighet; mina biljetter och papper var utskrivna i antaget namn. Det var till och med en del av de personer som hade hjälpt till med dessa arrangemang som inte hade känt till min identitet; det var nämligen överenskommet att det inte skulle få finnas något skriftligt vittnesbörd om min ombordvaro på planet. Det fanns två skäl härför. Det ena var naturligen att ett antaget namn skulle hjälpa till att dölja min identitet för dem som ville komma mig till livs. Det andra var ännu mer övertygande: jag fruktade att ett skriftligt vittnesbörd om att jag hade tillåtits resa under antaget namn skulle kunna användas som ett tillhygge mot de tjänstemän som givit mig tillstånd därtill, och dessutom sättas in med stor effekt för att skada syftet med min resa.

Från det ögonblick jag steg ombord på planet, låg ansvaret för min säkerhet i händerna på franska polisen. Den hade visat sig väl medveten om nödvändigheten att iaktta försiktighet. Redan då jag ännu var kvar i New York hade grundligheten i dess förberedelser gjort ett djupt intryck på mig: så t. ex. hade jag fått motta en synnerligen omsorgsfullt utförd plan av de hotellrum jag skulle bebo i Paris. Alla dörrar, fönster och garderober var noga utritade. Närmaste vägen till alla trappor och hissar framgick också. Alla tänkbara upplysningar, som skulle kunna hjälpa mig att ta väl vara på mig själv i händelse av fara, var medtagna.

Eftersom jag visste hur noggrann den franska polisen hade varit och hur allvarligt den tog på uppgiften att beskydda mig, var det inte konstigt att jag såg villrådig ut.

— Måste jag fylla i de här? frågade jag.

— Jaa tack, svarade flickan leende. De är inte alls krångliga. Ska jag kanske hjälpa till med dem?

— Å nej tack, det behövs inte, svarade jag. Det var uppenbart att jag skulle tilldra mig mera uppmärksamhet om jag försökte undandra mig denna formalitet än genom att foga mig efter den. Jag började därför fylla i blanketterna. ”Namn: Paul Kedrin ...”

Mina onda aningar visade sig senare berättigade, när kommunisterna utöste sin vredes skålar inte bara över mig, utan även över de franska och amerikanska myndigheter som rått mig att resa under täcknamn. Det var nämligen inte mitt eget påhitt att jag skulle resa under namnet Paul Kedrin. Inte heller var det på förslag av amerikanska regeringen. Det var de franska myndigheterna, vilka ju bar ansvaret för min personliga säkerhet, som trodde att de skulle kunna skydda mig mer effektivt, om tiden och platsen för min ankomst till Frankrike inte basunerades ut till dem som ville min ofärd. Det var ingenting annat än ett naturligt försiktighetsmått från den franska polisens sida, fast kommunisterna försökte måla ut det som ett led i en internationell komplot mot dem. Den franska polisen skulle otvivelaktigt ha använt samma metod för att skydda vilken bemärkt person som helst — även om det varit fråga om en kommunist — som kommit på besök till dess land och ansetts behöva ett dylikt skydd.

Det torde nu vara lämpligt att jag relaterar några händelser ur mitt förflutna. Som de som läst min förra bok, [Jag valde friheten](#), redan känner till, kom jag ursprungligen till Förenta staterna som medlem av den sovjetryska inköpskommissionen, till vilken jag knutits i augusti 1943.

Under min barndom i Ryssland hade jag med egna ögon sett orättvisorna under tsardömet; mina första minnen hänger samman med mitt folks uppvaknande och revolutionens stormflod. År 1929 gick jag in i kommunistpartiet. Jag trodde uppriktigt på partiets ideal och förtröstade helt och fullt på att det skulle leda folken i mitt land mot en bättre tillvaro, i såväl andlig som materiell och politisk bemärkelse. Jag trodde också att det skulle bringa framåtskridande och en mer utbredd rättvisa även åt de övriga folken i världen. Det krävdes många års gradvisa, men allt starkare besvikelser, bittra personliga erfarenheter och iakttagelser av det ryska folkets gränslösa lidanden under kommunismens diktatoriska färla — denna samma kommunism som hade hållits upp för massorna som en frälsningens lysande fackla — för att övertyga mig om hur grundligt jag miss-tagit mig, och öppna mina ögon för sovjetssystemets falskhet och barbari.

Min nya insikt var emellertid till föga båtnad så länge jag stannade kvar innanför Sovjetunionens gränser. Den som aldrig levat i en polisstat kan inte göra sig en föreställning om hur fullkomligt gagnlöst och omöjligt det är att öppet träda i opposition mot det härskande systemet. Men beslutet att frigöra mig ur dess järngrepp växte inom mig tills det blev drivkraften i min tillvaro — det och i ännu högre grad beslutet att bringa mitt folks utsägliga lidanden och dess

förtryckares rätta natur till yttervärldens kännedom.

Det efterlängtrade tillfället härtill kom då jag sändes till Washington. I min föregående bok har jag redan berättat om hur det gick till då jag klippte av förbindelserna med sovjetregeringen och sökte skydd hos amerikanerna mot dess säkra raseri. Jag har också berättat om hur kommunisterna, vilkas sak jag övergivit, reagerade, hur sovjetregeringen gjorde allt som stod i dess makt för att övertala amerikanska regeringen att överlämna mig i dess händer; hur *Daily Worker* offentligt hotade med att jag skulle bli ”utplånad”; hur sovjetagenter följde efter mig från adress till adress, från stad till stad; hur vänner som gav mig husrum utsattes för hotelser. Men min egen flykt var inte nog för att tillfredsställa mig, inte heller kommer den någonsin att bli det. Min frihet, vetskapen att jag — en på miljonen — fick gå omkring som en fri människa medan oräkneliga skaror av mina landsmän levde under tyranni, lade ett tungt ansvar på mina axlar. Min uppgift och min plikt var att göra det enda som stod i min makt för att bringa möjligheten till frihet närmare mitt förtryckta folk: att för hela världen berätta sanningen om dess lidanden och avslöja dess förtryckare. Jag önskade frihet för alla mina landsmän, och i detta syfte ville jag resa världsoinionen mot det tyranni som förslavade dem.

Kanske skulle sovjetregeringen ha kunnat glömma sin förbittring mot mig om jag hade hållit tyst och varit nöjd med att ha vunnit frihet för mig själv. Men till ett sådant pris skulle min frihet ha tett sig värdelös för mig, och därför berättade jag i min bok sanningen om sovjetregimen sådan jag känt och iakttagit den.

Det mottagande som kom *JAG VALDE FRIHETEN* till del har varit en källa till den allra största lycka och tillfredsställelse för mig. Det har också varit en källa till förvåning för mig. Jag hade ingen föreställning om hur utbredd hungern efter att få erfara sanningen om Sovjetunionen verkligen var, förrän jag fick upplagesiffrorna från länderna i Västeuropa och Sydamerika och från de fjärran Australien, Kina och Ostindien. Jag känner en tacksamhet utan gräns för att mitt arbete i någon mån kunnat bidra till att stilla denna hunger.

När jag bröt med sovjetregeringen hade jag uttalat min krigsförklaring. Det andra slaget slog jag då jag skrev min bok. På hösten 1947 inträffade något som uppkallade kommunisterna till ny aktivitet emot mig. Dess återverkningar överträffade vida de båda föregående tilldragelsernas och gav mig ett tillfälle att utdela ett tredje slag.

Den 13 november 1947 offentliggjorde en i Paris utkommande kommunistisk litterär veckotidskrift vid namn *Les Lettres Françaises* en artikel under rubriken: ”Hur Kravtjenko tillverkades”. Den var undertecknad ”Sim Thomas”. Sim Thomas var, förklarade tidningen, en amerikansk journalist som hade fått sina informationer av en god vän som arbetade i OSS (Office of Strategic Services) — den amerikanska hemliga tjänsten under kriget. Enligt denna ”oantastliga” källa, hade jag tillbringat min tid i Washington med att frekventera nattklubbar, spela och dricka, och ofta kommit berusad till mitt tjänsterum på morgnarna. Dignande under skulder och på vippa att bli hemskickad till USSR att stå till svars för mitt dåliga uppförande, var jag ett idealiskt verktyg för OSS att använda gentemot Sovjetunionen. (Detta vid en tidpunkt då Förenta staterna och USSR var krigsallierade och Amerika stod i begrepp att öppna den andra front som Kreml hade påfordrat!) Enligt ”Sim Thomas” hade OSS, sedan det betalt mina skulder, smusslat mig bort från Washington. Det beslöts samtidigt att jag skulle skriva en Sovjet-fientlig bok.

”Efter åtskilliga månader”, fortsatte artikeln, återopande sig på den föregivne amerikanske OSS-tjänstemannen, ”hade han lyckats åstadkomma cirka sextio sidor nära nog oläslig och för varje praktiskt ändamål oanvändbar text”. Arbetet med boken fortsattes därför av andra händer, påstods det. Jag inte bara icke hade skrivit denna bok, utan var fastmer så uppenbarligen ur stånd att

skriva den att jag hölls borta ur folks åsyn, inte, såsom det hade uppgivits, för att mitt liv var i fara, utan därför att det, om jag visade mig, omedelbart skulle stå klart att jag var alldeles för höggradig imbecill för att kunna skriva någon bok över huvud taget!

Ironiskt nog anklagades jag för detta — att ha lånat mitt namn åt en förfalskad bok — i en artikel vilken jag väl visste i sig själv var en förfalskning. Ingen visste bättre än jag att historien om min tjänstgöring som verktyg åt OSS var fullständigt osann. Artikeln i *Les Lettres Françaises* var ett rent falsifikat, och jag hade goda skäl anta att även Sim Thomas och hans vän i OSS tillhörde mytens värld. Jag satt nämligen inne med vissa fakta rörande ursprunget till denna melodramatiska historia vilka knappast torde ha varit bekanta för *Les Lettres Françaises'* franska läsare.

I oktober 1947 (månaden innan Sim Thomas-artikeln publicerades) hade *The Soviet Patriot*, en publikation som utges av ryska ambassaden i Paris, tryckt en liknande artikel om mina stämplingar med amerikanska myndighetspersoner och om den falska ursprungsbeteckningen till min bok. Det påstods att jag hade stulit hemliga dokument ur kassaskåpet på ryska ambassaden i Washington och sålt dem till amerikanska utrikesdepartementet, och vidare att min bok hade skrivits i en synnerligen vördnadsbjudande omgivning, nämligen i president Trumans egna ämbetslokaler!

När *Les Lettres Françaises* såg Soviet Patriots tilltag passera ostraffat, var det inte så märkvärdigt att den beslöt sig för att ta upp historien, brodera vidare på den och förläna den större trovärdighet genom att uppfinna den amerikanske journalisten ”Sim Thomas” och hans vän i OSS och låta dem gå i borgen för den. För var och en som i likhet med mig jämförde de två artiklarna, måste det stå klart att de hade kokats ihop av samma kockar och efter samma recept.

Därför tog heller ingen, senare, under rättegången, ”Sim Thomas” alltför mycket på allvar. Av formellt juridiska skäl var jag tvungen att även ta ut stämning på honom, när jag väckte åtal mot tidskriften. Men ”Sim Thomas” uppenbarade sig helt naturligt aldrig vid domstolen, inget ljus kastades någon gång av försvaret över frågan om hans identitet, och till och med domaren lät en gång undslippa sig en antydning om sin egen misstro till historien, då en av *Les Lettres Françaises'* redaktörer på en fråga harmset svarade:

— Sim Thomas sa i alla fall så, och jag litar på hans ord.

— Det är påtagligen högst beklagligt, insköt domaren Durckheim torrt, att Sim Thomas inte är här. Men jag visste från första början att Sim Thomas inte skulle komma, därför att Sim Thomas inte existerade.

Jag väckte inte åtal omedelbart efter publiceringen av Sim Thomas-artikeln, ty *Les Lettres Françaises* fortsatte skrivierna i nya notiser i vilka tidningen inte gömde sig bakom en fiktiv journalist. Då tog jag ut stämning. Jag hade fått det vapen jag behövde.

Enligt *Les Lettres Françaises* var jag antingen en lögnare eller ”en dekisfigur”. Jag var en ”simpel förrädare”, en ”fiende till Frankrike och en fiende till de krigförande allierade”. Jag hade spelat Hitler i händerna genom att bryta min undersåtliga lydnadsplikt gentemot Sovjetunionen mitt under ett krig. ”Kravtjenko är en marionett vars tydligt synliga trådar är 'made in USA'.” Detta trots att min flykt till friheten hade ägt rum medan Förenta staterna bekämpade Hitler med all sin makt.

Dessa våldsamma och ofta otillständiga angrepp mot mig var samtidigt angrepp på Förenta staterna. Min bok ”hade till syfte att få oss att glömma att det trotskistiska högkvarter som organiserade morderna på Kirov, på Kujbitsjev och på Gorkij och hans son har återupprättats på Förenta staternas territorium av just dessa samma personer som idag håller i trådarna till sin

leddocka Kravtjenko.”

I en annan artikel skrev *Les Lettres Françaises*:

”Ja, Kravtjenko är endast en bonde i ett föråldrat spel. Förr kom dessa snuskskribenter till oss från Tyskland. Numera importerar de från Amerika. Men vare sig de är Hitlers eller Trumans andas barn, så länge det finns typer sådana som Kravtjenko, kommer det att finnas fria män som ger dem svar på tal.”

Nu kallade jag dessa ”fria män” till svars. Deras reaktion var ögonblicklig. ”Kravtjenko har tillkännagivit sin avsikt att förvandla denna sak till en rättegång mot Sovjetunionen ...” skrek *Les Lettres Françaises*.

Detta var också rättegångens verkliga innebörd. Min bok hade varit en anklagelse mot sovjetregimen. *Les Lettres Françaises'* redaktör hade beskyllt mig för falsk angivelse. För att klara sig undan en fällande dom för ärekränkning måste de bevisa, att jag inte hade berättat sanningen om Ryssland under kommunismen. För att vara säker på att få dem fällda måste jag bevisa att jag hade talat sant. Sålunda skulle för första gången sovjetregimen ställas till ansvar för sina gärningar inför en västerländsk domstol, en demokratisk domstol, inte ett tribunal tillskapat för att främja en viss regims politik, som alla domstolar i totalitära länder, utan ett forum för befordrande av sanning och rättvisa. En enskild individ, en f. d. medborgare i Sovjetunionen, skulle uppträda som åklagare gentemot denna stat.

Under de många månadernas febrila förberedelser för rättegången, vilken skulle äga rum fjorton månader efter Sim Thomas-artikeln publicering, fördubblade kommunisterna sin aktivitet gentemot mig. De hittade på många egendomliga och irriterande sätt att hindra mig i mitt arbete.

Så till exempel upptäckte jag en morgon på ett bord nära den öppna spisen i min våning i New York ett besynnerligt föremål som jag visste inte hade funnits där dagen innan. Det var en pistolkula. Där stod den som en stum hotets budbärare, med sitt trubbiga tryne pekande rätt upp. Redan i den första förvåningen kunde jag inte låta bli att beundra den underfundiga psykologin i denna påminnelse. Någon skriven hotelse fanns inte med, utan hela uppgiften att räkna ut vad kulan skulle betyda hade överlåtits åt min fantasi. Jag forskade efter en naturlig förklaring. Fast jag var säker på att kulan inte tillhörde mig, provade jag den i min egen revolver. Den passade inte. Sedan lämnade jag över den till statspolisen — FBI —, men ingen annan ledtråd än fabrikat och kaliber kom fram. I och för sig var den ju en bagatell. Men den betydde att någon hade fritt tillträde till min trefaldigt låsta våning, vilkens läge inte ens mina närmaste vänner kände till. Den betydde att jag åter levde under bevakning.

Kort därefter fick jag genom min förläggare ett brev som var skrivet på franska och postat i Frankrike. Det var maskinskrivet och saknade underskrift. Brevskrivaren identifierade sig som en NKVD-agent som nyligen haft till uppgift att skugga mig. Han bevisade detta utan skynt av tvivel genom att redogöra för massor av detaljer beträffande mina rörelser i Förenta staterna, mina handlingar och personliga förhållanden, däribland många fakta som bara jag själv och min närmaste och mest betrodde vän kände till.

Han började med att uttrycka sin sympati för mitt arbete och min bok. Trots sitt tidigare engagemang som spion gentemot mig påstod han sig vara välvilligt inställd till mig och gav mig ett ”vänskapligt råd” att inte komma till Frankrike, vilket skulle bli ödesdigert för mig, varnade han. ”Vårt folk står i en stor tacksamhetsskuld till Er”, skrev han. ”Jag skall nu försöka betala den. Försök inte avslöja min identitet ... Jag löper stor risk genom att skriva detta ... Tro mig — Ni *måste* tro mig!

Jag har sett en hel del av Er — ty det var min uppgift ... Jag varnar Er: de tänker likvidera Er när Ni reser till Europa ... Lyssna på mig! Jag varnar Er än en gång ... Kom ihåg händelsen med kulan ...”

Jag lämnade över brevet till FBI, men trots den noggrannaste undersökning fick de inte upp något spår.

I månader pågick ett kusligt och störande ringande i min telefon, en sak som gick mig på nerverna kanske mer än någonting annat. Jag hade svårt för att sova under den där tiden och arbetade därför till tre och fyra på morgonen, då jag brukade slumra till av ren utmattning. Men knappt hade jag somnat förrän jag väcktes av envisa signaler från telefonen. I flera minuter kunde jag ligga och försöka ignorera dem. Men när det skärande oljudet hade ekat en stund genom den lugna våningen, stod jag inte ut längre utan lyfte på luren, sa ”Hallå?” och väntade. Tystnad. Ibland tyckte jag att jag kunde höra någon andas i andra ändan på tråden, men ingenting mer. Närvaron av en osynlig, fientlig makt tycktes fylla det dunkla rummet. Jag fick en spöklik känsla av att osynliga ögon iakttog mig.

— Hallå, hallå! upprepade jag. Vem är det? Tystnad.

Ofta fortsatte detta med oregelbundna mellanrum hela natten. Detta övertygade mig om att man konstant spionerade på mig. Ringningarna började nämligen aldrig förrän jag hade gått till sängs. Någon person, någonstans, befann sig i en sådan position att han kunde exakt följa mina göranden och låtanden.

Vi närmade oss Paris. Mina tankar övergick till att syssla med framkomsten och allt vad de närmaste dagarna och veckorna skulle föra med sig. Skulle ödet tillåta mig att ännu en gång gäcka mina fienders ansträngningar och leva åtminstone så länge att jag hann nå det mål på vilket jag arbetat ända sedan tanken på en rättegång först dök upp för mig, och för vars fullföljande jag nu var på väg till Paris?

Den tanke som alltid behärskade mitt sinne, och det jag verkligen fruktade för, var att jag inte skulle få slutföra den uppgift jag påtagit mig — och som jag hoppades och trodde skulle göra sanningen mera vidsträckt och effektivt känd än min bok förmått. Jag är inte modigare än andra män. Jag vill inte dö; men jag hyser mindre fruktan för döden än för att bli förgiftad med något bedövningsmedel, bortrövad och släpad ombord på ett ryskt fartyg och forslad till USSR. Det skulle inte bli det första företaget av den sorten för sovjetmyndigheterna. Och om det inträffade, skulle det verk jag vigt mitt liv åt — mitt folks befrielse från förtrycket — varit slut.

Sedan skulle man kunna vänta sig från Moskva en ny bok, signerad Kravtjenko, och nya artiklar, signerade Kravtjenko, — men huru olika *JAG VALDE FRIHETEN* skulle de inte bli! Kanske bleve det till och med en ”Kravtjenkorättegång” i Moskva, raka motsatsen till den Kravtjenkorättegång i Paris för vars fullföljande jag nu satt i ett flygplan som kretsade över den stora flygplatsen utanför den franska huvudstaden. Hur skulle väl jag kunna motstå de metoder som hade frambragt de krypande självanklagelserna från en Kamenjev, en Bucharin och en Rykov!

Och sedan?

En kula i nacken i någon av NKVD:s källare.

II. Preludium i Paris

1

Klockan var precis tolv på dagen då vi landade på Orlyflygfältet vid Paris. När jag steg ut, kom två trevliga unga män fram till mig, och den ene tilltalade mig på inte alltför fulländad ryska.

— Välkommen till Paris, herr Kravtjenko. Var snäll och följ med mig. Detta var mitt första möte med den franska politiska polisen, av vilken ödet hade bestämt att jag skulle få se en hel del under de dagar som

följde. Jag kördes i bil till mitt hotell vid Avenue Montaigne. Framför ingången drev några karlar i civila kläder omkring och försökte, som fransmännen formulerade det, ”ge intryck av att inte ge något intryck”. Men det är likadant i hela världen, en detektiv i civila kläder behöver inte någon uniform för att man skall känna igen honom.

Jag hade hört mycket berättas om den franska polisens skrupulösa noggrannhet, men verkligheten överträffade vida den vildaste detektiv-

historia. Jag kände mig som ett assurerat paket som försiktigt överlämnades ur hand i hand och slutligen deponerades i tryggt förvar hos fyra polisinspektörer som skulle bli mina ständiga skyddsänglar.

På vår signal på dörrklockan öppnades dörren till min bostad (som jag redan kände väl till genom planritningen som jag hade fått mig tillskickad) i tredje våningen, av en polisman. Omedelbart kastades jag in i en konferens om konsten att undvika onskans makter. Jag upplystes om vilka försiktighetsmått jag borde vidta då jag gick ut, respektive när jag stannade hemma. Alla de utpekade åtgärder som vidtagits, förklarades synnerligen utförligt för mig.

— Vi har just företagit en slutinspektion av alla lås, sa inspektören allvarligt. — Låt mig nu visa er —.

Vi gick en runda genom lägenheten, inspektören vred nycklar medsols och motsols och det var ett oavbrutet smällande och raspande av lås som låstes och låstes upp.

När den förste var övertygad om att jag hade lärt mig min läxa, övertog en annan inspektör undervisningen.

— Det vore lämpligt om Monsieur ville använda den här trappan så ofta det är möjligt, sa han, förde mig ut i hallen och pekade ut trappan för mig. Och jag råder er allvarligt att vara försiktig med att begagna er av hissar som är för allmänheten -

— Och vad nu posten beträffar, avbröt en tredje. Låt ingen som ni inte personligen hyser förtroende för bära den till postkontoret.

Den förste inspektören fortsatte:

— När ni kommer ned för trapporna, så vänd av till höger. En bil väntar på er på . . .-gatan. Gå ut snabbt, stig in i den och kör bort med detsamma. Då och då bör ni ändra platsen där ni vill att den ska vänta på er. Så följde en lång diskussion om vilka de tryggaste platserna kunde vara.

— Ni får aldrig gå någonstans utan sällskap, förehölls jag. Om något misstänkt skulle inträffa, kommer de inspektörer som svarar för er person omedelbart att vara hos er. (En kväll längre fram fick jag bevittna ett exempel på en dylik manöver, då två unga män brådstörtat rusade fram till mig på gatan. De visade sig vara ett par impulsiva sympatisörer, och de lyckades slutligen få framföra en hjärtlig lyckönskan till mig — vilket var allt vad de ville; men jag är säker på att

deras hjärtan hoppade över ett par slag vid den första reaktionen från min omgivnings sida!)

— Vad beträffar de angränsande lägenheterna, fortsatte inspektören, så har vi företagit en noggrann kontroll. Vi känner till varenda person som bor i samma våning som Monsieur. Likaså har vi kontrollerat lägenheterna i våningarna omedelbart ovanför och inunder. Var inte orolig, Monsieur! Det finns inga sovjetagenter här!

Vår grupp hade nu utökats med M. Poulenard, ett hotellbranschens snille, själva urtypen för det näringsfång han representerade — värdig, oklanderligt ekiperad, och alltid älskvärdheten själv.

— Vi har tänkt på allt, Monsieur, anförtrodde han mig. Titta på den här telefonen — det är en direkt linje, som inte passerar hotellets växel. Detta — (han sänkte rösten dramatiskt) — detta kommer att avstyra tappning av linjen eller tjuvlyssning på era samtal. Och i händelse den skulle vara ur funktion och det skulle bli nödvändigt att ringa över det vanliga nätet, kan det fåtal personer som är fullt tillförlitliga få lösenordet ”Mrs Cross” så har jag givit instruktioner att de skall släppas fram. Alla som eventuellt frågar efter Mr Kravtjenko kommer givetvis att få till svar att det inte finns någon gäst med det namnet på hotellet.

Äntligen tycktes det förtjusande lönnmordstemat vara slutdiskuterat — till mina rådgivares ledsnad, föreföll det.

— Två av dessa män, Monsieur, sa chefsinspektören och pekade på sina kolleger, innehar grad av förste inspektörer. (Detta betydde att de hade extraordinära befogenheter i händelse av en kritisk situation.) Det åligger dem att oavbrutet uppehålla sig i er närhet. Två skall åtfölja er vart ni går; en tredje skall alltid finnas i bostaden, som aldrig får lämnas tom; och den fjärde håller vakt på natten.

Jag tittade intresserat på dem. Jag måste bekänna, att jag aldrig har älskat polisen någonstans, och det kommer jag nog i stort sett heller aldrig att göra. Men dessa fyra herrar visade sig utgöra en grupp obestriddliga och överraskande personligheter som säkerligen kunde mäta sig med vad vilken annan poliskår i världen som helst skulle kunnat uppvisa. Jag kom att lära känna dem väl och respektera dem högeligen, och jag tror inte att de franska myndigheterna skulle kunnat finna en mera sympatisk och kompetent kvartett.

2

De första, oroliga veckorna i Paris, innan rättegången började, kommer alltid att stå för mig som en alldeles ovanligt jäktig, bekymmersam och arbetsfylld tid — särskilt det sistnämnda. Snart nog kom jag emellertid bra igång med mitt arbete. Min högra hand var min tolk och sekreterare, Alexander, som ingen någonsin kallade något annat än Sascha. Han var en ung man, hederlig och arbetsam, och i besittning av ett oförbränneligt gott humör, som försonade mig med mycket under denna påfrestande tid. Han hade ett snabbt och rörligt intellekt och fullgjorde på ett förträffligt sätt det svåra värvet att göra den ström av meningslösa ljud som avfyrades emot mig förståelig för mig. Han talade engelska, ryska, franska och tyska och vidarebefordrade troget mina egna tankar till dem som jag hade att göra med. Hårdast provades hans förmåga i rätten, där han i flygande fläng måste översätta korselden av frågor och svar från vittnen, advokater och domare.

Bland de förmåner och glädjeämnen som var förknippade med rättegången vill jag särskilt nämna samarbetet med min advokat, Georges Izard. Få män besitter en sådan vidsynthet, ett så lysande intellekt och en så djup och ädel uppfattning om människans värde som han. När jag beslöt väcka åtal mot kommunisterna, blev det nödvändigt att finna en jurist med de rätta kvalifikationerna — en man vars anseende och antecedentia från krigsåren var utan vank, och med en genomgripande

kännedom om politiska frågor. Georges Izard var mannen som fyllde dessa krav.

Hans ledande medarbetare i mitt mål var maitre Guilbert Heiszmann, en man med oändligt klokt och balanserat omdöme, en outröttlig flit och ett sinne för detaljer som närmade sig det geniala. I varje hänseende kompletterade han Izard, och deras samarbete visade sig alldeles särskilt lyckosamt. En annan av mina medarbetare, och en person som i fråga om den värdefulla hjälp han lämnade mig överträffades endast av de båda advokaterna, var min litterära agent i Frankrike, Gerard Boutelleau, en utomordentligt intelligent och duglig man, som bevisade sin hängivenhet för min sak genom den obegränsade beredvillighet att offra tid och energi på den, som han lade i dagen, inte blott under hela rättegången, utan även dessförinnan under många och långa månader.

3

Ända från åtalets anhängiggörande hade *Les Lettres Françaises'* taktik gått ut på att försöka vinna uppskov i målet. Kanske trodde tidningens ledning att om de bara kunde få rättegången uppskjuten tillräckligt många gånger skulle jag ge upp det hela. Redan under de juridiska förpostfäktningar som föregick densamma och under vilka jag inte var närvarande, hade de åtskilliga gånger lyckats uppnå ett framflyttande av datum.

Även efter min ankomst till Paris försökte svarandena vinna ytterligare tid. De anhöll sålunda hos rätten om fortsatt uppskov på den grund att jag inte hos densamma deponerat det belopp som skulle erfordras för att täcka rättegångskostnaderna i händelse jag förlorade målet. Enligt fransk lag måste nämligen en utlänning, som väcker åtal vid en fransk domstol, i förväg deponera en summa som till och med skall täcka kostnaderna för svarandevittnenas inställelse vid rätten. Följaktligen var det jag som fick betala för transporten av mina motståndares kommunist. vittnen hela vägen från USSR. Jag betungades för övrigt inte bara med reskostnaderna för de femton vittnen som tillkallats från Sovjetunionen, utan dessutom för de två engelska och tre amerikanska vittnen som svarandesidan ansåg erforderliga.

Målet hade utsatts till den 24 januari. Det var nu den 8 januari. *Les Lettres Françaises* underrättade mina advokater om att emedan vittneskostnaderna inte hade betalats hade tidningen inte kunnat ordna för sina vittnens resor och skulle nu inte kunna skaffa dem till Paris i tid. Detta var osanning. Jag hade deponerat en summa av två miljoner francs hos rätten. För att parera mina motståndares förhållningstaktik beslöt jag vädja till en makt som jag alltid har hyst det största förtroende för allmänna opinionen. Den hade gjort mig så stora tjänster den gången när jag efter min avgång ur Sovjets tjänst vädjade till Förenta staternas folk om skydd, att jag beslöt åter vända mig till den genom att hålla en allmän presskonferens.

Konferensen blev en intressant barometer beträffande i vilken mån rättegången hade lyckats fånga allmänhetens intresse. Jag häpnade över våldsamheten och intensiteten i de politiska lidelser den frammanade.

Den ägde rum i föreläsningssalen hos Geografiska sällskapet vid Boulevard Saint Germain. Jag anlände till platsen några ögonblick före klockan tre på eftermiddagen, då konferensen skulle börja. En stark poliskedja hade det avsevärt besvärligt med att hålla tillbaka en böljande folkmassa som fyllde gatan. Jag observerade att denna massa var sammansatt av såväl fiender som vänner, ty i det allmänna oväsen som uppstod vid min ankomst kunde urskiljas såväl uppmuntrande tillrop som förolämpningar. De speciella försiktighetsmått som vidtagits av polisen såväl utanför som inne i lokalen hade föranletts av att man måst ta med i beräkningen möjligheten av en kommunistisk demonstration. Ett trettio-tal polismän och civilklädda detektiver hade tagit plats runt om i salen, och över hundra hade bildat ring omkring byggnaden.

Över fyrahundra journalister från den internationella pressen hade infunnit sig. Antalet

närvarande utökades dessutom av några oväntade gäster, nämligen åtskilliga representanter för sovjetambassaden. Jag blev förtjust över att se dem där.

Mitt motiv för åtalet hade aldrig varit enbart tanken på att bli fritagen från de äreröriga personliga beskyllningar som framställt mot mig — för dryckenskap, hasardspel och dylikt. Mitt huvudsyfte var att inför en opartisk domstol få bevisat, att min bok hade varit en sann anklagelse mot sovjetregimen. Framför allt ville jag tvinga sovjetregeringen att öppet engagera sig i rättegången mot *Les Lettres Françaises*.

Under rättegångens lopp gjorde svarandena vid upprepade tillfällen gällande att ryska regeringen inte hyste något intresse för målet — att den föraktade hela historien. Men alla tecken pekade i motsatt riktning. Sovjetambassadens representanter vid presskonferensen innebar det första offentliga vittnesbördet — många dylika följde sedan — om att sovjetregeringen var högeligen intresserad av rättegången och hade gjort gemensam sak med svarandena. Detta betydde givetvis att om svarandena bleve fällda, skulle den regim som accepterade dem som sina förkämpar samtidigt bli fälld.

— I hela mitt liv, började jag mitt uttalande till presskonferensen, har jag alltid kämpat mot orättvisan, antingen den varit av politisk, ekonomisk eller rasbetonad karaktär ... I årtal bevittnade jag i mitt eget land, som jag älskar, alla de orättvisor som diktatorerna i Kreml kallade socialism, fastän ingen socialism existerade i Sovjetryssland. I många år kämpade jag mot mina egna tvivel. Jag försökte övervinna dem, men verkligheten blev för mycket för mig. Förhållandena var så svåra att jag tvingades se sanningen i ögonen.

Sen fortsatte jag med att förklara varför jag hade väckt åtal just mot *Les Lettres Françaises*. Jag påpekade att tidskriften anklagat mig för att vara agent för den amerikanska hemliga tjänsten, och samtidigt uttalat äreröriga personliga beskyllningar mot mig, stödda på föregivna muntliga upplysningar från samma hemliga tjänst. Artiklarna hade återgivits av det stora flertalet kommunisttidningar överallt i Europa. Den auktoritet som den påstådda informationskällan skänkte artiklarna var avsedd att skapa tilltro och kan också mycket väl ha gjort detta bland en viss sorts människor. Jag kunde ha anhängiggjort ett åtal, liknande det i Paris, i nästan vartenda land i världen — ty varhelst det fanns en kommunistpress hade den osvikligt utsatt mig för bittra och ärekränkande angrepp.

— Jag åtnjuter inte, som *Les Lettres Françaises*, skydd eller stöd av kommunistpartiets hela styrka, fortsatte jag mitt uttalande. Inte heller står någon regering bakom mig. Jag är inte medlem av något politiskt parti. Jag tror på demokratins och rättens principer, och på rättvisan i min sak. Min bevekelsegrund är en känsla av ansvar inför mitt folk och mitt land. Sådana känslor har en högre mening än alla polisdiktaturers arsenaler av tvångsmedel. Men detta betyder inte att jag står ensam i denna ojämna strid. Bakom mig står folken av alla de nationaliteter och i alla de länder för vilka kampen mot kommunismen är en livssak. Bakom mig står mina miljoner läsare och vänner — människor som vill se sitt släkte uppstiga till en bättre tillvaro och som förenas av en önskan att avhjälpa missförhållandena i den nutida världen med hjälp av demokrati och inte genom kommunism, ty de avvisar bestämt totalitarismen och dess följder, sådana jag beskrivit dem i min bok.

— Jag kommer inte att stå ensam, ty vid denna rättegång kommer att närvara ett antal av mina landsmän, de senaste flyktingarna från Sovjetunionen ... som fått utstå sovjetregimens alla ohyggligheter och som besitter det mod som erfordras för att komma till denna rättegång och berätta för yttervärlden allt de vet om den sovjetiska polisstaten och dess ledare. Mina vittnen tillhör många olika yrkeskategorier — ingenjörer, läkare, professorer, lantarbetare. Det finns både

män och kvinnor ibland dem, och de är av många olika åldrar, men de är alla lika i sitt avvisande av sovjetsystemet, och i de bittra öden de fått undergå.

— Jag förnekar kategoriskt och betecknar såsom saknande all grund mina fienders osanna påståenden att amerikanska regeringen eller dess institutioner har någon som helst förbindelse med denna rättegång eller ens skänker den sitt stöd. Jag förnekar också, och betecknar som en flagrant lögn, sovjetpressens förklaring att denna rättegång finansieras av den amerikanska hemliga tjänsten. Jag förklarar kategoriskt att hela ansvaret, det politiska såväl som det moraliska, för organiserandet av denna rättegång, är mitt och enbart mitt, och rättegången ett resultat av mitt eget initiativ. Jag finansieras icke av någon regering, eller någon person, eller någon organisation i något land vilket det vara månne. Alla kostnaderna bäras av mig själv, och täcks av summor som jag mottagit som författarrojalty på försäljningen av min bok.

När de närvarande hade läst detta uttalande, började stormangreppet. ”Stormangreppet” var just det ord som användes för att beskriva saken i den redogörelse för konferensen som nästa dag fanns att läsa i Figaro.

”Vilket stormangrepp!” skrev Figaro. ”Frågor, muntliga eller skrivna, avfyrades från alla sidor. Det var en veritabel snabbeld, som knappast avtog i intensitet ens som följd av de genom översättningsarbetet orsakade förseningarna.”

Till att börja med var det en snabbeld som kom enbart från ena sidan — kommunisternas. Flertalet av tidningsmännen hade kommit för att få informationer. De hade inga egna idéer att propagera för, de hade inte i förväg förberett någon speciell taktik varken för eller emot mig; de ämnade formulera sina frågor efter ögonblickets ingivelse, allteftersom konferensens gång förestavade dem.

De kommunistiska tidningsmännen däremot hade inträtt i salen med en i förväg uppgjord aktionsplan på fickan — en situation som torde vara välbekant för var och en som har bevittnat deras uppträdande vid fackföreningsmöten. De hade i förväg formulerat massvis med frågor, av vilka en del var avsedda att lura mig att inta för mig riskabla positioner, andra att bringa mig ur fattningen. Andra åsyftade att låta mig framstå för auditoriet i ett oförmånligt ljus, medan åter andra helt enkelt var ohyfsade eller inte hade med ämnet att göra. De var ämnade att skapa en atmosfär som skulle kunna leda även deras icke-kommunistiska kolleger till att rapportera att pressen hade givit mig ett föga smickrande mottagande.

Kommunisterna hade spritt sig över hela salen, så att deras frågor kom från alla håll, detta tydligen för att det skulle förefalla som om det var församlingen i dess helhet och inte bara deras egen klick som gjorde mig till skottavla för denna spärreld. Knappt var en fråga besvarad förrän en ny avlossades. Metoden var beundransvärt väl lämpad för att utestänga alla andra talare, särskilt om dessa var artiga nog att inte vilja avbryta.

Ett naivare auditorium kunde måhända ha blivit fört bakom ljuset. Lyckligtvis genomskådade åtskilliga av tidningsmännen knepet. Kanske hade de varit ute för det förr, eller kanske var det därför att de visste vilka tidningar som företrädde av dessa frågare som monopoliserade debatten.

Medan konferensen sålunda till att börja med hade karaktären av en kommunistisk inkvisitionsförrättning, blev icke-kommunisterna efter hand allt otåligare och mer och mer högljutt kritiska mot denna procedur. De började själva ropa svar på kommunisternas illasinnade utfall. Och på några ögonblick var salen i ett sådant uppror, att en dånande stämma till slut hördes bryta sig igenom oväsandet och spörja:

— Är detta en presskonferens eller ett allmänt slagsmål?

När jag begav mig till konferensen antog jag att med all sannolikhet ingen av åhörarna skulle förstå ryska. Men jag hade inte väntat att få se emissarier från sovjetambassaden. Och jag tycktes ha underskattat kunskaperna i detta språk bland de kommunistiska pressmännen. När frågorna som slungades emot mig blivit tolkade, och sedan mina svar i sin tur blivit översatta, började man här och där ute i salen anmärka på översättningarna och vrida till min ursprungliga mening så att den förvandlades till något helt annat.

Ju svårare kommunisternas anstormning blev, desto fler av de andra åhörarna föranleddes att ta mitt parti; ofta besvarades en fråga av någon ute i salen innan jag själv hann öppna munnen till replik. En kommunistisk reporter gav sig in på en ändlös föreläsning över Sovjetunionen, på basis av erfarenheter som han gjort under personliga besök där. Han tystades med ropet: ”Ställer ni en fråga eller håller ni tal?” som hördes från flera håll.

Följande intressanta meningsutbyte utspann sig:

Kravtjenko: Jag undrar om ett sådant här möte mellan fria tidningsmän skulle vara möjligt i Moskva?

En fientlig röst: Ingen har frågat er om det!

En annan röst: Det är massvis med folk som har frågat om den saken och som vet att det inte vore möjligt!

En röst utifrån salen: Är Maurice Thorez redo att kämpa för Frankrike mot USSR?

Det var ett slag som träffade, ty just vid den tidpunkten försäkrade kommunistiska talesmän i åtskilliga europeiska länder, däribland Thorez i Frankrike, sina landsmän, att i händelse av krig med USSR skulle kommunisterna vägra att kämpa i sitt fosterlands arme mot Sovjetunionen. En av kommunisterna tog upp frågan om hur jag själv skulle ställa mig i händelse av ett krig mot Ryssland.

Kravtjenko: Vad beträffar den ställning jag skulle inta i ett framtida krig, så är det för ögonblicket inte frågan om att jag skulle kämpa på amerikansk sida, eftersom jag är i Amerika på nåder. Jag är inte amerikansk medborgare.

Sarkastiska rop från många håll: Inte än! Inte än!

Eftersom jag är ukrainare, försökte några separatistiska interpellanter förmå mig att uppträda som förespråkare för Ukrainas skiljande från Ryssland. Jag svarade att jag stod i motsatsställning till sovjetregimen, men i icke mindre grad motsatte mig tanken på att bryta sönder mitt land i smådelar och ämnade motarbeta varje aktion i dylikt syfte, från vilket land den än utginge.

— Skulle ni vilja att Frankrike uppdelades? frågade jag. En röst: Frankrike och Ryssland är inte samma sak!

Kravtjenko: Jag är emot bibehållandet under rysk domvärjo av alla områden som Sovjetunionen tillägnat sig med våld under och efter kriget och där sovjetregimen upprätthålles med bajonettens makt ... Jag är mot allt slags imperialistisk politik och för skyddandet av mitt fosterlands integritet inom dess historiska, politiska och rasgränser.

En kommunist: Vilket fosterland hänsyftar ni på?

En röst: Nu har vi hört nog från er sovjetagenter!

Kanske var det i syfte att bereda väg för ett angrepp på Förenta staterna som en av de

kommunistiska tidningsmännen efter det jag talat om den djupa desillusion jag känt då min ungdoms kommunistiska ideal blivit trampade under fötterna av den kommunistiska regimens brutala verklighet, frågade: ”Och anser nu herr Kravtjenko att ni har funnit ett samhälle som överensstämmer med era ideal?”

Kravtjenko: Nej, men på grund av mina erfarenheter tror jag inte att det är kommunismen som kommer att ge massorna en bättre tillvaro. Om vi vill avhjälpa de sociala orättvisorna i vårt nuvarande samhälle kan vi göra det med demokratiska metoder. Om vi söker avhjälpa dem med kommunistiska metoder kommer vi till totalitära resultat ...

Kommunisten: Men herr Kravtjenko är nu, enligt egen utsago, i ett demokratiskt land, eller hur? Varför är han då inte belåten?

Kravtjenko: Att kommunismen är ond betyder — och detta vill jag understryka — icke att det inte finns skuggsidor i den demokratiska värld i vilken vi nu lever. Men här har vi i alla fall det bästa ting, det ting utan vilket människan inte kan leva — vi har personlig frihet. Själva detta möte är ett bevis på den saken.

Det förekom också ljusare ögonblick, som t. ex. när någon drog upp legenden om att jag hade tre hustrur samtidigt. Ett snabbt inkast från auditoriet gav ett svar på saken:

— Det är klart att han inte har! Han valde friheten!

När skrattsalvorna hade dött bort, dementerade jag själv saken.

Konferensen varade omkring tre timmar. Jag lämnade den i känslan att den hade gått bra. Min egen orubbliga tro på de ideal för vilka jag kämpade hade satt mig i stånd att försvara mig mot de försåt som kommunisterna gillrat för mig. Jag känner väl skärpan i den väldisciplinerade kommunistiska intelligensen — jag hade mött den i Sovjetunionen. Men min tro på den demokratiska saken kunde väl mäta sig med deras brinnande nit.

4

Presskonferensen fyllde sitt ändamål. Den gjorde slut på *Les Lettres Françaises'* försök att förhåla rättegången. Mina motståndare kunde nu inte spjärna emot längre utan att ”tappa ansiktet” i allmänhetens ögon. Konferensen ägde rum den 11 januari; den 13 beviljades försvarsvittnenas visa.

Vittnena från Sovjetunionen som anlände till Paris med flyg, kunde ha varit på platsen en vecka i förväg. I själva verket anlände de först dagen innan de skulle inställa sig för rätten. Sovjetregeringen var inte angelägen om att utsätta sina medborgare för smittan från demokratiska omgivningarna tidigare än nödvändigt.

Mina motståndarvittnens inställelse var nu säkrad. Jag kastade mig omedelbart in i arbetet med att konferera med mina egna vittnen, av vilka omkring tjugo redan anlät till Paris, medan ytterligare sexton väntades under den närmaste veckan.

Att skaffa dessa mina vittnen hade varit en gigantisk uppgift. Det hade börjat många månader tidigare, medan jag fortfarande var kvar i Förenta staterna. Denna historia är värd att relatera, ty den ådagalägger perfekt skillnaden mellan det stöd jag i verkligheten fick motta från de amerikanska myndigheternas sida och de påtryckningar som enligt mina motståndares påstående hade utövats mot mig av de amerikanska institutioner som betecknades som mina ”herrar”.

Sanna förhållandet är att vissa amerikanska myndighetspersoner verkligen på min begäran hjälpte mig i olika angelägenheter, men att det i viss mening var jag själv som påtvingade dem

nödvändigheten, eller åtminstone önskvärdheten, att samarbeta med mig. Jag ställde dem inför ett *fait accompli*. Jag hade tagit initiativet genom att ställa till svars dem som anklagat mig för att vara agent för vad *Les Lettres Françaises* vanligen betecknade med uttrycket ”den amerikanska hemliga tjänsten”, därvid menande OSS ... Från detta ögonblick kunde vederbörande amerikanska tjänstemän, med tanke på att deras regering ju träffats av kommunisternas beskyllningar samtidigt med mig själv, knappast ta på sitt ansvar att döma mig till nederlag genom att motarbeta mina ansträngningar där detta varit dem möjligt, i syfte att hindra mig från att föra min sak till ett framgångsrikt slut.

Ett av de första problem som anmälde sig, då jag först övervägde tanken på ett ärekränkingsmål, var hur jag skulle få tag på vittnen. Var skulle jag väl finna personer som kunde intyga sanningsenligheten av allt jag sagt i min beskrivning av sovjetregimen? Det fanns miljoner människor i Ryssland som kunde bekräfta mina anklagelser, men det var uppenbart att Moskva inte skulle låta dem komma till Paris för att vittna för mig. Det fanns emellertid en stor grupp av ryssar som inte längre stod under sovjetregimens kontroll, nämligen invånarna i lägren för tvångsförflyttade — ”Displaced Persons” — i Västtyskland. Där var det jag måste söka efter vittnen som kunde och ville berätta hurudant livet var i Sovjetunionen. Men det vore omöjligt för dessa människor att komma till Paris och infinna sig i vittnesbåset, om inte de amerikanska och franska militärregeringarna i Tyskland tillät dem göra det.

Jag slog fram tanken på en rättegång för ett par personer i ansvarig ställning inom de amerikanska regeringskretsarna. Jag pratade med dem helt inofficiellt, som privatpersoner, och deras samfälliga reaktion kan sammanfattas i orden: ”Gör det inte.”

— Det skulle vara ett allvarligt misstag, framhöll den ene. Tänk bara kallt på saken ett ögonblick! Ni får en hel regering emot er, en regering med praktiskt taget obegränsade resurser, och ni står alldeles ensam! De kommer att uppbjuda alla krafter för att krossa er. Och jag kan garantera att ni skulle förlora målet.

— Politik är en ömtålig historia, varnade en annan. Om ni sätter igång med den här saken och den går illa, kommer alla som har stött er att vara komprometterade. De kommer därför över huvud taget inte att ta risken att hjälpa er — och om någon verkligen gör det, kommer vederbörande att öppet förneka er, om ni misslyckas. Ni kommer att bli en ruinerad man — inte blott ekonomiskt, utan även den sak ni kämpar för kommer att lida nederlag tillsammans med er.

Det var ett råd att iaktta försiktighet. Kämpa inte alltför hårt, av fruktan att tillfogas ett alltför avgörande nederlag!

Jag talade också med några av mina närmaste vänner om mitt projekt. En liten minoritet — bara sex stycken — var positivt inställda. Men entusiasmen hos dessa sex var så stark, att den uppvägde försiktigheten hos de många. De gick omedelbart till verket och sparade varken tid eller arbete för att hjälpa mig på alla sätt de kunde.

På grund av den försmak jag haft av maningarna till försiktighet, som var i majoritet, avhöll jag mig avsiktligt från att framställa någon begäran om hjälp till någon regeringsmyndighet förrän stämningen redan ingivits och tärningen sålunda var kastad. Det blev då nödvändigt för mig att anhålla om vissa tillmötesgåenden. Vid denna tidpunkt hade maitre Iazard redan utsetts att ta hand om min sak. Han kom till Förenta staterna och vi satte igång med att göra upp en fälttågsplan.

Allt jag begärde av Washington var rätten att föra vittnen till Paris från den del av Tyskland som stod under amerikansk ockupation. Detta var en verkligt delikat fråga, och genom att framställa denna begäran till utrikesdepartementet satte jag det riktigt i klämman. Å andra sidan begärde jag ju inte mer än som rimligen kunde ha begärts av vilken privatperson som helst.

I Amerika är det det normala, att man på allt sätt underlättar resor över internationella gränser för sådana personer under amerikansk jurisdiktion som har ett legitimt syfte med resan — som t. ex. att vittna i en rättegång. Men man kan väl förstå att utrikesdepartementet kunde tveka i detta fall, ty hur normalt ett dylikt tillmötesgående än kunde synas amerikanerna, så skulle det i Sovjetunionens ögon bli en ny bekräftelse på Amerikas fientliga inställning. Förhållandet mellan Förenta staterna och sovjetregeringen var verkligen tillräckligt dåligt som det var. Skulle Förenta staternas myndigheter kunna rättfärdiga ett beslut att gå till aktion, hur legitim denna än vore, för att hjälpa en privatperson, om denna aktion samtidigt kunde försämra relationerna med Sovjet?

Ingen amerikansk tjänsteman behövde göra något för att ”tillåta” mig att lämna Förenta staterna. Jag hade full rätt att resa min väg (ett förhållande som sovjetvittnena aldrig kunde fatta) när och på vilket sätt jag ville. Det fanns inget lagligt sätt att stoppa mig. Men så var inte förhållandet med de tvångsförflyttade. Jag visste att det var en ömtålig begäran jag framställde. Det är inte omöjligt att den kunde ha blivit avslagen. Men så kom det hjälp från ett oväntat håll. Sovjetregeringen hjälpte utrikesdepartementet att fatta beslut!

Medan min framställning ännu prövades, framlade *Les Lettres Franaises* en lista över vittnen som tidskriften ämnade inkalla från Sovjetunionen. En kopia av denna förteckning sändes till mig i New York. Vad betydde detta? Det betydde att Sovjetunionens regering hade gläntat på järnridån och gått till legal aktion. Mitt mål gällde inte längre bara Viktor Kravtjenko mot *Les Lettres Franaises* för att den senare uttalat smädelser mot den förre, utan Viktor Kravtjenko, sovjetregeringens anklagare, mot sovjetregeringen, som beredde sig till försvar.

Les Lettres Françaises kunde aldrig ha försäkrat sig om dessa vittnens tjänster utan sovjetregeringens aktiva medverkan, en medverkan fullständigt unik i Sovjetunionens historia. Tidskriften kunde inte ens ha satt sig i förbindelse med och fått svar från dem på annat sätt än genom ryska regeringens förmedling.

Världen stod mitt uppe i ett ångestfyllt idéernas krig, i vilket de sammandrabbande parterna hette Öst och Väst. Sovjetunionen var den ledande förkämpen på den förra, Förenta staterna på den senare sidan. Frankrike var i denna ideologiernas kamp en av de mest utsatta strategiska positionerna i världen. Kreml hade valt min rättegång till skådeplats för ett nytt fältslag i striden, ett fältslag som, om det slutade med seger för Öst kunde inbringa många politiska fördelar åt denna part. Det var inte längre tänkbart att Förenta staterna skulle låta slaget förloras genom försummad inställelse, d. v. s. genom att neka mig den fullkomligt legitima rätten att införskaffa vittnen för att bevisa sanningen i min sak. Jag underrättades om att min framställning skulle beviljas. De tvångsförflyttade fick komma från Tyskland för att vittna.

5

När jag grep mig an med uppgiften att skaffa vittnen, var det omöjligt att veta hur framgångsrika mina bemödanden skulle bli. Det skulle inte bli svårt att bland de tiotusentals tvångsförflyttade i Tyskland, Österrike, Belgien och annorstädes finna hur många personer som helst som kunde bekräfta min skildring av livet i Sovjetunionen, ty var och en som levat där kunde omvittna dess sanningsenlighet. Vad jag önskade var mer än så. Jag ville leta upp folk som hade varit på precis de platser och vid precis de tidpunkter som händelserna i min bok avser.

Skulle jag måne kunna finna ens en handfull personer vilkas stigar korsat min? Jag visste det inte, men med så många att söka ibland, syntes utsikterna goda. Och så började det dramatiska spaningsarbetet.

I hopp att få kontakt med dem jag sökte gjorde jag ett uttalande för pressen, vilket lyckligtvis blev avtryckt i åtskilliga DP-tidningar i Västtyskland. Jag berättade om den stundande

rättegången och om dess betydelse för avslöjandet av sanningen om sovjetregimen. Jag satte mig också i förbindelse med några av mina landsmän i Tyskland och bad om deras medverkan.

Appellen fick ett häpnadsväckande gensvar. Breven begynte strömma in, först i tio-, sedan i hundra- och slutligen i tusental. De kom från vartenda land där läger för tvångsförflyttade från Stalins paradiset eller Hitlers inferno existerade. De var adresserade inte bara till tidningarna, utan även till mina förläggare, mina advokater och till statliga myndigheter. Det föreföll som om varenda tvångsförflyttad i Europa trängtade efter ett tillfälle att för Västerlandet få förtälja den bittra historien om sitt liv under sovjetregimen. Breven kom från ryssar, ukrainare, vitryssar och andra personer av alla åldrar, av bägge könen, av alla tänkbara yrken och samhällsställningar. Alla hade de två ting gemensamt — kärlek till fosterlandet och hat mot dess förtryckare.

Min appell uppkallade många av dem till energiskt samarbete. En del av brevskrivarna gjorde sig mödan att iordningställa långa beedigade redogörelser innehållande deras vittnesmål. Många hade läst min bok. De citerade stycken ur den och drog paralleller mellan min skildring och liknande upplevelser i sin egen livshistoria. Andra hade anställt tolkar för att läsa boken för dem.

Att gå igenom dessa brev var en hjärtslitande uppgift. Vartenda ett var ett stycke mänsklig tragedi. Liv efter liv lades fram för mig, vart och ett en berättelse om orättvisa, förtryck och tortyr. Tillsammans bildade de en gigantisk mosaik av mänskligt lidande, en ofantlig och förfärlig bild av en omänsklig regim. Medan jag sålunda tog del av den ena dramatiska historien efter den andra, fylldes mitt hjärta av förtvivlan. Men jag fattade mod igen, då jag upptäckte, att jag verkligen hade funnit de bundsförvanter jag behövde. Inte nog med att jag upptäckte många personer som kände till just de skådeplatser och händelser som jag hade skildrat. Jag fann till och med bland dessa olyckliga, dessa hemlösa, gamla vänner till mig, människor som jag aldrig hade väntat att få höra något ifrån i detta livet. När nu det fyrtiotal vittnen som utvalts bland de tusentals som erbjudit sina tjänster, började anlända till Paris, fick jag uppleva en lycka jag aldrig kunnat drömma om, att få se dem igen, fatta deras händer och än en gång tala med dem om minnena från vårt förflutna.

Många av dessa sammanträffanden med mina landsmän var starkt dramatiska. En del av dem hade jag känt som unga män. Nu var deras hår vitt och deras kroppar försvagade av de olycksöden som de genomgått. De hade fått utstå lidanden i tvångsarbetslägren först hos Stalin och sen hos Hitler, och till slut hamnat i de välmenande, men ändå moraliskt deprimerande DP-lägren. De hälsade mig med den hjärtlighet och glädje som man består gamla återfunna vänner, och med tacksamhet för att jag dragit dem ut ur hopplöshetens natt i deras läger och givit dem en chans att tala fritt till världen i väster om de färdade och om de skäl som förmådde dem att vägra återvända till Sovjetunionen.

Min ankomst hade betungat den franska polisen med problemet att skydda min personliga säkerhet. I och med att mina vittnen började anlända fick polisen många nya bördor av samma art. På polisens inrådan inkvarterade jag vittnena på Hôtel St. Roch. Jag bad dem att inte gå ut ensamma, inte ge sig in i samtal med okända och inte låta sig fotograferas.

Sen började det gigantiska arbetet att konferera med dem alla till förberedande av rättegången. Enligt fransk lag fick mina advokater varken se eller tala med mina vittnen förrän de gjort sitt inträde i rättssalen. Någon måste emellertid organisera deras vittnesmål. Alla hade de långa personliga lidandeshistorier att förtälja, vilka var och en skulle ha erfordrat en hel rättegång att relatera in extenso. Det måste bestämmas vilket avsnitt av deras upplevelser som skulle skildras under den timme eller två som de skulle tillåtas stå i vittnesbåset. Då många av berättelserna delvis täckte varandra, måste det tillses att upprepningar undveks. Alla skulle kanske till exempel

kunnat berätta om den svält som jag hade beskrivit, men det vore överflödigt att låta vittne efter vittne förtälja samma historia. Därför måste några koncentrera sig på kollektiviseringen av jordbruken, andra på utrensningarna, andra på koncentrationslägren. För att deras vittnesmål skulle få beviskraft i rättegången måste jag sammanställa dem med de passager i min bok som mina antagonister hade angripit. Jag måste granska de dokument som vittnena medfört och välja ut dem som skulle läggas fram för domstolen.

Den inte minsta uppgiften var att inge dem mod och tillförsikt. Jag måste dölja för dem min egen beklämning över deras historier, min egen trötthet och framför allt min osäkerhet beträffande målets utgång. Jag måste ingjuta i dem energi och tro på vår gemensamma sak, vilken tro några av dem börjat förlora som följd av ändlösa besvikelser. Jag måste till och med söka förringa faran i deras ögon, som visserligen haft modet att erbjuda sig som vittnen, men efteråt börjat undra om de inte skulle komma att dra över sig och sina kära en hämnd vars skoningslöshet de väl kände.

Slutligen var det nödvändigt att sålla bort några icke önskvärda som trots de föregående undersökningarna lyckats smussa sig med. En del av dessa ovälkomna bundsförvanter var offer för samma villfarelse som drabbat så många andra. De hade tagit för givet, att eftersom jag var bitter fiende till sovjetregimen skulle jag vara villig att gå i förbund med reaktionärer och fascister i gemensam kamp mot kommunismen. Däri misräknade de sig. Jag är motståndare till totalitarism i varje form, vare sig den kallar sig höger eller vänster. Det finns en medelväg, den demokratiska vägen, och när det gäller att bekämpa den totalitära kommunismen finns det ingen bättre väg att följa. Det är inte den extrema högerns intolerans som kommer att besegra den extrema vänsterns intolerans.

Jag ville inte ha någonting att göra med nazistiska samarbetsmän som hade lämnat sovjetlägret under kriget och frivilligt tjänstgjort i fascistiska poliskåror, vedergällningstrupper eller propagandabyråer. Och ändå fanns det bland dem som erbjudit sig att vittna för mig folk som hade övergått i fiendens tjänst och obegripligt nog inte ansett detta förhållande betydelsefullt nog att nämna när de skrivit till mig. Jag blev skräckslagen när ett av mina tillämnade vittnen, en f. d. sovjetgeneral, upplyste mig om att han hade varit hög stabsofficer i den så kallade Nationella armén, ett ukrainskt förband inom die Wehrmacht. För min inre syn kunde jag se fotografierna i de kommunistiska tidningarna — bilder av mitt vittne, i nazistuniform, med Nationella arméns treuddstecken på axelklaffarna! Han hade varit i så pass framskjuten ställning att dylika fotografier av honom säkert inte skulle bli svåra att skaffa fram.

— Här är pengar till återresan, sa jag till honom. Jag ber er endast om en sak: lämna genast Paris! Stanna inte här längre.

Nästa morgon reste han, och jag andades lättare, tills Sascha drog sig till minnes att en nyhetsbyrå hade tagit fotografier av generalen i fråga när han anlände till Paris kvällen innan! Vi skickade ut en patrull som spårade upp vartenda foto och till och med försäkrade sig om negativerna.

Generalen var inte det enda otänkbara vittne som kom till Paris. En man upptäckte jag hade blivit dömd för antisemitism i Sovjetryssland. Jag visste av erfarenhet att sovjetiska domar ofta är orättvisa, men jag kunde i alla fall inte använda ett sådant vittne. Där var en annan som hade rest från Tyskland till Paris under ett namn, men vid framkomsten förebragt dokument som visade att hans identitet var en annan. Han fick också resa tillbaka. Slutligen var det en tidigare sovjetrisk professor i ledande ställning som, tycktes det mig, i praktiska angelägenheter var otroligt naiv. Han hade rest hela vägen till Paris i den tron att han skulle kunna avge sitt vittnesmål under antaget namn eller i hemlighet — båda delarna omöjligheter enligt fransk lag — därför att han

hade nära släktingar som fortfarande levde i USSR.

Han tycktes inte ha insett att vad han än kallade sig, behövde han bara visa sig en enda gång i domstolen eller på fotografier i tidningarna för att bli igenkänd av de ryska myndigheterna. Jag måste också akta mig för dem som i min rättegång såg ett tillfälle att främja sina egna politiska idéer. Främst bland dem var de ukrainska separatisterna.

Det förekom också försök från de ryska monarkisternas sida att pracka på mig vittnen från deras rörelse, mot vilken miljoner av mina landsmän före mig hade kämpat. Många möjligheter kan tänkas beträffande gestaltningen av ett post-sovjetiskt Ryssland, men aldrig att folken i mitt land kommer att tillåta återupprättande av den monarki, kapitalism och feodalism under vilka de fått lida så mycket. Tronpretendenterna, de forna storgodsägarna och industrimagnaterna kan så gott först som sist uppges illusionen att folken i Ryssland någonsin mer kommer att träla för att göra dem rika. Jag vet att många ibland dem till och med drömmer om att med utländsk hjälp återställa de för-revolutionära sociala förhållandena. Men den illusionen står skriven på ett blad i historien som är vänt för evigt. Rysslands folk är inte naiva. De har inget behov av ”befriare” av denna sort, som inte vill göra något annat än byta ut en uppsättning fjättrar mot en annan. De vill själva bygga och själva utforma ett nytt liv för sig själva och för ingen annan än sig själva.

När jag hade sänt tillbaka de icke önskvärda, återstod tjugonio vittnen. En av dem var tysk, rätt många fransmän, men flertalet var f. d. ryska medborgare. Med undantag av tysken, som kom från Sverige, och tre av ryssarna, som kom från respektive Tanger, Belgien och Danmark, var alla de icke-franska vittnena invånare i DP-läger i franska eller amerikanska tyskländszonerna.

De korta veckorna innan rättegången började försvann i en virvel av arbete. Ändlösa, utmattande överläggningar med mina vittnen, emellanåt avbrutna av lika långvariga överläggningar med mina advokater, tog större delen av varenda dag och varenda natt i anspråk och tillät mig endast att stjäla mig till några timmars sömn då och då.

Och så, plötsligt, nästan innan jag visste ordet av, var det kväll, dagen innan rättegången skulle börja.

III. Inför mina domare

1

När jag steg upp på morgonen den 24 januari 1949 — den dag då rättegången skulle börja — fann jag att jag inte längre var trött. Den elektriska intensitet som präglade denna skickensediga dag jagade bort all trötthet. Jag kände mig plötsligt i högsta grad vital — begåvad med en nyvunnen styrka som härrörde ur en känsla av ansvar gentemot folken

i mitt land. De skulle inte kroppsligen vara närvarande i rättssalen, men deras tillvaro skulle ändå göra sig påmind där. Jag visste hur mycket de hade lidit, vilka tortyrer de hade undergått, vilket elände som blivit deras lott. Jag kände deras förhoppningar och drömmar, som endast landets befrielse kunde göra till verklighet, och deras heta längtan som endast döden kunde betvinga. Allt vad jag hade sett och erfarit, allt jag visste och kände om deras bittra liv och deras personliga lidanden skulle nu uppenbaras inför en opartisk domstol. Jag skulle där tala på miljoner tysta människors vägnar.

Hade jag funnit de rätta orden att skildra deras elände inför världen? Från rummet bredvid hörde jag en skrivmaskin knacka ned orden i den deklaration vilken jag litet senare på dagen skulle avge inför domstolen. Skulle man lyssna på mig? Skulle man förstå? Skulle mina ord kunna hjälpa till att få människorna att vakna överallt och inse att de måste förena sig till kamp mot

tyranniet — inte mot utan med Rysslands folk?

Jag var visserligen medveten om att rättegången hade framkallat ett oerhört intresse och starka politiska lidelser bland allmänheten i Paris, men ändå var jag helt oförberedd på den scen som mötte mig på dess första dag. När vår bil nått fram till Seinen och körde ut på den bro till höger om vilken Conciergeriets åldriga spetstorn höjer sig, fick jag se en sugande, pressande folkmassa som belägrade Justitiepalatset. Vi körde fram till en smal sidogata som hölls öppen av en poliskedja.

Jag steg ur bilen, och en ny avdelning poliser i uniform och civilklädda detektiver bildade ring omkring mig för att bana väg för mig genom massan fram till palatsets port. Åskådarna tryckte oupphörligt på mot poliskedjan. Händer sträcktes ut för att söka trycka mina, anteckningsböcker och pennor hölls fram under höga rop på autografer. Min eskort förde mig snabbt fram mot mitt mål, medan blixtljus flammade och filmkameror snurrade frenetiskt.

Vi steg in genom dörrarna, men kom ändå inte ifrån larmet. Innanför palatsets murar böljade, precis som utanför, en skrikande, upphetsad folkmassa. Träbarriärer hade satts upp parallellt med väggarna på båda sidor, så att en passage lämnats fri i mitten. Bakom dessa stängsel var varenda kvadratcentimeter utrymme upptagen. Den väldiga marmorhallen vimlade av upprörda människor. En del av dem stirrade på mig med av hat förvridna ansikten och skakade sina knutna nävar emot mig. Jag hörde deras rop:

— Förrädare! Mutkolv! Amerikanske lakej!

Men jag hörde också andra röster, och de var talrikare än kommunisternas:

— Leve Kravtjenko! ropade de, och: Ned med Stalin!

Det var fullkomligt obegripligt att inte de två meningsriktningarna kom i slagsmål med varann. De skrek, de gestikulerade, de hotade varandra — men ingen slog ett enda slag. Det var upploppets hela oväsen utan dess blodsutgjutelse.

Sådan var den atmosfär i vilken den så länge med spänning motsedda rättegången skulle börja.

2

Klockan 1.30. En plötslig tystnad föll över salen, då rätten tågade in. Åhörarna reste sig.

På plattformen nedanför statyn över rättvisans gudinna med sina förbundna ögon och sin våg i handen satte sig överdomaren Durckheim på mittplatsen vid det långa bordet. Han bar den traditionella franska domardräkten, den svarta roben, med jaboten — det vita kråset av linne - kring halsen. Två biträdande domare satt på var sin sida om honom, och dessutom fanns det en suppleant. Enligt fransk processrättsterminologi benämndes domaren Durckheim ”rättens president”. Till vänster om honom satt le substitut — fiskalen — Monsieur Coissac. Han var allmän åklagare, en befattning som i Frankrike är representerad även i civilmål. Nedanför plattformen satt domstolens sekreterare, stenografer och tolkar.

— Jag förklarar rättens sammanträde öppnat, förkunnade domare Durckheim. Vi skall höra ... målet Kravtjenko mot Sim Thomas, Morgan och *Les Lettres Françaises*.

— Sim Thomas är ännu inte här — efter vad det förefaller — anmärkte han torrt. Svaranden skruvade sig märkbart. Redan det allra första uttalandet i rättegången gav uttryck för något som alla trodde. Sim Thomas existerade inte. Den ominöse ”amerikanske tidningsmannen” och hans ”vänner i OSS” var fantasiskapelser.

Vår egen grupp satt till vänster om domaren från honom sett. Bredvid mig satt Sascha, redo att

översätta, och direkt bakom oss vårt batteri advokater.

I spetsen för dem stod Georges Izard, som jag redan med tacksamhet omnämnt: f. d. socialistisk deputerad, hjälte i motståndsrörelsen, en man som hade suttit arresterad och fängslad hos Gestapo, en man fullständigt förtrogen med de politiska motiven bakom denna rättegång. Han besatt en kännedom om och en förståelse för de problem saken gällde som få franska jurister kunnat visa maken till. Han var författare till två välkända böcker, *FRÅN MARX TILL MARXISM* och *DEN REVOLUTIONÄRA MÄNNISKAN*, resultat av åratals studier och forskningar. Hans smala, asketiska ansikte med dess högt sittande ögonbryn och kloka, uppmärksamma ögon, speglade det genomträngande intellekt som gjorde honom till den lysande rättssalsstrateg han var.

Närmast intill honom satt maître Guilbert Heiszmann, en förtänksam och grundlig jurist, som hade till uppgift att handlägga de rent juridiska sidorna av saken. Liksom Izard hade han varit fånge hos tyskarna under ockupationen. Våra båda andra jurister var maîtres Spinoza och Alperovitj, vilka biträdde sina kolleger i arbetet med aldrig svikande hängivenhet.

Medan inledningsformaliteter pågick betraktade jag mina motståndare, som avskildes från mig genom det bås där vittnena skulle stå. Svarandena var placerade till höger om domaren: Claude Morgan, ansvarig utgivare av *Les Lettres Françaises*, och Andre Wurmser, som signerat en av de artiklar jag anfört i min stämning. Sim Thomas substanslösa vålnad kunde jag inte upptäcka.

Svarandesidans chefsadvokat var maître Joë Nordmann. Han använde sig med förkärlek av cyniska uttryckssätt, som han kompletterade med teatraliska gester och oratoriska effekter av allehanda slag: plötsliga rytanden och våldsamma rörelser med armarna, som kom de vida svarta ärmarna i hans advokatåpa att flaxa omkring honom som ett par klippta korpvingar. Även han hade tjänat i motståndsrörelsen och varit officer i franska armén. Han förde med sig vanan att kommendera till rättssalen i sådan grad att domaren vid flera tillfällen måste påminna honom om att en militarists diktatoriska uppträdande inte passade sig inför en domstol. Hans närmaste man var maître Blumel, en undersätsig, kolerisk man med vitt hår och listig blick. Han använde sin röst och sina gester med större urskillning och finess än sin chef och gjorde en så artistisk prestation, att den väckte beundran hos mina egna advokater. Ursprungligen var han socialist och hade en gång suttit som chef för framlidne ex-konseljpresidenten Leon Blums politiska kansli, men sedan hade han glidit allt längre åt vänster för att slutligen bli Kreml-sympatisör.

Försvarets båda övriga jurister, maîtres Matorosso och Bruguier, hade ända sedan ungdomen haft sin karriär förankrad inom kommunistpartiet. De var typiska kommunistiska opportunisterna — hämndgiriga, samvetslösa, översittaraktiga och som personligheter fullkomliga nollor.

Detta var de båda sinsemellan kämpande staberna. Deras arméer utgjordes av vittnena. De båda grupperna av vittnen, som kallats till domstolen för att närvara vid inledningsförhandlingarna, kontrasterade egendomligt mot varandra.

De kommunistiska vittnena var välklädda, välfödda och synbarligen väl tillfreds med sig själva. De såg inte ut som om de någonsin fått pröva på några umbäranden, och inte heller tycktes de fylla av vördnad inför lagens majestät. Många av dem var ryktbara på sina respektive områden. Där fanns generaler, senatorer, deputerade, f. d. ministrar, lärde, filosofer, författare, journalister — ja, t. o. m. en röd markis! Alla dessa personers höga rang och lysande namn utnyttjades nu för att försvara Sovjetunionens blodiga regims prestige.

Några av dessa motståndare hatade jag. Gentemot de övriga kände jag endast ett slags irritation, blandad med medömkan. Jag insåg att några av dem, särskilt de ibland dem som inte var

medlemmar av kommunistpartiet, drevs av en uppriktig tro på nödvändigheten av sociala förändringar i vår värld. Men denna tro hade gjort dem blinda för betydelsen av med vilka medel dessa förändringar åvägbringas, och för de resultat som oundvikligen blir följden om orätta medel tillgrips. De hade svält den kommunistiska lärosatsen ”ändamålet helgar medlen”. De hade inte insett att medlen själva skapar sina egna följdriktiga resultat; att när onda metoder används för att nå goda resultat, dessa metoder själva gör resultaten om intet, och att endast onda följder kan komma av onda medel. De hade inte förstått att det litterära arvet från Marx och Engels var en sak, men att kommunismen till följd av Stalins speciella manipulationer hade visat sig i praktiken bli en helt annan.

De hade studerat modern socialistisk teori. De hade sett och upprörts av orättvisor. De hade förstått missnöjet och fattat folkets behov. Men de hade tagit miste i fråga om sjukdomens behandling. Den medicin de ordinerade var inte botande utan dödande. Teorin hade gjort dem blinda för verkligheten. De var så ivriga att rädda mänskligheten att de var beredda att fara fram hur som helst med mänskliga varelser. De påminde mig om en rad som en av mina amerikanska vänner hade visat mig på i Edna St. Vincent Millay's Aria da Capo: ”Jag älskar mänskligheten, men jag hatar människorna”.

Mina vittnen var folket självt. De var inte ryktbara. De hade varken rang eller höga offentliga ställningar. De var arbetare och läkare, ingenjörer och bönder. Det låg en bitter ironi i denna kontrast. De välmående och framgångsrika personer som satt på andra sidan i rättssalen hade kommit till stades för att försvara en regim som gjort anspråk på att betraktas som det arbetande folkets beskyddare. Till samma rättssal och för att bestrida rättmätigheten i detta anspråk hade kommit representanter för detta arbetande folk — mina vittnen.

Inledningsformaliteterna — tolkarnas edgång, upprop med vittnena, fastställande av dagordning — var avklarade. Domare Durckheim inledde de egentliga rättegångsförhandlingarna med att läsa de avsnitt i *Les Lettres Françaises'* artiklar, som låg till grund för min stämning.

Jag höll blicken fäst på hans ansikte medan han läste. Han såg ut att vara en vis gammal man. Håret var vitt och tunt och mustascherna vita, men uttrycket i hans ansikte var så vaket som om det tillhört en endast hälften så gammal man. Under de glesa ögonbrynen spelade ett par pigga, intelligentas ögon. Jag visste att han var en man med stor erfarenhet i sitt yrke, en grundlig förståelse för mänskligheten och dess problem och en vid andlig horisont. Hans omfattande kunskaper i litteraturen var välbekanta. Redan vid första anblicken ingav han mig en känsla av förtroende och själsfrändskap. Jag kände att här fanns en man som man kunde lita på skulle skipa opartisk rättvisa.

Han läste ur en artikel signerad André Wurmser, en av svarandena.

— Ett av två alternativ måste vara sanna: antingen ljuger Kravtjenko, eller också är han en föraktlig stackare. Det ankommer på honom att bevisa för de franska domarna att han inte är en lögnare ... Domaren avbröt sig.

— Det föreligger ett misstag från er sida här som jag omedelbart måste klara upp, sa han. Era advokater förstår det säkerligen. Det ankommer inte på Kravtjenko att bevisa att han inte är lögnare. Det är ni som måste förebbringa bevis för de beskyllningar ni framställt mot honom.

— Det skall vi också göra, dundrade maître Nordmann med eftertryck.

När uppläsningen var slutförd, kallades jag att avge min inledande förklaring. Det var detta uttalande som jag förberett med så mycken omsorg och eftertanke. Det innehöll en sammanfattning av mitt verkliga syfte med att åvägbringa denna rättegång (det djupare syfte

som låg bakom den formella juridiska fasad som ärekränkningens målet utgjorde), nämligen att framföra en anklagelse mot sovjetregimen och allt vad den innebar, inför en domstol i ett fritt land. Så mycket berodde nu på min förmåga att lägga fram min sak för allmänna opinionen på klaraste och effektivaste sätt! När jag reste mig för att tala undrade jag om jag skulle lyckas. Men när jag väl kommit igång steg mitt självförtroende. I salen hade det blivit alldeles tyst.

Uttrycken i mina åhörarens ansikten övertygade mig om att jag verkligen nådde fram till deras sinnen och hjärtan. Första fullträffen blev det då jag påminde mina motståndare om att Maurice Thorez, det franska kommunistpartiets ledare, som hade kallat mig förrädare för att jag hade flyttat över från en sektion av de allierades läger till en annan, själv hade flyktat från sitt eget land vid tiden för Hitler-Stalinpakten. Han hade svikit sin militära plikt mitt under ett krig och sökt tillflykt i Kreml, som då stod i förbund med Frankrikes fiender.

Maître Nordmann sprang upp från sin plats som stungen av en orm, för att försvara Thorez' ära. Hans reaktion var så våldsamt att åskådarna brast i skratt. För ett ögonblick lättade spänningen, utom bland mina motståndare, vilkas ansikten förvreds av raseri över denna trampning på en av deras ömmaste liktorner.

— Jag är lycklig över att vara i Frankrike och få framträda inför en domstol i ett demokratiskt land, yttrade jag. Förenta staterna räddade mitt liv genom att vägra utlämna mig till Sovjetunionen. Jag vädjar nu till mina franska domare att ... låta rättvisa vederfaras mig.

— Det är nu över fyra år sedan jag bröt med sovjetregimen och alltsedan dess har jag enständigt vägrat att åter underkasta mig den. Som alla andra älskar jag mitt land och mitt folk. Ändå har jag föredragit landsflykten ...

— Trots att jag visste att jag varken hade vänner eller släktingar (på annat håll) och att jag saknade varje kännedom om främmande språk, trots detta lämnade jag allt som ditintills bildat min tillvaro.

— Jag fattade inte detta beslut på en dag, inte heller på några veckor eller månader. Beslutet var ett resultat av mitt arbete, min verksamhet, mina erfarenheter och mina iakttagelser i Sovjetunionen. Det var när jag hade fått fullt klart för mig hur Rysslands folk levde och led, insett sovjetsystemets hela förfärliga verklighet, som detta beslut ... tog steget över från mitt undermedvetna till mitt medvetna.

— I grund och botten var det inte jag själv som träffade avgörandet, det dikterades för mig av de lidanden och den förtvivlan som jag bevittnat. Det var sovjetsystemet självt som fattade detta beslut för min räkning. Miljoner människor besjålas av samma känslor som jag, miljoner människor drömmer om att få göra vad jag har gjort. Min speciella tur och goda lycka är det att jag blev i stånd att lämna mitt land och ändå förbli trogen mot mitt land, trogen mot mitt folk och mina familjetraditioner. Till och med bland dessa vittnen som kallats hit av min motsida ... finns människor som jag känner, som jag har talat med och som, åtminstone några av dem, tänker som jag, det vet jag ...

— Vad jag har gjort har jag gjort för alla mina landsmän som inte har kunnat fly utan tvingats stanna kvar i tystnad under Kremels skräckvälde, vilka ingenting kan säga utan endast stumt måste lida under den regim som upprättats av sovjettyrannerna och av alla deras politiska institutioner. Vad jag har gjort har jag gjort för hela världen och för alla dessa fria folk som borde få veta sanningen om livet i Ryssland under sovjetdiktaturen och måste övertygas om att denna regim inte är en framstegets utan en barbariets regim.

— Jag är son och sonson till en arbetare och har själv varit arbetare. Under lång tid var jag

kommunist mot min faders vilja, och följaktligen vet jag av erfarenhet vad rysk kommunism är för något. Jag tillryggalade en lång väg, från en arbetares ställning till en position med vidsträckt maktbefogenheter. Det är därför jag i dag kan säga till alla ledarna i Kreml och till deras agenter, att de har berövat Rysslands folk frukterna av dess revolution ... frukterna av dess kultur och frukterna av dess framåtskridande och förvandlat detta folk till enbart ett verktyg för sin politik.

— De har till och med berövat detta folk frukterna av dess seger över fascismen, vilken seger inte längre tjänar något annat ändamål än den internationella kommunismens syften.

— Diktatorerna i Kreml och deras agenter har stulit . . . själslugnet och friden för alla folk i världen och saboterat efterkrigs världens fredliga återuppbyggnad. De har skapat ett ständigt krigshot överallt ett hot om krig som inget folk önskar, allra minst Rysslands folk.

— På grundval av de erfarenheter jag gjort ... vill jag säga till världens arbetare, att sovjetregimen är deras fiende, att ledarna i Kreml är de arbetande klassernas kainsmän.

Jag fortsatte med att påvisa huruvida de franska kommunisterna i sina angrepp mot mig tjänade icke Frankrikes utan sovjetregimens intressen, och påpekade vissa detaljer som tydde på att alla beslut rörande rättegången träffades av Moskva och inte av mina ögonskenliga franska fiender.

Jag tillbakavisade anklagelsen att jag skulle låta mig utnyttjas av eller vara betald av USA.

— Jag har inte kommit hit för att försvara den amerikanska demokratin. Den är stark nog att försvara sig själv. Men jag ämnar förbli lojal mot amerikanska regeringen och amerikanska folket, därför att de räddade mitt liv, därför att de visade mig gästfrihet, därför att de lämnade mig full frihet att skriva min bok.

— Men icke desto mindre har jag valt friheten även i förhållande till den gästfrihet som visades mig av amerikanerna. Ty jag måste bevara mitt oberoende så att mitt vittnesbörd och mitt arbete vinner tilltro. Jag betalade ett alltför högt pris för detta oberoende för att kunna gå med på att förlora det nu, i vems intresse detta än skulle ske.

— I min bok berättade jag sanningen om folkens liv i Ryssland och om sovjetregeringens verksamhet. Jag vet att jag har blivit anklagad för överdrifter. . . Ni kommer att få höra vad vittnena har att säga. Ni skall få granska mina fakta, mina dokument, och därefter kan ni fälla er dom. Ni kommer att bli i stånd att avgöra vem av oss som har rätt och vem som är skyldig — jag själv och min bok, eller de som anklagar mig i dag: *Les Lettres Françaises*, agenterna för Kreml och diktatorerna själva i Kreml.

— De (diktatorerna i Kreml) vet att det inte existerar någon demokrati i Sovjetunionen, ej heller någon socialism. De vet att verkligheten i Sovjet är en fångvaktarnas, förtryckarnas och tyrannernas socialism. Det är socialismen sådan den bedrivs av fienderna till de arbetande klasserna i alla länder. Det är frihetens fienders socialism.

3

Claude Morgan reste sig för att svara. Hans näsa och kinder var rödsprängda, hans dräkt vårdslös — om på grund av likgiltighet eller i avsikt att framkalla en bohemartad effekt — kunde jag inte avgöra — och under hela rättegången upphörde han aldrig att tugga, utom just när han talade. Han var nervös och stammade lite.

Han hade goda skäl för att vara nervös, ty kvalitén i hans inledningsanförande för försvaret var inte ägnad att inge förtroende för hans effektivitet. Han började:

— Mina herrar, det är inte jag som borde ha kallats inför denna rätt och blivit stämd av

Kravtjenko; det är min vän, Jacques Decour, som grundade *Les Lettres Françaises* och skulle ha varit dess utgivare ... men eftersom Jacques Decour blev skjuten, har jag nu varit utgivare för *Les Lettres Françaises* sedan 1942.

Jag återger här exakt Morgans ord ur det stenografiska rättegångsprotokollet, ty den som endast hade en förklarande omskrivning att gå efter skulle vara i sin fulla rätt att tvivla på att ett så tunt försvar skulle kunna framläggas på fullt allvar inför domstol. Därför att den ursprunglige utgivaren av tidskriften hade varit en hjälte inom motståndsrörelsen och år 1942 avrättats av tyskarna, fann Morgan det orättvist att han själv skulle ställas till svars för att ha offentliggjort en serie ärekränkande artiklar år 1948! Inte heller var detta enbart en hänvisning inom parentes, en snabb vädjan till domstolens medkänsla. Morgans inledningsanförande upptar sju sidor i det stenografiska protokollet. Fyra av dessa sju sidor ägnades åt tidskriftens och dess redaktörers meritlista under motståndspanoden. Jacques Decours magiska namn nämndes åtta gånger. Morgan gick till och med så långt att han påminde rätten om Decours ord i dödsstunden:

— Jacques Decour arresterades för att han lyckats utge första numret av *Les Lettres Françaises* (det hade inte gått upp för M. Morgan att detta att Decour inte fått ut mer än ett nummer, var en omständighet som avsevärt försvagade ett försvarsargument, vilket, om det över huvud taget skulle ha något samband med rättegången, endast kunde få detta på grundval av teorin att *Les Lettres Françaises'* nuvarande politik följde traditionen från dess grundare). Han föll ... för kulor från hitleristiska plutoner. Ända in i det sista bevarade han sitt förakt för sina bödlar. Han offrade sitt liv för Frankrike ... På dagen för sin avrättning skrev han till sina föräldrar: ”Ni vet fuller väl att jag inte har begått något brott. Jag har vetat att uppfylla min plikt som fransman.”

Det mesta av återstoden av Morgans märkvärdiga och ytterligt irrelevanta anförande var ett oblygt knäppande på patriotismens strängar. Orden ”Frankrike” och ”fransk” kastades oupphörligt in, i ett försök att värva den franska domstolens sympati mot den främmande inkräktaren — jag.

Detta anförande var endast en av rättegångens många ironier. De franska kommunisterna, som företrädde en teori som fördömer nationalismen och kallar sig själv internationalistisk, framförde ideligen denna samma vädjan till den franska nationalismen. De betraktade det som en oförsynthet att en främling skulle våga sig på att anmoda en fransk domstol om att ge honom rättvisa gentemot franska medborgare. Den man som först förfäktade denna tankegång, Morgan, denne man som aldrig under hela rättegången upphörde att påminna domstolen om att han var fransman, var just precis en av dessa sitt lands otrogna söner

som endast på den tillfälligheten att han fötts som fransman kunde grunda sitt, anspråk på att bli betraktad som en sådan. Han hade överflyttat sin tro och lydnad på en främmande stat. Som den Kremles underdånige tjänare han var, gav han i sitt hycklande försvar för det franska fosterlandets nationella intressen lika litet uttryck för äkta nationell känsla som Mellersta österns oljemagnater i sina likartade jeremiader.

Morgan var en trist, flegmatisk, ointressant talare, långsam och trög i sin tankegång. Om han hade suttit ensam på svarandenas bänk, skulle rättegången ha förlorat mycket av sin färg och sin livaktighet. Dessa sistnämnda ingredienser levererades nu av den mera gnistrande André Wurmser.

Wurmser talade med känsla och uttryckte sig väl. Hans ord sprutade etter, och han råkade i våldsamt raseri av den minsta anledning. När han överdrev sina raserianfall och kallades till ordningen av domaren Durckheim, återföll han i ögonblicklig tystnad, men såg sig omkring med hatfyllda blickar, som en varg den där just sett sitt byte slitas ur sina käftar. När Wurmser höll sitt

inledningsanförande, närmast efter Morgan, behandlade han sitt material med avsevärt större skicklighet än denne, men andemeningen var i stort sett densamma — vädjan till krigsmeriterna, vädjan till de nationalistiska känslorna; båda dessa trummor trakterades ånyo.

4

När de inledande deklARATIONERNA avgivits, började den egentliga striden. Den inleddes av Wurmser på ett sätt som var typiskt för den taktik kommunisterna begagnade sig av under hela rättegången — gillrande av fällor, skrämselfmetoder mot mina vittnen och försök att misskreditera min bok i fråga om underordnade, betydelselösa detaljer, i syfte att undvika debatt om de stora anklagelserna i den, vilka de icke kunde med framgång tillbakavisa.

Wurmser insåg själv, att den snara i vilken han avsåg att fånga mig redan i rättegångens allra första början, skulle komma att synas så egendomlig i domstolens ögon att den krävde en ursäkt. Som jag här återger den, i dialogform, kan den måhända ge läsaren en uppfattning om de medel som tillgreps av det kommunistiska försvaret.

Wurmser: Ers nåd, jag önskar börja med en ursäkt. Jag skall bara framställa några föga betydelsefulla frågor. Var och en — ett stort antal människor åtminstone — känner mitt paradoxala sätt att tänka. Dessa frågor kommer att synas fullkomligt meningslösa. Jag ber som sagt om ursäkt i förväg. Men jag har inte den minsta avsikt att skämta. Vill käranden ha godheten att utan hjälp från kringsittande säga mig hur ”Ett dockhem” slutar?

Tolken Tsatskin: Menar ni pjäsen?

Wurmser: Var vänlig säg bara som jag sa — ”Ett dockhem”! Tala inte om för honom vad det är för något!

Tsatskin: Jag förstod inte frågan.

Wurmser: Fråga honom hur ”Ett dockhem” slutar.

Nordmann: Vill M. Kravtjenko träda fram till vittnesbåset!

Domare Durckheim: Glömmer ni inte nu att M. Kravtjenko är käranden.

Detta var det första av en lång rad tillfällen då domaren tvingades påminna Nordmann om att det inte ingick i hans befogenheter att ge mig order. Tillrättavisningen gjorde inte Nordmann på minsta vis generad. Han röt till Sascha som höll på att översätta vad som sagts, för mig (till detta ögonblick hade förhandlingarna förts helt på franska och jag hade ingen aning om vad som försiggick) :

— Sluta upp med att sufflera M. Kravtjenko!

— Det är lätt att se vad som pågår! skrek Wurmser. Under hela rättegången tröskade mina motståndare oavbrutet om och om igen fram med påståendet att Sascha, min sekreterare, en ung fransk akademiker med det mest avväpnande utseende, var någon slags ondskefull övermänniska. En medlem, kanhända, av den amerikanska hemliga tjänst som spökade så vilt i mina motståndares hjärnor — placerad i rättssalen för att gå mig till handa med svar som min egen förmodat svaga intelligens inte skulle kunnat utfundera!

Till slut återförde maître Izards lugna röst förhandlingarna i deras rätta fåra.

Izard: Vi har hedrats med en fantastisk fråga från M. Wurmser. Jag är fullständigt villig att fortsätta med utgångspunkt från den om Ers nåd anser det nödvändigt.

Domare Durckheim: Jag har ingen föreställning om vart ni vill komma, M. Wurmser, men ni

upplyser oss väl om den saken i sinom tid. Kanske ni skulle förklara för M. Kravtjenko vad ni menar med ”Ett dockhem”?

Kravtjenko: (genom tolken) Jag kan inte se något samband mellan rättegången och denna fråga.

Domare Durckheim: Jag tror inte att över huvud taget någon ser något dylikt samband än så länge.

Wurmser: Ers nåd, är det troligt.. .

Domare Durckheim: Vad vill ni jag skall göra åt saken? Jag begriper själv inte frågan.

Wurmser: Om jag skulle förklara den för Ers nåd, skulle jag samtidigt förklara den för Kravtjenko, och det ämnar jag inte göra.

Allt detta förefaller som en förvirring, tvefalt förbistrad, men det låg en tanke bakom. Läsaren minns kanske att Wurmsers fråga löd: Hur slutar ”Ett dockhem”? Tolken hade återgivit det franska ordet för ”sluta” med det ryska ordet för ”dö”, när han översatte frågan för mig, och därför gnuggade jag nu mina geniknölar för att fundera ut om jag visste något om något dockhem som dött en mystisk död. Men även om jag behärskat franska språket tillräckligt väl för att fatta frågans ordalydelse, kunde det mycket väl ha hänt att dess rätta innebörd undgått mig.

Eftersom det var tydligt att t. o. m. domare Durckheim och tolken stod helt frågande, hade Wurmser godheten förklara, att jag hade nämnt Ibsens drama *Ett dockhem* i min bok. Därför måste jag, menade han, om jag verkligen hade skrivit boken, veta hur pjäsen slutade. Nordmann begärde att jag skulle kallas till vittnesbåset, men domare Durckheim ingrep med en order att tolken skulle repetera frågan för mig. Så skedde.

— Vilket dockhem talar ni om. . .? frågade jag.

— Han sade ”vilket dockhem”, skrek Wurmser triumferande.

— Han har aldrig hört talas om ”Ett dockhem”. Han har inte skrivit denna bok själv!

Missförståndet reddes så slutligen ut. Ibsens skådespel kallas i sina engelska och franska versioner ”Ett dockhem” (*A Doll's House — Maison de Poupée*), men i Ryssland är det vanligen känt under namnet ”Nora”, och det var endast under denna titel som jag stiftat bekantskap med det. Helt naturligt framstod frågan därför till att börja med som en rent meningslös, fritt i luften hängande gåta, och alla Saschas försök att översätta dränktes i kommunisternas skrik och protester. Vad som fascinerade mig beträffande denna till synes betydelselösa episod var reflektionen att ingen fransman kunde tänkas ha känt till skillnaden mellan den franska och den ryska titeln på Ibsens pjäs. Uppenbarligen ledde frågan sitt ursprung från sovjetambassaden.

Debatten utmynnade i en regelrätt holmgång mellan Iazard och Nordmann om kommunismen; varvid den förre angrep, den senare försvarade den. Rättegången hade löpt in i de fåror jag förutsett.

Januaridagens tidiga skymning hade nu fallit, och belysningen tändes. Domare Durckheim reste sig och ajournerade sammanträdet till påföljande dag.

Tre huvudpunkter skulle betonas i mitt angrepp på sovjetsystemet: för det första det röveri och massmord som maskerades av benämningen ”kollektivering”; för det andra den sanna innebörden av ordet ”utrensning” enligt sovjetisk modell; och slutligen realiteten i det sociala och ekonomiska jättebedrägeri som förövades med hjälp av ryska statspolisens — NKVD — slavarbetsläger. Den franska domstolen, och, genom pressens förmedling, världen, skulle få höra vittnesmål om den absoluta sanningen i *Jag valde friheten* från män och kvinnor som själva hade

blivit ”kollektiviserade”, ”utrensade” eller ”omskolade”. I enkla, eller mera ”bildade” ordalag, beroende på vilken ställning de en gång intagit i det ryska samhället, skulle dessa Stalins offer stå upp och avslöja sovjetregimens omänsklighet, ja bestialitet.

Som mina läsare kommer att se, avgavs mina vittnens utsagor i den berättande form som är regeln i franska domstolar. Varje vittne skildrade i ett enda långt uttalande hela sin erfarenhet av sovjetregimen; detta uttalande kunde då illustrera en, två eller alla tre faserna i mitt planerade fälttåg mot denna regim. Hur effektiv denna metod att framlägga stoffet än var inför rätta, skulle dess tillämpning i denna bok ge detsamma en vidlyftighet och skapa ett intryck av att man vandrade åter och åter längs vägar som redan tillryggalagts. Detta intryck vill jag här helst undvika. Därför har jag, med det samvetsgrannaste iakttagande av vittnenas egna uttryckssätt, varken tilläggande eller fråndragande något av vikt i deras berättelser, delat upp deras vittnesbörd och ordnat det till illustrering av a) kollektiviseringen, b) utrensningarna, och c) NKVD: s tvångsarbetsystem. I nämnda ordning kommer skildringen i de följande kapitlen att framflyta.

Del II. Anklagelserna

IV. De på armod rika

I. Olga Martjenko

De tog mig i båda händerna och släpade mig ut ur huset. De förstörde eldstaden, den öppna härden i mitt hem, och de förseglade dörrarna. Sen kastade de mig ut i snön. Jag var i nionde månaden —.

En djup stillhet hade fallit över den stora rättssalen. I ytterlig kontrast med sin omgivning stod där en bondkvinna inför domarens bord. En schalett var knuten över det vissnade, grånande håret; hon var undersäsig och medelålders, och hade valkiga händer, äppelkinder och ljusblå ögon — urtypen för miljoner ryska bondkvinnor. Men allteftersom Olga Martjenko berättade sin historia, tycktes hon växa, de allvarliga och lyriska tonfallen i hennes ukrainska modersmål fyllde den lugna rättssalen, och inte ens pauserna i hennes berättelse, när hon avbröt sig för att ge tolken tillfälle att återge hennes ord på franska för rätten, syntes kunna bryta förtrollningen. Hon talade enkelt, men med oändlig värdighet. Hon tycktes så fullständigt fjärran från sin omgivning, att det var som om hon stode där allena mitt ute på sitt hemlands vida fält.

Män och kvinnor lutade sig framåt i sina stolar och lyssnade i andlös tystnad. Tid efter annan kom berättandet av hennes förfärliga minnen länge återhållna känslor att välla upp inom henne, och hon sviktade och gjorde ett uppehåll för att återvinna herraväldet över sig själv. När hon snyftade, var det kvinnor ute i salen som snyftade med henne; rättsmedlemmar och reportrar satt med böjda huvuden, och till och med domaren Durckheim berörde då och då lätt sitt ansikte med handen. Endast kommunisterna satt buttra och olustiga i sina bänkar, med intetsägande och stela ansiktsuttryck, och försökte ge sken av att de varken intresserade sig för eller trodde på kvinnans ord.

Hennes historia — om hur en ”kulak” obarmhärtigt krossades av brutalt förtryck — var en berättelse som jag ville att världen skulle få höra, och höra från läpparna av ett av detta förtrycks egna offer. Detta var det slags vittnesbörd som jag ville ha framburet för världsoptionen — en mänsklig tragedi av de oräkneliga miljoner dylika tragedier som döljs bakom ordet ”kollektivisering”.

Olga Martjenko och hennes make Semjen hade år 1926 fått motta omkring 12 hektar jord, i enlighet med ett sovjetdekret som tillmätte bondfamiljer 2 1/2 hektar per person. De ägde huset de bodde i, två hästar, en ko och några höns. De hade inga anställda utan gjorde allt arbetet själva, och de levde ett liv som Olga Martjenko beskrev som ”hårt, men uthärdligt”. De brukade sin gård med egna händer, och ändå utpekades de som ”kulaker” — rika bönder.

— Jag hade ingen anledning att återvända till Ukraina, svarade hon domare Durckheim, när han frågat henne varför hon inte hade rest hem ifrån Tyskland, dit hon och hennes man under kriget hade förts som tvångsarbetare. Därför att jag betraktades som kulak hade jag ingen rätt i samhället. Jag hade ingenstans att bo.

De av Olga Martjenkos grannar som likaledes klassificerades som kulaker (14 familjer av de 67 i hennes by!) var också en gång i tiden besittare av små, förtvivlat intensivt brukade jordlappar, i ständig kamp för att skapa sig sitt levebröd och fullkomligt ur stånd att anställa andra att arbeta för sig.

Hon berättade om sin närmaste granne, Marie Kovalova, vars make hade blivit häktad, så att hon blev lämnad ensam med sju minderåriga barn. Sedan Olga Martjenko drivits ut ur sitt hus, evakuerade ”den speciella brigaden” även Marie Kovalova. Modern och barnen släpades sprattlande ur huset ut i snön. Barnen skrek av förfäran och klättrade tillbaka genom fönsterna in i det hem där de vuxit upp och som alltid betytt tryggheten för dem. I en och en halv timme kämpade de fullvuxna männen med de desperata barnen och kastade dem gång på gång ut ur huset. Slutligen var alla ingångar tillspärrade och den lilla familjen för evigt utestängd från sitt hem.

Marie Kovalova var fattig, hon också, men hon klassificerades som kulak emedan hennes farfar trettiofem år tidigare hade varit tjänsteman under tsaren.

Kulaktransporterna passerade strax utanför Olga Martjenkos gård, och hon såg de ändlösa karavanerna dra förbi.

— Jag har sett det med mina egna ögon, sa hon. När jag gick ut för att titta, var där en lång procession av vagnar, som jag inte kunde se något slut på. Det var allihop bönder från trakten, mest kvinnor och barn. I en av kärrorna satt Tjoubnikova som jag kände mycket väl hennes man var fårskinnsberedare — hon hade blivit häktad med sina fyra barn, det minsta ett spädbarn som hon höll i famnen, det äldsta ännu inte åtta år. Kusken på kärran slängde sin fårskinnsfäll över barnen för att skydda dem från att frysa ihjäl.

Kollektiviseringen av jordbruket i Sovjetunionen har ståndaktigt försvarats av kommunisterna, liksom av många fullt övertygade icke-kommunister, såsom ett nödvändigt steg i Rysslands utveckling och upplyftande i nivå med den moderna världen, från vilken det under tsartiden varit i stort sett isolerat. Denna synpunkt framfördes under rättegången med talför tunga av en av dem som gjorde det starkaste intrycket av de vittnen mina motståndare importerat, nämligen Konni Zilliacus, den kommunistympatiserande underhusledamoten på labourpartiets yttersta vänsterflygel. Till utseendet var han en fyllig herre med utstående tänder, och ljust, bakåtstruket hår. Han avgav sitt vittnesmål på franska, ett språk som han behärskade så väl att han till och med kunde vitsa på franska.

— Situationen (vid tiden för kollektiviseringen), yttrade Zilliacus, var denna ... regimen hade givit sig i kast med problemet att bygga upp ett socialistiskt samhälle, industrialisera landet och samtidigt lyfta upp jordbruket till den nödvändiga tekniska nivån.

— Efter den primitiva jordreformen under revolutionen, varvid bönderna helt enkelt lade beslag

på jorden och delade den emellan sig, vidtog en allt längre gående sönderstyckning av jorden. Det blev svårare och svårare att bruka jorden med önskvärd teknisk effektivitet på dessa små jordlappar.

— Då föddes tanken på att kollektivisera lantbruksproduktionen. Som så ofta händer i Sovjetunionen, kom det till överdrifter, kollektiviseringsprocessen drevs alltför långt, förverkligades alltför snabbt och åtföljdes av excesser — därom råder inget tvivel. Efter en tid stoppades hela företaget av regeringen själv, med motivering att det hade gått för långt; men operationen i sig själv var nödvändig.

Mr Zilliacus' vittnesmål hade inte behövts för att påvisa att industrialisering av jordbruket, brukande av kolossala landområden (som enheter) är effektivare och skänker en större produktivitet än odlandet av små självständiga jordbruk, av vilka vart och ett är för litet för att av egen kraft vara mäktigt någon ekonomisk utveckling. Förenade staterna, särskilt Mellanvästern, har gett exempel på jordbruk i stor skala.

Men jag hade heller aldrig försökt angripa Sovjetunionen för att den uppställt kollektiviseringen som mål för jordbrukets organisation, inte heller för att den upprättat de brukningsenheter som betingades av kollektiviseringen. Jag anklagade den för de metoder som använts vid den tvångsvis genomförda kollektiviseringen: terror, godtycklig maktutövning, övervåld mot hyggliga och laglydiga medborgare, förintande av alla personliga fri- och rättigheter. Detta var inte socialt framåtskridande utan barbari, inte socialism utan tyranni.

Sovjetsystemets anhängare har långa rader av försvarsargument mot dessa anklagelser. De går från medgivande att excesser har förekommit men att man bör ”försöka förstå hur läget var” — till blanka förnekanden av att dylika excesser någonsin inträffat någonstans. De utlåtanden som avgavs av *Les Lettres Françaises'* vittnen under rättegången löpte hela skalan utefter. Jag påminner mig till exempel historieforskaren Jean Bruhat, med ett hår som stod rakt på ända över ett anlete präglat av förvånansvärd oskuld. Hans vittnesmål, som gick ut på att släta över alla excesser, måste ha varit ytterligt besvärande för de kommunistiska vittnen som sökte förneka dem helt och hållet.

— Ja, det var en del kulaker som blev illa behandlade, medgav professor Bruhat. Där var kulaker som blev deporterade ... Men sådana våldsåtgärder är ju oskiljaktliga från en revolutionär rörelse — ty denna fas i utvecklingen är i Sovjets historia känd under benämningen ”böndernas oktober”, just för att beteckna, att det var en episod lika svår och lika heroisk som oktoberrevolutionen 1917. Men det våld som åtföljde denna ”böndernas oktober” var känt långt innan det brännmärktes i *JAG VALDE FRIHETEN*.

2. Michail Sjebet

Professor Bruhat hade definierat kulaken som ”en jordägare, som utmärkes icke blott av att han är i besittning av en avsevärd egendom utan också av att han sysselsätter ett ganska stort antal avlönade arbetare på sin jord”. Men intet av de vittnen jag förebragte vid rättegången och vilka hade blivit förföljda som kulaker, gick in under denna beskrivning.

Mitt vittne Michail Sjebet var sålunda ytterligare en ”kulak” — en kulak vilkens rubricering som ”rik bonde” kom att framstå som absurt redan genom de första detaljer om sig själv som han delgav rätten: Vid tiden för sin häktning var han analfabet. Hans föräldrar ägde något över fem hektar åker och lika mycket ängsmark. En plog, en träharv och två vagnar var hela deras redskapsutrustning. De ägde tre hästar, två kor, tio får och en del fjäderfä. Förutom modern och fadern bestod familjen av en son och två döttrar.

När svarandena sökte bevisa, att Sjebets familj verkligen hade varit kulaker enligt professor Bruhats definition på begreppet, frågade maitre Nordmann hånfullt Sjebet:

— Nå, kan ni tala om för oss vad en kulak är för något?

— Jag kan tala om för er vad min far var för sorts kulak, svarade Sjebet. Han gick i sandaler, såna där saker av näver som man binder fast på fötterna. Han hade inga läderskor. Han ägde aldrig ett par läderskor i hela sitt liv. Hans kläder var sydda av vadmal.

Detta var en ”rik bonde”, förföljd som utsugare av sina medmänniskor och som fiende till folket — denne olärde son av en fader som aldrig hade varit tillräckligt förmögen att köpa sig ett par läderskor.

Sjebets vittnesmål hade en förödande verkan på mina motståndare. Han hade ett sinne för sarkasm som mer än en gång retade gallfeber på svarandena. Liksom hos Olga Martjenko lyste en bottenärlig karaktär fram ur varje mening och uttryck. Han var en typisk vitrysk bonde, med blå ögon, hår av samma färg som mognande vete och det okonstlade väsen som utmärker dem som leva nära jorden. Han utstrålade den inre styrka som fötts av hårt arbete ute på fälten, och det mod och den uthållighet som han hade att tacka för att han ännu levde. Detta är icke någon tom fras. När Sjebet trädde fram för rätten, såg den en man som egentligen för länge sedan skulle ha varit död.

— Under mitt liv har jag suttit i åtta dödsfängelser och två koncentrationsläger i Sovjet, började han. Det är ett under att jag är vid liv.

Sjebets fader hade tjänat sitt land i två krig. Han hade kämpat mot japanerna i Mandsjuriet år 1905 och sedan mot tyskarna, när Michail inte var mer än sex år gammal. När statens representanter år 1920 uppmanade honom att ”frivilligt” gå in i kolchosen, trodde han att han verkligen hade rätt att välja. Han valde att inte gå in. Samma inställning hade de flesta av hans grannar, som inte trodde på iden med kolchoserna (kollektivjordbruken) och inte hyste något förtroende till de främlingar som sänts till trakten för att organisera dem.

Skatt efter skatt pålades familjen Sjebet. De sålde den ena efter den andra av sina blygsamma ägodelar, till och med sina söndagskläder, och lyckades på så sätt fullgöra betalningarna.

— Redan före 1930 hade de tagit ifrån oss allting — ända till den sista brödkakan, berättade Sjebet. Den 15 mars (det året) kom en representant för GPU till vårt hus och meddelade oss att vår familj stod under arrest.

Domare Durckheim lutade sig framåt.

— Varför? frågade han vittnet.

— Därför, att sedan allt hade tagits ifrån oss och ingenting fanns kvar, utskrevs ännu en skatt på 90 kilo vete, som vi måste erlägga på något vis, annars måste vi gå in i kolchosen. Men de hade alltid sagt att det var frivilligt, så att min fader vägrade fortfarande. Tre dagar senare fördes vi till stationen. Vi var inte ensamma. I vår by var det 98 gårdar, och samma dag bortfördes 17 familjer —.

Michail var då sexton år och hans far sextiofem. Hans mor och hans två unga systrar grät bittert, när de alla fördes bort. Den gamla farmodern som var nittio år övergavs — lämnades kvar ensam. I några av husen kastade bönderna sig på golvet, skrikande att de inte ville lämna de hem där de själva, och deras fäder och farfäder före dem, hade bott.

Gråtande, skrikande, klängande sig fast vid möbler och dörrar, släpades de ut ur sina hus. När de

beordrades stiga upp i kärrorna för att transporteras bort, blev de som vägrade lyfta ombord med våld. Spädbarn kastades till sina mödrar som om de varit vedträn. Det var en kakafoni av gråt, skrik, eder och slag. Slutligen satte sig den beklagansvärda konvojen i rörelse, bevakad av män med gevär.

Sjebet berättade om hurusom hans familj och deras grannar i Chvojniki föstes in i något slags baracker som mera såg ut som stall för djur som var på väg till slaktbänken än som härbärgen för människor. Omkring tretusen bondfamiljer, män, kvinnor och barn, var redan inhysta där. Dag efter dag släpade sig fram i dessa eländiga omgivningar; dag efter dag anlände flera familjer, alla med sin förtvivlan som enda packning, alla ökande platsens anhopade elände med sina egna individuella tragedier.

Vädret var grått och regnigt. Det fanns ingen varm mat. Det fanns inte ens något varmt vatten att tvätta spädbarnen i. Det fanns inget uppvärmningssystem och inga sanitära inrättningar.

Till slut körde ett långt tåg av godsvagnar fram till barackerna. De olyckliga, som fortfarande inte hade någon aning om sin destination, knuffades in, fyrtio i varje vagn. Två ämbar vatten sattes in i varje. Den enda toalett som fanns var ett hål i golvet. Dörrarna slogs igen och låstes utifrån. Tåget satte sig igång.

3. Vassilij Lujna

Vassilij Lujna, låssmed till yrket, hette ett annat av mina vittnen.

— Jag är son till en lantarbetare, berättade han. Åren 1929 och 1930 kom ordern att kulakerna skulle utrotas som klass. Kommunistiska styrkor sändes att tränga in i vår by, och på natten arresterade de barn och gamla och sände dem norrut — till dödslägren. Min far hade en familj på tretton personer att försörja — på sex hektar jord och fyra kor. Han hade aldrig haft några arbetare anställda. Han arbetade själv som daglönare åt andra. På stationen Ilarionovo drev de upp oss i godsvagnar, sjuttio personer i var vagn.

Fångarna i de stängda vagnarna hade ingen aning om vart de var på väg. Under den 2 000 kilometer långa resan tilläts fångarna lämna vagnarna en enda gång, någonstans mellan Kursk och Orjol. Här fick de gå ut tio och tio och tillsades att uträtta sina behov på banvallen. En pojke, som var mera blygsam än de andra, gick ett dussin steg bort från vagnen. En av vakterna sköt honom.

Tåget lämnade av sin människolast i Vologda, där lik bars ut från samtliga vagnar. Män mellan 18 och 55 års ålder avskildes från de andra och fick marschera till Totna, 192 kilometer från Vologda. Det blev en fruktansvärd färd. Kolonnen kämpade sig fram genom storm och snö i bitter kyla. Några av männen föll utmattade omkull vid väggkanten, där de sedan frös ihjäl. Den väg de marscherande hade gått skulle lätt kunnat följas med hjälp av de lik som kantade den, som i en helvetisk snitseljakt.

Den 10 mars 1930 nådde omkring åttahundra fångar fram till sitt läger. De hade meddelats, att de skulle bege sig i förväg för att iordningställa bostäder åt sina hustrur, barn och åldriga anförvanter som lämnats kvar i Vologda. I verkligheten fick de flesta av dem aldrig se sina familjer mer.

— Våra familjer inkvarterades i kyrkor och i tegelbruken — i ett rum så stort som denna rättssal tvingade de in sex gånger så många människor som nu befinner sig här. Våra barn dog i Vologda ... trehundrausen av våra familjemedlemmar var inspärrade där ...

Vologda hade varit ett jättefängelse, där kvinnor och barn förvarades skilda från sina män och fäder. Det var fjortontusen kvinnor och barn i Pokrovsk-klostret. Det var trettontusen män i Peter

och Pauls-klostret. Enbart i dessa två kloster dog över femtusen människor som följd av de förfärliga förhållanden under vilka de hölls fångna.

Lujna arbetade på tajgan — den ohyggliga sumpskogsregionen i norra Sibirien. Fångarna arbetade med att fälla de jättelika träden för transport söderut. Omkring en månad efter det de anlänt, kom en NKVDkommission till platsen och tvingade dem under avrättningshot att underteckna förklaringar att de hade kommit frivilligt för att arbeta i denna ”koloni”.

— Jag skulle vilja säga någonting till rätten, yttrade Lujna som avslutning på sitt vittnesmål. Sovjetregimen, som lovade att skänka oss fred och ett arbetarnas paradys, gav oss i stället för fred ett evigt klasskrig, i stället för bröd hungersnöd och kannibalism, i stället för frihet NKVD:s fångelser och koncentrationsläger, i stället för fritt arbete en ny form av slaveri.

— Detta är vad Viktor Kravtjenko skrev om i sin bok, och han skildrade ändå bara en liten del av det, för ingen kan berätta om alla dessa martyrer, Ukrainas folk och de andra folken i Sovjetunionen, inte heller få er att förstå deras öde, ty sanningen övergår gränserna för all mänsklig fantasi.

— En tyrann har fallit i Hitlers Tyskland, där vi har sett Dachau och Buchenwald. Men jag säger er, att därborta finns hundratals ställen sådana som Dachau och hundratals som Buchenwald.

V. Gå med eller dö

1. Vassilij Bobrovnikov

Jag borde ha fötts litet tidigare eller också inte alls under sovjetregimen. Men det var Guds vilja ...

Så började Vassilij Bobrovnikov, som häktats vid nio års ålder tillsammans med hela sin familj våren 1929, sin historia.

För sovjetregimen, fortsatte han, är jag son till en kulak. Enligt varje sunt omdöme är jag bara en bondson. Min farfar hade två hästar, tre kor, några grisar och lite höns. Med dessa rikedomar skulle han dra försorg om en familj på aderton personer. Det var i en familj av sådana ”kulaker” som jag föddes till världen. Min farfar sattes tillsammans med femton andra familjer av de lokala myndigheterna upp på kulaklistan. De blev alla arresterade och sändes på order uppifrån i etapper norrut till Archangelsk.

Fast jag inte var mer än nio år, minns jag ännu klart vilka lidanden och grymheter alla dessa människor utsattes för. Nej, de var inga kulaker eller parasiter. Tvärtom var de de bästa av bönderna. Regeringen tog ifrån dem allt utan orsak: deras hus, deras kreatur, deras redskap, deras fjäderfä — allt, ända till koppar och glas.

Vi sattes alla i vagnar och kördes till järnvägsstationen under bevakning av NKVD-män ... Vi var så många, och det erfordrades så många vagnar, att det blev nödvändigt att sätta ett lokomotiv i var ända på tåget. Det som gick främst drog, och det som gick i kön, sköt på. Bittra tårar fälldes. Fångarna föstes på tåget med våld, och de som försökte göra motstånd misshandlades. På varje vagn stod en vaktpost med gevär. Han avlöstes med jämna mellanrum.

Vi barn turades om att titta ut genom det lilla gallerförsedda fönstret på det obekanta land genom vilket vi färdades. Även de äldre gjorde som vi, för de flesta av dem var på ett tåg för första gången i sitt liv.

Vi var fruktansvärt tätt ihoppackade. Lavar i två våningar hade uppförts i vagnens längdriktning.

I mitten av varje vagn stod en kamin. Förutom varmt vatten fick vi ingen varm mat. Jag minns inte hur länge vi var på väg, men från vår hemtrakt till Archangelsk är det nära 4 800 kilometers väg.

Strax innan vi kom fram till Vologda, steg NKVD-agenter in i vagnarna. De sa:

— Ni män skall gå närmaste vägen till kolonin. När sen era hustrur kommer fram, har ni hunnit bygga nya hem åt dem. Männen i min familj fogade sig, liksom alla de andra. Vi barn såg aldrig vår far mer. Vi fick senare höra att han hade satts att fälla träd djupt inne i tajgan.

De gamla männen, kvinnorna och barnen som var kvar, fick stiga ur på ett öppet fält. Så långt vi kunde se åt alla håll fanns ingenting annat än snö och åter snö. Vi kunde inte se ens den minsta buske. Det var bistert kallt. NKVD-männen ropade ut en order:

— Stig ur utan era tillhörigheter. När vi var ute ur godsfinckorna lassades vi på vagnar som körde bort över den vita oändligheten.

— Vi åkte en lång tid. Till slut kom vi fram till norra Dvinas stränder, där de baracker som bestämts för oss var belägna. Varje barack var mer än 200 meter lång. Det fanns en kamin i var ända. De kunde emellertid i verkligheten inte värma upp barackerna, för mellan plankorna i väggarna var det springor så stora att vinden tjöt när den ven igenom dem. Fångarna sov i kläderna mer än tre veckor.

Kort därefter fördes vi alla till ett läger djupt inne i tajgan. Våra tillhörigheter anlände några dagar senare och kastades ut i en enda hög i snön. Alla började leta efter sina saker. I den allmänna villervallan då alla rev i knytorna på en gång, blev människorna nervösa och började gräla med varann. Under tiden stod NKVD-männen runt omkring och skrattade. De tyckte det var nyttigt att sätta upp fångarna mot varandra.

Vi stannade endast en kort tid i detta läger. Snart sändes vi vidare till ett annat läger, där en hel liten stad av baracker hade uppförts. Hårt arbete, kyla, hunger och sjukdomar tog dryg tribut bland fångarna. Hundratals personer dog varje dag. Sammanlagt omkom tusentals.

Jag svär vid minnet av min mor, min farfar, mina farbröder, mina fastrar och mina systrar, vilka alla dog där i tajgan, att det på knappa fyra månader blev nödvändigt att iordningställa många begravningsplatser ... begravningsplatser så stora att det skulle ha tagit en stor europeisk stad många år att fylla dem. Sådana saker kunde sovjetregimen åstadkomma. Det var den regim som förintade våra familjer och gjorde mig, liksom hundratusentals andra barn, föräldralös. Det var den regim som dödade mina föräldrar och släktingar, vilkas ben nu vilar i tajgans frusna jord ...

Sovjetregeringen utfärdade en ”speciell order”, i vilken den ”benådade” de föräldralösa barnen och tillät dem som fortfarande hade släktingar i livet att förena sig med dem. Tack vare denna ”humana” handling från Kremls sida, räddades jag från att omkomma i tajgan som så många andra föräldralösa barn. Men knappt hade vi kommit hem till våra byar, förrän vi utsattes för nya former av förtryck.

Jag hade blivit ett andra klassens barn. Jag stod i polisens register. Vart jag kom, skälldes jag för kulak. Jag fick inte gå i skolan, ty barn sådana som jag förtjänade inte någon utbildning. Om några av oss lyckades slutföra sin skolgång, så var det inte i den trakt där de var födda. Några hade lyckats skaffa sig falska papper, med vilkas hjälp de kunde fortsätta att studera under antagna namn.

När jag återkom från lägret till min födelseby, fann jag att vårt hus fullkomligt hade fått förfalla och nu användes som kalvkätte. Jag gick därför hem till en faster som hörde till kolchosen och

fick bo hos henne. Ibland sökte jag upp andra släktingar eller gästfria vänner för att få lite bröd så att jag skulle kunna uppehålla livet.

Hur kunde det gå till att sådana stackars människor kunde stämplas som kulaker, ”rika bönder”, när alla deras grannar, som genom ”omröstning” utsåg dem till kulaker, mycket väl visste att de ingalunda var några sådana? För att förstå detta, är det nödvändigt att veta hur de möten leddes, där omröstningarna skedde, och hur listan över kulakerna kunde bibringas skenet att ha tillkommit genom folkets eget val.

I själva verket uppgjordes listorna över dem som skulle berövas sina tillhörigheter och drivas ut från byarna inte vid dessa möten. De gjordes i ordning i förväg av kommunistiska myndighetspersoner, och de verkliga skälen till att många av namnen uppfördes på listan var helt andra än de officiella.

Det var till exempel farligt att ha någon i familjen som hade varit präst eller nunna, någon som vid någon tidpunkt varit välbärgad, någon som innehaft en offentlig befattning under den förrevolutionära regimen, någon som varit misstänkt för att hysa en kritisk inställning till sovjet. regimen. Överallt där verkliga kulaker saknades, utsågs vanliga bönder till offer, i syfte att injaga en sådan skräck i de övriga att de därefter motståndslöst skulle foga sig i sina herrars alla befallningar. Fattiga bönder som av någon orsak, likgiltigt vilken, misshagat de lokala kommunisterna, löpte ofta risk att förlora sina ägodelar, bli deporterade eller kastas i fängelse.

En av de förberedande åtgärderna till den s. k. ”dekulakiseringen” av en by var ett massmöte under ledning av ordföranden i bysovjet eller någon liknande partidignitär. Alla partimedlemmar och lokala befattningshavare var tvungna att närvara. De fattiga bönderna samlades ihop och lockades till mötet genom förespeglningar om de stora framtida fördelar detta skulle bereda dem. Övriga närvarande bönder, särskilt de som förts upp på listan som kulaker och särskilt ålagts att komma dit, fylldes av fruktan genom det sätt på vilket mötena leddes. Ingenting underläts för att påminna de närvarande om sovjetregimens makt och om att denna makt stod bakom de män som ledde sammankomsterna.

Såsom alltid vid partitillställningar, var jättelika porträtt av Stalin och andra kommunistledare uppsatta på väggarna, som dessutom pryddes av plakat med partiets slagord i enorma bokstäver. Bordet uppe på talartribunen, där de välkända och fruktade lokala partiledarna presiderade, var täckt med den rituella röda duken — symbolen för staten och påminnelsen om dess makt.

Mötet började vanligen med ett dundrande, passionerat anförande av någon av ledarna, i vilket Stalin och kommunistregimen höjdes till skyarna och åhörarna påmindes om sina plikter och skyldigheter gentemot dem, och eggades att krossa sina rika utsugare, kulakerna. Den ena talaren avlöste den andra. Lokalen fylldes så småningom av en tät cigarett. rök.

Till slut ansåg då ordföranden att det psykologiska ögonblicket var inne. Han reste sig från sin plats och ropade:

— Alla de som anser att Sergej Sidorenko bör uppföras på kulak-listan, räcker upp handen!

Omedelbart därpå sträckte han upp sin egen hand i luften. Samtidigt flög också alla kommunisternas händer i vädret. Några av de fattiga bönderna begrep vinken och följde exemplet. Och det var inte ofta som någon av de bättre ställda vågade underlåta att räcka upp sina händer, inför de stränga blickar som riktades på dem av kommunistdignitärerna. De var ju i farozonen.

Även de kunde bli stämplade som kulaker om de verkade ljumma i sitt stöd åt regimen, och det hände också några av dem senare. Så att fast de visste att Sergej Sidorenko var en trälände bonde

som de själva, med några tunnland jord, en häst eller två och en ko eller två, höjde de sina händer för att rädda sig själva. För resten röstade de ju bara för att han skulle sättas upp på listan över kulaker. Ingenting mer.

Men sen kom en ny ”omröstning”:

— Alla de som anser att kulaken Sergej Sidorenko bör drivas bort från byn, räcker upp handen!

Nu var det för sent att dra sig tillbaka. Sidorenko hade ju redan utsetts till kulak. Att avstå från att rösta om det andra förslaget, skulle vara detsamma som att stämpla sig själv som en kulakernas vän. Nu var det ändå farligare att inte vara med bland jaröstarna än förra gången. Än en gång sträcktes alla händer upp. Och av dem som röstat först för att Sidorenko skulle betecknas som kulak och sedan att han skulle drivas ut ur byn, fick många innan mötet var slut höra samma bannlysning uttalas mot sig själva.

2. Semjen Martjenko

Det fanns andra och mindre direkta sätt att förintna dem som utsetts att spela rollen av kulaker. Ett var att sätta skatteskruben på dem tills de förblödde. Denna metod användes ofta mot dem som underlåtit att frivilligt gå in i kolchoserna. I många distrikt gjordes först ett försök att ge anslutningen till kollektivjordbruken åtminstone ett sken av frivillighet. Några av bönderna trodde då i sin oskuld att staten verkligen lät dem välja mellan att gå in i kolchosen eller stanna utanför.

Men när de begagnade sig av denna valrätt genom att ställa sig utanför, upptäckte de snart att de som varit alltför motsträviga eller haft svårt för att förstå hur landet låg, härigenom hade märkt ut sig själva för likvidering. De ålades att betala skatter såväl i penningar som in natura vilka de var fullkomligt ur stånd att klara. Deras underlåtenhet att betala gjorde dem till kulaker — statsfiender. Konfiskation av all deras egendom och deportation till koncentrationsläger blev följden.

Detta var den historia som många av mina vittnen hade att berätta, däribland Semjen Martjenko, som efterträdde sin hustru Olga i vittnesbåset.

År 1926 bildades en artel (en frivillig kooperativ sammanslutning för gemensamt utnyttjande av medlemmarnas egendom) i byn Cholodnij i närheten av Taganrog i Donprovinsen, där familjen Martjenko bodde. De gick in i den. Ett år senare föreslog myndigheterna, att denna organisation skulle ombildas till jordbruksartel under kommunistpartiets kontroll. Medlemmarna av Cholodnij-arteln röstade mot detta förslag, till stor del beroende på exemplet från byn Golodajevo strax intill, där en kommunistisk artel existerade i ett tillstånd av fullständigt kaos, med resultat att dess medlemmar levde i fattigdom.

År 1929, då politbyrån beslöt genomdriva kollektiviseringen med våld, gick den ånyo till attack. Första steget var att häkta varje bonde som inte var i stånd att inleverera sin ålagda spannmålskvot till staten. Han dömdes sen till fängelsestraff enbart för att han inte hade något spannmål. Dylika händelser utnyttjades sedan som motiv för en kampanj för upprättande av kolchoser, såsom varande den enda form av organisation som ”kunde tillgodose statens behov”.

I juni 1929 anlände en kommunistisk organisatör, Fjodorenko, till Cholodnij och sammankallade bönderna till ett möte. Semjen Martjenko fungerade som mötets sekreterare. Organisatören uppfordrade till omröstning om bildandet av en kolchos under kontroll av kommunistpartiet och föreslog en viss Fjodor Sklar till dess ordförande. Martjenko var oklok nog att anmärka, att Sklar var den absolut lataste i hela byn. Fjodorenko ställde ändå proposition på sitt förslag, inklusive utnämningen av Sklar.

Endast två röstade ja — Fjodorenko och Sklar. Alla de andra bönderna röstade mot iden och krävde att protokollet från mötet skulle innehålla anteckning om att de allihop hade varit emot förslaget. Fjodorenko vägrade skriva under protokollet.

Fjorton familjer brännmärktes därpå som kulaker, däribland Martjenkos. Semjen Martjenkos anmärkning vid mötet kan möjligen ha bidragit till att han kom upp på listan. Själv trodde han emellertid att det berodde på att familjen hade anseende om sig att vara djupt religiös hans farbror hade varit missionär och hans far var med i kyrkokören.

Vid tiden för juliskörden ålades kulakfamiljerna att betala en skatt i spannmål som var mycket tyngre än den som avkrävdes andra liknande jordbruk som inte klassificerats som tillhörande kulaker. Semjen Martjenkos skatt uppgick till 640 pud spannmål (något över ett ton), detta trots att den bästa skörd han någonsin bärgat hade uppgått till endast 600 pud.

När sedan i september en ny och ännu mycket hårdare skatt pålades kulakerna, kunde Martjenko inte betala. Hans egendom inventerades, och efter hand förde insamlingsbrigader bort varenda sak familjen ägde. Bysovjeten behöll själv de värdefullare föremålen, och resten såldes på offentlig auktion. Varje besök blev förevändning för en ny grundlig undersökning av hela huset på jakt efter inbillade gömda rikedomar. Plankor bröts upp ur golvet, madrasser tömdes på sin stoppning, håll högs i väggarna. I slutet av oktober stod huset fullständigt tomt på alla inventarier. Till och med husgeråd och kläder var borta. Martjenkos var fullkomligt ruinerade.

Nu kallades bönderna till ett nytt möte för att bilda en kolchos. Skräckslagna över det öde som drabbat deras grannar, anslöt de sig nu ”frivilligt”. Eftersom Martjenkos inte såg sig någon annan utväg, anhöll även de om att få gå med. Men de fick avslag: de var kulaker.

I januari 1930 ställdes Martjenko inför kravet att betala en skatt av nytt slag. Denna gång uppfordrades han att köpa sitt eget hus. Han fick veta, att om han betalade en summa, motsvarande husets värde, till myndigheterna, skulle han sedan få vara i fred. Genom att låna pengar av sina vänner lyckades han uppbringa summan.

Men den frid som sålunda köpts, varade endast några dagar. Den 4 februari uppenbarade sig två kommunistagenter i byn. De satte upp en brigad av partimedlemmar och samma dag de kom, häktade de Martjenkos far och körde familjen ur huset, så som vi redan hört berättas i Olga Martjenkos vittnesmål. Den kvällen flydde Semjen Martjenko.

Han gjorde klokt i att fly, ty hans far och hans bror Alexis blev deporterade. En annan broder dömdes till fem års vistelse i ett sibiriskt koncentrationsläger. Hans två fastrar, som var nunnor, kördes ut ur sin bostad och måste tigga sitt levebröd. De dog under hungersnöden 1933.

3. Olga Martjenko

Olga Martjenko, som väntade barn, lämnades kvar ensam.

— Den 5 februari 1930, berättade hon i sitt vittnesmål, kom en kår vid namn ”Den röda kvasten” till vår gård ... De gick in i huset. Vid

detta tillfälle var jag ensam hemma, och det fanns ingenting i vårt hus, ingenting som hade minsta värde. De kom in och sa till mig: ”Se till att ni kommer ut härifrån!”

Jag försökte försvara mig. Jag underströk att jag hade betalat priset för huset.

Sen kom berättelsen om hur hon kastades ut i snön och dörrarna förseglades bakom henne.

— Då var jag 24 år, och jag ville fortsätta att leva, fortsatte hon. Jag tog därför min tillflykt till

källaren under golvet i logen. Men männen i brigaden upptäckte att jag hade gömt mig i källaren och kom ned för att köra mig därifrån ... Jag klängde mig fast vid en kagge med konserverade gurkor och skrek:

— Slå inte ihjäl mig, jag vill leva!

De tog tag i mig och släpade mig och kaggen ut ur källaren och kastade mig i snön. De plomberade källardörren. Jag stannade ute i snön till kvällen, och när det blev mörkt kom en grannhustru för att hämta mig hem till dem, så att jag skulle få värma mig.

Nästa dag sökte jag upp ordföranden i sovjeten. Jag kastade mig på knä för honom och bad honom låta mig föda mitt barn i mitt hus, och han tillstod det. Jag återvände till huset och mitt barn föddes. Jag frös och svalt, men jag fick i alla fall vara i fred en liten tid ... Snart därefter dog mitt lilla barn av kyla och hunger och de eländiga förhållandena.

Jag fortsatte att leva ensam, en försvarslös kvinna. Ibland kom de och frågade mig:

— Var har ni ert bröd? Vad lever ni på? Om ni inte säger oss var ni gömmer ert bröd, kommer vi att skjuta er!

Olga Martjenko var ung och värnlös. Hennes make hade tvingats fly för att rädda sig undan det öde som övergått resten av familjen. Dessa fakta undgick inte ordföranden i den nya kolchosen, Vassilij Goupalo, som nu hade installerat sig i bästa välmåga i det hus från vilket Marie Kovalova drivits bort. Goupalo började hälsa på sin unga granne och föreslog att hon skulle komma och bo hos honom.

Hon var emellertid ståndaktig mot alla hans lockelser, och då tillgrep han hot. Han sade att han visste att Olgas vänner i hemlighet försåg henne med mat och annat livets nödtorft, och att han skulle se till att de slutade därmed. Om hon fortsatte att avvisa honom, skulle han göra tillvaron outhärdlig för henne. Olga fann emellertid ett försvar mot hans hot. Hon gick till Goupalos hustru och talade om hela historien för henne. Denna tackade henne och lovade att själv se till att hon fick mat. Samtidigt tog det ett brått slut med Goupalos visiter. I två månader fick Olga nu vara i fred. Men så inträffade en ny liknande episod.

— I maj 1930 kom ordföranden i sovjet, Tsjentaka, till mitt hus i sällskap med min granne Jakob Karensov, berättade hon. De hade med sig vodka; de slog sig ned. De drack vodka. Snart gav sig Karensov i väg men Tsjentaka blev kvar. Jag var en ensam kvinna och jag sade till honom att jag inte kunde låta honom stanna längre. Han svarade:

— Jag behöver inte be dig om lov. Ditt hus har blivit dekulakiserat. Du bor här bara tills vidare, och jag är här så mycket jag har lust.

Han sa att han måste stanna i mitt hus över natten för att kontrollera kolchosvakterna. Men sedan på kvällen, när jag hade gått och lagt mig, kom han till min dörr och började tala om att jag skulle komma och leva med honom. Jag ville skicka i väg honom. Men han drog fram sin revolver, siktade på mig och sa:

— Du fördömda kulak, du har aldrig älskat oss förut, men nu skall jag tvinga dig att älska oss.

Jag var skräckslagen, jag skrek och då vaknade två små flickor som jag hade tagit hand om. De var föräldralösa och hade inget hem, och jag hade gett dem tak över huvudet. Vakterna hörde också när jag skrek.

När Tsjentaka såg att vakterna hade alarmerats av mina skrik, gav han sig i väg så fort han kunde. Efteråt gick jag till Karensov och förebrådde honom för att han tagit med sig den där mannen till

mig. Han sa att Tsjentaka, som ju var ordförande i bysovjeten, hade lovat honom slippa skatt om han arrangerade ett sammanträffande med mig.

Här sköt domare Durckheim in en fråga till Olga Martjenko:

— Vittnet sade oss för en liten stund sedan att när hon hade blivit dekulakerad hade hon inte fått behålla mer än husets nakna fyra väggar, men nu tycks det som om hon hade en viss mängd möbler hon låg ju till sängs. Och hon hade två barn boende hos sig.

— Det fanns ett bord av några bräder, som också användes som bänk, svarade Olga Martjenko. Vad säng beträffar, så fanns det ingen. Det låg lite halm på golvet och en presenning.

Olga Martjenko uppgav till slut försöket att stanna kvar i sitt gamla hem. Hon hade fått bud från sin make, som hade tagit sin tillflykt till Donets-bäckenet, och begav sig dit för att förena sig med honom. År 1934 fick hon ett brev från sin yngre bror Alexander, som hade stuckits in i den så kallade "Arbetsarmen" och skickats till ett läger i Sibirien. Det hade sagts att han skulle tillbringa två år där. Denna tid var nu ute, men han kvarhölls fortfarande. Han skrev till sin syster, att han inte längre stod ut med umbärandena och den hårda behandlingen, och bad henne vända sig till sovjeten i hans by och försöka få ett papper vari han rekommenderades till frigivning. Hon gick till ordföranden i sovjeten som sade henne att hon kunde få ett sådant papper, men att det skulle kosta henne tusen rubel.

— Nästa dag gick jag till honom, berättade hon för domstolen. Jag gick tre kilometer för att komma dit. Mitt barn lämnade jag hemma.

När jag kom in till honom, tog han rekommendationsskrivelsen från sitt bord. Han läste upp den för mig och sa:

— Om detta dokument inte duger för er bror, kan vi ge honom ett annat.

Jag tog papperet i min hand och gav honom de tusen rublerna. Genast slet han papperet ur händerna på mig. Det stod en vakt utanför dörren. Sovjetordföranden sa till honom:

— Kamrat milisman, tag denna medborgarinna och lås in henne. Vi ger inga rekommendationer här för frigivning av kulaker. Vi ämnar likvidera kulakerna så att deras klass försvinner från jordens yta.

Det tog två dagar innan Olga Martjenko fick tillstånd att ta hand om sitt lilla barn. Två vakter beväpnade med gevär med påskruvade bajonetter följde henne hem; hon hämtade babyn och tog den med sig tillbaka till fängelset. Tre veckor senare rymde hon från det lilla byhäktet, och hon och hennes make flydde till Krivoj Rog-gruvorna och tog arbete där.

Men de sovjetiska förföljelserna mot familjen Martjenko var ännu inte slut. Semjens åldriga moder, som nu bodde i sonens hus, varifrån dennes egen familj hade blivit bortdriven, blev nu i sin tur utkörd. Det dokument som underrättade henne om vräkningen är ett vältaligt vittnesbörd om det slumpartade och godtyckliga sätt på vilket de lokala myndigheterna utplundrade de medborgare, över vilka de utövade sin en-våldsmakt. Det är en papperslapp med tryck på baksidan som visar att den rivits ur en gammal anteckningsbok. Men den hade förvandlats till ett officiellt dokument i kraft av bysovjets stämpel, som anbragts i ena hörnet.

Nedkraftad på denna lapp med otymplig handstil och med ett överflöd av stavfel och grammatikaliska fel, som inte kan återges i översättning, stod denna underrättelse.

"Till Maria Martjenko. Bysovjeten förelägger er härmed att senast den 5 december 1935 ge er i väg från det hus som förr tillhörde Semjen Martjenko. I annat fall kommer ni att köras ut med

våld. Den 1 december 1935. Ordföranden i den lokala sovjeten.”

Med fyra dagars varsel skulle en gammal kvinna berövas tak över huvudet mitt i den bistra ryska vintern.

VI. Ingenting att förbrå mer än era bojor!

1. Andreij Lebid

När Andreij Lebid kallades till vittnesbåset, fick domstolen höra en berättelse av helt annan karaktär än de som framförts av de tidigare vittnena. Denna gång var det inte ett vanligt offer för regimen, som talade, utan en hög järnvägstjänsteman, som haft nära kontakt med kollektiviseringsprocessen. Hans vittnesmål bekräftade otvetydigt att kollektiviseringen redan från början uttänkts som en åtgärd som skulle genomföras med tvångsmedel, och i en skala som klart visade att den hade beordrats uppifrån. En dylik gigantisk omänsklighet kunde inte bortförklaras som enbart excesser.

På hösten 1929 åsåg Lebid i Melitopol ankomsten av vad han beskrev som en ”enorm” stötbrigad av parti- och NKVD-män. De skulle sändas ut till de kringliggande byarna för att genomföra kollektiviseringen och dekulakiseringen. Detta var i kollektiviseringens allra första början. Brigaden var så grundligt förberedd för veritabelt inbördeskrig, att den förde med sig ett pansartåg, bemannat uteslutande med NKVD-trupper och utrustat bl. a. med två plattformar med tunga vapen — kulsprutor och en kanon. Under deportationsperioden körde detta tåg, med Melitopol som bas, fram och tillbaka i skytteltrafik mellan Novo-Alexandrovsjk och Saporodsje.

Vid ett tillfälle beordrades Lebid att åka tillsammans med en NKVD-agent i lokomotivet till ett av deportationstågen, för att se till att det inte blev något sabotage. Tåget var sammansatt av fyrtiosex godsvagnar, varav den främsta av de två mittersta vagnarna var tjänstevagn för NKVD-vakterna som åtföljde tåget. Tre telefonledningar förband denna centrala vagn med lokomotivet och med den sista vagnen, där det också fanns vakter.

Tåget anlände till stationen Tokmak, den första anhalten efter Melitopol, i gryningen just som hopar av män, kvinnor och barn drevs mot stationen från alla de omkringliggande byarna av beväpnade NKVD-vakter, milismän och aktiva medlemmar av kommunistpartiet, vilka alla avdelats för likvideringen av kulakerna. De olyckliga människorna packades som sardiner i vagnarna, och dörrarna låstes utifrån. Det fanns ingen som helst inredning i vagnarna. De enda öppningarna var ett litet fönster högt uppe på ena sidan i varje vagn, över vilket taggtråd hade spänts för att hindra flyktförsök.

Tåget satte sig i rörelse, så fort dess människolast hade fösts ombord, och det stannade inte någonstans där åskådare skulle kunnat bli i tillfälle att se vad vagnarna innehöll. Så t. ex. hade det bestämts att man skulle byta lokomotiv i Saporodsje, men i stället för att verkställa bytet vid stationen i denna tämligen stora stad, utfördes detta vid den minimala stationen Kankrinovka, omkring tio kilometer från Saporodsje.

Deporteringarna från denna region pågick i två månader. Varje dag avgick ett långt tåg fullpackat med fångar till okänd destination.

Den utåtgående rörelsen följdes senare av en inåtgående. Under vintern 1933-34, återbefolkades byar i Starobjelsk-distriktet, vilkas hela befolkning utplånats genom den sammanlagda effekten av deportationer och hungersnöd, med vitryssar som med våld förts bort från sina gamla hem till dessa nya.

Det var mitt i vintern, och kylan var intensiv. Varannan dag anlände långa tåg med godsvagnar fullpackade med människor till stationen Svatovo. När dörrarna öppnades, fann man alltid några lik i varje vagn det var de som hade dött av köld och hunger.

Efter vanligheten beledsagande varje order med ett hot, hade regeringen dekretat, att inget tåg fick stanna på stationen längre tid än fyra timmar för urlastningens ombesörjande vid äventyr av deportering till Sibirien för dem som bar ansvaret för förseningen. Som följd härav blev det aldrig tid att ordna ordentligt husrum för de anländande massorna. De drevs av tåget i största hast och in i fallfärdiga baracker nära stationen, och efter hand som ankomsten av nya tåg gjorde det nödvändigt att skaffa de först anlända ur vägen för att ge rum för de efterföljande, lastades de skyndsamt på vagnar och kärror och kördes till övergivna byar i trakten, femton, tjugo eller trettio kilometers väg därifrån, där det fanns föga husrum värdigt mänskliga varelser.

— Vad iakttog ni personligen under hungersnödsperioden i Ukraina? frågade domare Durckheim Lebid.

— Inom ramen för mitt arbete utsågs jag till medlem av *epidemitrojkan* inom Slaviansk-distriktet, svarade Lebid.

— Bed honom förklara vad det innebar, sa maitre Izard till tolken.

— Det var en trojka som arbetade med kampen mot tyfusepidemin. Vårt huvudsakliga arbete bestod i att skaffa undan de lik vi påträffade

på stationerna, i vagnarna, i väntsalar och i stationernas närhet. En speciell kår på tio personer som avdelats till detta arbete bar ut tio till tjugo lik från Osnovastationen var dag.

2. Semjen Martjenko

Sovjetregeringen söker ofta rättfärdiga sina brutala metoder under kollektiviseringen med påståendet att "kulakernas" motstånd mot alla övertalningsförsök tvingade till användandet av påtryckningar. Men den har aldrig erkänt i vilken utsträckning organiserat och väpnat uppror slutligen försöktes av de förpinade bönderna.

En av dessa på förhand till misslyckande dömda revolter bevittnades av Semjen Martjenko.

Vid tillfället i fråga var han traktorförare och mekaniker med uppgift att ambulera mellan de olika kolchoserna och hålla dem med maskinell utrustning från traktor- och maskincentralen. Det officiella certifikat varmed han utrustades och som fastslog hans befogenheter, bildar en intressant illustration till Sovjets metoder. Det lyder som följer:

Matvjejevo-Kourganskaja Traktorcentralen.

Station för maskiner och traktorer i Matvjejevo-Kourganskaja-regionen i Nordkaukasus.

CERTIFIKAT.

Detta certifikat har utlämnats till ambulera mekanikern, Kamrat Semjen Martjenko, som intyg på att han, i enlighet med de av förvaltningen för Matvjejevo-Kourganskaja-stationen för maskiner och traktorer utfärdade instruktionerna har rätt att av kolchosernas förvaltning begära hjälp åt traktorbrigaderna i syfte att så snabbt som möjligt verkställa planen för höstbruket. I händelse detta icke länder till efterrettelse, skall han dra bort brigaderna från deras arbete och bringa de ansvariga i vederbörande förvaltning inför OGPU att stå till ansvar för sabotage.

Martjenko var blott och bart mekaniker. Och ändå ägde han, för den händelse han inte bleve tillfredsställd med det samarbete han mötte, makt att släpa vilken som helst av kolchosförvaltarna

inför NKVD såsom anklagad för sabotage.

— På hösten 1933, fortsatte Martjenko sitt vittnesmål, kort efter offentliggörandet av Stalins ryktbara artikel ”Framgångens berusning”, blev jag efterskickad av direktören för maskin- och traktorstationen, Moguilin, som befallde mig att omedelbart köra bort med en lastbil till den regionala partikommitténs byggnad i byn Matvjejevo-Kourganskaja.

Som passagerare fick jag där med mig ett stort antal NKVD-män och några milissoldater, och de gav mig order att köra till byn Millerovo, cirka 25 kilometer från Matvjejevo-Kourganskaja. Vi kom fram i solnedgången. Jag hörde en klocka ringa, fast det inte var helgdag. Direktören för maskin- och traktorstationen tillsade mig att fortsätta med bilen fram till kolchosförvaltningen i byn och ta reda på vad som försiggick där. Om någon frågade mig varför jag hade kommit, skulle jag säga, att jag hade kommit för att hämta cheferna för kolchosen och ta dem med mig till Matvjejevo-Kourganskaja. Direktören och tjekesterna (statspolisen) steg av bilen och väntade ute på steppen inte långt från byn.

Jag körde in i byn och stannade utanför kolchosförvaltningens byggnad ... Jag såg en hop människor som sprang i riktning mot kyrkogården. När jag stannade blev jag omedelbart omringad av folk på alla sidor, och någon frågade mig varför jag hade kommit. Jag svarade som jag hade fått order. Då skrek åtskilliga röster:

— Här har du kolchoscheferna!

Och så visade de mig ned i källaren under förvaltningsbyggnaden, där jag såg ett antal män som bundits samman med rep.

Man talade om för mig att detta var de tretton medlemmarna av partistyrelsen och kolchosförvaltningen. Under tiden sprang upphetsade människor omkring på förvaltningsbyggnadens gård och lade beslag på lantbruksmaskinerna som stod uppställda där. Jag frågade traktorförarna, som jag kände:

— Vad står på, vad ska ni göra med traktorerna? De svarade:

— Kolchosens medlemmar har beslutat upplösa kolchosen. De tar tillbaka de redskap de tvingades överlämna till den. En av dem, som var från samma by som jag, sa till mig:

— Martjenko, du gör klokast i att inte blanda dig i det här, för annars blir det värst för dig själv!

Ingen tog någon notis om mig. Jag gick ut från gården.

När jag kom tillbaka till de personer som väntade på mig, talade jag om för dem hur läget var. Jag förstod av deras samtal att de visste vad som försiggick i byn, och att de hade hoppats att utryckningsavdelningen från Taganrog redan skulle ha anlänt till platsen. Fast alla dessa män var beväpnade med gevär och revolverar, föredrog de att inte ingripa förrän utryckningsmanskaper hade kommit.

Sent på natten hörde vi hovslagen från en massa hästar. Snart uppenbarade sig omkring hundra ryttare, som snabbt närmade sig. Sedan deras chef talat med direktören för maskin- och traktorstationen, utdelade han sina order. Ryttarna spred sig solfjädersformigt och började omringa byn. Snart försvann de ur sikte. Jag hörde skrik. Sen begav sig direktören och hans följeslagare i väg mot byn. Fyra timmar senare kom direktören tillbaka, nu endast åtföljd av två NKVD-medlemmar.

På mina frågor svarade direktören bara:

— Vi har återställt ordningen. Några kvinnor blev lite upprörda. Vad männen beträffar så ska vi

ta hand om dem senare.

En vecka därefter fick jag av en traktorförare som kom till stationen höra, att tjugosju personer hade häktats och dömts till fängelsestraff av skiftande längd, medan åtskilliga andra hade blivit skjutna.

3. Kamrat Sorin

I sammanhang med mina vittnens berättelser om kollektiviseringen påminner jag mig en personlig upplevelse. Det var under kriget. Jag låg på sjukhus. I sängen bredvid låg en politisk kommissarie ur krigsmakten vid namn Sorin, tidigare medlem av partibyran i provinsen Rostov. Hans vapenrock pryddes av två dekorationer. Emedan han var svårt sårad och inte kunde göra något annat för att få tiden att gå, fördrev han många långa eftermiddagar med att berätta minnen för mig; han pratade om sin familj och om sina upplevelser inom partiet. Ibland gick han till och med så långt att han erkände att det förekommit misstag vid genomförandet av kollektiviseringen.

Av egen erfarenhet hade han fått lära vad misstag i det förgångna kostade i det vådliga nuet. De gjorde sina följderna märkbara vid fronten, särskilt under de första sex månaderna av kriget. Soldaterna, varav de flesta var bönder, kämpade utan entusiasm och gav sig gärna fångna. Även om de verkligen kämpade vidare var de inte svåra att besegra eller omringa och ta till fånga.

Min granne blev i tillfälle att med särskild tydlighet studera de onda följderna i nuet av de onda handlingarna i det förgångna, ty genom ett slags poetisk rättvisa placerades han som politisk kommissarie i ett förband donkosacker — män vilkas fäder han hade varit med om att dekulakisera, straffa och deportera till Sibirien.

En dag berättade han, fullkomligt lugnt och lidelsefritt, som om det varit fråga om en helt normal episod, om en revolt som ägde rum i Don-regionen vid tiden för kollektiviseringen.

— Jag skickades av centralkommitté till Donregionen för att hjälpa till med dekulakiseringen och kollektiviseringen. För detta ändamål kallades jag först till Moskva, dit jag anlände samtidigt med trehundra andra medlemmar av partikommittéer från skilda provinser. Allt var redo att ta emot oss. Hotellrum, teaterbiljetter, förstklassiga måltider väntade oss. Vi togs om hand på bästa sätt.

Sedan vi anmält oss vid partiets centralkommitté fick vi tillbringa de närmaste tre dagarna efter gottfinnande. Sedan kallades vi i tur och ordning till centralkommitténs lantbruksdepartement. Där hölls det långa personliga samtal med var och en av oss; de biografiska upplysningar om oss själva, som vi lämnat, kontrollerades, liksom olika detaljer i vårt förgångna liv och redogörelserna för vårt arbete inom partiet. En del av oss fick fylla i nya formulär.

Nödvändigheten att påskynda kollektiviseringen utlades utförligt för oss. Vi fick veta att det var bättre att göra bönderna alltför fogliga än inte tillräckligt fogliga.

Kort därefter började Maljenkov själv kalla in oss, i smågrupper om tre till fem personer. (Jag återsåg honom i Moskva för inte länge sedan. Han har åldrats och lagt på hullet, men hans energi och beslutsamhet är oförändrade.) Sedan han förklarat allvaret i situationen och dess särskilda problem, avslutade Maljenkov sitt inspirerande tal med dessa ord:

— Var och en ibland er som inte utför de uppgifter som åläggs er av kamrat Stalin och Politbyran kommer att straffas. De som med utmärkelse förverkligar de direktiv som ges beträffande kollektiviseringen kommer inte att bli glömda av partiet, och några av dem kan till och med vinna dekorationer.

Vi satt alla tysta. Han fortsatte:

— Om någon av er tillgriper hårda metoder, men lyckas, förlåter vi honom; men den som misslyckas har bara sig själv att skylla för vad som kommer att hända.

När vi lämnade hans ämbetsrum och gick ut i väntrummet utanför, kallade hans sekreterare in oss en och en i ett annat rum. Han tillsade oss att skriva på en lista, på vilken våra namn redan stod tryckta. Det var en order som förbjöd oss att lämna vårt hotell efter klockan åtta samma kväll. Vi skrev på allihop utan att ställa några frågor. På kvällen efter middagen stannade vi på våra rum.

Omkring klockan sju på kvällen knackade det på min dörr. Det var en NKVD-tjänsteman som hälsade och snabbt steg in. Ur en läderväska som han hade hängande vid sin sida tog han fram ett rött papper med en grön diagonallinje tvärs över och med ett imponerande sigill. Sedan han först kontrollerat mina identitetspapper, överlämnade han dokumentet till mig.

— Jag anmodar er, kamrat Sorin, att inte komma för sent, sa han.

Det var en passersedel till Kreml, där jag ålades inställa mig precis klockan nio samma kväll. Likadana passersedlar hade utlämnats till alla utom trettiosju av mina kamrater. De som förbigåtts aktade sig noga för att fråga varför de inte blivit inbjudna. Och deras överordnade i centralkommittén lämnade inga förklaringar. Jag förmodar att det måste ha förekommit några dunkla punkter i vederbörandes historia.

När vi anlände till Kreml, ledsagades vi av vakter till ett rum där en del av mina kolleger redan var samlade. Vi bjöds på te, frukt och dyra cigaretter. Klockan 10.15 kom några kamrater ur NKVD och bjöd oss att följa med dem. Var och en av oss tillfrågades nu för sista gången:

— Har ni några vapen?

Våra passersedlar och identitetspapper kontrollerades ånyo.

Till slut kom vi in i ett stort rum där det stod långa bord, täckta med gröna dukar. Runt borden stod numrerade fåtöljer, och vakten upplyste var och en om vilken han skulle sitta i. När vi alla slagit oss ned, kommenderade någon:

— Lystring, kamrater!

Därefter reste sig en hög officer i NKVD och sa:

— Jag uppmanar er nu att iaktta fullkomlig tystnad. Var vänliga och rök inte. — Detta trots att det stod en askkopp framför varje stol.

Jag måste vidare be er att inte göra några anteckningar under detta möte eller efter detsamma. Ni kommer nu att få motta en del utdrag ur protokollen över Politbyråns beslut. På baksidan av papperet, bredvid ert namn, ska ni skriva er namnteckning och numret på ert partikort. Ni har femton minuter på er att göra er förtrogna med dessa beslut, och därefter ska papperen lämnas tillbaka.

Med spänning och intresse läste vi igenom detta dokument, om vilket jag inte kan berätta er något. Papperet var stämplat ”Ytterst hemligt beslut” och därunder stod följande varning: ”Det är uttryckligen förbjudet utan särskilt tillstånd av kommunistpartiets centralkommitté att göra några hänsyftningar på föreliggande beslut, vare sig i pressen, radion eller i samtal”. Det var därför vi skulle underteckna papperet. När de femton minuterna var gångna lämnade var och en tillbaka sitt papper. Vi gjorde inga frågor, av det enkla skälet att ingen hade talat om för oss huruvida vi fick fråga eller inte.

Det stod NKVD-vakter överallt, längs väggarna och framför dörrarna, men de stod så orörliga, att man inte lade märke till dem. Klockan i rummet visade 10.45 då en dörr slogs upp, och in trädde

Vorosjilov, Maljenkov, Lasar Kaganovitj och Mikojan. Alla reste sig och började applådera. Två minuter senare kom Stalin, åtföljd av Molotov. Applåderna ökade i styrka. Jag bör kanske anmärka, att alla de närvarande var medlemmar av republikers eller hela provinsers partikommittéer.

Vi förstod mycket väl att denna inbjudan till Kreml inte hade givits oss för att vi skulle få tillfälle att applådera, men trots detta skakades vi såsom av en storm av den glädje vi erfor vid att se våra älskade ledare. Stalin höjde handen och sade med ett lugnt småleende:

— Tack, kamrater, för era applåder, men vi har samlats här för att arbeta! Alla stod ögonblickligen tysta och orörliga. Ni vet varför vi har kallat er hit. Om kulakerna som klass blir framgångsrikt likviderade, och om kolchoserna blir organiserade och deras produktion kommer i gång ordentligt, då blir det tid att applådera. Om detta inte sker, kommer vi alla att försvinna.

Vi stod där fortfarande stilla och lyssnade uppmärksamt. Vorosjilov och Maljenkov som stod bakom Stalin, gjorde ett tecken åt oss att sätta oss. Efter en kort paus fortsatte vår ledare:

— Jag upprepar! Frågan om likviderandet av kulakerna och deras agenter inom varje gren av deras verksamhet, och det effektiva organiserandet av kolchoserna så att de kan producera en tillräckligt stor kvantitet spannmål och andra lantbruksprodukter är i dag av den yttersta betydelse för oss. Varför? Jo, därför att det är en fråga om liv och död för sovjetmakten. Vi har bara två alternativ: gå under och därmed begrava revolutionen såväl i Sovjetunionen som i hela världen, eller också vinna seger, och då ligger vägen öppen för oss till nya segrar.

En gravlik tystnad härskade i rummet. Stalin fortsatte: — Som ni förstår, har dessa problem inte bara stor betydelse på hemmafronten, utan dessutom en enorm betydelse på det internationella planet. För revolutionens skull här hemma, och för vår styrkas och vårt inflytandes skull ute i världen, kan vi inte längre tillåta existensen inom vårt land av en klass av kulaker, fiender till vårt system och eventuella bundsförvanter till våra fiender. Det är omöjligt att bibehålla inom landet en klass som, i händelse av svårigheter med den kapitalistiska världen står redo att ge oss ett hugg i ryggen. Vi måste likvidera den dessförinnan. Vi har byggt upp en socialistisk industri och kan inte tillåta förekomsten parallellt härmed av kulakisk privategendom inom lantbruket. Denna motsägelse måste röjas undan, och den kommer också att dö samtidigt med likvideringen av kulakerna som klass. Det problem som partiet sålunda ställer er inför är inte lätt. En järnvilja kommer att fordras för att lösa det. Det är naturligt att vid genomförandet av en sak av sådan historisk betydelse blodsutgjutelse och offer inte kan undvikas. Stora svårigheter väntar er. Vi kan inte ge er anvisningar som täcker alla fall som ni kommer att möta. Men vi är ju inte bolsjeviker för inte — vi vet hur man skall segra! Jag önskar er framgång. Ni måste nu ursäkta mig, jag har arbete att utföra och kan inte stanna längre hos er. Farväl, kamrater!

Vi reste oss. Stalin sade någonting till Molotov och gick ut tillsammans med Mikojan och Kaganovitj. Maljenkov sade några ord till oss. Sedan avslutade Molotov sammankomsten i samma stil. Det var över midnatt när vi lämnade Kreml.

Påföljande dag avreste vi alla från Moskva. I enlighet med våra instruktioner skickades vi till republik- och provinscentra, och sedan, efter det vi fått detaljerade order, vidare till de platser där vi skulle arbeta. När jag anlant till Rostov, begav jag mig omedelbart till högkvarteret för partiets provinskommitté. Sedan följde ett hemligt sammanträde med exekutivutskottet som varade till sent på kvällen. De upplysningar som kommitténs sekreterare hade att lämna beträffande kollektiviseringens fortskridande och likvideringen av kulakerna, bildade en sorglig tavla. Jag insåg att situationen var svår nog för att vem som helst skulle kunna tappa huvudet.

Jag gick hem och lade mig. Jag var alldeles uttröttad av resan och det långa sammanträdet och

bekymrad för framtiden. På morgonen gick jag ut tidigt för att hälsa på några vänner. När jag kom tillbaka skyndade min hustru emot mig och såg mycket orolig ut.

— Vad är det? frågade jag.

— De söker efter dig överallt. Provinskommittén har telefonerat åtminstone ett dussin gånger för att säga till dig att gå dit med detsamma! svarade hon.

Några minuter senare inträdde jag på kontoret hos kommitténs sekreterare och fann där chefen för NKVD och två andra ledamöter av partibyran. Telefoner ringde oupphörligt, jäktade tjänstemän sprang in och ut. Det låg något ovanligt i luften. Jag hälsade på de närvarande och slog mig ned. Snart var det bara fem personer kvar i rummet.

— Låt oss omedelbart komma överens om, kamrater, började kommittésekreteraren, att vi i viss mening konstituerar ett sammanträde med partibyran.

Av denna inledning förstod jag omedelbart att detta var ett tillfälle av alldeles särskild betydelse. Det var uppenbart att sekreteraren inte ensam ville påta sig ansvaret för vad som skulle komma att sägas och beslutas.

— I åtskilliga av *stanitsas* (kosackbyarna) har folkets fiender, kulakerna och banditerna, rest sig och gripit till vapen mot regeringen och mot kollektiviseringen! tillfogade han.

Sekreteraren fortsatte, i det han pekade på chefen för NKVD:

— Vi har redan utfärdat de nödvändiga ordena till milisen, NKVD:s lokalavdelningar och garnisonerna, samt de aktiva partimedlemmarna, att isolera upprorscentra och bilda säkerhetskedjor kring de revolterande *stanitsas*. Detta kommer att hindra dem från att få kontakt med varandra och förena sig med övriga *stanitsas* i Donområdet.

Alla nickade, och några svor till.

— Medan dessa förberedande åtgärder vidtas, sa sekreteraren vidare, kommer NKVD:s huvudstyrkor att anlända. De är redan på väg. Jag har informerat centralkommittén om läget. Den order vi mottagit är sträng: Likvidera revolten omedelbart med effektivaste medel. Inga offer får sparas. Är detta klart?

Allt var klart. Vår indignation över revolten var gränslös.

— Var och en måste omedelbart bege sig till platsen och handla i enlighet med situationens krav, slutade sekreteraren.

Jag begav mig omedelbart med mina medhjälpare till upprorsområdet. Vi var alla beväpnade. Vägarna var inte särskilt bra, det var en hel del gropar som hindrade oss från att hålla någon vidare fart, och dessutom råkade vi ut för en punktering som försenade oss avsevärt. Det var redan mörkt, när vi nådde vår bestämmelseort. Långt innan vi kom fram, hörde vi på avstånd kulsprutesmatter och smällar från gevärsskott. Ett veritabelt fältslag pågick mellan de upproriska kosackerna och NKVD-trupperna, vilka såsom jag senare erfor hade kommit till platsen tidigt på eftermiddagen — tre regementen starka, jämte en kavalleristyrka och en del motoriserade förband.

Jag kastade mig omedelbart in i kampen. Jag tog dock icke aktiv del i själva skärmytslingen och revoltens direkta undertryckande. Jag behövdes inte där. NKVD:s välutbildade trupper handlade snabbt. Min uppgift var att exakt fastställa orsakerna till revolten, ta reda på vilka som bar skulden till att den fått bryta ut och förhöra de överlevande av de lokala myndigheterna. Jag måste vidta de nödvändiga åtgärderna för att hindra dylika händelser för framtiden, ty detta var

de order jag fått.

Revolten hade börjat kvällen förut. Det hade förmärkts vissa tecken på att ett uppror kunde väntas. I *stanitsas* hade allting dessförinnan gått efter vår plan. Statsstyrelsens civila myndigheter, milisen, NKVD-agenterna och partirepresentanterna hade arresterat kulakerna, samlat ihop dem och drivit dem till närmaste järnvägsstation. De arresterade personernas egendom hade konfiskerats och kolchoser höll på att upprättas.

På upprorskvällen hade små grupper kosacker dykt upp, somliga beväpnade med sablar, andra med gevär som de hållit gömda sedan inbördeskriget. Ett stort antal av dessa grupper handlade i enlighet med en väl utarbetad plan. De kom tyst och stilla fram till husen där representanterna för sovjetmakten sov, grep och avväpnade dem och förde dem till på förhand bestämda platser.

På så sätt lyckades de till att börja med undvika skottlossning. Men till slut stötte de på motstånd någonstans, och den verkliga striden började. Kosackerna sköt och använde sina sablar. Endast sju tjänstemän lyckades ridande undkomma från tre *stanitsas*. De lyckades också per telefon få fram en rapport till de högre myndigheterna.

Omedelbart efter det de första skotten fallit satte sig regeringsrepresentanterna i grannbyarna till motvärn. Samtidigt började byborna ringa i larmklockor — otvivelaktigt ett led i en plan att kalla sina partisaner att ingripa. Inom kort infann sig *sotnias* (förband om vardera hundra beridna kosacker). Dessa *sotnias*, som var organiserade på militärt sätt, leddes av kosacker med krigserfarenhet. De opererade var för sig.

Denna armé var utrustad med jaktgevär, sablar och lansar; en del hade till och med riktiga armégevär, medan andra bara hade högafflar. Unga och gamla kom med de vapen de lyckats få tag i.

De hade gripit till offensiven och besatt alla byggnader tillhörande NKVD, sovjeterna och *stanitsas*, milishögkvarteren, kolchosförvaltningarna och de kooperativa sammanslutningarna. Alla som försökte göra motstånd nedgjordes. Kosackernas vrede var så stor, att de förutom regeringsrepresentanterna högg ned eller sköt alla partiaktivister som hade tagit del i likvideringen av kulakerna och organiserandet av kolchoserna.

Blodet flöt i strömmar. Rebellerna gav ingen pardon. Skrik och eder blandade sig med brak och vapengny. Sedan kom turen till dem som de arresterat i första början. I en av *stanitsas* fördes de till bytorget. Under skrik och skrån från den vanvettiga hopen organiserades någon sorts domstol. De till och med verkställde omröstning om huruvida de fängslade skulle anses skyldiga. Efteråt avrättades dessa med sablar eller gevärsskott.

När kosackernas raseri hade lagt sig något, föreslog upprorets organisatörer att all boskap, utrustning och annan egendom som tagits ifrån dem skulle återtas. Vetet som rekvirerats från kosackerna delades ut. Vid ljuset av facklor drevs råmande kor, grymtande grisar och kacklande höns under skrik och skratt genom gatorna.

När allt var över sändes budbärare att överbringa nyheten om segern till de andra *stanitsas* och uppmana dem att delta i upproret. De tänkte till och med först att i stället för budbärare skicka *sotnias* av väpnade ryttare med uppgift att döda alla representanter för regeringsmakten och på så sätt garantera en snabbare och mera omfattande spridning av upprorsrörelsen. Men de hade förlorat för mycket tid. De flesta av deras kurirer snappades upp på vägen. Våra män hade mitt i natten blivit varskodda av dem som lyckats fly.

Den plan som NKVD-chefen gjort upp gick ut på att isolera de revolterande *stanitsas* och omintetgöra all samverkan mellan dem. Han trodde för övrigt att upprorsmännen skulle föredra att försvara sina egna byar hellre än göra gemensam sak med andra *stanitsas*.

När denna isoleringsaktion genomförts, grep specialtrupperna till offensiven. NKVD gav ingen pardon. Endast de som kastade sina vapen togs till fånga. Större delen av dem sköts därpå framför stora gemensamhetsgravar som de tvingats att själva gräva. Några av upprorets organisatörer, som togs levande, fördes bort av NKVD för att förhöras om det samarbete de haft med kosacker i andra *stanitsas* i området.

Efter denna operation fängslades nästan hela befolkningen i *stanitsas* i regionen och deporterades på livstid till trakter långt i norr. Av lätt förståeliga skäl kunde dessa deporterade aldrig tillåtas återvända till det inre av landet. Det är möjligt att några av rebellerna lyckades undkomma, men jag tvivlar på det. Ingen domstol upprättades för att handlägga dessa mål. Det var strängt förbjudet att berätta något om vad som hänt. En del folk i angränsande distrikt torde emellertid ha haft en viss aning om det, men de kände inte till alla detaljer.

Alla hus tillhörande organisatörer och deltagare i upproret brändes ned. Någon tid därefter återbefolkades dessa *stanitsas* med fattiga element från andra delar av USSR, och kolchoser upprättades omedelbart.

Det var ”för att med framgång ha deltagit i genomförandet av kollektiviseringen och för troget utförande av regeringens direktiv”, som det hette i förläningsskrivelsen, som jag ännu en gång kallades till Kreml. Jag såg Stalin och Maljenkov igen, och de applåderade när Kalinin fäste Leninorden på mitt bröst.

Min granne suckade och tillade fromt:

— Det vi gjorde var nödvändigt. Men vem vet? Kanske, om vi hade använt andra metoder, att tyskarna i dag inte skulle stå framför Moskvas portar. Han blev tyst för några ögonblick. Sen sa han: — Men antingen vi gjorde rätt eller fel, har jag alltid trott på Stalin och kommer alltid att göra det.

Sålunda slutar jag nu med denna deklARATION om blind tro från kamrat Sorins sida det avsnitt av min bok som framlägger ögonvittnesmål om kollektiviseringen. Om mina läsare nu till äventyrs i likhet med de flesta av åhörarna i rättsalen i Paris, skulle börja känna sig övermätta på tragiska berättelser, kommer de att välkomna ett kapitel av annat slag en historia ur min egen erfarenhet, som inte saknar ett stänk av bister humor. Det är inte någon meningslös historia heller, ty den förklarar en hel del om hur den sortens människor ser ut, som blomstrar under sovjetregimen, och belyser det oavbrutna spioneri under vilket sovjetmedborgaren lever.

VII. "Bölden"

1

Om amerikanerna, som ger sina favoriter från scen och film smeknamn sådana som Skönheten, Rösten eller Figuren, hade känt en viss professor från min studenttid — professor Serafim Slasjev — kan det inte råda något tvivel om vad de skulle ha kallat honom. Han skulle ha fått heta Näsan. De ryska studenterna kallade inte professor Serafim Slasjev för Näsan, men de hade i alla fall ett öknamn på detta framträdande drag i sin lärares ansikte. De kallade den ”lödkolven”.

Fastän näsan otvivelaktigt var professor Slasjavs dominerande särmarke, var den långt ifrån det enda anmärkningsvärda draget i hans yttre, och ”lödkolven” var inte det enda öknamn som han inspirerade sina elever till att finna upp. Han var en karikatyr av en man, förutbestämd att bli en skottavla för studenthumorn. Allting var oproportionerligt i Slasjavs utseende. Han var mycket lång, vilket accentuerade effekten av att han hade ett alldeles ovanligt litet huvud. Och det ovanligt lilla huvudet framhävde i sin tur effektivt den ovanligt stora näsan.

”Slasjevs hela själ sitter i näsan”, anmärkte en av hans fakultets-kolleger en gång. Och det var onekligen så att inte blott Slasjevs utseende, utan även hans karaktär, dominerades av hans näsa. Näsan symboliserade mannen, både i påtaglig fysisk och i en mera subtil, andlig bemärkelse. Han hade ett utomordentligt luktsinne och var finsmakare i fråga om mat och dryck. Men dessutom var han den sortens människa som älskar att nosa reda på människors och tings djupaste hemligheter. Han hade en förmåga att läsa sina kollegers lönnligaste tankar som var lika stor som hans skicklighet i att leta fram den allra djupaste innebörden i de vetenskapliga lagar som var föremål för hans intellektuella ansträngningar.

Jag hälsade på honom åtskilliga gånger i hans bostad under min studenttid. Ibland gällde mina besök partiangelägenheter, ty jag var då ledamot av partibyran vid institutet.

Slasjev bodde i en trevlig våning i en byggnad vid Katedraltorget i Dnjepropetrovsk vilken helt reserverats till bostäder åt professorer. Det syntes tydligt på hans hem att det hyste en man med smak och kultur, en älskare av de sköna konsterna. Han hade ett piano, vackra möbler och fina målningar. I hans bokhyllor trängdes vetenskapliga verk med romaner av Balzac, Stendahl och Romain Rolland. Marx', Engels, Lenins och Stalins verk skyltade på framträdande plats. Bland samtida författares verk var Stefan Zweigs *Joseph Fouché* hans favoritbok. En annan bok som han läste om och om igen var Feuchtwangers *Jud Süß* — utan tvivel på grund av hans intresse för intriger och för det djuplodande och komplicerade.

Bredvid dörren in till vardagsrummet hängde på den mest iögonfallande tänkbara plats ett jättelikt porträtt av Stalin, tydligen avsett som en illustration av den obrottsliga troheten hos lägenhetens innehavare. Ett mindre porträtt av samme hjälte stod på skrivbordet, mitt emot det enda övriga porträtt som fanns där — en fotografi av den kvinna som en gång varit hans hustru. Han hade aldrig gift om sig.

Det var tre saker i sin tillvaro som professor Slasjev verkligen älskade. En av dem var hans bulldogg, Caesar, som han skötte med den noggrannaste omsorg. Hans andra stora kärlek var musiken. Han spelade piano med känsla och stor teknisk skicklighet. Hans tredje och största passion gällde hans arbete. I sin forskargärning vid institutet var han ryktbar för den djärvhet och fantasi som präglade hans experiment. Hans verksamhet som konsult — han ombads ofta att ge råd i tekniska frågor till industrin — hade förskaffat honom högt anseende. Hans lösningar på problem som, innan han rådfrågats, förefallit svårlösta, var originella och oväntade, men visade sig, när de prövades, både enkla och praktiska.

Hans intellektuella egenskaper framtvungade respekt från hans lärjungars sida, vilka uppskattade hans stimulerande undervisning och inte hade någonting emot att han var en fordrande läromästare, eftersom han också var rättvis.

Professor Slasjev var i sitt esse i alla former av sällskapligt umgänge. Han spelade en synnerligen aktiv roll i kårlivet vid institutet. I alla de många vetenskapliga och tekniska klubbarna och sällskapen var han en av de mest energiska medlemmarna. Han var en outtröttlig värd för sina kolleger vid fakulteten och för ingenjörerna vid de fabriker han besökte i egenskap av konsult. Slasjev hade stort inflytande bland de andra professorerna, som böjde sig för hans auktoritet.

Allt som allt var detta verkligen en man som man knappast kunde tänka sig skulle kunna fastna i politikens spindelväv. Han iakttog den mest orubbliga politiska rättrogenhet. Han avvisade varje tanke på att undersöka hållbarheten i någon av de dogmer som förestavades av högre auktoriteter i samhället. Han gick så långt i sitt blinda godtagande av allting i de kommunistiska biblarna på sin bokhylla att det ibland irriterade hans gäster.

Om man så tillade hans stora tekniska skicklighet och begåvning så tycker man att han borde

varit väl skyddad mot alla politiska frost-vindar. Det fanns bara en enda fläck på hans meritlista. Slasjev härstammade från dessa privilegierade förrevolutionära samhällsklasser som betraktades som fiender till den nuvarande regimen. Men han hade redan för länge sedan klassificerats som en man av den gamla skolan vilken lojalt accepterat den nya och som man kunde lita på skulle arbeta troget för densamma till sin död. Men ack, hur fåfängligt är ej allt mänskligt hopp!

2

Det kom en dag då institutets direktör kallade in professor Slasjevs på sitt ämbetsrum och förebrådde honom för den inställning han lagt i dagen vid privata samtal. Inte mindre än fyra personer hade rapporterat till partiutskottet att han underlåtit att inskrida mot klandervärda yttrandena. Inte nog med att han försummat att tillrättavisa personer som i sin konversation ådagalagt förrådiska avvikelser från partiets linje, han hade till och med tyckts hålla med dem. I varje fall hade han inte gjort något försök att byta samtalsämne, inte heller hade han inrapporterat samtalet till partikommittén.

— Jag beklagar, herr professor, men vi har inget val, slutade direktören. De här rapporterna kräver ett inskridande från vår sida. Ni vet hur högt vi skattar er duglighet inom ert fack, men det blir ändå nödvändigt att ni inställer er för en speciell kommission utsedd av partikommittéerna och fackföreningen. Olyckligtvis slutar det inte med det. Jag kan inte se hur ni ska kunna undvika att avge en förklaring över ert uppträdande inför institutets professors- och instruktörskår in pleno.

— Men det betyder att jag blir föremål för en offentlig utrensning! ropade Slasjev bestört. Hur ska det gå med mig? Direktören ryckte på axlarna.

— Försvara er så gott ni kan, rådde han. Sen blir det partiet som avgör saken.

Ungefär en vecka efter detta samtal deltog jag i ett hemligt sammanträde med partibyran, vid vilket ordföranden i undersökningsutskottet framlade en rapport om "fallet Slasjev". Förutom byrans medlemmar deltog en herre vid namn Semjen Lebid i sammanträdet. Han var chef för "speciella sektionen" vid institutet, d. v. s. NKVD.

I rapporten om Slasjev betonades särskilt att han tillhörde en för det nuvarande samhället främmande klass. Det var någonting som alla hade vetat. Men det var sant att Slasjev, som otvivelaktigt var medveten om svagheten i sin position på denna punkt, brukade fälla anmärkningar som tydde på en mera proletär bakgrund än han i verkligheten ägde. När alla dessa anmärkningar ställdes samman och framlades som en helhet tycktes de onekligen ge en bild av ett fördömligt förfaringsätt — ett avsiktligt och systematiskt vanställande av sanningen om hans förflutna. Detta skänkte meddelandena om hans tvivelaktiga politiska inställning avsevärt ökad vikt. Rapporten slutade med följande förslag: "För sina försök att dölja sanningen om sitt sociala ursprung bör professor Slasjev utstötas från institutet såsom varande ett socialt främmande element".

I enlighet med partiets dåvarande politik och praxis, innebar detta förslag utan tvivel den logiska lösningen på fallet Slasjev. Jag blev därför något förvånad då partibyrans sekreterare framlade ett avvikande förslag.

— Det är sant, sa han, att professor Slasjev förtjänar strängt straff för sin brist på uppriktighet beträffande sitt sociala ursprung. Han bekände emellertid sitt fel utan omsvep inför undersökningskommissionen och förklarade att det inte hade varit någon klandervärd önskan att föra någon bakom ljuset som varit hans drivfjäder, utan helt enkelt skamkänsla över det förflutna. Han lovade kommissionen att sona sitt fel genom exemplariskt uppträdande och outröttligt arbete

för framtiden. Med hänsyn till hans utmärkta insatser vid institutet och vid de fabriker där han tjänstgjort som teknisk konsult, föreslår jag att vi nöjer oss med att ge honom en reprimand.

Undersökningskommissionens ordförande blev illa berörd över denna opposition mot kommissionens förslag, och han fick medhåll från en annan medlem av partikommittén. Men då upplät Semjen Lebid sin röst och förklarade sin anslutning till sekreterarens förslag. NKVD-representantens ord blev avgörande. Vid omröstningen segrade sekreterarens förslag med alla röster utom två.

Lebids ingripande slog mig som något synnerligen egendomligt. Jag visste mycket väl att han inte satt där för att yttra någon egen åsikt. Han var NKVD:s språkrör. Hans uppgift var att säga vad NKVD ålade honom att säga, varken mer eller mindre. Det var därför alldeles säkert att NKVD inte ville ha Slasjev utstött från institutet. Det nöjde sig med en reprimand. Det var verkligen att visa en mildhet som inte hörde till vanligheten. Vilket motiv kunde NKVD ha för att vilja minska tyngden i det slag som riktades mot Slasjev? undrade jag i mitt stilla sinne.

Jag fick inte veta svaret på gåtan förrän många år senare.

Reprimanden var förstås i och för sig inte någon så lindrig historia. Under ledning av en kommission som utsetts vid det hemliga partibyrå-sammanträdet, utlystes ett massmöte ”med politiskt och informatoriskt syfte, grundat på den fundamentala principen kritik och självkritik”. Reprimanden skulle med andra ord få formen av ett offentligt angrepp från Slasjevs kollegers och hans egen sida mot hans uppförande.

Hans framskjutna ställning inom den akademiska och vetenskapliga världen i denna del av landet gjorde fallet till en verklig cause célèbre, och när klockan närmade sig sex på eftermiddagen den dag som utsatts för massmötet, var institutets samlingsal fylld till bristningsgränsen.

En klocka ringde. Kommissionen som skulle leda förhandlingarna tågade in i gåsmarsch och intog sina platser på hedertribunen. En ordförande utsågs ur lärarkårens led, och förhandlingarna tog sin början med ett uttalande av ordföranden i undersökningskommittén, vilkens rapport i enlighet med beslutet vid det hemliga sammanträdet numera blivit betydligt urvattnad.

I jämförelse med många andra utrensningmöten som jag bevittnat, var detta en långtråkig historia. Slasjevs kolleger reste sig upp en efter en för att tala om vad de visste om honom och säga sin åsikt om honom. En del av dessa deklamationer var på det stora hela taget gynnsamma för Slasjev, andra i stort sett ogynnsamma. Men ingen gick till ytterlighet. Alla var försiktiga. Man kände sig för. Innan de visste åt vilket håll det hela skulle luta, var professorerna rädda för att engagera sig alltför utpräglat i en riktning som kanske skulle visa sig vara fel. Förhandlingarna drog ut så långt på tiden, att sammanträdet ajournerades till påföljande kväll.

Den fortsatta osäkerheten hade skärpt spänningen, och vid det andra sammanträdet var samlingsalen ännu mera fullpackad än första kvällen. Men ännu en gång började mötet helt odramatiskt. Försiktighet var fortfarande det dominerande mottot.

Men så reste sig institutets direktör, Tseplakov, för att tala. En andlös tystnad sänkte sig över salen, ty nu förstod alla att partiets inställning skulle uppenbaras.

Institutets chef började med att uttala skarp kritik. Han visade ingen skonsamhet när det gällde att räkna upp Slasjevs fel — men när han var klar med dem, började han med förtjänsterna. Han prisade Slasjevs begåvning och hans samvetsgranna arbete under de gångna åren. Han betonade den enhällighet varmed alla fabriker till vilka Slasjev sänts på speciella uppdrag berömt hans arbete. Slasjev hade allvarligt försyndat sig, yttrade han till sist. Men enligt direktörens uppfattning ådagalade han nu en uppriktig ånger. Han begärde inget annat än att tillåtas fortsätta

att tjäna institutet, partiet och staten. Han lovade att för framtiden genom sitt arbete ge bevis för den tacksamhet han skulle känna, om partiet i sin storsinhet skulle visa överseende med de allvarliga missgrepp som han nu så innerligt ångrade.

En våg av lättnad gick genom salen, och direktörens slutord utlöste ett ivrigt mummel bland publiken. Det var som om trycket av en annalkande storm plötsligt hade skingrats och klar lätt luft avlöst den åskladdade atmosfären. Slasjevs kolleger var inte längre rädda för att ta ställning. De reste sig den ena efter den andra för att ta honom i försvar — i avmätta tongångar visserligen och, i trogen likhet med direktören/ aldrig utan att först hänsyfta på det oerhörda i hans felsteg. Men det var inget tvivel om att vinden hade vänt sig till professorns favör.

Till slut kallades Slasjev själv att avge en förklaring. Han steg fram till talarstolen och började sitt mea culpa. Det var ett mästerstycke. Slasjev var en fulländad föreläsare, en mästare i fråga om oratoriska finesser, och de talangerna kom honom nu väl till pass. I fulla trettio minuter spelade han på sin stora synds och sin stora ångers strängar. Den skarpaste kritik som andra hade riktat mot honom var mild i jämförelse med hans egna självanklagelser. Vad beträffar det som sagts till hans fördel, bagatelliserade han det med synbarligen uppriktig blygsamhet.

Han avslutade sina självföreläelser och sin bedyran om ånger med hög röst, och tillade därpå, i det han plötsligt sänkte rösten därefter att hans åhörare fick anstränga sig för att uppfatta vad han sa, efter en perfekt avvägd paus och i en ton av den högtidligaste uppriktighet:

— Kära kamrater och kolleger, vi lever i den majestätiska epok som får sin prägel av kommunismens framväxande i vårt land. Denna mäktiga omvandling av vår nation genomföres under vår store kamrat Stalins visa ledning. Stalin och kommunistpartiet instruerar och inspirerar oss att leva ett nyttigt liv, utföra ett nyttigt arbete. De visar oss ett enormt förtroende genom att anförtro oss i vår tur uppgiften att instruera och inspirera sovjetstatens nya män, de unga ingenjörerna, vår växande industris framtida anförare. Vi får inte svika detta förtroende.

Kamrater, jag har svikit förtroendet. Det kommer i all min tid att förbli den största skammen i mitt liv att jag för ett ögonblick sviktade. För ett ögonblick, ja; ty jag skall aldrig mer svika detta heliga förtroende.

Jag har arbetat i det förgångna så bra jag kunnat, inom måttet för mina blygsamma kunskaper, och jag trodde det var nog. Men det var inte nog. Det var mitt stora och svåra fel att jag försökte få er att glömma denna min sociala härkomst över vilken jag blygdes. Ty jag ville själv glömma att jag haft olyckan att födas inom den hatade klass vars medlemmar kämpat emot vår revolutions ärorika seger.

Tvärtom borde jag dagligen hållit detta minne för ögonen; som en ständig påminnelse om att det var min plikt att i den ringa mån jag kunde, gottgöra de synder som begåtts av den klass som sett mig födas. Med en alldeles särskild glöd borde jag ha tjänat vår älskade ledare och vårt storslagna parti. Ty, trots mitt ursprung, hade de i mina händer lagt ett stycke av detta förtroende som jag till nu så sorgligt missbrukat – men aldrig, det lovar jag er, kamrater, aldrig mer kommer att missbruka.

Jag har förbrutit mig inte bara mot staten, inte bara mot partiet, utan också, kära kolleger, mot er. Det är därför för er som jag måste lägga fram frukterna av de djupa tankar som fyllt mitt sinne, den djupa självrannsakan som tryckt på mitt hjärta under de senaste dagarna. Det är er jag av hela min själ måste bedja om tillgift för de felsteg som jag så djupt ångrar.

Och med av sinnesrörelse darrande stämma slutade han:

— Det är också till er jag avger löftet att göra allt som står i min makt för att åter bli värdig det

förtroende vår regering har visat mig, att åter bli värdig att inträda som medlem i vår familj av vetenskapens och framåtskridandets män. I den tid som kommer skolen I döma mig, icke efter mina ord utan efter mina handlingar. Mina handlingar komma att bli till nytta för vårt land. På dem kommer jag att sätta in all min kraft och all min förmåga. Och min djupa tro på vår Stalins snille befäster jag med mitt hedersord — Slasjevs tro och heder!

Talet var en lysande seger. Med acklamation antog församlingen utan att ändra så mycket som ett komma, den resolution som fastställts vid partibyråns hemliga sammanträde, och enligt vilken Slasjev tilldelades en reprimand men samtidigt fick förlåtelse. Hans vänner som vid sammankomstens början hade låtsats inte se honom, kom nu fram och skakade hand med honom, klappade honom tillgivet på axeln, skrattade och pratade med honom.

En liten grupp av gratulanterna följde honom hem och satt till sena timman och samtalade om det som hänt. Deras entusiasm var lika äkta som tidigare deras fruktan. Slasjevs benådning lyfte en sten från allas bröst. Ty om han kunde bli utrensad, vem av dem ginge männe då säker?

3

Men i Sovjetunionen är ett frikännande aldrig definitivt. Att man klarat sig en gång betyder inte att man klarar sig nästa. En framgångsrik genomgång av en utrensningens skärself innebär ingen immunitet mot nya utrensningar. "Näsans" besvärligheter var ännu inte slut.

Under någon tid efter det berömda Slasjev-målet, såg vi inte den gode professorn i Dnjepropetrovsk. Hans återupprättade förtroende hade markerats genom ett uppdrag till Moskva, dit han skickats för att tjänstgöra som konsult åt några av huvudstadens fabriker. När han kom igen, återupptog han sitt livliga mångsyssleri och blev ännu mer framstående än förut. Han utsågs till medlem i otaliga kommittéer, han valdes ofta till ordförande vid fakultetssammanträden eller vetenskapliga konferenser och det var stor efterfrågan på honom som föreläsare från alla håll i regionen.

Hotet som varit så nära tycktes ha kuvat honom en aning. Han förhöll sig mera reserverad gentemot sin omgivning, ehuru fortfarande avgjort vinnande i sitt sätt. Hans skratt var märkbart lugnare, hans humor mera dämpad. Hans eget så nätt och jämnt undgängna olycksöde tycktes ha väckt hans sympati för de olyckliga, ty han stod alltid redo att hjälpa envar som befann sig i svårigheter, och det blev en offentlig hemlighet att han hade lånat ut pengar till mer än en person som haft behov därav. Hans stjärna var i ständigt stigande.

Det var därför med stor förvåning som jag, i egenskap av medlem i partibyran, erfor att direktör Tseplakov låtit i protokollet införa en offentlig anmärkning mot Slasjev för "ett fel i hans årsrapport". Jag var just inne på direktörens ämbetsrum, då jag fick kännedom om denna blyxt från en klar himmel.

— Är det verkligen så allvarligt att en officiell anmärkning måste protokollföras? frågade jag. Slasjev har ju arbetat hårt och framgångsrikt. Inom partibyran har åsikterna om honom hittills varit mycket gynnsamma.

— Kamrat Kravtjenko, svarade direktören, faktum är att anklagelsen är en ren formalitet. Jag måste hitta någon anledning till en anmärkning. Stadens partikommitté har givit mig order därom. De säger att det är nödvändigt, därför att han tillåtit vissa bristfälligheter i stadens ingenjers- och vetenskapliga sällskaps verksamhet. Nu vet ni lika mycket som jag.

Jag tyckte inte jag hade fått veta mycket. Slasjev blev allt mer och mer en mysteriernas man. Den förevändning stadens partikommitté hade anfört till direktören stod inte i harmoni med Slasjevs verkligt framstående arbete. Jag var övertygad om att något annat låg bakom. Men det var svårt

att få någon rätsida på denna trassliga historia.

Först, när Slasjev syntes dömd att genomgå den utrensning som före honom så många människor som inte begått svårare synder än han fått genomlida, räddades han genom direkt ingripande av NKVD. Och nu, när han syntes oförvitlig, hade partiet i en ny manifestation av sin makt sträckt ut handen för att krossa honom.

De följande händelserna gjorde mysteriet ännu djupare. Ännu en gång kallande sina oratoriska gåvor till hjälp, höll Slasjev en föreläsning på stadens vetenskapliga och tekniska arbetares klubb om ”Sovjetvetenskapsmannens etik och problem”. Än en gång var han lysande värtalig. Han grep tillfället att sjunga partiets och dess ledares lov i alla tonarter. Och trots att han själv befann sig i skuggan av direktörens anmärkning, gav han sina kolleger en lektion beträffande deras ansvar, så fullkomligt i regimens anda, att ingen kommunist kunde våga en gensaga mot den. När talet var slut belönades han med livliga applåder, och det var inget tvivel om att han inhöstat ännu en glänsande framgång.

En månad senare utfärdade institutets direktör en ny förklaring i vilken det hette: ”Emedan professor Slasjev nu korrigerat de misstag han gjort i sin årsrapport, annulleras härmed den anmärkning som framställts mot honom”. Jag antog att detta var resultatet av hans utomordentliga föreläsning, men jag fick inga vidare förtroenden från direktören och visste därför ingenting bestämt om saken.

Kort tid därefter avslutade jag mina studier. Jag hade ingen kontakt med Slasjev längre, och hans uppseendeväckande bild försvann så småningom ur mina tankar. Det var genom en ren slump som jag åtta år senare, år 1943, fick nyckeln till hans gåta.

Det året träffade jag en man som hade överlevat fem år i fånglägren. Han var en av dem som fallit från maktens tinnar ned i onådens avgrund. Han hade på sin tid varit tjänsteman i framskjuten ställning inom NKVD. Men i den storrensning som följde efter mordet på Kirov, hade hans öde visat, att inte ens medlemmar av NKVD gick fria från NKVD:s hämnd. Han hade i sin makts dagar skickat många offer till fånglägren. Till slut fick han dela deras lott.

Jag upptäckte att han rört sig i samma kretsar och detta vid samma tid som jag själv, och speciellt att han haft i uppdrag att hålla ett öga på institutet på den tiden jag studerade där. Jag kan nu inte påminna mig i vilket sammanhang namnet Slasjev dök upp under vårt samtal.

— Slasjev! upprepade han. Professor Slasjev? Mannen med näsan — är det honom ni menar? Jag nickade.

— Slasjev! Han småskrattade sardoniskt. Bölden! Bölden?

— Ja, det var vad vi kallade honom, sa han. Han tyckte själv inte om namnet, men vi tyckte det passade honom. Och sen berättade han mig Slasjevs livshistoria.

I sin ungdom hade Slasjev tillhört de privilegierade klasserna under den gamla regimen. Hans föräldrar var förmögna. Han tillförsäkrades den bästa tänkbara utbildning genom en hel stab av privatlärare; efter barnsköterskan följde guvernanten, efter guvernanten informatorn och efter informatorn universitetet. Vid sidan av sin begåvning för fysik och matematik var Slasjev också en konnässör i fråga om konst och litteratur, och genom den förnämliga uppfostran han fick åtnjuta utvecklades beständigt hans redan av naturen utmärkta smak.

Vid sidan av sin begåvning för att tränga djupt in i de honom omgivande personernas karaktärer och mest förborgade tankar, växte det fram hos Slasjev en förkärlek för konspirationer och

intrigmakeri. Och eftersom den miljö i vilken han vuxit upp var konservativ eller reaktionär, fick hans konspirationer helt naturligt en radikal och revolutionär orientering. Det var troligen mera hans smak för hemlighetsmakeri och intriger än någon stark politisk övertygelse som under hans fjärde år vid universitetet föranledde honom att gå in som medlem i en revolutionär studentorganisation.

Slasjev deltog i organisationens hemliga möten. Med pengar som han fått av sin far, vilken skulle ha blivit skräckslagen om han vetat vad de användes till, hjälpte han till att finansiera ett hemligt tryckeri. Det utgav glödande pamfletter riktade mot det enväldiga tsardömet och appeller till förmån för studenter som satts i fängelse för sina åsikter. Men sammanslutningen var dömd till olycka. Vid ett av de hemliga midnattssammanträden som Slasjev fann så spännande, inträffade ett nervkittlande inslag utom programmet. Polisen skaffade sig tillträde till möteslokalen, och i nästa nu satt Slasjev i fängelse.

Det blev stor skandal — tänka sig sonen till en förmögen och inflytelserik monarkist i fängelse som revolutionär! Trots alla familjens ansträngningar och pengar fick Slasjev sitta där han satt i fängelset ända tills hans intuition, hans fina näsa, visade honom vägen ut. Han kohandlade med fängelsemyndigheterna och lyckades köpa sig fri på villkor att han i de kretsar där han umgicks, skulle fungera som angivare mot de revolutionära studenterna, vilkas förtroende mot honom givetvis blivit stärkt genom hans fängelsejour.

Så kom man överens, och Slasjev visade sig vara en mästerlig polisspion. Hans speciella begåvning, hans förmåga att gräva fram andra människors fördolda tankar, hans intuition, hans väderkorn, gjorde honom till en fruktansvärd fiende till de konspiratörer som en gång hade varit hans kamrater och som han nu var sysselsatt med att spåra upp. Som betalning för sin frihet gick han till och med så långt att han gifte sig med en ung kvinnlig student, en brinnande revolutionär, vars föräldrar i högsta grad ogillade äktenskapet. Kanske misstänkte hon så småningom vad hennes make i verkligheten sysslade med, då ledarna för de revolutionära organisationerna häktades, den ena efter den andra. De konfronterades med redogörelser för sina göranden och låtanden så detaljerade att de måste ha härrört från någon inom deras egna led.

Det föreföll oundvikligt att förr eller senare denna anhopning av förräderimål borde ha utpekats Slasjev som angivaren. Kanske var hans hustru den första som anade sammanhanget; i varje fall sprack deras äktenskap. Det var fotografiet av denna hans ungdoms ledsagarinna som jag sett på Slasjevs skrivbord.

Om ingen annan efter hustrun kom underfund med sanningen om Slasjev, berodde detta på att revolutionens järnkvast sopade bort spillrorna av den gamla regimen innan han hade blivit avslöjad.

Som medlem av de hatade privilegierade klasserna tog Slasjev nu sin tillflykt till samma utväg för att rädda sig själv som fungerat så bra en gång förr. Han blev nu angivare åt tjekan, OGPU:s och senare NKVD:s föregångare. Nu förrådde han inte längre upprorsmännen mot den samhällsklass han tillhörde, utan dennas trogna anhängare.

Det var inte någon särskilt lysande period i hans verksamhet, ty hans offer tillhörde alla hans egna kretsar, och dessa var redan förut bestämda för likvidering. Hans tjänster var därför endast av underordnad betydelse för dem som använde sig av dem. Med eller utan Slasjev skulle resultatet ha blivit i stort sett detsamma.

De vita gick till attack, och de röda tycktes för ett ögonblick förlora terräng. Vid detta tillfälle svek Slasjevs väderkorn honom: han gissade fel om vart vinden blåste — eller kanske skänkte han inte en tanke åt någonting annat än det närvarande. Alltnog, han bytte sida ännu en gång,

fortsatte som angivare, men denna gång i de vitas tjänst. När deras kortlivade motstånd började bryta samman, manade honom hans instinkt att leta fram vittnesbörden om sin egen verksamhet i myndigheternas arkiv och förstöra dem, vilket han också lyckades göra.

Sedan bolsjevikerna slutgiltigt etablerat sig som landets herrar lyckades han tack vare detta försiktighetsmått få påbörja den akademiska karriär, för vilken han så perfekt lämpade sig, utan att besväras av sitt förgångna i de vitas tjänst. Allt gick väl ända till början av år 1934. Då stötte NKVD vid genomgång av några gamla arkiv från den hemliga polisen under tsartiden — ochranan — på Uppgifterna om hans verksamhet som angivare. Han kallades att inställa sig inför en undersökningsledare som var sysselsatt med de allvarligaste fallen av hot mot sovjetstatens säkerhet.

Slasjevs skarpa intelligens och intuition sade honom att han satt i fällan. Han kunde endast vänta ettdera av två öden — avrättning eller förvisning på livstid till koncentrationslägren. Såvida inte ... såvida han inte ännu en gång skulle kunna köpa sin trygghet genom att träda i sina fångvaktares tjänst. Kunde han sälja sina tjänster till NKVD?

En mindre begåvning kunde i den förtvivlade situation i vilken Slasjev befann sig ha förlorat spelet genom att visa sig alltför angelägen. En bekännelse, åtföljd av ett erbjudande att arbeta åt NKVD på samma sätt som han en gång arbetat åt ochranan kunde ha misslyckats. En organisation så välförsedd med spioner som NKVD funne det måhända inte nödvändigt att skona en redan ertappad brottsling för att vinna ytterligare en spion.

Slasjevs näsa sade honom att han icke fick ta initiativet, utan i stället söka att i förhørsledarens sinne uppväcka en önskan att ta honom i sin tjänst. Och detta måste han göra genom att klart bevisa sina exceptionella talanger som superspion, ett snille bland judasfigurer så enastående, att den affär han hoppades få avsluta skulle synas NKVD som ett alltför gott tillfälle att få försummas.

Därför avlade han full bekännelse — en egendomlig bekännelse kemiskt fri från ånger eller politiska bedyranden varken åt ena eller andra hållet. Slasjev redogjorde helt enkelt för sin karriär som spionagetekniker talade helt enkelt som en expert till en annan — utbredd sig över sin verksamhet i facket. Han berättade om den skicklighet varmed han lurat misstänkta personer att förråda sig själva; om de mikroskopiska antydningar som satt honom på spåren; om alla de metoder han så framgångsrikt tillämpat för att snärja sina offer.

Innan det första förhöret var till ända, kallade förhørsledaren in NKVD:s chef, och när det var slut var professor Serafim Slasjev hemlig angivare åt NKVD. Han anförtröddes uppgiften att nosa reda på fiender till regimen inom de akademiska, vetenskapliga och ingenjörskretsar i vilka han rörde sig i staden Dnjepropetrovsk och annorstädes.

5

— Ni vet varför ni har sluppit bli skjuten, sa NKVD-chefen till honom. Vi vet det också. Vi skänker er livet. Ni får behålla det så länge — och precis så länge — som ni arbetar ärligt och energiskt och inte glömmer er. Är det klart?

— Fullkomligt, svarade Slasjev och drog nervöst i sin stora näsa.

— Vi kommer att lita fullt och fast på er så länge era handlingar

— inte era ord, väl att märka, utan era handlingar — ger oss anledning att lita på er. Vi ska se till att förhållandena är gynnsamma för ert arbete. Ni behöver inte avstå från några av de bekvämligheter ni önskar, men var noga med att inte göra några uppseendeväckande utgifter. Ni

kan känna er lugn och glömma ert förgångna. Vi ska också glömma det — det vill säga så länge som nuet är tillfredsställande och framtiden lovande.

Han betraktade Slasjev med så genomträngande blickar att professorns långa ögonfransar generat föll ned över hans små, djupt sittande ögon.

— Ni är en vämjelig figur, Slasjev, sa han långsamt och begrundande. Det vet ni själv om. Men talangfull. Intelligent. Nyttig. Vi kan använda er som den födde provokatören. Vi har ibland anledning att använda oss av personer av er sort. Revolutionens försvar kräver det ... Var vänlig vänta på oss där ute i det rummet.

Slasjev visades ut i ett förrum, och en vakt kom med smörgåsar, te och cigaretter till honom. En stund senare kallades han åter in i förhørsrummet. Där fanns nu en tredje tjekest för vilken Slasjev föreställdes och som förklarades vara den till vilken han skulle avlägga rapport.

Chefen räckte honom ett pappersark på vilket ett antal namn på professorer och ingenjörer var skrivna med maskin.

— Känner ni någon av dessa personer? Slasjev tittade igenom listan.

— Jag känner allihop.

— Gott. Ni ska söka kontakt med så många av dessa personer ni kan under loppet av de närmaste fem dagarna. Berätta i förtroende för dem att ni har varit i förhör hos NKVD därför att någon hade rapporterat att ni tillhörde en rik familj före revolutionen, och att det måste finnas någon smutsig förrädare som arbetar som angivare åt oss. Förstått?

— Ja.

— Lägg sen noga märke till deras reaktion. Om de visar medkänsla med er, försök locka dem vidare. Ta reda på deras verkliga åsikt om oss och regeringen. Om de verkar mottagliga för era klagovisor, säg dem då att ni misstänker de här två personerna — (han räckte Slasjev ett annat papper, på vilket två namn var skrivna) för att vara angivare. Lägg exakt på minnet vad de säger om dem. Ge oss sen en fullständig rapport om allt som sagts till er — ord för ord, så exakt ni kan.

— Det skulle vara en hjälp — särskilt i fråga om de här två — om jag visste precis vad ni vill ha reda på om dem, sa Slasjev.

— Ni vet allt ni behöver veta, svarade chefen. Ni har bara att rapportera allt som sägs till er. Allting. Till och med sådana detaljer som förefaller att sakna varje betydelse. Vi gör resten. Och jag varnar er — hitta inte på någonting! Vi kan kontrollera er. Vi kommer att veta om ni berättar sanningen eller ej. Så var noggrann!

Slasjev bedyrade sin obrottsligt goda vilja.

— Men det är inte allt. Om ni får någon möjlighet, sammanför dem med varandra två eller tre. Då får vi se om de andra rapporterar den som givit uttryck för förrädiska åsikter, så som de bör göra. Lämna oss er rapport om fem dar.

Slasjev reste sig för att ta farväl.

— Bara ett ögonblick till. Använd aldrig ert riktiga namn i era rapporter eller när ni träder i förbindelse med oss, på vilket sätt det än sker. Här har var och en ett tacknamn. Ert blir Bölden.

— Måste det vara, ett sånt otrevligt namn?

— Ja, jag tyckte det passade, sa chefen långsamt. Det blir lätt för oss att komma ihåg er under det namnet. Opponerar ni er oryggligt mot det? Slasjev drog i sin ena örsnibb.

— Nej, sa han nästan ohörbart. Bölden duger.

6

Fem dagar senare lämnade Slasjev in sin första rapport. Han hade skött sig bra. Han hade lyckats locka ut dem han talat med så långt utanför deras forskansningar att de fällt utomordentligt oförsiktiga yttranden. Genom att framställa sig som ett oskyldigt offer för NKVD:s godtyckliga inskridande hade han lett samtalen i önskad riktning. Efteråt hade han tack vare sitt remarkabla minne, som gjorde det möjligt för honom att registrera varje yttrande, varje tonfall, varje ansiktsuttryck, kunnat skriva ned ordagranna redogörelser för samtalen.

NKVD-mannen till vilken han avgav rapport, var en man som i vanliga fall sparade på berömmet, men nu nickade han gillande då han högt läste upp en mening här och en där.

— Såå — NKVD:s orättvisa är karakteristisk för sovjetregimens natur! Mycket intressant. Vi känner ingen tacksamhet mot specialisterna trots deras trogna och oförbehållsamma arbetsinsatser? Hm! Han såg upp.

— Medborgare Slasjev, detta är det slags arbete ni passar för. Fortsätt som ni har börjat, så får vi aldrig några svårigheter med varandra. Nu vad beträffar de här personerna — (han nämnde tre eller fyra namn) — så har de inte nappat. Vi har skäl att tro att de kommer att göra det. Bearbeta dem lite mer. Vad beträffar dem som redan har sagt sitt hjärtas mening, glöm inte bort dem. Det skadar inte att låta dem utveckla sina idéer lite mera fullständigt. Håll er i kontakt med dem. Befäst deras förtroende till er. Ni ska få se att endera dan kryper de ur sina skal som sniglar.

Allt tycktes gå som smort. Och så plötsligt mottog Slasjev varningen från institutets direktör som ledde till den offentliga reprimand varom jag redan har berättat. Samma kväll — för de hade sagt till honom att aldrig komma till NKVD:s högkvarter vid dagsljus — anlände Slasjev i ett tillstånd av stor upphetsning till sin förmans tjänsterum och stötte fram:

— Vad har hänt? Jag trodde jag var till er belåtenhet. Är ni inte nöjda med mitt arbete? Jag gör mitt bästa. Och ändå ska jag utrensas!

— Ta det lugnt, Bölden, sa NKVD-mannen. Vad är det nu egentligen frågan om?

— Det har gjorts fyra anmälningar mot mig! skrek Slasjev. Direktören har sagt till mig att jag måste inställa mig inför ett offentligt möte, vid vilket mitt sociala förflutna ska diskuteras!

— Utmärkt! sa NKVD-mannen. Mycket bra. Det ni berättar är inga nyheter. Det är klart att ni har blivit angiven. Ni har invecklat er i förrådiska samtal och någon god medborgare har rapporterat er. Det finns skilda motiv för att lämna dylika rapporter, som ni vet. Vi ska analysera dem.

— Jag är glad över att ni är så belåten med det, sa Slasjev bittert, men hur ska det gå med mig?

— Bölden, sa NKVD-mannen, ni är en utmärkt provokatör, men det är vissa saker som ni ännu inte har förstått. Vad kunde väl vara bättre än att ni blir föremål för ett utrensningsförfarande. Ni har redan samlat in en del mycket intressanta uttalanden, enbart med hjälp av er egen historia om att ni har blivit förhörd av oss. Som ett offer för utrensning, bör ni komma i ännu bättre läge att inge förtroende hos dem som vet i sitt hjärta att också de borde utrensas. En öppen diskussion om er sociala bakgrund blir det perfekta medlet att locka till er andra som hör hemma bland samma fientliga element — de som har lyckats dölja sitt ursprung. Ingenting kunde vara bättre.

— Så bra ni kan era saker, kamrat befälhavare! utbrast Slasjev.

— Medborgare chef, rättade NKVD-mannen. Kom ihåg er plats, Slasjev. Vi är inte kamrater. Och ni kan spara era komplimanger!

— Ursäkta mig, medborgare chef, sa Slasjev ödmjukt. Tro mig, jag talade av ren yrkesmässig beundran. Men tänk om mötet antar en resolution som utesluter mig från institutet!

— Mötet kommer att anta den resolution som vi sätter ihop här på kontoret, sa NKVD-kommandanten torrt. Låt oss sköta mötet. Vi har redan läst de anmälningar som gjort er så bestört — och en eller två andra som vi föredragit att inte vidarebefordra till ert institut. Vi har arrangerat utrensningssammanträdet. Ni ska göra ett uttalande efter de allmänna linjer som vi anvisar er, och som ni får närmare formulera efter eget gottfinnande. Ni kommer inte att bli utstött.

Slasjev uttryckte sin tacksamhet.

— Observera noga vad var och en säger till ert försvar eller emot er. Lägg särskilt noga märke till vilka som inte säger något alls, som vägrar att begagna sig av tillfället att attackera er. Det kan hjälpa oss att förstå dem mycket klarare än förut. Det kommer inte att ges någon antydning om vilken vändning mötet kommer att ta, förrän var och en har haft tillfälle att säga sin mening — om han så önskar — utan förkännedom om vad som ska hända.

— Det offentliga utrensningssammanträdet ska inte hållas förrän om en eller ett par veckor. Det ger er tid att spela det oskyldiga offret och ytterligare sondera era medbröder. Ge oss en lista på vilka som undviker er och vilka som inte gör det. Försök inte öppet värva sympatier, men kontakta så många av era kolleger som möjligt och rapportera hur de reagerar. Var exakt i era rapporter.

När historien hade nått denna punkt stod episoden med Slasjevs nätt och jämnt undgånga utrensning och därpå följande återupprättelse fullkomligt klar för mig.

— Men varför, frågade jag min sagesman, sedan Slasjev så lyckligt genomgått utrensningssammanträdet och blivit så nyttig för NKVD, varför tillät de då att han skickades bort från institutet på tekniskt uppdrag till Moskva?

— NKVD *tillät* det inte, blev svaret. NKVD *arrangerade* det. Det ingick i planen.

Det ville synas som om ett av syftena med den sensationella prägel som givits mötet vid vilket Slasjev skulle slippa undan med en reprimand, var att säkerställa att nyheten därom skulle spridas i alla de vetenskapliga och ingenjörskretsar, där professorn var känd.

Omedelbart efteråt mottog NKVD från Moskva rapporter om hur en del personer som stod under observation hade reagerat inför fallet Slasjev. Bland dessa befann sig tekniker i höga statliga befattningar som av en eller annan orsak varit i kontakt med Slasjev.

Slasjev beordrades söka upp dessa personer, medan han befann sig i Moskva i föregivet uppdrag att ge tekniska utlåtanden till olika fabriker i huvudstaden, och känna dem ytterligare på pulsen. Han skulle vidare be sina vänner och bekanta om rekommendationsbrev till deras eventuella inflytelserika förbindelser i Moskva, vari vederbörande uppmanades inskrida till Slasjevs hjälp och skydd. Av dessa skrivelser skulle han göra avskrifter för NKVD:s räkning.

— Detta är den allra viktigaste punkten, fick han vidare veta. I era samtal med ingenjörerna vid de olika fabrikena, och särskilt vid sammanträffanden med personer som är knutna till kommissariaten, ska ni låta framskymta en antydning om att åtgärder borde vidtas för att skydda medborgarna mot övervåld från vår eller andra sovjetmyndigheters sida.

— Denna linje får ni dock endast gå på i samtal med sådana personer som man inte behöver vara rädd för ska dra öronen åt sig vid sådant tal. Så fort ni upptäcker en önskan att vidta åtgärder mot oss ska ni fortsätta umgänget med vederbörande. Locka honom att tala. Bjud ut honom om det behövs. Och fortsatt med taktiken att sammanföra ett antal personer och locka dem till allmän

diskussion.

Slasjev reste till Moskva ”i brådskande konsultationsuppdrag” från åtskilliga fabriker där. Han vistades några veckor i huvudstaden och återvände sedan för att lämna institutets direktör rapport om sin tekniska verksamhet. Men hans verkliga rapport, som det tog två kvällar att överlämna, avgavs i en privatvåning, detta för att undvika alltför täta besök i NKVD:s högkvarter. Han lämnade där muntliga kommentarer till sina anteckningar inför ett auditorium bestående av NKVD-chefen och tre andra tjeckister. De var synnerligen tillfredsställda med hans arbete.

— Medborgare Slasjev, sa chefen, ni börjar uppfylla alla våra förhoppningar om er. Ert arbete är utomordentligt. Ni ska inte förlora på det.

— Tack så mycket, medborgare chef.

— Nu måste ni nästla er ännu mera fullständigt in i era kollegers förtroende. Några av dem som intresserar oss har ekonomiska bekymmer. Professor A har svårt för att klara utgifterna i samband med sin dotters inträde vid Medicinska institutet. Professor B hämmas i sitt arbete vid Konstruktionsinstitutet av brist på penningmedel. Och det finns en hel del som inte lyckas klä sig presentabelt.

— Jag kan ge er uppgift på ett antal professorer som har ont om pengar, erbjöd sig Slasjev.

— Just nu är vi bara intresserade av dem jag nämnde. Hjälp dem — diskret, givetvis. Erbjud dem aldrig mer än en mindre summa åt gången. Det får inte se ut som om ni hade alltför mycket att avvara själv. Här är 2 000 rubel — var vänlig skriv under det här kvittot. Bra.

— Ge professor A ett mindre lån som hjälp till hans dotters utrustning. Säg att det är ur era egna besparingar. Efter en månad ungefär ska ni sen slå fram något om oförutsedda utgifter — antyd att ni gärna skulle vilja ha pengarna tillbaka. Rapportera hans reaktion.

— Här är tio ransoneringskuponger till kostymer, rockar och skor. Ge dem till sådana bland era kolleger som behöver dem och vilkas förtroende ni önskar vinna. Låt dem köpa de här sakerna som annars är svåra att få tag i till de kontrollerade priserna. Säg att Petrovskij-Lenin-fabriken gav er dem som bonus för era konsultationer där.

Slasjev granskade kupongerna. De bar verkligen den nämnda fabriken stämpel.

— Behöver ni mera pengar för egen räkning? Era utgifter måste ha varit rätt höga i Moskva. De där middagarna på Metropol till exempel — ja, vi klagar inte; vi bryr oss inte om utgifter bara de ger resultat, och er gästfrihet gav resultat.

— Jaså, ni vet att jag hade gäster med mig på Metropol?

— Naturligtvis. Tro inte att vi förlorar er ur sikte, Bölden, inte ens i Moskva. Skriv en räkning på alla era utlägg. Vi ska ersätta er för dem. Och låt inte tanken på pengar stå i vägen för er. Säg bara till oss när ni behöver mer.

— Jag vill inte ha några pengar. Det är inte av det skälet jag arbetar, replikerade Bölden stolt.

— Som ni önskar. Det var allt för i dag.

Ja, Slasjev fortsatte sin verksamhet, och allt gick sin gilla gång, tills plötsligt den dagen kom då han fick en anmärkning för misstag i sin rapport. Glömsk av sin förra läxa, rusade han genast till NKVD för att beklaga sig.

— En anmärkning för misstag i min rapport! De har ingen betydelse! Avvikande åsikter, det är allt de är, inga misstag! Men nu står mitt anseende som fackman på spel! Kan ni inte skydda det?

— Medborgare Slasjev, ni har ett utmärkt minne för vissa samtal, svarade NKVD-mannen. Varför har ni så kort minne när det gäller era samtal med mig?

— Kort minne, hur så?

— Har ni glömt er ”utrensning”?

— Nej, men vad har det för samband med det här?

— En av våra angivare lämnade in en rapport häromdagen. En professor hade sagt till honom: ”Jag kan inte förstå varför institutet alltid knuffar fram Slasjev. Vad är det som ligger bakom, tro?” Förstår ni nu?

— Jag behärskar mitt ämne, sa Slasjev stelt. Jag gör skäl för min ställning vid institutet. Varför skulle jag bry mig om mina kollegers avundsjuka?

— Därför att den är ett symptom. Det går lite för bra för er. Vi vill inte att någon annan ska börja undra över det. Det är därför vi har ordnat med den här reprimanden. När den uppfattningen börjar spridas bland era kolleger att ni är myndigheternas gullgosse, då har vi inte någon nytta av er längre. Och därmed, medborgare Slasjev; är det också slut med vårt intresse för er personliga välgång.

— Nu förstår jag, sa Slasjev tonlöst.

— Men, fortsatte NKVD-mannen, för misstänksamma sinnen kan manövern möjligen synas lite för påfallande. Ni attackeras; ni undslipper helskinnad. Ni attackeras igen; ni överlever fortfarande. Vi måste ordna med en naturlig förklaring. Ni kommer att anmodas ge en föreläsning inför de vetenskapliga och tekniska arbetarnas klubb. Vi har redan låtit stadens partikommitté göra en sammanställning av de huvudtema som ni ska behandla och som ni får framlägga i era egna ordalag. Den vetenskapliga delen av ert tal överlämnar vi åt er själv att utarbeta. Men gör den så intresseväckande som möjligt. Kom ihåg, att föreläsningens syfte är att såväl korrektheten i era offentligt framförda politiska åsikter och era professionella meriter ska synas tillräckliga att förklara att ni undgår alla följder av anmärkningen. Om en månad eller så ska vi se till att den återkallas. Då kommer den att ha gjort sin verkan, och föreläsningen blir skälet till att den annulleras.

— Men om jag håller en föreläsning vari jag framför alla de korrekta åsikterna, kommer det inte att vända dissidenterna bort från mig? frågade Slasjev.

— De kommer bara att tycka att ni är en knivig karl. ”Slasjev klarade sig en gång genom att hålla ett oangripligt tal, och nu har han gjort det igen”, kommer de att säga. Om de inte själva kommer på den idén så kan ni ge dem en liten antydan. Såna saker kan ni.

Och så förklarades det andra mysteriet i professor Slasjevs karriär. Om fortsättningen på den visste min sagesman mindre. Efter anmärkningens återkallande beordrades han att intensifiera sina ansträngningar och speciellt att lägga i dagen en viss missbelåtenhet med sina två olycks-tillbud. I skydd av denna känslomässiga dimbank skulle han leda över samtalen med sina studieobjekt på sådana parti- och regeringsbeslut beträffande inrikes och utrikes angelägenheter vilka kunde tänkas bli föremål för kritik. Knappt hade han fått dessa nya order, förrän nyheten om mordet på Kirov slog ned som en bomb. Slasjev kallades att inställa sig hos NKVD, vars tjänstemän bar svarta armbindlar som tecken på sorg efter den mördade ledaren och såg slitna och glåmiga ut av överansträngning. De skickade honom omedelbart till Moskva med order att förnya sina relationer med de personer han hade träffat på föregående resa och undersöka deras reaktion inför nyheten om mordet.

— Inför de utvecklingsmöjligheter som hotar oss just nu är det folk sådana som ni, våra ögon och

öron, som har blivit centralfigurerna i vårt arbete, sa NKVD-chefen med stark betoning. Detta är det viktigaste uppdrag vi hittills anförtrott er, Slasjev. Vi måste få veta dessa personers inställning till det förfärliga brottet.

— Ni ska säga till dem — d. v. s. till dem ni tror kommer att reagera positivt för en dylik spelöppning —: ”Ja, det är en sorglig händelse, men när allt kommer omkring så är det bra påfrestande i längden att leva i skuggan av en vulkan.” Om detta inte väcker opposition, kan ni göra en antydan om att vissa personer tror att de tuktomästare som håller våra öden i sina händer nog skulle kunna röjas ur vägen på ett eller annat sätt. För att få en förevändning för en antydan av det slaget bör ni lämpligen uttala en förkastelse över dissidenterna inom partiet. Ni får lov att vara lite djärvare än vanligt i er taktik. Det är ingen tid att förlora. Vi måste få veta, och det omedelbart, vilka som är med oss och vilka som är emot oss. Vi måste ögonblickligen få fullständig kännedom om alla tvivelaktiga element, så att vi kan krossa dem innan de reser kammen.

Slasjev tillbringade två veckor i Moskva. Efter sin återkomst satt han flera dar i sträck instängd med NKVD-chefen och åtskilliga andra personer.

— Jag kan inte säga er något om resultatet av hans fortsatta verksamhet, slutade min sagesman. Vid denna tidpunkt hade jag själv inte längre några möjligheter att skaffa mig några interna underrättelser från NKVD. Jag blev själv offer för storrensningen. Någon annan Böld bragte mig på fall.

— Hur kommer det sig att ni är så minutiöst informerad just om Slasjev? frågade jag nyfiket. Ni måste ha känt honom synnerligen väl.

— Jag kände honom bättre än han kände sig själv, svarade min sagesman. Jag var den som han rapporterade till.

Sådana är Bölderna på Rysslands kropp. Regimen har frambragt dem i hundratusental, dessa oundvikliga och vämjeliga utväxter. Bölderna kan inte försvinna av sig själva, inte heller kan de bli mindre elakartade i sina verkningar. Besvärjelser och gamla huskurer, kompresser och salvor, ingenting sådant hjälper. Bölderna måste skäras bort av det ryska folket självt. De måste försvinna, och med dem också de som skapade dem.

— Det är folk sådana som ni som har blivit centralfigurerna i vårt arbete, hade NKVD-chefen sagt till angivaren Slasjev.

Detta var sant, därför att utrensning är ett ofrånkomligt viktigt led i den sovjetryska inrikespolitiken, och storrensningarna baseras på angivelser från polisspioner.

VIII. Straff utan brott

— Våra motståndare har rensat bort utrensningarna ur rättegången.

Denna anmärkning gjorde maitre Izard i sitt slutanförande, och den beskriver träffande våra motståndares taktik och inställning. Utrensningarna var en öm punkt för dem — ett ämne som de ytterst ogärna förde på tal — men alla deras listiga manövrer för att skjuta utrensningarna i bakgrunden misslyckades skändligen.

En av de allvarligaste anklagelser jag framförde mot sovjetregimen i *JAG VALDE FRIHETEN* var just omänskligheten i utrensningarna. Om min bok hade varit den vävnad av lögn som kommunisterna försökte göra den till, borde ett frontalangrepp för att motbevisa mig i fråga om utrensningarna varit ett huvudled i deras taktik.

Men försvaret försökte aldrig motbevisa mina anklagelser, ty de kunde det inte. Deras svaga taktik genomlöpte hela skalan från fullkomligt undvikande av ämnet till befängda försök att förringa eller bortförklara utrensningarna. Åtskilliga av deras vittnen lyckades göra sig utpräglad löjliga under dessa försök.

Det allra olyckligaste var nog det som presterades av Jules Cotte, vars vittnesmål blev rent katastrofalt för försvaret. Cotte var en fransk ingenjör som bott i Sovjetunionen i många år. Han var en småvuxen, äldre man, mycket lomhörd. Under sitt vittnesmål bladdrade han oavbrutet i en liten anteckningsbok som han hade med sig.

Han citerade ett brottstycke ur min bok vari jag skildrade ett utrensningmöte vid vilket en stor del av åhörarna, som insåg att den anklagade var förlorad, förenade sig om att hetsa honom till undergång. Cotte hade däremot, berättade han, varit närvarande vid ett utrensningmöte där atmosfären ingalunda var blodtörstig, utan ”precis tvärtom”.

— Ett försök gjordes att frikänna den person som förhördes, berättade han. Jag såg dem till och med göra det hela till någon sorts skämt, som t. ex. i fråga om en man vid namn Pusjkin ... Först ställde de allvarliga frågor till honom, men när de insett att han inte varit inblandad i något misstänkt, blev frågorna rent skämtsamma: ”Dricker ni sprit? Slår ni den i kaffet, kanske?” Och alla skrattade. Det var som ett slags underhållning.

När frågor sen började ställas, eller rättare slungas mot honom rörande utrensningarna, började Cotte prata om annat. Men domaren Durckheim envisades att fullfölja saken och avbröt honom med en ny fråga rörande fallet Pusjkin.

— Nå, den här mannen, då, blev han dömd? frågade domaren.

— Ja visst, svarade Cotte ivrigt. Till döden.

Rättssalen formligen skakade av skratt. Åtskilliga ögonblick förgick innan gendarmerna själva fick tillräcklig ordning på anletsdragen för att kunna kalla åhörarna till ordningen. Det är givetvis onödigt att påpeka, att vittnesmålet rörande utrensningarnas beskedliga, för att inte säga skämtsamma karaktär, förlorade en viss del av sin auktoritet.

Professor Bruhat, som vittnade för försvaret, var omedvetet ett värdefullt vittne i min favör. Han hade tidigare sökt förringa omfattningen av excesser i samband med kollektiviseringen; nu försökte han utmåla utrensningarna som en rent naturlig sak.

— Det är ingenting som helst mystiskt med utrensningarna inom bolsjevikpartiet, förklarade han. Varje sovjetmedborgare som inträder i det vet att han därmed påtar sig ett visst antal skyldigheter. Och ingen tvingar honom att bli medlem av bolsjevikpartiet. Bland de förpliktelser han måste ikläda sig är skyldigheten att när som helst offentligt stå till svars för sin verksamhet. Det är detta som kallas en utrensning.

Detta var verkligen att reducera utrensningarna till blygsamma dimensioner — de skulle alltså inte innebära något annat än kravet på att då och då avge berättelse om ens verksamhet. Definitionen utelämnade lägligt nog varje hänsyftning på straff — sådana detaljer som tvångsarbete eller döden — för den som inte kunnat lämna en tillfredsställande redogörelse. Men professor Bruhat syntes, i motsats till M. Cotte, för vilken en dödsdom tydligen var ett stycke roande underhållning, medveten om att det fattades någonting i hans beskrivning. Ehuru han inte direkt medgav att utrensningarna var en motsvarighet till terrorn under franska revolutionen, antydde han indirekt att så var förhållandet:

- Vi vet att det förekom utrensningar ... under jakobinernas tid ... Detta är en punkt där

bolsjevikerna lät sig inspireras av en genuint fransk tradition.

Bruhats vittnesmål blev sålunda ett nytt eko av det klassiska försvaret för utrensningarna: De var revolutionära excesser, otvivelaktigt klandervärda i och för sig, men ursäktade genom det maktmissbruk som framtvungat revolutionen. Revolutioner är aldrig hänsynsfulla. Under de våldsamma omvälvningar som åtföljer dem, förekommer det alltid en del oskyldiga offer. Franska revolutionen kännetecknades av en terror, den bolsjevikiska likaså.

Men hur länge bör en revolution pågå? I hur många år kan ett skräckvälde rättfärdigas av nödvändigheten att likvidera en störtad regim? Bolsjevikrevolutionen ägde rum 1917. Det är nu trettioåttre år sedan dess, men terrorn härskar fortfarande. Den franska terrorn var överstånden på fem år. Stalins terror har varat nära sju gånger så länge.

Om professor Bruhats försvar för utrensningarna krävde ett genmäle, så erfordrades i varje fall inget i fråga om det vittnesmål som avgavs av en annan professor, också inkallad av *Les Lettres Françaises*. Professor Jacques Nicolle från College de France framlade ett argument präglad av otrolig naivitet.

— Jag har läst herr Kravtjenkos bok, sa professor Nicolle. Det påstås i denna bok, att år 1938, om jag minns rätt, 20 miljoner sovjetmedborgare satt i koncentrationsläger. Om man medräknar de 17 miljoner människor som dog under världskriget, och om man medräknar alla dem som blev invalider, alla de sårade, alla de sjuka, så undrar jag hur det kan komma sig, att, trots att alla dessa människor tagits bort, det kan förekomma sådana människomassor i Moskva och Leningrad, dag och natt?

Professor Nicolle hade fel. I siffran 20 miljoner räknade jag inte bara in fångarna i koncentrationslägren, utan även alla dem som vistades i NKVD:s kolonier, fängelser och straffisoleringsläger. Resten av befolkningen — många gånger detta antal — befann sig i frihet. Och den var stor nog att åstadkomma ”sådana människomassor”.

Utrensningarna omnämndes slutligen även av den brittiske parlamentsledamoten Konni Zilliacus i ordalag som snarare bekräftade än förnekade vad jag sagt i min bok. Zilliacus förnekade inte omänskligheten i sovjetsystemet.

— Vad beträffar regimens grymhet, yttrade han uppriktigt, så uppfanns vid Gud inte en polisstats grymhet och ogärningar av bolsjevikerna. Olyckligtvis har dylika missförhållanden i skiftande utsträckning förekommit i världen sedan lång tid tillbaka och i många länder.

Senare citerade han ”en framstående fransman”, som på tal om utrensningarna skulle ha sagt: ”Ja, det är klart att bolsjevikerna gick till överdrift som alltid”. En av hans intressantaste anmärkningar kom som svar på en hypotetisk fråga av maitre Izard.

— Tror herr Zilliacus, att om man kunde tänka sig att Kravtjenko vore medlem av ett oppositionsparti i ett sovjetparlament, denna rättegång kunde ha ägt rum? frågade Izard.

— Den frågan, svarade Zilliacus, påminner mig litet om ordstävets: ”Om min tant hade två hjul, skulle hon vara en cykel.” *Det är uppenbart att i Ryssland uppfattningen om den medborgerliga friheten inte är densamma som vår.* (Kursiverat av mig.)

Det kom ett sus av ”Aha!”-n från åhörarna.

— Det sägs ”Aha” i rättssalen, anmärkte Zilliacus. Om det finns folk som står som fallna från skyarna när man påpekar det jag nyss sa, så hör jag i varje fall inte till dem, och uppriktigt sagt tror jag att det kommer att dröja åtminstone trettio år till innan den sociala revolutionens länder, däribland Sovjetunionen, kommer fram till föreställningar om frihet och individens rättigheter,

och om minoriteters rättigheter, som liknar våra.

Till de trettiofyra år under vilka de ryska folken redan dignat under en terror, ville mr Zilliacus alltså lägga ytterligare minst trettio!

Chefen för rörvalsningsindustrin i USSR, Semjen Vassiljenko, tillbringade en högeligen otrevlig stund med att söka undvika frågor om utrensningarna.

— Många saker har nämnts i samband med Kravtjenko-boken, sa maitre Izard som inledning till sin attack mot Vassiljenko. Men en fråga som domstolen uttryckt speciellt intresse för, har aldrig blivit nämd. Det är frågan om utrensningarna.

Vassiljenko var medlem av regeringen. Sedan Izard först konstaterat att Vassiljenko befann sig i Ukraina vid tiden för de storrensningar som följde efter mordet på Kirov, började han gå igenom en lista på en del framträdande personer från nämnda trakt och tid. Semjen Vassiljenko som själv var en framskjuten medlem av partiet, kunde knappast ha undgått att känna till dem. Detta förhör förlöpte enligt det officiella rättegångsreferatet som följer:

Izard: Vad blev det av följande medlemmar av politbyrån som var i funktion före utrensningarna i Ukraina: Kossior? (*Medlem av politbyrån för hela unionen och förste sekreterare i ukrainska kommunistpartiet.*)

Vassiljenko: Jag känner honom inte.

Izard: Satonskij? (*Medlem av ukrainska kommunistpartiets politbyrå.*)

Vassiljenko: Jag minns inte det namnet.

Izard: De var medlemmar av Ukrainas regering, på den tiden ni själv verkade där. Balitskij? (*Medlem av ukrainska kommunistpartiets politbyrå och chef för NKVD i Ukraina.*)

Vassiljenko: Jag minns inte det namnet.

Izard: Petrovskij? (*Medlem av ukrainska kommunistpartiets politbyrå och ordförande i Ukrainas högsta sovjet.*)

Vassiljenko: Han arbetar i Moskva.

Izard: Han blev alltså inte utrensad?

Vassiljenko: Nej.

Izard: Chatajevitz? (*Medlem av Ukrainas politbyrå och sekreterare i partiet.*)

Vassiljenko: Jag vet inte var han är.

Izard: Helt naturligt. Loubtjenko? (*Medlem av politbyrån och ordförande i Sovnarkom i Ukraina.*)

Vassiljenko: Jag minns inte det namnet.

Izard: Försvunnen! Suchomlin? (*Medlem av politbyrån.*)

Vassiljenko: Jag minns inte det namnet.

Izard: Jakir? (*Medlem av politbyrån och chef för Ukrainas militär. distrikt.*)

Vassiljenko: Jag vet inte.

Izard: Detta var medlemmarna av Ukrainas politbyrå vid den tid då herr Vassiljenko själv var där, såsom han nyss medgav, vilka samtliga har försvunnit som följd av utrensningarna ... det gäller

alltså ukrainska regeringen, vars medlemmars namn alla kände. Jag kan tänka mig hur det gått till att vittnet råkat ut för en partiell minnesförlust ... Känner vittnet väl till Dnjepropetrovsk-provinsen?

Vassiljenko: Staden Dnjepropetrovsk känner jag mycket bra till.

Izard: Vad har det blivit av sekreterarna i bolsjevikpartiet i provinsen Dnjepropetrovsk, vilkas namn jag nu skall räkna upp? Semjenov? (*Tidigare partisekreterare i Dnjepropetrovskprovinsen.*)

Vassiljenko: Jag vet inte.

Izard: Margolin? (*Tidigare partisekreterare i Dnjepropetrovskprovinsen.*)

Vassiljenko: Jag vet inte.

Izard: Chatajevitj? (*Tidigare partisekreterare i Dnjepropetrovskprovinsen.*)

Vassiljenko: Jag vet inte.

Izard: Alla tre utrensade?

Claude Morgan: (*avbryter*) Påstår ni, ja.

Vassiljenko: Ni är utan tvivel bättre underrättad än jag?

Izard: Ja, av herr Kravtjenko. Vad hände med Sjpeltij, chefsingenjören vid Trubostal?

Vassiljenko: Han är död.

Izard: Hur dog han?

Vassiljenko: År 1938.

Izard: Hur?

Vassiljenko: I Uralområdet.

Kravtjenko: (*avbryter*) I vilket fängelse?

Vassiljenko: I en fabrik.

Izard: Blev han utrensad?

Vassiljenko: Nej, han blev inte häktad.

Kravtjenko: Blev han häktad?

Vassiljenko: Nej.

Izard: Birman? (*Tidigare direktör för Petroskovofabriken.*)

Vassiljenko: Birman dog 1937.

Izard: Hur?

Vassiljenko: I en febersjukdom.

Izard: I fängelset? (*Vittnet svarade inte.*) Golubjenko? (*Tidigare direktör för Petroskovo fabriken.*)

Vassiljenko: Jag vet inte.

Izard: Kolesnikov vid Taganroffabriken?

Vassiljenko: Jag minns inte.

Izard: Radin, Mariopolfabriken?

Vassiljenko: Jag minns inte.

Izard: Anton Kalasknikov, ingenjör vid Petrovskijfabriken?

Kravtjenko: Har han blivit häktad?

Vassiljenko: Nej, han arbetar vid Zerofabriken.

Izard: Kartosia, direktör för fabriken för tillverkning av metallurgisk utrustning i Dnjepropetrovskprovinsen?

Vassiljenko: Jag vet inte var han är.

Izard: Loguijko, direktör för Karl Liebknecht-fabriken?

Vassiljenko: Jag vet inte var han är.

Izard: Naturligtvis. Bjelkov, tidigare teknisk direktör vid Petrovskij-fabriken?

Wurmser: (*avbryter*). Vad är det här, telefonkatalogen?

Izard: Nej, fängelsekatalogen.

Wurmser: Påstår ni, ja!

Izard: Detta var de ledande männen inom den tunga industrin (i det distrikt) där den här mannen arbetade. Hur är det möjligt att han inte vet var de är? De var verkligen stora pampar, inte småfolk ... Makjejev, partisekreterare vid Petrovskijfabriken?

Vassiljenko: Jag vet inte. Jag minns inte den personen alls.

Izard: Strepjetov, chef för Glavtrubostals tekniska avdelning?

Vassiljenko: Han arbetar i Moskva.

Kravtjenko: Har han blivit arresterad?

Vassiljenko: Det vet jag ingenting om.

Izard: Schpring, chefsingenjör för Trubostals tunga konstruktionsarbete?

Vassiljenko: Jag såg honom under kriget som ingenjör i rustnings-

industrin. Jag har ingen vetskap eller aning om att han någonsin blivit arresterad.

Izard: Bratjko, direktören i Nikopol?

Vassiljenko: Jag vet inte var han är.

Izard: Visjnijev, chefsingenjören vid Nikopol?

Vassiljenko: Jag vet inte var han är för ögonblicket.

Izard: Jag har här räknat upp några av de mest betydande personerna inom den tunga industrin, inom vilken herr Vassiljenko arbetar på en synnerligen framstående post, och så är det händelsevis så, att alla dessa betydande personer sedan utrensningarna varit försvunna.

Vassiljenko var utomordentligt besvärad under denna uppräknings, ty han kände mycket väl till vad det i verkligheten hade blivit av nästan varenda en av de personer som Izard räknat upp för honom. Varenda människa kände till namnen på medlemmarna i den ukrainska politbyrå, och

namnen på de flesta av kabinetsmedlemmarna i ukrainska regeringen. Men av de åtta namn Izard läste upp medgav Vassiljenko endast att han kände till två, och beträffande den ene av dessa två sade han att han inte visste var han fanns. Han kunde synbarligen bara påminna sig den ende som undslupit utrensningen, Petrovskij.

Inte heller kunde en man som innehade så betydelsefulla befattningar som Vassiljenko undgå att känna till partisekreterarna. Men när dessa tre namn lästes upp svarade han i tur och ordning att han inte visste något om dem.

Slutligen kände han naturligtvis ingenjörerna, sina medhjälpare i arbetet. Izard nämnde femton stycken. Beträffande fem av dessa medgav Vassiljenko över huvud taget inte att han kände till dem. Två sa han var döda. Beträffande fem andra förnekade han all vetskap om var de fanns. Återigen fungerade hans minne lägligt nog tillfredsställande endast beträffande de tre som klarat sig undan utrensningen. Men sen råkade han försäga sig.

— Alla de namn som maitre Izard nyss har räknat upp, känner Vassiljenko, sa jag. Vassiljenko har just förklarat att han inte vet något om dessa personer, att han inte känner dem och inte minns dem, detta trots att Vassiljenko är chef för förvaltningen av rörvalsningsindustrin, trots att han känner dem allihop, trots att han är fullkomligt underrättad om deras öden, trots att han mycket väl vet att dessa personer är i fängelse eller i koncentrationsläger.

Det var då Vassiljenko gjorde sitt misstag.

— Varför tar ni såna där människor i försvar? för han ut emot mig.

— Aha, ja så det är ”såna där människor!” Han känner dem! Stackars Vassiljenko måste ha känt sig betydligt orolig vid tanken på att han kanske skulle få stå till svars för sin lapsus när han kom hem. Izard uppgav till slut försöken att klämma ut några fakta om utrensningarna ur Vassiljenko. En av Izards assistenter, maitre Alperovitj, ställde så några frågor till vittnet angående kollektiviseringen. Sedan Vassiljenko undvikit tre eller fyra, utropade han bryskt:

— Jag tror det är bäst vi avbryter vår konversation vid denna punkt. Han vägrade att avge något vidare vittnesmål. Såsom Izard sa i sin sammanfattning:

— En del vittnen kom från Moskva med flygplan. Och det enda som det har varit omöjligt att få dem att tala om under dessa förhör är just deras eget land ... Sovjets lagar är som om de hörde hemma på en annan planet.

Sovjetvärlden skiljer sig i så hög grad från västerlandet och dess begrepp är så motsatta dem som gäller i nästan alla andra länder, att det inte är förvånande att så få människor i västerlandet har insett hela sanningen om utrensningarna och om de ”lagar” som tillstod dem.

Den första och största missuppfattningen om utrensningarna gäller deras varaktighet. För de flesta västerlänningar är en sovjetutrensning någonting exceptionellt, ett våldsamt fenomen som de har en obestämd känsla av har inträffat en eller kanske flera gånger, men som sen är slut och över. Detta är ett grundläggande misstag. Utrensningar hör med i sovjetregimens permanenta maskineri. De är kontinuerliga och tar aldrig slut. Det har förekommit perioder av intensifiering i denna process som t. ex. storrensningarna efter Sergeij Kirovs död i december 1934. Men det har aldrig förekommit en period som varit fri från utrensning.

En andra missuppfattning grundar sig på teorin, att även om utrensningar kan vara nog så stränga och rigorösa, så skyddas i varje fall de anklagade i så måtto att de rättsliga inskrändandena begränsas genom lag. Detta är också felaktigt. Utrensningen i USSR genomförs inte i enlighet med lagens bestämmelser. Tvärtom är det lagens anda och bokstav som underordnas

utrensningen. Politbyrån skriver lagen. Politbyrån ger order om utrensningarna. För NKVD smäller dessa order högre än alla abstrakta statuter och de utförs utan invändningar eller frågor.

Utrensningarna i Sovjetunionen började med de första tidiga rensopningarna inom partiet, vars medlemmar måste vara ”höjda över all kritik”. Vid starten beskrevs utrensningen som ett instrument för bibehållande av en idealiskt sund regim. Men i händerna på män som törstade efter makt blev den ett medel genom vilket denna regim efter hand blev alltmer tyrannisk.

Men utrensningen förblev inte en reningsprocedur begränsad till partiet. I stället övergick den till att bli en operation mot miljoner medborgare i USSR, partimedlemmar såväl som icke-partimedlemmar. Dess syfte var att framtvinga fullständig och blind lydnad gentemot varje order uppifrån.

Regimen kan inte tillåta offentliga rättegångar, förutom dem som iscensätts i rena propagandasyften, såsom de sensationella rättegångarna mot Bucharin, Rykov och de övriga. Ett avslöjande av omfattningen av och orättfärdigheten i polisens ingripanden skulle underminera det ”fasta block av trogna medborgare som stödjer sin älskade regering”, som sovjetledarna så ofta skryter över. Erfarenheten har också lärt NKVD, att när bekännelser utpressats genom tortyr, är fångarna ofta benägna för att återta dem och berätta hur de tillkommit, om de får en chans att höras inför offentlig domstol.

Det var av dessa skäl som politbyrån upprättade militärdomstolarna, ”specialkollegierna”, ”trojkas” och ”NKVD:s speciella råd”. De arbetar i hemlighet och med stor skyndsamhet och dömer de anklagade utan att höra varken dem, deras vittnen eller försvarsadvokater. Dessa institutioners beslut grundar sig inte på den allmänna lag som föreges gälla i Sovjetunionen utan på hemliga direktiv som lämnas NKVD direkt av politbyrån. I praktiken har den sovjetmedborgare som anklagas för något, oavsett hur meningslös eller ogrundad anklagelsen än må vara, mycket liten chans att bli frikänd.

Våldsamma metoder må ha varit berättigade under revolutionens tidigaste år för att ”bemästra sovjetmaktens fiender” och ”definitivt bryta bourgeoisieens motstånd”. Men detta skulle endast bli ett övergående skede. Så snart faran för ett motanfall mot revolutionen var över, skulle ”proletariatets diktatur” vika för ett klasslöst samhälle, och ”den revolutionära rättskipningen” ersättas av ett mindre bistert system som skulle respektera individens rättigheter.

I januari 1927 införde Stalin den nya strafflagen, vilkens effekt blev att göra den temporära våldsregimen permanent.

Strafflagen säger: ”Om en viss samhällsfarlig handling icke behandlas i denna lag, skola grunderna och gränserna för det genom handlingen ådragna ansvaret bestämmas i enlighet med de artiklar som behandla de brott som till sin natur ligger handlingen närmast.” Men då nu inga specifika definitioner givits, vem skall avgöra vilka handlingar som är ”samhällsfarliga”? I praktiken: NKVD.

En annan av sovjeträttsvisans egendomligheter är det kollektiva ansvaret. En artikel i strafflagen säger uttryckligt, att förutom dem som har begått ett brott, alla de som ”genom sina förbindelser med en farlig omgivning” kan misstänkas för att ha smittats av obekväma tendenser likaledes kan åtalas.

År 1934 utfärdades en lag om ”förräderi mot fosterlandet”, ett begrepp som i sovjetmyndigheternas ögon täcker bokstavligen varje avvikelse från blint godtagande av allt som bestäms uppifrån. Det innefattar även flykt från Sovjetunionen eller dess representationer utomlands. Lagen bestämmer att vuxna medlemmar av ”förrädarens” familj kan sändas till koncentrationsläger på fem eller tio år och all deras egendom konfiskeras, om de har underlåtit att underrätta

myndigheterna om sin släktings avsikt att fly. Vad beträffar sådana anförvanter som är medlemmar av vederbörandes hushåll, behöver de inte ens ha låtit sådan underlåtenhet komma sig till last för att bli syndabockar. De är automatiskt skyldiga.

Lagen säger nämligen: ”Övriga vuxna familjemedlemmar som levde med honom eller underhölls av honom vid den tid då brottet begicks, kan berövas sin rösträtt och deporteras till avlägsna områden i Sibirien för en tid av fem år”.

Sovjetunionens rättsväsen är en del av det verkställande maskineriet, vars uppgift det är att ignorera de skrivna lagarna och blint lyda politbyråns vilja.

I sin bok *Straffrättsförfarandet*, utgiven i Moskva, skriver Visjinskij: ”Liksom varje annat organ för sovjetmakten, är sovjeträttvisan ett effektivt organ för sovjetpolitiken” och ”fullföljer samma syften som alla andra sovjetorgan”. Som följd härav, fortsätter Visjinskij, bör den sovjetryske domaren ”icke enbart syfta till juridisk logik; han bör alltid vara medveten om att lagen inte är något annat än ett uttryck för partiets politik; i praktiken innebär detta att sovjetdomaren i händelse av motsägelse mellan lagen och partiets allmänna politiska linje icke får tveka att åsidosätta lagens ord för att i stället obetingat rätta sig efter partiets direktiv, vilka för honom representerar den högsta lagen”.

För en medborgare i den västliga världen kunde det tyckas att allt detta saknar förnuftig innebörd, att det inte kan ligga någon mening i dessa ändlösa förföljelser mot oskyldiga. Vad kan regimen vinna därmed?

Svaret är: absolut trygghet i sin maktställning. Med sin konsekventa ringaktning för den mänskliga faktorn, för individen, bekymrar den sig föga om att dess slag träffar oskyldiga såväl som skyldiga. Det viktiga är att slagen utdelas, hårt och ofta — hårt nog och ofta nog för att ingen opposition någonsin skall kunna organiseras. Hårt nog och ofta nog för att göra medborgarna kuvade och rädda. Hårt nog och ofta nog för att ett skräckvälde skall förbli det permanenta instrument med vars hjälp statens herrar håller sig kvar vid makten.

”*Vad vi måste ha*”, skrev Visjinskij, ”*är en stark stat och en fruktansvärd kuvande myndighet.*”

Detta är motivet bakom utrensningarna — dessa utrensningar om vilka domstolen i Paris ingenting skulle ha fått veta, om den hade måst lita till de kommunistiska vittnena för sina informationer. Men jag förde fram inför rätten verkliga offer för utrensningarna, offer vilkas med offentliga handlingar stödda vittnesmål kastade ett skarpt ljus över sovjetssystemets fador.

Låt oss nu kalla fram till vittnesbåset Andreij Lebid, av vars vittnesmål vi redan har hört ett litet avsnitt.

IX. En man som lurade döden

1

Andreij Lebid kunde med fog ha sagt rätten, att hans närvaro inför den var ett under; ty bland de dokument som han förde med sig fanns ett officiellt utslag från en sovjetisk militärdomstol som dömt honom till döden genom arkebusering.

Lebid, en järnvägstjänsteman i hög ställning, föll offer för den förfärliga utrensningen år 1937. Han föddes till världen i en arbetarfamilj, år 1903, fick sin utbildning under sovjetregimen och anställdes vid järnvägsväsendet där han i sinom tid kom att bekläda befattningen som direktör för lokomotivtjänsten vid norra Donetsjärnvägen. Hans lojalitet och duglighet hade aldrig dragits i tvivelsmål, men när Kreml gav order om 1937 års skräckvälde, utgjorde lojalitet och duglighet

inget skydd mot sovjetpolisens godtyckliga förföljelser.

Häktningsvägen svepte över hela Sovjetunionen, men den bröt med särskilt våldsam styrka in över den speciella värld som dess järnvägsväsen utgör. Sovjets järnvägar har egna domstolar, egen domarkår och en egen specialavdelning av NKVD.

Järnvägs-NKVD kastade sig in i den påbjudna utrensningen med sådan energi, att tågtrafiken inom kort var lamslagen över hela landet. Över hälften av tjänstemännen i ansvarig ställning, avdelningscheferna och direktörerna för större och mindre distrikt, häktades, tillika med oräkneliga ingenjörer, stationsskrivare och arbetare. Partimedlemmar och icke-partimedlemmar drabbades i lika mån. Denna massaker hemsökte alla linjer utom en — Norra Donetsregionens järnväg, vid vilken Lebid tjänstgjorde. Denna linjes skenbara immunitet behagade inte Moskva. I augusti 1937 kallades chefen för banan, Jakovjev, till huvudstaden i sällskap med NKVD-chefen för norra Donetsjärnvägen och åklagaren Lubinov vid järnvägens domstol.

Vid sin återkomst började de omedelbart upptäcka hundratals ”sabotörer”, ”spioner” och ”folkfiender”, vilka de inte hade märkt innan de kallats till Moskva och fått order om att skaffa fram ett tillräckligt stort antal brottslingar. Häktningarna började dagen efter deras återkomst från huvudstaden. På tre månader hade av banans 45 000 anställda 1 700 arresterats. Många av dessa hade tidigare haft namn om sig att vara ovanligt dugliga och lojala män.

Omkring mitten av november kallades Lebid inför Antonjenko, chefen för NKVD:s undersökningsavdelning. Denne höll den vanliga standardföreläsningen om nödvändigheten att obarmhärtigt förfölja och straffa alla fiender till folket. Vid slutet av harangen sköt han plötsligt över ett pappersark och en penna till sin besökare.

— Nu kamrat, sa han, skriv ned en redogörelse för de åtgärder ni föreslår i syfte att göra slut på sabotage och skadegörelser inom järnvägsväsendet.

Lebid fattade pennan, men kunde inte komma på några idéer av det antydda slaget. Såvitt han visste hade det inte förekommit varken sabotage eller skadegörelser vid norra Donetsbanan. Det var inte lätt att skriva ned en aktionsplan mot obefintliga förbrytelser. I hopp om att få någon ide om vad Antonjenko väntade sig, bad Lebid honom lämna några detaljer om de sabotagehandlingar som förövats. Antonjenko råkade i raseri.

— Kamrat Lebid, dundrade han, akta er! Ni brister i vaksamhet gentemot folkets fiender! De som inte gör gemensam sak med oss i fråga om att utrota dem med all sin makt och allt sitt nit är själva fiender till folket! Visa mig inte att ni sympatiserar med och skyddar dem som ni borde hata och krossa!

— Men jag kunde inte på villkor hitta på en plan för att förhindra sabotage utan att ha en aning om vad för sorts sabotage som avsågs. Jag gick min väg utan att ha skrivit något.

Klockan fyra på morgonen den 2 december kom NKVD-befälhavaren Boutjenko till Lebids hem i staden Artjemovsk. Familjen väcktes och Lebid häktades. Han fick inte se någon häktningsorder, och någon sådan hade heller inte utfärdats. Inte heller framställdes någon anklagelse. Lebid berättade i sitt vittnesmål, att när representanter för domarkåren i Donets-området i januari 1939 företog en inspektion av det fängelse där han satt inspärrad, fick han veta att han hållits fängslad i ett helt år utan rättslig grund, och utan att någon order om att han skulle häktas någonsin utfärdats.

Uppgiften att pressa ut en ”bekännelse” ur Lebid ålades chefen för järnvägs-NKVD i Vorosjilovgrad, en man vid namn Hajlo. Han hade tillkallats, emedan det stora antalet häktningar vid norra Donetsbanan hade överbelastat NKVD-staben där.

— När jag kom in på hans ämbetsrum framställde han ingen anklagelse mot mig för förbrytelse mot någon paragraf i strafflagen, berättade Lebid. Han sa faktiskt ingenting alls till mig. Han bara reste sig från sin stol och rörde sig fram emot mig med ögonen stint fästa på mig. Jag fick bara tid att se att han var en stor, stark, oerhört bredaxlad man, att hans ögon var beslöjade som om han befunde sig i halvt sovande tillstånd och hans ansikte djupt fårat.

Utan varning eller någon som helst förberedelse slog han mig så hårt han kunde i ansiktet. Sen fortsatte han misshandeln i högsta raseri. Jag föll till golvet under detta regn av slag, och då började han sparka och trampa på mig. Plötsligt lyfte han upp mig, kastade ned mig i en stol framför ett litet bord, på vilket papper och penna låg framlagda och skrek: ”Skriv ned en fullständig bekännelse om ert sabotage och be om nåd hos er regering och ert parti som ni har förrått!” Därefter stormade han ut ur rummet och jag såg honom aldrig mer.

Lebid fann det svårt att hitta på en bekännelse om brott som han aldrig begått, liksom han tidigare funnit det omöjligt att fundera ut en plan för skydd mot sabotagehandlingar, vilkas art han inte kände. Påföljande dag satte därför en ny förhørsledare vid namn Omjeltjenko i gång med att skriva en bekännelse åt honom.

Proceduren tog tre hela dagar, under vilka Omjeltjenko inte ställde en enda fråga till Lebid. Men i tre dagar och tre nätter tvingades han sitta på en stol framför Omjeltjenkos skrivbord. Första dagen fick han ingenting vare sig att äta eller dricka. När Omjeltjenko slutat sitt arbete för dagen och lämnat rummet, övertogs uppgiften att se till att Lebid satt på stolen av vakter som avlöste varandra i regelbundna pass. Andra dagen fick han en bit bröd och litet surkål fuktad med varmt vatten. Tredje dagen lämnades han åter utan mat och dryck.

— Han lade bekännelsen framför mig, berättade Lebid. Han befallde mig att skriva under den. Han sa: ”Partiet kräver det, staten kräver det. Det är inte så farligt; ni kommer undan med tre till fem år, och efteråt blir ni fri och kan fara hem”.

När jag vägrade underteckna, började slag och eder åter regna över mig. Antonjenko och Kotjerguinskij kom in och hjälpte till med misshandeln. Snart låg jag halvt sanslös på golvet.

Lebid torterades sjuutton dagar i sträck.

— Hela dygn tvingade de mig att stå rätt upp och ned; mina fötter ville till slut inte gå i skorna, när jag tagit dem av mig. I flera dygn i sträck fick jag inte sova. Förhørsledaren eller någon av vakterna stod alltid i närheten av mig, och i samma ögonblick mina ögon föll ihop slog någon av dem till mig med en linjal i huvudet och röt: ”Ni är inte på något hotell nu, det här är ett statens verk. Det är förbjudet att sova här”!

Jag underkastades också en annan utstuderad form av tortyr. Jag befalldes sätta mig på en hög böcker på en stol, så att jag bara hade några kvadratcentimeters yta att balansera på. När man sitter så en längre stund uppstår en värk i ryggen och så småningom även en huvudvärk som blir svårare och svårare, ända tills det är omöjligt att sitta kvar i samma ställning längre och man ramlar ned på golvet. När jag föll under denna tortyr, skrek Omjeltjenko: ”Du fördömda hund, skriver du under eller inte?” Jag skakade bara svagt på huvudet — jag kunde inte tala — och Antonjenko och Palij kastade sig över mig med hårda gummibattonger och började slå mig. När de tappade andan slutade de och skrek åter till mig att skriva under. Jag vägrade igen. Den här gången började de bearbeta mina vador med tomflaskor, så att det dröjde tio dar innan jag kunde stå på benen utan svåra smärtor. När de tröttnade på det satte de i stället i gång med att dra ut testar ur mitt hår med tänger.

Det måste ha varit då som mitt huvud började att automatiskt skaka ett ”nej” varje gång de

begärde att jag skulle skriva under, för jag kunde inte längre tänka normalt. Jag led vansinniga smärtor och var omtöcknad och förvirrad, knappast längre en mänsklig varelse.

Lebids motstånd bröts slutligen, inte genom tortyr utan genom ett hot mot hans hustru. De visade honom en av NKVD utfärdad häktningsorder mot henne. Han fick välja, sade man mellan antingen att skriva under och avtjäna ett kortvarigt frihetsstraff i ett koncentrationsläger, i vilket fall hans hustru skulle lämnas i fred, eller vägra, i vilket fall han själv skulle bli skjuten och hans hustru häktas som änka till en folkets fiende. Omjeltjenko lovade, att om Lebid skrev under bekännelsen, skulle han själv få riva sönder ordern om häktningen av hans maka.

Lebid kunde inte veta att hans hustru redan sluppit undan NKVD:s käftar. Han skrev under bekännelsen utan att läsa den.

Därefter fick han åter vara i fred en tid i en cell tillsammans med andra fångar som drabbats av samma öde. Ställföreträdande chefen för järnvägen, Lenkjevity, led av skador på njurarna som följd av den misshandel han undergått. Stationsföreståndaren i Svatov, en ingenjör vid namn Vakuljevity, hade två krossade fingrar som minne av samma behandling som Lebid fått genomgå. Biträdande stationsföreståndaren Vosmitjev i Ilovajsk, var så illa slagen att han avled i cellen utan att återfå medvetandet. Driftschefen vid Debaltovolinjen, Paul Garsjenin, hade två revben inslagna. Garsjenin kom också från en ren arbetarfamilj. Han hade deltagit i revolutionen, varit medlem av partiet sedan 1920 och genomgått en officerskurs vid Röda armens krigsskola. Hans exemplariska meritlista var honom till ingen hjälp, sedan han en gång fallit i händerna på NKVD.

— Trots allt vi fått genomgå kunde vi inte tro att detta som hänt oss hade skett med de högre myndigheternas vett och vilja, fortsatte Lebid. Vi var övertygade om att något fruktansvärt misstag hade begåtts, att vi hade blivit olagligt fängslade av några lokala myndigheter som överskred sina befogenheter och sina instruktioner. Vi smugglade ut hundratals klagoskrivelser till stadsåklagare och andra ämbetsmän inom det vi fortfarande betraktade som det sovjetiska rättsväsendet. Vi anmälde den misshandel vi utsatts för och protesterade mot vår olagliga häktning och inspärning.

En del av oss, som hade inflytelserika förbindelser i Kiev eller Moskva, adresserade våra besvärsskrivelser till dessa, säkra som vi var på att vi fallit offer för godtyckliga polismetoder och att om de rätts-vårdande myndigheterna fick veta vad NKVD gjorde, skulle de snart sätta stopp för det. Vi trodde också att vår tro på rättvisan i sovjetstaten skulle bekräftas, när vi fick höra, att statsåklagaren för Charkovs militärdistrikt skulle komma till vårt fängelse. Vid hans ankomst fördes jag till Kotjerguinskij's tjänsterum. Statsåklagaren Rudjenko satt vid skrivbordet. Kotjerguinskij, Antonjenko och Omjeltjenko stod bakom honom.

Lebid skildrade sedan den karikatyr av en undersökning som presterades av denne ”rättens tjänare”. Rudjenko tog upp frågan om de klagoskrivelser som insänts till justitiekanslern och framkastade blott, att dessa måste ha varit resultat av långvarig fängelsevistelse och inflytande från ”folkets fiender”. Han ajournerade sedan sammanträdet så att Lebid skulle få tillfälle att ”tänka över saken”. Tankandet hjälptes på traven med en ny fruktansvärd misshandel verkställd av Kotjerguinskij, Antonjenko och Omjeltjenko.

Några dagar senare ställdes Lebid inför något som kallades ”militärdomstolen för Charkov-distriktet”. Alla NKVD:s inkvisitorer var närvarande vid sammanträdet. När Lebid begärde att få en försvarsadvokat, upplystes han om att domstolens sammanträde skulle föras inför lyckta dörrar, och att den inte ville lyssna på något annat än en förklaring att han var skyldig. När Lebid vägrade avge en dylik, reste sig ledamöterna av denna egendomliga ”domstol” och gick in i ett annat rum för att överlägga.

— Den summariska karaktären i denna procedur ingav föga hopp om rättvisa, fortsatte Lebid. Men det kunde ha varit värre, sa jag till mig själv. Jag hade fått veta, att detaljerna i min ”bekännelse”, som jag ju inte läst, inte var särskilt komprometterande. Tre till fem år i ett arbetsläger hade förutspåtts som min dom. Och när domstolen kom in igen efter tio minuter, steg mina förhoppningar igen. Säkerligen kunde ingen alltför allvarlig dom ha avkunnats på tio minuter. Men här följer nu utslaget, sådant de upplästes för mig.

Mål Nr 0096-1939 Rättens utslag.

I de Socialistiska Rådsrepublikernas Unions namn:

Den 7 mars 1939 har militärdomstolen för Charkovs militärdistrikt vid slutna session i staden Artjemovsk och sammansatt av Romanovskij, ordförande, och Rykov och Semjontjenko, ledamöter, och i närvaro av domstolssekreteraren Kotlarjenko; efter att ha prövat målet nr. 0096-1939 rörande de anklagelser som framställts mot Andreij Ivanovitj Lebid, född år 1903, jämlikt artiklarna 54-7, 17-54-8 och 54-11 av strafflagen för Ukrainiska Socialistiska Rådsrepubliken, dömt Andreij Ivanovitj Lebid till dödsstraff genom arkebusering, utan konfiskation av hans egendom, eftersom svaranden icke besitter någon.

Jämlikt lagen av den 14 september 1937 är denna dom slutgiltig.

(Domstolens sigill)

Domstolssekreteraren Kotlarjenko.

— Jag stod som bedövd. På tio minuter hade en domstol dömt mig till döden utan att höra mig och utan att medge mig rätt att överklaga! Ett skändligt brott mot artikel III i konstitutionen hade begåtts, men vad kunde jag göra? Jag var hjälplös, en fånge i händerna på obarmhärtiga fiender, som drev gäck med konstitutionen! Senare fick jag veta, att mitt fall inte var på något vis unikt. Tusentals människor dömdes liksom jag av domstolarna, av NKVD:s trojkas eller ”speciella råd” utan att tillåtas säga något till sitt försvar.

Sedan utslaget fallit, fördes jag tillbaka till min cell. Allt hopp var ute. Jag resignerade inför det oundvikliga. Mitt liv var till ända och jag väntade på att vakterna skulle komma och föra mig till avrättningsplatsen. NKVD var inte känt för att söla med sådant. Döden följde ofta inom en kvart efter domen. Varför de inte sköt mig denna samma kväll, vet jag inte. Kanske var de överansträngda av arbetet med att tortera andra offer. Kanske var det ett förbiseende. Kanske gjorde de sig helt enkelt ingen brådska. Men de kunde mycket väl ha dödat mig omedelbart, och i så fall skulle jag givetvis inte ha kunnat stå här i dag och berätta om saken. I sådana fall skulle en man som dömts oskyldigt ha dött som skyldig — och den nya rättegång som ändrade min dom skulle aldrig ha ägt rum. Hur många tiotusentals avrättades männe som kanske skulle ha frikänts, om de haft samma tur som jag?

Bödlarna kom inte den kvällen. Senare ingick — fast det visste jag inte då — en order om att min arkebusering skulle uppskjutas. Lång tid därefter fick jag veta att en av de oräkneliga klagoskrivelser som jag avsänt till diverse myndigheter tursamt nog råkat uppmärksammas av någon som vågade ta upp saken. Fastän jag redan dömts till döden utan appell, kom sålunda en order om att ingen vidare åtgärd fick företagas i mitt fall, förrän det blivit ytterligare undersökt.

Lebid fick sitta kvar i fängelset till början av oktober, då Charkovs militärdomstol, den här gången efter tre dagars i stället för tio minuters handläggning, avgav ett nytt utslag. Det dokument som innehöll dess nya uppfattning om fallet Lebid framlades som åskådningsmaterial inför domstolen i Paris. Det löd som följer:

Mål 0052-1940

Rättens utslag

I de Socialistiska Rådsrepublikernas Unions namn:

Den 3, 4 och 5 oktober 1940 har militärdomstolen i Charkovs militärområde vid slutna session i staden Artjemojsk och sammansatt av:

Ordföranden, militärjuristen av 3:e klass Tjevtjenko;

Samt ledamöterna kapten Bojko och politiske instruktören Gorelikov;

Biträdda av domstolssekreteraren Sosula,

Och i närvaro av militäråklagaren i Charkovs militärområde, militärjuristen av 1:a klass Strijevskij; samt Starjenko och Novikov, ledamöter av rättsfakulteten.

Efter att ha undersökt målet Nr 0052-1940 rörande Andreij Ivanovitj Lebid, född år 1903, och Eugen Efimovitj Bossjenko, född år 1906, båda åtalade jämlikt artiklarna 54-7, 17-54-8 och 54-11 i strafflagen för Ukrainska Socialistiska Rådsrepubliken —

FASTSTÄLLT,

Att de anklagelser som framställts mot Andreij Ivanovitj Lebid och Eugen Efimovitj Bossjenko jämlikt artiklarna 54-11, 17-54-8 och 54-7 i strafflagen för Ukrainska Socialistiska Rådsrepubliken äro ogrundade. Däremot ha de funnits skyldiga till överträdelse av artikel 54-308 A i strafflagen för Ukrainska Socialistiska Rådsrepubliken och dömas båda till frihetsstraff i fängsligt förvar, den förstnämnde i två år och sex månader, den andre för en tid av två år. Nämda personer berövas icke sina medborgerliga rättigheter. Den tid de suttit anhållna, nämligen från den 2 december 1937, skall avdragas från den utmätta strafftiden, och följaktligen har den dom som utmåtts mot Lebid och Bossjenko till fullo verkställts, och de häktade skola försättas på fri fot.

Detta utslag må överklagas vid militärkollegiet inom de Socialistiska Rådsrepublikernas Unions högsta domstol inom en period av fem dagar från den dag då till fångarna överlämnats en kopia av förestående utslag av militärdomstolen i Charkovs militärområde.

Rätt avskrivet intygas

Ordföranden, juristen av 3:e klass, Tjevtjenko

(Charkovs militärdomstols sigill)

På visst sätt var detta dokument ännu mer uppseendeväckande än det första. Den ursprungliga dödsdomen var upprörande nog i sin ytterliga ringaktning för människoliv och mänskliga rättigheter. Men sådant var en vardaglig företeelse inom sovjetisk rättvisa. Den andra domen är däremot remarkabel inte blott efter västerländsk måttstock utan även efter sovjetisk.

Det var klart och tydligt, att den avsetts endast som ett medel att skyla över de orättvisor som begåtts genom den första. För att få en laglig grund till sin ursprungliga olagliga häktning av Lebid hade NKVD torterat honom att bekänna. Militärdomstolen i Charkov, som en gång dömt honom till döden, ville inte erkänna att han var fullständigt oskyldig.

Han hade först dömts enligt mycket allvarliga anklagelser — de artiklar som åberopas avser deltagande i kontrarevolutionära organisationer, terroristisk verksamhet och järnvägssabotage. När rätten nu tvingats erkänna, att det inte fanns någon grund för dessa anklagelser, hade den i stället hittat på en ur egen fatatur, ”tjänstefel”, och dömt honom för detta. Genom att döma honom till ett frihetsstraff som var kortare än den tid han redan suttit fängslad, blev den i tillfälle att göra den storsinta gesten att ge order om hans försättning på fri fot. Men domstolen erkände

aldrig att Lebid ända från första början suttit orättfärdigt fängslad.

— Mina känslor efter denna andra ”rättegång” var en oändlig trötthet, blandad med glädje över att jag snart skulle bli fri från fängelsets helvete och få träffa min hustru och min son igen. Men jag glädde mig för tidigt. Trots militärdomstolens utslag att jag skulle frigges höll NKVD mig kvar i fängelset. Till slut lyckades jag få fram en besvärsskrivelse rörande denna fortsatta inspärning till militärkollegiet vid USSR:s högsta domstol. Denna skrivelse ledde till ett fullständigt upphävande av den förra domen.

Regimens högsta domstol förklarade nämligen Lebid oskyldig och bestämde att han skulle frigges. Domstolen stod under ordförandeskap av den kände domaren Ulritj som presiderat i den domstol som prövat så många av de gamla bolsjevikerna, vilka likviderats den ene efter den andre av Stalin och politbyrån efterhand som de senares grepp om den politiska makten hårdnade. Det var nu fastslaget, att alla de kränkningar, allt det övervåld och all den tortyr som Lebid utsatts för hade drabbat en oskyldig man. Hur många andra oskyldiga fanns det inte bland de miljoner människor som underkastades samma behandling som Lebid men inte hade sådan tur som han!

Inte nog med att han såsom genom ett mirakel undgått att avrättas efter att ha blivit dömd till döden, utan han hade dessutom fått officiell bekräftelse på sin oskuld. Tusentals personer som dömts exakt på samma sätt som han, sköts omedelbart — och sen kunde orättvisan inte gottgöras. Endast av en ren slump — NKVD:s ovanliga och oförklarliga underlåtenhet att omedelbart verkställa dödsdomen — undgick Lebid att dela deras öde.

När nu landets högsta domstol hade givit order om Lebids frigivning, borde fängelsets portar ha öppnats för honom, tycker man. Men det gjorde de inte. NKVD var tillräckligt säker på sin egen makt för att göra en sak när det passade dem, även om det gällde att utföra en order från högsta domstolen. Utslaget föll den 10 januari. Men januari förgick, likaså februari, mars, april — Lebid satt kvar i fängelset. I slutet av april gjorde han ett sista förtvivlat försök att framtvunga sin frigivning. Han gick i hungerstrejk.

Detta måste ha gjort honom till en alltför obekvämlig person för hans fångvaktare, och tydligen tröttnade de på honom. Den 9 maj släppte de äntligen ut honom, efter tre år och fem månader i fängelse för en kontrarevolutionär verksamhet, till vilken han officiellt förklarats oskyldig!

X. Spolierade liv

De hundratals och åter hundratals berättelser under vittnesansvar och privata meddelanden som svämmade över i min brevlåda under den tid då jag samlade material till rättegången, skulle ha blivit enformiga genom upprepningen av likartade detaljer — överraskande och godtyckliga häktningar, misshandel, framtvingade osanna bekännelser, domar utan rättegång — om inte vid var och en av dessa berättelser hade häftat tyngden av en tragedi, den obarmhärtiga stymplingen av ännu ett människoliv. För att bevisa påståendena i *Jag valde friheten* angående grymheter i Sovjetunionen kunde jag ha mönstrat legioner av vittnen inför domstolen.

Som förhållandena var kunde jag i Paris inte kalla in mer än en handfull sådana vittnen med alldeles särskilt klagande erfarenheter, framför allt sådana som hade vistats på samma platser som jag vid samma tider då jag var där, eller vittnen som kände till människor eller tilldragelser, som jag hade skrivit om. Men berättelse efter berättelse — en väldig mosaikbild av hur ett helt folk suckade under de ständiga rensningsaktionernas gissel — välldes alltjämt in över mig.

Ett av de mest häpnadsväckande bland de brev jag fick kom från en kvinna som berättade om hur två familjer (kanske var det flera) trasades sönder därför att den ena hade fått ett gåvopaket från

utlandet. Jag kallar kvinnan för Lydia Grebin. Så hette hon inte, men hennes verkliga namn måste döljas av hänsyn till hennes man, som ännu kan tänkas vara i livet. Huruvida han är det eller inte vet hon ingenting om.

1. Lydia Grebin

Lydia Grebin var gift med en ingenjör, och det fanns en dotter i familjen. De var goda vänner med en annan ingenjörsfamilj, Lartjenkos, som de flitigt umgicks med.

Vår kontakt med Lartjenkos hade över huvud taget ingenting med politik att göra, skrev fru Grebin. Vi var helt enkelt goda vänner och var ofta hos dem. De hade piano, min man spelade fiol och några av oss sjöng. Hela kvällar kunde vi på det sättet ha roligt tillsammans. Vi visste inte om någon anledning till oro. Min make hade inga fiender. Tvärtom, som skicklig ingenjör i järnvägens trafikförvaltning åtnjöt han allmän aktning för sin kunnighet och plikttrohet, och han hade till och med flera gånger fått gratifikationer. Men alldeles oväntat började bekymren hopa sig.

I november 1937 blev Lartjenko häktad. NKVD förbjöd hans hustru att lämna staden. Hennes vänner undvek henne. Men vi hälsade alltjämt på henne och lät henne känna vår sympati. Tre veckor senare blev hon också arresterad, och i december var det min makes tur att bli kallad till NKVD:s högkvarter.

Han kom hem alldeles skräckslagen. De hade sagt åt honom att skriva upp allting han hade reda på om Lartjenkos, vilka vänner de hade, vad han hade hört för samtal hemma hos dem, och framför allt skulle han lämna så många uppgifter som möjligt om paketet. Han hade vägrat.

Paketet! Detta var den första antydning om att det låg ett paket bakom häktningen, och inte förrän de fått ytterligare förklaringar begrep Grebins vad det hela egentligen gick ut på. Några veckor tidigare hade Lartjenkos fått en gåvoförsändelse från en farbror i Polen. Han hade passat på när en vän till honom, en högre tjänsteman, skulle göra ett besök i Sovjetunionen och låtit denne ta med sig några presenter till hans brorsbarn. Grebins hade sett paketet, och de visste vad det innehöll: två par skor, några kriter och ett par dockor åt barnen. Man kunde inte tänka sig något oskyldigare. Men för NKVD-männens missriktade fantasi innebar allting som kom från utlandet något misstänkt. Att ta emot ett paket från främmande land var att utsätta sig för anklagelsen att man hade förbindelse med kretsar i utlandet. Sålunda blev den välmenande farbroderns omtanke om ett par små flickor orsak till att dessas föräldrar häktades och deras hem slogs i spillror. Denne intet ont anande släkting kunde lika gärna ha lagt en tidsinställd bomb i paketet, effekten för mottagarnas del hade blivit densamma.

Affären Lartjenko hängde som ett hotande moln över våra huvuden, fortsätter fru Grebin sin berättelse. Vi kunde inte sova om nätterna av rädsla för objudna besökare. Men denna tid av orolig väntan räckte inte länge. Mot slutet av november blev min man häktad. Jag tvingades skriva under en förbindelse att jag inte skulle lämna staden. När polisen ledde min make mot dörren försökte jag sticka till honom litet bröd.

— Låt bli det där, sa en av tjeckamännen, han kommer att få frukost i fängelset. Dörren stängdes för alltid bakom min make. Jag har aldrig sett honom mer.

Nästa morgon gick fru Grebin till mannens arbetsplats för att tala om att han var häktad. Hans arbetskamrater stod som slagna av blixten.

— Om de börjar ta folk av hans sort, sa en av dessa, då skulle de ha häktat mig för länge sen. De orden blev profetiska. Inom loppet av samma vecka arresterades han och sex andra arbetskamrater till Grebin, alla ingenjörer.

Många av min mans vänner tyckte hans häktning var någonting otroligt, när de fick höra talas om den, skrev fru Grebin. Han hade aldrig kritiserat regeringen. Aldrig hade han berättat några anekdoter som förlöjligade de styrande, inte ens hört på när sådana berättades, och ännu mindre tagit del i några farliga politiska diskussioner. Och när jag hade beklagat mig över att en del varor inte fanns att få, hade han alltid helt lugnt sagt åt mig att inte klaga: regeringen skulle snart råda bot för saken. Han trodde på allvar att sovjetregimen skulle höja folkets levnadsstandard, och mer än en gång hörde jag honom säga att det historiskt sett var naturligt och riktigt att det arbetande folket hade nått fram till en politiskt ledande ställning.

De första dagarna efter hans häktning tillbragte jag i NKVD:s högkvarter under försök att få reda på vilka anklagelser som riktades mot honom. Jag gick från den ene åklagaren till den andre, hela tiden utan resultat. Slutligen kom jag till åklagaren för militära ärenden, och han medgav att det var han som hade fått hand om målet mot min make. Jag frågade honom, vad anklagelsen mot min man gick ut på. Jag kunde knappast tro mina öron, när jag hörde hans svar: Min make var häktad enligt artikel 58 för att ha gjort sig skyldig till kontrarevolutionär verksamhet mot sovjetstaten. Den myndige åklagaren tronade bakom sitt skrivbord i en massiv stol och hans minutiöst noggrant sydda uniform glänste av gradbeteckningar och utmärkelser.

I april fick jag från min make en fullmakt som gav mig rätt att lyfta det som han ännu hade till godo av sin lön. Tårar steg upp i ögonen på mig när jag läste papperet. Där fanns inte den bestämda, klara handstil som jag kände så väl; i stället tycktes skrivelsen ha klottrats av någon gammal man eller av en halvblind människa. De stora, spretiga bokstäverna var darrande och osäkra i linjerna. Jag förstod att han hade blivit misshandlad så svårt att han inte längre kunde bli herre över handens darrning.

Hela denna tid fortsatte fru Grebin med sina utsiktslösa försök att få någon inflytelserik person att ta sig an hennes makes sak. Det enda som hennes oavlåtliga verksamhet ledde till var följande:

En kväll fick jag kallelse till NKVD:s högkvarter, där jag skulle infinna mig vid midnatt. Jag tog avsked av alla, övertygad om att turen nu hade kommit till mig att bli häktad. Med nerverna på helspänn steg jag in i väntrummet. Gravens tystnad härskade där. Jag sa mitt namn och överantvordades åt en uniformerad man som förde mig till en annan byggnad. ”Det är säkert fängelset de skickar mig till”, tänkte jag när vi gick igenom en ändlös rad av korridorer. ”Det här är slutet.” Plötsligt stannade min ledsagare, knackade på en dörr, sköt upp den och skuffade in mig. En NKVD-officer satt bakom ett skrivbord. När han fick syn på mig skrek han brutalt:

— Jag befaller er att sluta med det här vansinniga rännandet för att försöka få er make frigiven! Ni får vara så god och sluta med att besvära oss! Mer var det inte! Ge er i väg!

Förbryllad stapplade jag ut ur rummet och letade mig fram den långa vägen ut i fria luften. Jag var åtminstone fortfarande fri. Några nyheter om min man fick jag inte förrän i juli. Trots varningen jag hade fått skickade jag till slut ett brev till NKVD:s kommissariat och bad att få veta någonting om honom. En tid efteråt kallades jag dit igen, och en man i uniform meddelade mig att min man hade blivit dömd till tio års fängelse. Tio år! Därför att en vän hade fått en gåvoförsändelse från utlandet! Benen under mig skälvde när jag gick hemåt i den klara sommarsolen. Ingen ljusstråle kunde tränga igenom molnen som hängde över mig. Jag minns ingenting av promenaden hem, bara att jag svimmade när jag väl var hemma. Jag kom till sans igen; jag funderade på självmord, men jag hade min dotter att tänka på. Hon hade bara mig att lita sig till nu.

De hade sagt mig att min make hade blivit dömd, men de hade inte nämnt något om vart de hade skickat honom. Jag letade reda på kvinnor vilkas män hade skickats i fängelse, och av dem som lyckats få kontakt med sina fick jag veta namnen och adresserna på fångläger. Till dessa skrev

jag, det ena efter det andra. Svaren var beklämmande lika varandra. Här är ett par prov:

Till medborgarinnan Grebin, staden Kiev:

Vi meddelar er att Anatol Grebin inte sitter fängslad i NKVD-lägret Kagopol. Vänd er till Gulag (centralstyrelsen för NKVD:s fångläger) i staden Moskva.

Chefen för 1:sta sektionen av 2:dra departementet
Bassov
Zubov

Maj 1940

Direktionen för NKVD-lägret Kagopol.
Staden Kagopol,
Provinsen Arkangelsk.

Förvaltningsrådet för framstegs- och arbetslägren och för kolonierna för förbättring och arbete under ledning av Sovjetunionens NKVD för provinsen Novosibirsk.

Sektion 2.

Maj 1940, Staden Novosibirsk.

Till medborgarinnan Grebin, Staden Kiev.

Till svar på er förfrågan angående A. Grebins deportationsort meddelar vi er att han icke såvitt oss är bekant sitter fängslad i förbättrings- och arbetslägren eller förbättrings- och arbetskolonierna i NKVD:s regim i provinsen Novosibirsk.

Chefen för 1:sta sektionen av 2:dra departementet
Förvaltningsrådet för förbättrings- och arbetslägren och kolonierna i provinsen Novosibirsk.
Namnteckning.

Jag fick en lång rad sådana svar som dessa, men till sist kom det ett som verkligen gav mig någon upplysning om min makes öde:

NKVD — USSR

Centrala förvaltningsrådet för uppbyggnadsarbete i de nordligaste provinserna

Sektionen Vladivostok
Sakhov N:r 3
.... 1940
Stationen Dubininskaja
Järnvägen till Fjärran Östern .

Till medborgarinnan Grebin:

Er man, fången Grebin, har skickats till lägret, sektionen Vladivostok, Nordöstra provinsernas fångläger staden Vladivostok, 6 kilometer, i november 1939, och ni kan vända er till detta läger.

Sekreteraren.

Sent omsider såg jag en möjlighet att få kontakt med min make. Jag följde anvisningarna jag hade fått, och till belöning fick jag följande svar:

NKVD — USSR	
Centrala förvaltningsrådet för förbättrings- och arbetslägren och nyodlingsarbetena.	
FÖRBÄTTRINGS- OCH ARBETSLÄGREN I DE NORDÖSTRA PROVINSERNA	
Departementet	
	Datum 1940
	N:o
	NAGIJEVO
<i>Till medborgarinnan Grebin, Staden Kiev.</i>	
Den person vid namn Grebin som ni frågar efter sitter fängslad i Nordöstra Provinsernas NKVD-läger. Er förfrågan har vidarebefordrats till honom, och vi har föreslagit att han själv skall meddela sig med er. Hans adress är: Provinsen Fjärran Östern, -bukten, Departementet	
Adjutanten hos Chefen för 2:dra Departementet, Nordöstra Provinsernas NKVD-läger: Liakh	
Adjutant hos chefen för 2:dra sektionen.	
(Namnteckning.)	

För första gången visste jag nu var min make fanns. Denna kunskap gjorde mig, inte lycklig — ingenting kunde göra mig lycklig nu — men åtminstone mindre förtvivlad.

2. Kanjev

En dag fick jag en vittnesberättelse från en man som hade studerat på samma gång som jag vid Metallurgiska Institutet i Ukraina. Han var ingenjör. Jag måste kalla honom ”Kanjev” med tanke på hans släktingar, som fortfarande bor i USSR och som skulle bli föremål för repressalieåtgärder från NKVD om jag satte ut hans verkliga namn. Jag mindes mycket väl de professorer, som vi båda hade haft till lärare och som han talar om i sin berättelse.

Hans far hade liksom min egen tagit aktiv del i revolutionen 1905, och liksom min egen hade han mer än en gång varit utsatt för den tsaristiska polisens förföljelser. Han berättade för mig att han och Sergej, en av mina barndomsvänner, hade blivit häktade samtidigt och deporterade till samma koncentrationsläger. Han skulle ha blivit ett alldeles särskilt värdefullt vittne, då han på grund av egna erfarenheter kunde ha vitsordat många viktiga omständigheter, som var berörda i min bok. Tyvärr nådde hans brev mig så sent, att han inte kunde hinna komma till rättegången i Paris. Men fakta och handlingarna i målet överlämnade han till mig.

Ingen människa kunde mindre än Kanjev drömma om att bli tagen i förvar i samband med de politiska förföljelserna under en rensningsaktion. ”Mitt proletära ursprung”, skrev han, ”och mitt eget förflutna som arbetare gjorde att jag trodde mig ha tillräcklig garanti mot att bli indragen i några politiska trassligheter. Detta så mycket mer som jag aldrig hade hört till något slags politisk organisation och alltid hade avhållit mig från intriger i den vägen. När därför Kirov mördades den första december 1934, drömde jag inte om att den tilldragelsen kunde få några konsekvenser för mig personligen.”

Men Kanjev utgick från den felaktiga uppfattningen att en person som skötte sig och höll sig borta från politiken kunde vara trygg mot ingripanden från NKVD. Han skulle snart komma underfund med sitt misstag. Så här skildrar han själv vad som hände honom:

Vid midnatt den 17 januari 1935 väcktes jag av ihållande bultningar på dörren. Sergej, min rumskamrat, skrek:

— Vem i helvete är det som bråkar? Gå och lägg dig!

— NKVD! var svaret.

Sergej och jag hade inte annat att göra än stiga upp och öppna dörren. En uniformerad man steg in.

— Var har ni era vapen och kamerorna? frågade han Sergej och tog ett par steg i riktning mot bokhyllan. Bakom honom kom en annan tjekaman in i rummet tillsammans med föreståndaren för studenthemmet Pavel S., en student till, och en av våra vänner, vars roll vi inte ännu hade klar för oss.

— Letar man efter vapen, så ska man titta under kudden, sa jag raljant. I medvetandet om min oskuld kunde jag inte ta visitationen på allvar.

— Brottslingar har alltid vapnen gömda under kudden.

— Sköt er själv, bet NKVD-mannen av och började undersöka våra böcker. Han tog ut åtskilliga volymer av utländska författare och lade dem åt sidan; till större delen var det romaner, men en var ett filosofiskt arbete som nyligen hade fått hård kritik från stalinistiskt håll därför att det ansågs innehålla kontrarevolutionära åsikter. Sedan drog han ut lådorna i mitt arbetsbord och började gå igenom innehållet där.

— De där breven är från en ung dam, sa jag hastigt. Han måtte ha varit gentleman, han lade dem åt sidan utan att läsa dem. När de båda tjekamännen hade fullbordat sin undersökning av rummet, sa den ene:

— Tag era kläder och en kudde och filter och kom med!

— Förlåt, sa jag, men jag är sjukskriven för influensa och doktorn har förbjudit mig att gå ut. Jag visade honom läkarintyget som jag hade fått till förklaring av att jag var borta från arbetet.

— Var inte ledsen för det, sa NKVD-mannen. Vi har utmärkta läkare. De kommer att kurera er från alla krämpor ni kan ha. Jag märkte att det var utsiktslöst att uppnå något med det argumentet.

— För all del, sa jag, men jag tänker inte släpa med mig kudde och filter. Alltihop det här är ett missförstånd. Det kommer att bli uppklärt med detsamma.

— Gör som ni vill, sa NKVD-mannen likgiltigt. Låt bli att ta med dem, om ni föredrar det. Kanske ni ångrar er sedan.

De förde ut oss. De tog med Pavel också. Det verkade som om han också hade blivit arresterad.

— Tala inte med någon på vägen, sa en av NKVD-männen, och försök inte fly. Om ni gör det så skjuter vi utan varning.

Jag har redan talat om, vilket datum jag arresterades. Särskilt vidskeplig är jag inte, men det där talet tycks ha något samband med de viktigaste händelserna i mitt liv. Jag föddes den 17. Jag arresterades den 17.

Jag gifte mig den 17. Jag är bergfast övertygad om att jag kommer att dö på samma datum. Vi

kom fram till NKVD: s högkvarter. Händelsen började mista sin karaktär av ett slags upptåg som hade sin spännande sida, men naturligtvis skulle det hela snart få ett slut i och med upptäckten av att vår arrestering var ett häpnadsväckande felgrepp. Den började bli mer än irriterande, mer än en obehaglig episod, i synnerhet som min influensa och den kraftnedsättning som följde av den ånyo gjorde sig påmind. Sjukdomen blev inte bättre av att vi fördes in i ett rum, där vi fick order att klä av oss in på bara kroppen och fick stå och huttra, medan man sökte igenom våra kläder.

Pengar, klockor, bältena och till och med metallknapparna i våra byxor tog man ifrån oss. Sedan fick vi tillstånd att klä på oss igen, och jag fördes till en cell i källaren. Den var omkring tre gånger fyra och en halv meter, och upplystes dag och natt av en enda glödlampa uppe i taket. Genom de smala springorna i ett fönster högt uppe på väggen kom det, som jag snart skulle upptäcka, inte ens vid fullt dagsljus något nämnvärt ljus utifrån. Inredningen var i typisk NKVD-stil: låga britsar utmed väggen och en stor spann placerad inne i ett hörn och övertäckt med en trasa av smutsigt lakanstyg. Denna *paratja* (sophink, latrin m. m.) gav trots kamoufleringen omedelbart sin tillvaro tillkänna. Frånvaron av ventilation och överbefolkningen i cellen bidrog ytterligare till den bedövande stank som fyllde rummet.

Med mig blev antalet invånare i cellen nio. Innan natten var slut hade de nitiska NKVD-männen (allesamman var säkert stachanovister) ökat invånarantalet i denna lilla garderob, ty något annat var den inte med ytterligare fem. Dörren hölls hela tiden stängd, så att luften bara kunde tränga in genom springorna mellan de bräder som var spikade för fönstret, och ett litet hål i dörren, där vakterna då och då kikade in för att ge akt på oss. Jag hade rika tillfällen att ångra att jag inte hade tagit med mig kudden och filtarna, ty det dröjde två dagar innan dörren öppnades och vakten röt:

— Kanjev till förhör!

Jag skyndade ut, ivrig att få klara upp missförståndet och komma ut ur detta pesthål.

När jag kom till förhørsledarens ämbetsrum, knackade fångvaktaren vördnadsfullt på dörren, och som svar på en uppmaning inifrån steg vi på. En ung man med tre band som gradbeteckning på den malvafärgade kragen satt bakom ett skrivbord. Han reste sig och sa artigt:

— God dag, Kanjev. Mitt namn är Volkov. Jag har fått i uppdrag att undersöka ert fall. Jag tror vi ska kunna förstå varandra utan större svårighet, och ni ska snart kunna få gå tillbaka till ert arbete.

Han bad mig sitta ner framför honom och bjöd mig som den mest omtänksamme värd på cigaretter, te och smörgåsar. Ibland hade jag hört berättelser om brutalitet och tortyr inom NKVD:s väggar, och jag hade känt mig böjd att anta att det där var överdrifter. Nu var jag alldeles övertygad om den saken. Mer än någonsin kände jag mig viss om att jag fallit offer för något slags misstag, som alldeles säkert skulle vara uppkärlat och utplånat innan jag gick ut ur detta rum.

— Låt mig från början råda er att vara fullständigt öppen hjärtig och inte dölja någonting för NKVD, sade Volkov med ett slags utstuderad faderlighet. Han såg forskande på mig som för att iaktta verkan av sina ord. Ni har blivit indragen i förbindelser med personer som är sovjet. regimens fiender. Ni måste hjälpa oss att avslöja dem. Om ni gör oss den tjänsten, kommer ni att gottgöra den mindre förseelse ni själv har begått mot sovjetstaten.

— Det måste vara något misstag, föll jag in. Ingen av mina vänner är fiende till sovjetstaten. Jag vet inte med mig att ha begått ens den minsta förseelse.

Volkov anmärkte i vänlig ton, att vi fick se hur det var med den saken.

Han tog fram en frågelista ur skrivbordslådan. Den började med de rutinfrågor som varje sovjetmedborgare måste svara på om och om igen hela livet igenom: allt vad han haft för sig i detalj, ställning inom partiet om han har någon, anställningar och adressförändringar osv. Sedan kom vi efter hand allt närmare pudelns kärna. Vad jag svarade på frågor angående min nuvarande verksamhet och mina bekantskaper var han inte nöjd med. Jag började känna järnhanden innanför silkeshandsken. Hans tonfall blev hårdare utan att ändå bli strävt eller hotande. Han interfolierade frågorna med kritiska anmärkningar och beskyllningar.

— Kanjev, jag vet att ni har yttrat er ogillande beträffande en del av regeringens åtgärder och beslut. På det sättet har ni indirekt hjälpt folkets fiender att underminera sovjetstaten.

Jag vägrade att i något avseende gå med på hans antagande att jag på något sätt hade givit stöd åt regimens fiender. Detta första förhör tog slut när vi hade hunnit igenom frågelistan, och jag skickades tillbaka till min cell. Jag var mycket besviken och nedstämd över att alltjämt vara fånge; så säkert hade jag räknat med att få gå ut från Volkovs ämbetsrum som en fri man.

Kvällen därpå kallades jag till honom igen. När han denna gång bjöd mig sitta ner, var uppmaningen visserligen till formen hövlig, men tonen var kylig och torr. Han öppnade en mapp som låg på skrivbordet och tog fram en pappersremsa ur den.

— Kanjev, ni minns nog att när ni en gång talade med några vänner var det en av dem som sa: ”Kommunismen är kanske inte så dålig i sig själv, men inte är det troligt att den kommer att bli utbredd över hela världen”?

— Jag kan inte minnas något sådant samtal, svarade jag.

Han tog ett annat ark papper ur mappen och läste upp ett samtal som jag enligt en rapport skulle ha haft med föreståndaren för student. hemmet.

— Här har jag fått några porträtt av våra älskade ledare att dela ut. Du, Kanjev, kan ta det här av Stalin.

— Vad fan tror du jag skulle ha för användning för det? Tja, vill du inte ha Stalin, så tag någon av de andra!

— Men vad ska jag med dem till? skulle jag ha sagt.

— De är till att hänga på väggen.

— Vi har så många ledare att det är omöjligt att hänga alla, var den replik som tillskrevs mig.

Nederst på papperet kunde jag se något som såg ut att vara namnet på rapportören av samtalet, men Volkov höll det så att jag inte kunde komma åt att läsa där. Jag misstänkte emellertid att det var Pavel S. som kanske hade berättat det för att klara sig själv. Eller kanske någon som råkat lyssna hade angivit oss båda för att inte bli arresterad själv tillsammans med mig och Sergej för uraktlåtenhet att rapportera. Jag måste medge att samtalet hade ägt rum, men jag vidhöll att mitt avböjande inte hade givit uttryck åt någon missaktning för våra ledare utan att min vägran hade varit dikterad enbart av utrymmesbristen på mina väggar. Framför allt förnekade jag varje tanke på att utnyttja dubbel. mening i ordet ”hänga” till någon slags vits. Ärligt talat var jag inte riktigt säker på den saken själv. Jag var inte särskilt svag för den ”älskade ledarens” mustaschprydda tryne lika litet som för något av hans kollegers. Jag hade aldrig företagit någon handling som var riktad mot dem, och mina mera riskabla funderingar behöll jag för mig själv. Men i tysthet anklagade jag dem för att min farfar och farmor tillsammans med tusentals andra fattiga bönder hade dött under hungersnöden. Det var de som bar skulden till att min far hade fått sin hälsa förstörd på grund av umbäranden och på grund av att han hade satts att arbeta under

vedervärdiga förhållanden. Det var de som hade berövat mig lika väl som alla mina jämnåriga den lyckliga barndom, som jag instinktivt kände att alla ungdomar borde ha rätt till.

Volkov tog fram ännu ett ark papper och läste där, att man hade hört mig säga att Kirov troligen hade blivit dödad av privata skäl snarare än av politiska, till exempel för något sådant som alltför stort intresse för andra mäns fruar. Utan att ge mig tillfälle att förneka detta skyndade han vidare i texten och läste upp en anekdot som jag skulle ha berättat i ett mindre sällskap.

— Under ett sammanträde i Politbyrån, skulle jag ha sagt, diskuterade man bästa sättet att högtidlighålla årsdagen av oktoberrevolutionen. Det var tre önskemål man ville ha uppfyllda: att behaga folket, att slå världen utanför med häpnad och att göra dessa båda saker utan alltför stora kostnader. Sedan man hade förkastat flera uppslag (avskaffandet av ransoneringskortet, fri utdelning av vetesikt) därför att dessa inte fyllde alla kraven, frågade man en enkel bonde till råds. Denne kliade sig i huvudet, och till slut såg han upp på dem som frågade.

— Ska man behaga folket och slå världen utanför med häpnad och göra båda delarna alldeles gratis — då finns det bara ett sätt, sa han. Häng Stalin!

När Volkov hade slutat läsningen såg han frågande på mig.

— Är det sådana anekdoter man bör berätta, tycker ni? skrek han. Nu blev jag för första gången verkligen rädd. Jag hade berättat den där historien, och jag insåg att den i NKVD:s öron måste låta minst lika förrädisk som en anmärkning som tidigare hade bragt min lärare, professor Borisov, på fall.

— Ni har alltså ingenting att säga, exploderade Volkov. Ni vägrar bekänna era brott. Inser ni inte, att det som ni har sagt är tillräckligt för att vi skall kunna döma er enligt lagen av den 1 december 1934 — och det innebär att vi kunde avverka ert mål på tio dagar och skjuta er! Domar som vi fäller kan inte överklagas i någon högre instans, det vet ni nog.

Skräcken som hade gripit mig vid uppläsandet av mina oförsiktiga yttranden, tillsammans med den fullständigt oförutsedda föreställningen om en möjlig dödsdom kom mig att förlora självbehärskningen. Jag kände mig fångad i en fruktansvärd fälla. Jag sprang upp från min stol och skrek:

— Skjut mig, om det är det ni vill, men låt det bli ett slut på det här! Men Volkov blev plötsligt vänlig igen.

— Tag det lugnt bara, sa han. Vi tänker inte alls skjuta er. Jag ville helt enkelt få er att begripa vad ni har löpt för risker genom att ha förbindelser med personer med farliga åsikter. Ni har blivit smittad utan att ni har märkt det själv. Vad ni behöver är ett slags desinfektion som kan rensa bort ur er föreställningsvärld ohyrans som Sovjetunionens fiender har besmittat er med. En ärlig bekännelse, fullständig öppenhet, det är vad vi begär av er. Och så namnen på dem som har haft inflytande på er — som har sagt sådana saker som ni sa, eller som har hört er säga dem och inte reagerat mot era ord. Då kommer ni att få förlåtelse.

Vi började diskutera min bekännelse. Jag medgav att jag hade sagt de saker som man anklagade mig för. Det förbryllade mig att Volkov nöjde sig med denna bekännelse och inte frågade efter namn som han hade gjort tidigare. Förklaringen var mycket enkel: det material som han hade fått genom NKVD:s hemliga agenter var redan tillräckligt. Samma kväll skrevs bekännelsen ut och undertecknades. Jag hoppades att detta skulle innebära att undersökningen var avslutad. Men när jag gick ut ifrån Volkovs ämbetsrum sade han något som kvävde den förhoppningen.

— Godnatt, Kanjev. Om några dagar kommer jag att kalla er hit igen.

Det dröjde ända till mars månad innan jag till slut fick en ny kallelse i min cell. En svag förhoppning vaknade till liv inom mig. Jag motsåg det förnyade sammanträffandet med Volkov nästan med glädje. Men denna gång var det inte Volkov som skötte förhöret utan en NKVD-officer av högre grad.

— Valentin Nikolajevitj Kovalev, chef för första sektionen i hemliga politiska avdelningen av NKVD. Jag är förhørsledare nu, föreställde han sig.

— Men jag har redan blivit förhörd, stammade jag. Jag har till och med skrivit under en bekännelse.

— En bekännelse? Han log överseende. Kallar ni det för en bekännelse? Det var bara en liten lustighet, en berättelse för unga flickor. Men det ska vi inte tala om nu. Allvarliga saker kommer vi till senare. Har ni lust att träffa er syster? Jag har lämnat henne tillstånd att tala med er.

Hon fördes in i rummet. Hon verkade trött och uppriven, kläderna var torftiga och det syntes att hon hade haft det svårt. Men hon förde sig med utpräglad värdighet, som om hon på det viset hoppades kunna dölja för mig, att hon hade haft svårigheter att utstå på sitt håll. Det första hon sa blev ett utrop:

— Så mager du är, Aljosja! Och varför är du så vit i ögonen?

Då fick jag för första gången klart för mig, att mina ögon som på två månader inte hade sett dagsljuset hade börjat förlora färgen på samma sätt som det sker hos dragåsnorna i gruvor. De blir ju som bekant småningom blinda på grund av det ständiga mörkret nere i schakten. Jag frågade efter nyheter om vår mor, om henne själv och hela familjen och efter den unga flicka som hade skickat mig gåvopaketet. Det var som om vi knappt hade hunnit börja tala, när någon sa till oss att de femton minuterna hade gått och att vi inte fick tala med varandra längre.

Medan vi talade hade Kovalev sysslats med sina papper och till synes inte alls givit akt på vad vi sade. Dessa båda saker tillsammans, min systers besök och hans allmänna hållning ingav mig en viss tillförsikt; jag började räkna med en renhårig behandling från hans sida. Detta intryck blev starkare när han till att börja med försäkrade mig att han sysslade med den här sortens jobb endast därför att Partiet hade hänvisat honom till det. Han hade drömt om att få bli mariningenjör.

— Men de har satt mig här, och jag är skyldig att utföra det som jag blir ålagd av partiet, sade han.

Detta verkade som tonfallet hos en resonabel karl, en man som man kunde tala till med hopp om att bli förstådd. Hans metod var att tala till mig som till en gammal vän. Han gjorde praktiskt taget inga anteckningar under samtalet, och han uppmuntrade mig att säga vad som helst som föll mig in, han bara lyssnade. Någon gång kunde han falla in med ett varnande tonfall, som t. ex. när jag uttryckte min skepsis rörande en del åtgärder av de styrande och citerade Maxim Gorkij i sammanhanget.

— Ni får vara vänlig att komma ihåg, sa han med en formell hövlighet som motsades av skärpan i tonfallet, att för det första är det ni säger en kritik mot regeringen och för det andra är Maxim Gorkij ingen auktoritet i en fråga som denna. Vi har fördrag med hans senila åsikter, men de är inte våra och vi gillar dem inte.

Han reste sig och lät detta påpekande bilda avslutningen på samtalet liksom för att ge ytterligare eftertryck åt den oväntade förkastelsesdomen. Jag blev inte kallad till honom igen förrän flera dagar senare. När jag nästa gång steg in, räckte han mig några pappersark.

— Jag har arbetat för er räkning medan ni vilade er, sa han. Här är de olika punkterna i vårt

samtal. Skriv under här, så är vi färdiga med undersökningen.

Jag började läsa hans mästestycke med blandade känslor av motvilja och beundran. Han kunde sin sak bättre än Volkov. Han hade tagit vara på varje tanklöst ord jag råkat yttra vid sådana tillfällen då han bara hade sett ut att lyssna med sympati men utan synnerligt intresse. Han hade hittat nya anklagelsepunkter som den förste förhørsledaren hade förbisett. Om episoden med porträtten som jag inte ville hänga på min vägg tillfogade han till exempel den anmärkningen, att den avslöjade mina ukrainska tendenser. Jag vägrade att offra väggutrymme på sovjetledarna, men likafullt fanns i mitt rum ett porträtt av Taras Sjevtjenko, den ukrainske poeten och revolutionären.

Med diabolisk skicklighet hade han flätat samman de medgivanden jag själv hade gjort med angivarnas farligare anklagelser, så att jag tycktes medge allt som de hade haft att säga emot mig. Jag bad att han skulle låta mig träffa några av dem som hade vittnat emot mig, så att jag kunde få bemöta deras påståenden ansikte mot ansikte.

— Det kan jag inte tillåta, sade han, men ni kan få se på några av deras rapporter. Här är till exempel ett vittnesmål av ingenjör G. Jag tror nog ni kan känna igen hans handstil.

Jag tog berättelsen och läste följande: ”Vid ett samkväm på studenthemmet satt jag närmast intill Kanjev och började gnola en sovjetfientlig sång om Stalin och Trotskij. Han lyssnade utan att göra några invändningar.”

— Han måste ha varit full, sade jag. Ni bör veta det. Jag förmodar att han gick direkt från bjudningen till högkvarteret hos er för att rapportera.

— Nej, sade Kovalev. Vi hade ingen kontakt med honom på den tiden. Det här är en del av hans bekännelse. Han är en präktig ung man. Han lättade sitt hjärta fullständigt, och därför släppte vi honom. Jag är alldeles övertygad om att han inte var full den kvällen. Men jag är inte lika säker på att ni var nykter.

Han räckte mig ännu ett ark papper med orden:

— Förresten har det där inte så stor betydelse. Här kommer något som verkligen är allvarligt. Det är ett vittnesmål av en fånge, vars personliga ställning och vars brott är mycket betydelsefullare än era.

Jag läste:

”I en hemlig organisation som jag hade grundat upptog jag som medlemmar två av mina yngre kamrater, Kanjev och Sergej. Jag räknade med att de med hjälp av sin popularitet skulle sprida mina idéer bland studenterna och rentav bland professorerna. När ögonblicket var lämpligt tänkte vi göra ett väpnat angrepp mot Stalins ställning som diktator ...”

Slagen av häpnad över det vansinniga i detta påstående, enligt vilket några få studenter och professorer skulle tro sig om att störta regimen med våld, flyttade jag blicken till nedersta kanten av sidan. Den var undertecknad av Borisov.

— Vad säger ni om det där då? frågade Kovalev triumferande.

— Jag känner inte till någon sådan organisation. Om Borisov ruvade på någon plan i den vägen, så hade åtminstone jag ingenting att göra med den.

— Naturligtvis inte, sade Kovalev ironiskt. Han betraktade mig ett ögonblick, och sedan tillfogade han med en min som om han inte hade det minsta intresse för mitt fall: Nåja, Kanjev, där har ni fakta. Det spelar ingen roll om ni vill kännas vid dem eller inte. Er namnteckning är

bara en formalitet. Om ni går med på att skriva under så kan vi sätta en stämpel på dossiern ”undersökningen avslutad” och lägga saken åt sidan. Om ni inte vill blir resultatet detsamma, fast naturligtvis med den skillnaden att ni inte kan påräkna någon mildhet med anledning av beredvillighet att hjälpa oss med utredningen.

Han gjorde en paus som för att iaktta ordens verkan på mig, och sedan fortsatte han:

— Er vän Sergej har varit mera resonabel. Han har bekänt allt. Vi lovade att sätta honom och er i samma cell när undersökningen var slut, men om ni tvingar oss att fortsätta den kan vi naturligtvis inte låta er få tillfälle att rådföra er med varandra ...

Han såg med fast blick först på mig och sedan på en penna på skrivbordet intill ”bekännelsen”. Jag tog den och skrev under. På grundval av Borisovs vittnesmål och Sergejs bekännelse var jag ju ändå dömd.

Den gången höll NKVD sitt löfte. Samma kväll flyttades Sergej till min cell. Det var tre månader sen jag sist såg honom. Sålunda slutade leken katt och råtta som först Volkov och sedan mera utstuderat Kovalev hade lekt med mig. Metoden hade hela tiden varit silkeshandskens — i fråga om NKVD ett undantag och inte en regel. De herrar som dömde efter resultaten och inte efter metoderna, hade inga betänkligheter mot användning av tortyr för att få fram användbara bekännelser. De hade heller ingenting emot en mer raffinerad teknik (vilken det dock säkerligen var färre av deras verktyg som behärskade) om bara denna också gav resultat. 1937 skulle jag få klart för mig, att Kovalevs prestationer uppskattades: då fick jag läsa en notis om att han blivit dekorerad ”för verkställandet av särskilda av regeringen anbefallda åtgärder”. I denna rymliga formulering innefattades, om jag inte misstar mig, mitt fall tillsammans med många andra. Handläggningen av mitt fall skaffade Kovalev en medalj. Vad den skaffade mig ska jag sammanfatta nu.

Återigen var jag hänvisad till det enformiga livet i cellen, där den enda omväxlingen bestod i att någon av cellkamraterna oväntat skickades bort och andra anlände lika oväntat. Med dessa senare fick vi nyheter från världen utanför — mestadels nyheter om hur rensningsaktionen fortsatte. En kväll hörde vi ett hjärtslitande skrik från fängelsegården:

— Hjälpl, kamrater! Hjälpl! Hjälpl!

Så hördes ett skott. På morgonen, när vi tömde parat jan, hittade vi bland avfallet det blodstänkta rep som varit bundet kring handlovarna på mannen som blivit skjuten kvällen förut.

Slutligen kom den dag när dörren öppnades och en av vakterna kom in.

— De som jag läser upp namnen på ska ta sina tillhörigheter och följa med mig, sa han och så började han läsa upp en namnförteckning. Jag var med på den. Vi fick ställa upp oss i korridoren och några fångar från andra celler slöt sig till oss. På fängelsegården samlades vi, inalles femton man. Dessa människor, allesammans främlingar med undantag av dem som hade suttit i samma cell som jag, tycktes utgöra de andra medlemmarna av ”min kontrarevolutionära organisation”.

Vi fick mottaga den sedvanliga varningen beträffande flyktförsök och sedan fick vi under bevakning marschera genom stadens gator, som ingen av oss hade sett under dessa dystra månader.

Men man hade hämtat oss från fängelset i en stad endast för att anförtro oss åt fängelset i en annan. Vi vann näppeligen på bytet. Vårt nya fängelse hade tidigare varit en kavallerikasern, och den byggnad vari vi inhystes var ett före detta stall. Skiljeväggarna mellan spiltorna hade slagits bort och spiltorna var avlägsnade, varefter man hade förvandlat hela utrymmet till celler.

Sängramar av järn med smutsiga plankor lagda på tvären utgjorde bäddarna som vi fick sova på två och två. Inte ens på det sättet fick man platserna att räcka till, och några av oss fick därför sova på golvet, som inte bara var hårt utan också avskyvärt smutsigt. Den kvalmiga lokalen blev efter vanligheten ännu vidrigare genom stanken från en *paratja*.

Av veteraner på stället fick vi nykomlingar höra, att en grupp kaukasier kort förut hade sågat loss järnspjälorna framför fönstren i vår cell och försökt sig på en massrymning. Till följd härav hade man låtit mura upp underkanten av fönstren så att bara en liten springa fanns kvar högst upp, och fångarna var förbjudna till och med att titta ut genom den smala öppning som fanns kvar. En fånge som var ivrig att se efter om hans fru stod med sitt livsmedelspaket i kön framför fängelset, hade överträtt förbudet och försökt tränga ut huvudet genom springan. Ett skott utifrån hade dödat honom på fläcken.

I detta fängelse tillämpade man lagen om kollektiv ansvarighet. Om det i en cell fanns någon som begick en överträdelse av reglerna, gick straffet ut över alla i cellen. Följden blev att var och en blev sin grannes fångknekt. Ett annat störande moment utgjordes av de ständiga visitationerna, då våra fattiga tillhörigheter revs upp och genomsöktes med den yttersta noggrannhet och allt kontraband — pennor och papper t. ex. konfiskerades. Fångvaktarna lade till och med beslag på några schackpjäser, som vi hade tillverkat av brödkanter för att ha ett tidsfördriv under de långa, dystra dagarna. Vi tyranniserades också av en del vanliga fångar som var inhysta här tillsammans med de politiska utan att någon åtskillnad gjordes. Medan själva faktum att de var i fängelse verkade nedstämmande på de politiska fångarna, var de härdade brottslingarna på sin mammas gata. I kraft av detta psykiska övertag berövade de oss våra tillhörigheter, slog oss och spelade översittare på alla sätt.

I denna atmosfär dvaldes vi i ungefär tre månader utan någon aning om vilket öde som väntade oss. I september kom slutligen en betrodd kvinnlig fånge, som tidigare hade varit först prostituerad och därefter bordellvärdinna till dess hon råkade på kant med NKVD, in i cellen och räckte ett papper till varje fånge. Hon sa:

— Läs det här och skriv under!

På mitt papper stod det i maskinskrift: ”Genom utslag av *NKVD:s Ossoboje Sovjetjanije* (särskilda domstol) dömes Kanjev för medlem. skap i en hemlig troskistorganisation att hållas i fängelse i fem år i ett arbets- och förbättringsläger.” Meddelandet överväldigade mig. Jag skulle alltså inte få tillfälle att framträda inför en domstol och säga något till mitt försvar! Jag kunde knappt tro att jag utan att själv höras (om det inte ansågs att jag blivit hörd tillräckligt i och med polisundersökningen) hade blivit dömd till fem år i de fruktade arbetslägren.

En snöig decemberdag fördes fem fångar, däribland Sergej, Borisov och jag, under bevakning till järnvägsstationen, där man knuffade in oss i en godsinka som redan var full med fångar. Vi hörde tunga järnlämningar skrällande sluta till detta flyttbara fängelse. Sergej, professorn och jag hade placerats i samma vagn, de båda andra på något annat håll. Tåget satte sig i gång. Det blev en lång resa. Den avbröts i Rostov, där vi fick flytta över till ett annat fångtransporttåg. I Moskva blev det ett avbrott igen, och där satte man oss i piketvagnar (det var min första bekantskap med sådana vagnar; vi brukade kalla dem för ”svarta korporna”) som körde oss från en järnvägsstation till en annan.

Vid den andra stationen förstummades vi inför det väldiga antal fångar från Moskva som väntade på ilastning. Trots kylan och trots att det var sent på kvällen, flockades en mängd kvinnor och barn kring stationen i hopp om att få en sista glimt av fäder, söner och bröder. En kvinna som höll en liten flicka vid handen kom fram till oss där vi stod mellan våra väktare och väntade på att

föras ombord. Hon sa:

— Jag har kommit för att säga adjö till min man, men han är inte här. Jag tog med mig ett paket åt honom. Är det inte nån av er som vill ha det?

Hon höll fram paketet, och Sergej sträckte fram handen och tog det. En av vakterna högg tag i hans arm, grep paketet och slet upp omslags. papperet. När han misstänksamt hade granskat innehållet lämnade han det slutligen till Sergej, som delade dess innehåll av bröd och korv med professorn och mig.

Våra hjärtan var överfulla av tacksamhet mot kvinnan som hade gett oss den välkomna gåvan, men vi fick inget tillfälle att tacka henne. Skräckslagen inför fångvaktarens brutala ingrepp hade hon hastigt lyft upp sin lilla flicka i famnen och flytt.

I vagnarna där vi nu knuffades in fanns det fyra plankbäddar för vardera sex personer byggda längs väggarna. Men fyrtioåtta personer skulle samsas i vår vagn, och av dessa var det tjugofyra som måste ligga på golvet. Därute hade det varit isande kallt, men här inne var det stekhet på grund av utstrålningen från alla kropparna som pressades samman inom det tätt slutna, bullersamt framskakande fängelset. För att ytterligare öka våra obehag fick vi vara så gott som utan mat flera dagar medan tåget oavlatligt rullade mot en bestämmelseort, som ingen hade besvärat sig med att underrätta oss om.

Slutligen stannade tåget en dag, järnlämmarna på utsidan lyftes bullrande av, dörrarna gled upp och vi fick order att stiga ur. Vi stod på en järnvägsstation med namnskylden Kotlas. Den utgjorde förrummet till det ryktbara NKVD-lägret vid Oukhto-Ptjorsk. Jag hade nu funnit mig i mitt öde. På ett sätt kände jag mig glad över att ha kommit fram, ty nu kunde jag börja tjäna av de fem åren, som så godtyckligt hade subtraherats från min livstid. Jag väntade mig att arbetet skulle bli hårt, men jag trodde att jag skulle stå ut med det. Ännu så länge hade min egen erfarenhet inte bekräftat de berättelser som jag tidigare hade hört om NKVD.

Visserligen hade jag blivit orättvist behandlad. Men jag hade inte blivit misshandlad. Jag hade inte blivit utsatt för tortyr, som det berättades om en del fångar som råkat i händerna på hemliga polisen. Jag hade beslutat mig för att betrakta dessa historier antingen som rena fabler eller som gällande enstaka fall, sådana utbrott av polisbrutalitet som då och då kan inträffa i vilket land som helst. Vad arbetslägren beträffade hade jag hört historier viskas också om fasorna där, men med utgångspunkt från mina hittillsvarande erfarenheter väntade jag förtröstansfullt att även dessa skulle visa sig vara osanna eller överdrivna. Jag behövde bara se till att jag skötte mig, trodde jag, så kunde jag inte råka ut för något verkligt allvarligt. Och om fem år skulle jag vara fri. Om jag bara hade vetat!

Detta är ingalunda slutet på Kanjevs vittnesmål. Vad han gick till mötes i NKVD:s arbetsläger kommer att berättas i kapitel XII.

XI. Svärdet och ormen

Fyra bokstäver ekade om och om igen i de berättelser som mina vittnen hade att avlägga — NKVD, NKVD, NKVD — så att alla i domstolens sal kände igen dem enbart på grund av uppreningen, vare sig de uttalades på ryskt eller på ukrainskt vis. Det irriterade försvararen att höra dessa bokstäver eka om och om igen. Mer än en gång protesterade *Les Lettres Françaises'* advokat mot den överdrivna uppmärksamhet som fästes vid Sovjets hemliga statspolis. Men det var inte fråga om några överdrifter. Att mina vittnen ideligen måste tala om och anspela på NKVD berodde på att det var NKVD som reglerade hela deras tillvaro i det stora fängelse som

heter Sovjetunionen.

Till och med inom USSR, på områden där detta herravälde utövas, har de flesta invånarna endast dunkla föreställningar om i vilken utsträckning NKVD kontrollerar varje detalj i deras tillvaro. För min egen insikt om dess allestädes närvarande natur har jag att tacka ett personligt avslöjande, ett klargörande av NKVD:s arbetsprinciper som lämnades mig av en hög tjänsteman inom organisationen vilken jag kände sedan min barndom. Jag träffade tillfälligtvis samman med honom i Moskva kort före krigsförklaringen. Vi hade inte setts sedan vi som barn bodde i samma lilla landsortsstad. I denne officer kunde jag först knappast känna igen den fege intrigmakaren, skvallerbyttan, pratmakaren som förde vidare allt sladder i skolan när vi gick där.

Nu var han reslig och kraftigt byggd och hade en myndig, djup baryton. Medveten om sin ställning som hög tjänsteman i en central myndighet visade han mig en nonchalant nedlåtenhet och tog på sig en beskyddande min. Han fixerade mig med sina gröna ögon som kom mig att tänka på blicken hos en inkvisitor från något mörkt tidevarv.

Alltsedan sin tidigaste ungdom hade han vetat om vilken instinktiv motvilja dessa ögon väckte till liv hos alla människor. Stundom var de inte bara frånstötande utan rentav skrämmande, särskilt om man råkade komma på honom oförvarandes när han var i färd med sitt käraste tidsfördriv, att tortera djur.

Skolkamraterna kallade honom ”den lilla paddan”. Om han råkade få höra den benämningen, blev han formligen utom sig av vrede. Öknamnet var en piska, vars slag han kände genom märke och ben. Vid första tillfälle passade han sedan på att hämnas förolämpningen. Om han lyckades bli ensam med den som förolämpat honom och visste att han rådde på denne, kastade han omkull honom, satte sig grensle över sitt offer och började kittla honom, tills han kände att den andre var nära att svimma. När han då kände hur motståndarens muskler slappnade, blev hans leende bredare och de gröna ögonen glittrade av ondskefull triumf. Vid sådana tillfällen liknade hans stora mun med de breda läpparna verkligen munnen hos en padda. Från kittlandet gick han över till ett annat förfaringsätt. Han började nypa offret i kinderna, öronen och näsan och satte sina små vassa naglar i huden så att blodet trängde fram. Sen kunde det hända att han skrattade högt, såg stint in i den olyckliges ögon liksom för att hypnotisera denne med sin motbjudande blick.

Han hade ett alldeles säreget sätt att tortera kattor. Först fångade han en och lade den i en säck så att bara svansen stack fram. Sedan började han nypa i svansen, ideligen mumlande:

— Tycker du riktigt om mig, eh? Säg, tycker du riktigt om mig?

Ju mer det stackars kräket tjöt av smärta, dess lyckligare tycktes han bli. På det sättet kunde han finna njutning ända till en halvtimme åt gången.

En dag fick jag bevittna en sällsam scen som först tycktes helt och hållet oförenlig med hans rykte för grymhet. Jag kom gående i en avsides liggande del av skolträdgården och gick förbi några rosenrabatter, när jag fick syn på honom. Han trodde sig tydligen osedd. Han stod framför en buske som var översållad med underbara vita rosor, stod där orörlig, alldeles stel som i trance. Långsamt tycktes hans muskler spännas, som hos en panter som samlar sig till ett språng. Han lutade sig fram mot blommorna och luktade på dem en efter en. Jag såg hur hans läppar rörde sig, men inga ord hördes. Han började smeka de vackra blommorna, varsamt, ömt.

Mina känslor för honom undergick en förändring.

— Han kan inte vara så elak som vi tror, tänkte jag. Inte om han tycker så mycket om blommor.

Jag tog ett steg framåt och tänkte säga något till honom.

Men just då förändrades med en gång hela hans sätt. Mumlande obegripliga ljud började han slita rosorna från buskarna, slet sönder dem och strödde omkring kronbladen som snöflingor. Han såg ut som om han slogs mot en levande fiende. Han brast ut i hysteriskt skratt och började stampa på blommorna som låg på marken vid hans fötter. Scenen var så sällsam och ödesbestämd och av något för mig obegripligt skäl också så skrämmande, att jag stod som fastvuxen vid marken och bara stirrade, medan han rusade från buske till buske och slet i den ena efter den andra som en galning. Plötsligt var anfallet över. Han sjönk till marken och satt där och betraktade de härjade buskarna och hånlog åt dem som åt någon mänsklig varelse. Efter några minuter steg han upp, och med tunga, långsamma steg och litet osäker i gången avlägsnade han sig i riktning mot skolan.

Litet senare mötte jag honom i tvättrumskorridoren. Han var nytvättad och håret var omsorgsfullt kammat. Det underliga uttrycket var borta ur hans ansikte, men en feberaktig blick bar alltjämt vittne om den upphetsning han nyss genomlevat.

Vår lärare hade fått korn på en del av hans egendomligheter och tyckte inte särskilt om honom, men han kunde inte annat än ge Grisjka bra betyg och måste till och med vad prestationerna i skolan anbelangade framhålla honom som ett mönster för oss andra. Ty Grisjka arbetade hårt och hörde till de bästa eleverna i sin klass. Inför överheten var han servil likaväl som inför var och en som han visste var starkare än han själv. När han mötte någon han var rädd för, var han alltid den förste som lyfte på hatten. Starkare pojkar smickrade han, skroderade med deras förtjänster på ett sätt som om han skrutit med dessa för egen räkning. Men inte så sällan råkade han förråda sig i det ögonblick då han vände ryggen till den han hade smickrat: då lät han omedvetet sina breda läppar glida isär i det där ondskefulla leendet som hade förskaffat honom öknamnet ”den lilla paddan”.

Det var inte i skolkamraternas fantasi som jämförelsen med paddan från början hade fötts och givit honom öknamnet. Det var i stället hans styvmor som hade präglat detta, en kvinna som själv var så underlig att de andra kvinnorna i staden såg snett på henne och förbjöd sina barn att besöka Grisjkas hem. Grisjkas far hade samma tunga, breda läppar som hade gått i arv till sonen; hans andra fru kallade honom föraktfullt för ”paddan”, och för åtskillnadens skull fick då Grisjka heta ”den lilla paddan”.

Pojken växte upp i ensamhet, utan verkliga vänner eller lekkamrater, utan normal vänlighet i hemmet, och blev till en förtryckt och trumpen enstöring. Hans styvmor visade honom ingen tillgivenhet. Fadern höll av honom på något underligt sätt, utan att detta kom till uttryck så länge han var nykter. Drucken var han ofta. Som tjänsteman i ett tegelbruk hade han aldrig haft möjlighet att ställa det ekonomiskt bra för sig och sin familj, och efter sin första hustrus död hade han börjat dricka. Ett nytt äktenskap kunde inte bota honom från den vanan. Tvärtom drack han nu ännu mer än förr. När han då var som allra mest drucken började han snyfta våldsamt, slog sig med nävarna för bröstet och grät:

— Grisjka! Grisjka! Vi har mist mamma! Vi har ingen mor mer, vi är två stackars värnlösa barn.

Och så tog han pojken i sina armar, grät högljutt och pressade honom så hårt intill sig, att det var ett rent under att inte revbenen gick sönder på honom.

Grisjka svarade på faderns känsloutbrott med att börja gråta han också. Uppträdet varade i allmänhet tills styvmodern kom in, gav sin man ett rungande slag för att få honom att nyktra till och sedan Grisjka en ordentlig avbasning.

— I väg med dig och sov nu genast, lilla padda!

Grisjka hatade styvmodern med hela styrkan hos en plågad pojksjäl. En sommardag låg hon och sov i trädgården, och då tog han några trasor som han dränkte i fotogen, lade dem under hennes hängmatta och tände på. I stället för att som han hade hoppats bli av med sin styvmoder, inhöstade han därmed sitt livs risbastu.

En vinterdag överrumplade han min bästa vän, Peter, slog honom måttlöst och lät honom ligga halvdöd på marken. När vår lärare fick höra talas om detta, sa han på sitt överslätande sätt:

— Visserligen har ju Grisjka ett underligt och hetsigt lynne, men, förresten, pojkar är pojkar. I dag har ni slagits, och i morgon är ni vänner igen.

Men den här saken var något mycket allvarligare än ett vanligt skolpojksgräl. Om läraren inte ville straffa Grisjka, så skulle vi ta saken i egna händer.

Vi fick vår chans några dar efteråt, när Peter och jag var ute och åkte skridskor. Grisjka kom omisstänksamt glidande emot oss över den glatta isen. Vi åkte så att vi kom att korsa hans väg, och så slog vi omkull honom. Sedan tog vi av honom skridskorna och släpade honom över isen fram till en stor vak.

— Jaså, du har ett så hetsigt temperament, retades min vän med honom. Vi ska hjälpa dig att kyla det där hetsiga temperamentet. Tag av dig byxorna!

Grisjka stirrade alldeles ursinnig på oss och skakade på huvudet, utstötte halvkvävda meningslösa ljud av vanmäktig ilska.

— Tag av dig byxorna, annars knuffar vi dig i hålet! hotade Peter. Vi sköt honom över den hala isen liksom för att sätta hotelsen i verket med ens. Skakande av rädsla lydde Grisjka. Vi höll fast honom så att han satt med sin bara hud mot isen. Jag körde in en istapp i munnen på honom.

— Det var inte dumt, sa min vän. På det här viset kyler vi av hans hetsiga temperament i båda ändarna.

Efter några minuter lät vi honom gå. Vi började huttra själva. Så länge vi höll fast honom kämpade Grisjka inte emot och yttrade inte någon bön om att få gå. Men han såg på oss med en sådan hätsk vrede i sina underliga ögon, att jag darrade vid minnet därav flera dagar efteråt, och sedermera såg jag noga till att jag inte kom i vägen för Grisjka när jag var ensam.

Nu, flera år efteråt, satt kamrat Podubin framför mig, bredaxlad, självmedveten, klädd i en oklanderlig NKVD-uniform med en mängd medaljer och gradbeteckningar i enlighet med hans rang inom den fruktade hemliga polisen. Det var inte lätt att fatta att kamrat Podubin var samma varelse som min skolkamrat Grisjka, ”den lilla paddan”.

En lång stund satt vi och livade upp minnen från barndomen och utbytte nyheter om skolkamrater och lärare. Under samtalets gång kom jag att nämna det där tillfället när vi hade hjälpt honom att kyla hans hetsiga temperament. Han skrattade, men det var inget trevligt skratt. Ett ögonblick glimmade något till i hans fortfarande lika gröna ögon, ett återsken av den där hätska glansen som jag så väl kände till. Jag kände en ilning efter ryggraden, och fast jag log när jag talade härnäst, var det något osäkert i mitt leende.

— Om jag någonsin skulle bli gripen av NKVD och råka i dina händer, Grisjka, så hoppas jag du inte hittar på något i den vägen med mig. Hans stora mun tøjde sig i sitt elaka leende och han genomborrade mig med sin kalla reptilblick.

— Naturligtvis inte, sa han långsamt. Han gjorde en konstpaus.

— Sånt där är för primitivt, för barnsligt. Var inte orolig. Jag skulle hitta på någonting mycket

bättre för din räkning.

Där var något gäckande i hans tonfall, men vad han sade verkade inte som om det hade varit yttrat enbart på skämt. Med ett försök att hålla kvar det med ens otrivsamma samtalet på ett lättare plan sa jag vårdslöst och med ett leende:

— Naturligtvis skulle du ge en gammal barndomsvän litet rabatt?

Det fanns inte ett spår av skämtsamhet kvar i hans sätt när han svarade. Han var fullständigt allvarlig nu. Rösten var iskall och tonfallet hårt. Och under det följande samtalet gav han mig en så levande och kraftfull bild av andan inom NKVD och av denna organisations roll i samhället, att jag till och med nu, årtal efteråt, inte tror att jag tar miste på många ord i det han sade, när jag ur minnet försöker återge vårt samtal.

Podubin: Inom NKVD betyder personlig vänskap ingenting alls, allraminst barndomsvänskap. Vad vet jag om hur du har levat, om vad du tänker, vad du sysslar med och vad du har haft för arbete under åren, sedan vi sågs sist? Inte att förglömma det faktum, att om du föll i händerna på mig, så skulle naturligtvis detta inte ske utan orsak.

Kravtjenko: Misstag kan förekomma.

Podubin: Mycket sällan. Men den risken får vi ta. Rensningsaktioner är absolut nödvändiga. I det fallet har politbyrån sannerligen rätt. (De gröna ögonen blev smalare.) Apropå det, var du inte litet illa ute en gång själv?

Kravtjenko: Jo, men den saken är fullständigt upplärd nu. (Jag berättade historien i korthet.)

Podubin: Se där bara! Precis som jag sa! Det gjordes inget misstag. Du fick kanske vara med om några obehagliga stunder, men vet du, du slapp faktiskt ifrån det ganska lindrigt. Vi är rena klassiker i fråga om förmågan att spela på strängarna i en människas själ. När så behövs kan vi få döda att tala och levande att hålla tyst. Själv har jag genom erfarenhet kommit underfund med de svaga och starka punkterna i människans natur, både moraliskt och fysiskt. Mina kolleger tillämpade den sortens vetande på dig. Resultatet blev till din förmån, annars skulle du inte sitta och prata med mig här i dag.

Kravtjenko: Likafullt tycker jag att de behandlade mig med meningslös hårdhet och grymhet.

Podubin: Hårdhet! Grymhet! Du pladdrar hycklande borgerligt nonsens! Om du nu också skulle ha haft anledning att beklaga dig litet, så kan du väl ändå förstå att politbyråns oerhört betydelsefulla uppgift, att befria landet från förrädare och spioner, rättfärdigar om du som individuell medborgare och partimedlem sätts på vissa prov? När man hugger ner ett träd, kan det flyga en flisa i ögat på vem som helst.

Kravtjenko: Hur trivs du med ditt nuvarande arbete?

Podubin: Om jag trivs eller inte spelar ingen roll. Partiet behöver mig på den post, där jag är, det har placerat mig där och jag lyder order. Fast sanningen att säga så trivs jag med det. Man har obegränsade möjligheter att sätta in sin begåvning, sina kunskaper, sin erfarenhet. En medlem av partiet kan omöjligt göra annat än trivas med det. Vi är i eldlinjen, vid fronten. Vi är revolutionens livvakt. Vi inte bara försvarar det som redan har uppnåtts, vi förutser också stundande faror och förebygger dem. Vi spårar upp och straffar revolutionens fiender, vi banar vägen för fortsatt expansion och för nya segrar här hemma och i den övriga världen.

Kravtjenko: Men Grisjka, tror du inte att du tillmäter din egen organisation alltför stor betydelse i den där striden? Representeras en stats grundläggande styrka och huvudsakliga värde av

polismakten? Är det inte snarare något som arbetarna, ingenjörerna, kollektivjordbrukarna och de intellektuella åstadkommer? Åtminstone är det de som har frambragt både våra andliga och materiella värden, de har byggt upp vår industri och har ansvaret för det ekonomiska framåtskridandet. Det är de som är de bärande i landet.

Podubin (avbryter): Utan NKVD skulle revolutionen inte ha segrat. Utan oss skulle NEP inte ha kunnat fullföljas och partiet skulle inte ha kunnat genomföra kollektiviseringen. Utan NKVD skulle massornas och den nya intelligentsians kraftfulla och skapande arbete inte ha fått överhanden över sabotage och kontrarevolutionär verksamhet. Utan oss skulle armens stridsduglighet ha undergrävts av förrädare. Utan NKVD skulle det ha varit omöjligt att genomföra utrensningarna, att spåra upp och gripa spionerna, trotskisterna, sabotörerna och bukharinisterna och likvidera dessa.*

Han talade hastigt nu, nästan febrilt. Jag minns tillfällena i hans barndom då han blev gripen av samma nervösa talförhet.

Podubin: Viktor, det är ju klart att de arbetande människornas produktiva verksamhet är grundvalen för allt — i teorien. Men du glömmer (han lyfte ena pekfingeret och pekade på mig) inflytandet från kapitalismens kvarlevor på det ekonomiska området och i folkets uppfattning. Det inflytandet drar åt ett håll och vårt Partis strävanden åt ett annat, både här hemma och utomlands.

Det är det viktigaste hindret för en framgångsrik lösning av våra problem, och det är NKVD som måste röja undan det hindret. Vi måste ge akt på folk i deras enskilda liv lika väl som i deras arbete, vad de än må hålla på med, vare sig de framställer stål och stridsvagnar eller likkistor, vare sig de levererar vete, böcker eller musik.

På grund av motståndet från resterna av de där föråldrade kapitalistiska idéerna råkar varje beslut i politbyrån, det må sedan ha att göra med politik eller industri, med kulturfrågor eller utrikespolitik, i konflikt med sådana rester av kapitalism som fortfarande lever kvar i folks tänkesätt.

Problemet hur man ska kunna utplåna spåren av kapitalism inte bara på det ekonomiska området utan i människornas medvetande är mycket svårt och komplicerat. Det kräver blodsutgjutelse, och det kräver offer. Man kan inte ha sammetshandskar på sig, när man ska lösa det. Och även om något sådant vore möjligt, skulle det ta för lång tid att gå fram med milda metoder. Ett kraftfullt ingripande mot några få brottslingar i dag kommer att utgöra ett varnande exempel som gör det överflödigt att gripa in mot många fler i morgon.

Det är en svår läxa vi måste lära dem, men den måste läras. Hur lång tid vi ska behöva fortsätta på det här sättet beror på när den kapitalistiska världen faller samman och på hur detta sker — på grund av dess egen tyngd i förening med revolutionär verksamhet eller också på grund av den konflikt med våra egna revolutionära styrkor som förr eller senare måste komma.

Man kan inte komma ifrån att de avvikande tankeelementen bland oss förvandlar dem som smittas av dem till faktiska medbrottslingar åt den kapitalistiska världen, vare sig de vet det själva eller inte. De återspeglar dess psykologi i sina handlingar och sina tankar, de hämtar inspiration från kapitalismen, de hoppas på vårt fall på samma sätt som deras läromästare gör i London och Washington.

Kravtjenko: Vad drar du för slutsats av det där?

* Nya Ekonomiska Politiken, sovjets ekonomiska politik av tillfälligt uppmjukad kommunism 1921-1927.

Podubin: Det är ganska enkelt. Under påfrestningarna av vår kamp för kommunismen här hemma och förberedandet av världsrevolutionen utomlands kan vi inte tillåta att någon förblir neutral. Den som inte är med oss han är mot oss. Den som är mot oss får ta konsekvenserna! Det är därför som kapitalisterna hatar oss och de ideologier som följer i våra spår. Vi likviderar eller fängslar deras sympatisörer här och försvarar våra sympatisörer i deras länder. Det är ett verkligt krig, fast de flesta inte inser detta. De bestraffar våra agenter och vi bestraffar deras. De hänger våra eller sätter dem i elektriska stolen; vi skjuter deras. För varje slag de slår får de tre igen.

Minns du hur rädd man var för oss i den kapitalistiska världen under revolutionstiden? Deras rädsla då var redan verklig panik. Den har blivit starkare sedan, därför att vår styrka har växt. De kommer att bli skräckslagna ännu mer, när de ser vår militära makt ökas och lederna av våra meningsfränder tätta överallt i världen. Historiens våg väger över till vår förmån. Vi kan se mot framtiden med tillförsikt tack vare våra ledares geni.

Kravtjenko: Men vart kommer allt det här att föra oss? Ett världskrig är ju redan i gång.

Podubin: Först och främst så är det inget världskrig så länge inte vi är med. För det andra så är det bara förspelet till vad som kommer att hända. Vi kan inte existera länge till vid varandras sida på samma planet. Vi måste erövra, och de måste gå under. Naturligtvis menar jag inte arbetarna i de kapitalistiska länderna. De är på vår sida.

Kravtjenko: Kanhända. Men fortfarande tycker jag det verkar som om det är vi, arbetarna inom industri och jordbruk och på det intellektuella området, som skapar nationens välstånd, inte du.

Podubin (gäckande): Med all aktning för dina meriter och din patriotism så kan jag försäkra dig att du tar fel. Du borde vara en aning mera ödmjuk.

Kravtjenko: Jag ska lämna osagt vem av oss som brister mest i fråga om ödmjukhet. Tänk bara efter: vi producerar stålet, kopparn, blyet, kromet, molybdenet, kemikalierna ...

Podubin: Jag vet. Men det gör vi också.

Kravtjenko: Vi får fram guldet ur gruvorna, kolet, oljan ...

Podubin: Vi också. Dessutom skaffar vi allt trä som exporteras, så att vi får utländsk valuta in i landet. Vad exporterar ni? Ingenting! Tvärtom köper ni utensilier för valutan som vi har skaffat.

Kravtjenko: Ja, det är sant.

Podubin: Vi driver laboratorier, forskningsinstitut, konstruktionsbyråer. Vi håller kontakt med den allra modernaste utvecklingen. Kravtjenko: Vi också.

Podubin: Vi bygger vägar, järnvägar, broar, kanaler mellan floderna och sjöarna, elektriska kraftstationer, flygfält ...

Kravtjenko: Jag kan inte svära på att vi gör allt det där, men vi bygger åtminstone vägar och broar.

Podubin: Vi exploaterar Uralbergen, Sibirien, Norra provinserna och Fjärran Östern. Vi bygger hela städer.

Kravtjenko: Vi bygger fabriker.

Podubin: Den viktigaste skillnaden mellan er verksamhet och vår är, att det ni gör åstadkommes genom arbete av våra hjältemodiga medborgare. Våra resultat nås genom forcerat arbete av folkets fiender. Ansträngningar av de människor som vill förstöra vår stat förvandlar vi till arbete som är nyttigt för staten. Vi vet hur vi ska bära oss åt för att få deras arbete så effektivt, att de

producerar sådana materiella och andliga värden, som ni aldrig skulle kunna drömma om att få fram.

Kravtjenko: Tror du vi arbetar i blindo och aldrig når några resultat?

Podubin: Det har jag inte sagt. Jag säger att det som vi producerar bara kostar landet en femtedel i jämförelse med det som ni producerar. Ni kan omöjligt skära ner era kostnader med fyra femtedelar.

Kravtjenko: Det vill jag inte bestrida.

Podubin: Vi är inte nu för tiden som de där tjekamännen från 1920 som vi såg i vår ungdom och som våra fiender ritade av med knivar mellan tänderna. Vi är byggmästare, producenter, ledare för väldiga företag som sköts i överensstämmelse med vetenskapens och teknikens bästa principer. Vi är beredda att ta lärdom av en god förebild var vi än träffar på den. Ni skulle kunna ha åtskilligt att lära av oss.

Kravtjenko: Jo, men för att få stora förtjänster på arbete som man gratis tar ut av fångar behöver man inte vara särskilt skicklig. Försök dig någon gång på bara någon liten uppgift av den sort som jag har.

Podubin: Du misstar dig. Det behövs mycken skicklighet i vår verksamhet. Vi nöjer oss inte med att utföra offentliga arbeten. Vi inte bara straffar, vi ger också folk en ny uppfostran. Det betyder att vi i våra led måste ha kultiverade och intelligenta människor, trogna mot de revolutionära idéerna, humana människor, verkliga vänner till folket.

Kravtjenko: Det förstås, vänner till folket behövs det överallt.

Podubin: Våra män behöver andra kvalifikationer också. De måste hysa verklig kärlek till folket och till ledarna för Partiet, men på samma gång måste de hata folkets fiender. För att kunna tvinga dessa fiender att oavbrutet arbeta för den stat som de har velat förstöra, och för att kunna likvidera dem som spjärnar emot, behöver man stort mod, osvikliga nerver och en vilja av stål. Vi har våra egna sederegler inom NKVD. Om det är nödvändigt ger vi fångarna en ny uppfostran. Om det är nödvändigt förintar vi dem. Vi hålls inte inom skrankorna av några hycklande Tio Bud. Våra bud utgörs av politbyråns beslut och de direktiv vi får från den främste tjekamannen, vår vän, kamrat Stalin.

Kravtjenko: Jag är övertygad om att du besitter de nödvändiga kvalifikationerna.

Podubin: Liksom läkarna är vi besjälade av humanitet. Om någon har tandvärk lagar vi tanden. Om det inte går att laga den drar vi ut den. Om någon är havande och fostret är friskt, så sköter vi om förlossningen. Om fostret är missformat, skaffar vi det ur vägen. Eftersom vi känner de dåliga verkningarna av vissa böcker, skådespel och musikstycken, skaffar vi undan dem och deras upphovsmän, och på det viset räddar vi sovjetstaten undan sjukdomsalstrande idéer. Men skulle någon smitta resultera i att det uppträder en varbildning någonstans i statskroppen, då tar vi till operationskniven — det blir en utrensning.

Kravtjenko: Jag hoppas verkligen du aldrig ska få anledning tro att jag har blivit smittad. Trots allt har jag ingen lust att omigen få vara med om en utrensning.

Podubin (skrattande): Den saken kan ingen känna sig säker för inte ens jag.

Det långa samtalet hade tröttat ut mig. Under dess skenbart logiska yta förnam jag den ohyggliga bestialitet som jag visste det blev fråga om, när man skulle omsätta i praktiken de kallblodiga teorier som jag nu hade lyssnat till. Jag mindes hur jag nyligen själv nätt och jämnt hade undgått

att förvandlas till en av dessa folkets fiender som var dömda till koncentrationsläger någonstans inom NKVD:s stora välde.

Jag letade efter något gemytligare ämne som avslutning på samtalet. Med fingret pekade jag på det ovala scharlakansröda emblemet med guldkant strax ovanför armbågen på hans rockärm och frågade:

— Vad betyder det där emblemet?

— Det är NKVD:s symboler, förklarade han stolt. Ovalens röda bakgrund betecknar naturligtvis den segerrika revolutionen. Ormen som reser sig och sträcker fram huvudet är kontrarevolutionen, folkets fiender. Svärdet som faller ner för att genomhugga den är revolutionens hämnande svärd — det som vi svänger.

— Säregen tanke, anmärkte jag.

Jag gick ut på gatan tillsammans med bäraren av emblemet med svärdet och ormen, folkets plågoande, det hänsynslösa verktyget för politbyråns tyranni, mannen med en orms gröna ögon och en grodas avskryvda läppar som för mig på ett så fulländat sätt personifierade polisstaten. Den sista skymten av honom såg jag när han vandrade genom Moskvas mörka, tomma gator bort mot NKVD:s högkvarter vid Lubjanskii-torget.

Efter det sammanträffandet och det samtalet har mina landsmän varit med om att segra i ett stort krig. De har triumferat över en utländsk fiende, men de har inte besekrat fienden inom sina egna gränser, sovjetregimen. Fortfarande hukar de sig under symbolerna Svärdet och Ormen. Det var en tillfredsställelse för mig att slå ett slag mot polisstaten och dennas främsta stöttepelare, NKVD, i min bok *Jag valde friheten*. Allteftersom mina vittnen mötte upp vid skranket under rättegången i Paris — det ena ömkansvärda offret för NKVD efter det andra — och allteftersom de tog på sin ed sanningen av det jag skrivit och fogade nya detaljer till mina anklagelser, kände jag att jag höll på att slå ett andra och ännu betydelsefullare slag. Om jag vågade betrakta försvarssidans krampaktiga sprattlingar som något tecken på framgång, då höll jag på att lyckas i mitt förehavande. Vid ett tillfälle utbrast maitre Nordmann:

— I Frankrike finns det också ett NKVD. Det kallas för inrikesministeriet!

Jag tror inte så illa om Frankrike eller om något annat av de västliga länderna som att de skulle hålla sig med ett NKVD. I alla händelser skulle man få leta förgäves i alla de västliga staterna efter det verkliga NKVD:s mest utmärkande och fundamentala skapelse: koncentrationslägret för tvångsarbete. De väldiga industrianläggningar som Podubin skröt med i sitt samtal med mig är och skulle ha varit otänkbara utan de enorma reserver av fångars arbetskraft som NKVD har skaffat fram. Jag har återgivit Podubins påståenden med så många detaljer, därför att de innehåller grundvalarna för åskådningen inom NKVD.

Och nu övergår vi till att höra vittnena.

XII. De stulna åren

De bästa åren av mitt liv, förklarade Akim Pokhilov, tillbragte jag i koncentrationslägren vid Solovjetsk och vid kanalbygget mellan Östersjön och Vita havet. I tio långa år satt jag fången hos NKVD.

Här pekar ett av NKVD:s offer på den väldiga svindel som NKVD har på sitt samvete gentemot honom och miljoner andra. De bästa åren av hans liv! Eller, rättare sagt, vad som borde ha varit de bästa åren av hans liv — ungdomens och styrkans och hälsans år, de som borde utgöra varje

människas naturliga rättighet, de som skulle ha använts till att skapa grundvalarna för en personlig lycka. De åren stals från honom till fromma för en despotisk regims syften. NKVD tog ungdomen från honom och från miljoner andra, därför att ingenting annat fanns att ta. Från de kämpande arbetarna och bönderna kunde man inte ta någonting annat än deras liv, men dessa liv stal NKVD.

— Detta långa straff hade jag dömts till, fortsatte Pokhilov, av en troika inom GPU, vid ett hemligt sammanträde där varken försvarsadvokat eller vittnen var närvarande. Jag sändes till speciallägret vid Solovjetsk. Först arbetade jag som timmerhuggare och sedan inom ekonomiavdelningen, där jag gjorde allt vad jag kunde för att hjälpa mina fångna kamrater. I det arbetet hade jag tillfälle att se många läger på skilda platser. Jag kunde iaktta vilket liv som levdes av förutvarande medlemmar av oppositionen — trotskister, bucharinister och andra -som var pressade så hårt att de nästan förvandlades till djur. De stod under direkt kontroll av Tredje Sektionen inom NKVD, och denna hade oinskränkt makt över dem, över liv och död.

Vid den tidpunkt när jag fördes som fånge till Solovjetsk-lägren fanns det kvar omkring trettio munkar i klostret där. Byggnaden hade förvandlats till fängelse, och dessa munkar hade skonats för att ge de dömda undervisning i fiske. När de hade fyllt den uppgiften, anklagades de av KVD för sabotage och blev allesamman likviderade.

1. Kanjev

Många fångar fick en lika vidsträckt erfarenhet av tvångsarbetslägren som de ingenjörer, vilka jag har kallat Kanjev och Sergej. Ganska få av dem är emellertid i den situationen, att de kan återge sina erfarenheter. I tionde kapitlet lämnade vi Kanjev på järnvägsstationen Kotlas, en av de platser där fångar från många distrikt samlades för att sändas vidare till de skilda läger som utgjorde deras bestämmelseorter. Låt oss återigen höra Kanjev berätta med egna ord.

— Utmattade av den plågsamma järnvägsresan släpade vi oss vidare genom snö som gick oss upp till knäna. Under den långa fångenskaps-tiden hade jag mist vanan att gå. Redan under första dagens marsch sträckte jag en sena i höften. Den andra dagen tog mina krafter fullkomligt slut. Medan vi tågade över floden Vitjegdas frusna yta kom en knivskarp smärta mina ben att vika sig. Jag föll omkull i snön. Sergej försökte hjälpa mig, men jag kunde inte stå på benen. Kolonnen marscherade på.

— Upp på benen genast, annars skjuter jag! ropade en av vakterna och siktade med bössan på mig. Och du med! skrek han till Sergej.

— Jag kan inte komma upp, förklarade jag. Det är höften.

Jag vet inte vad som tog åt honom, men sköt gjorde han inte. Han väntade tills en av proviant-slädarna i kön av kolonnen kom upp i jämnhöjd med oss och lät mig sitta där. Jag åkte på släden två dagar och kunde sedan sluta mig till de marscherande igen.

Två gånger om dagen fick vi en torftig måltid av soppa eller gröt och litet bröd. Vakterna var mycket noga med ordningen. Om någon rymde under transporten var NKVD genast färdigt att anklaga de ansvariga vakterna för delaktighet. Då dömdes de till två eller tre års fängelse, och straffet fick de avtjäna genom att alltjämt tjänstgöra som vakter fastän utan betalning.

Två nätter fick vi tillbringa i *isjas* (lador) i bondgårdarna utmed vägen. Ofta inkvarterades vi tillsammans med vanliga brottslingar, *ougolovnikis*, som tyranniserade oss. De höll ihop inbördes, och vi var mycket rädda för dem. Som ledare i vår grupp hade de två män med öknamnen ”Lusen” och ”Hitler”. En kväll var vi fyrtio fångar som stängdes in i en is ja,

tillsammans med dessa båda och en tredje ur deras gäng. Under nattens lopp tog de sig för att kroppsvisitera de politiska fångarna och tog ifrån oss de få föremål av värde som vi alltjämt hade kvar. En vakt tittade in medan detta pågick, och en armenisk fånge protesterade inför honom. Men vakten vände ryggen till, gick ut och låste dörren. Han var själv en av de vanliga brottslingarna, fast han hade blivit utnämnd till vakt.

I Oust-Bim, dit vi kom efter två veckors marsch, gick temperaturen ner till minus 56°. Från och med denna plats började utplaceringen av lägreets ”punkter” utefter bilvägen mellan Oust-Vim och Tjbiju, ryktbar på grund av de många liv den redan hade krävt av dem som varit före oss. Nu skilde man mig och Sergej åt, och jag mönstrades in i en fyrmannagrupp. Veteranen bland oss var en f. d. officer, som redan hade avtjänat sju år i fånglägren av tio som han hade blivit dömd till. De andra var en kaukasisk smugglare, som hade fått lika lång tid som jag, och en judisk urmakare som hade dömts till den lilla obetydligheten av tre år för ”anti-sovjetpropaganda”.

Vi sändes utan eskort till ett sandtag, där ett litet övergivet stall skulle bli vår förläggning. Vi byggde britsar av plank längs väggarna och gjorde en kamin av ett plåtfat, så att vi åstadkom någonting som hade en avlägsen likhet med komfort. Varje vecka fick vi vår ranson: åtta hundra gram bröd per person och dag, litet grovt havremjöl, några fettbitar och litet grönsaker av tvivelaktig kvalitet. Vi kokade vår mat själva i ett improviserat kök. Tio timmar om dagen måste vi arbeta i grustaget, och vid återkomsten till vårt stall var vi utmattade, frusna och svultna. Vi tyckte att vi hade råkat illa ut, men den före detta officeren, Mitin, berättade:

— Ni vet inte, vilken tur ni har haft! Att arbeta utan vakter som går över en och utan något beting att fylla — vi är ju praktiskt taget fria!

Då begrep vi inte hur sant han talade. Vi skulle snart få märka det. En fångtransport förde oss till Sereguovo för att förarbeta grus, som skulle användas till förbättringar på den nu snötäckta vägen. Vårt nya hem utgjordes av en mörk liten barack, där fångarna sov på britsar i två våningar. Vi började tänka tillbaka på vårt lilla stall med dess fyra innevånare som på ett förlorat paradis. Bristen på fettämnen och vegetabilier i vår kost orsakade att jag hastigt blev svagare. De i sig själva otillräckliga ransonerna kom oss inte alltid tillhanda i obeskuret mått, ty förmännen och kockarna, som i regel hade valts bland de vanliga brottslingarna, tog för sig sin tribut av dem. En allmän regel var att dessa brottslingar fick de lättaste och mest eftertraktade sysslorna. De betraktades inte med samma hat som man ägnade ”folkets fiender”.

En dag fick jag vid hemkomsten till baracken känna den ovana doften av kött från en rad skålar som stod på kaminen. Några fångar hade lyckats stjäla lite grann av vakthundarnas hundmat, och vi motsåg möjligheten att för en gångs skull få äta oss mätta.

Bland oss fanns en f. d. författare vid namn Kulgin. Under sitt arbete kunde han komma åt att snoka igenom tunnorna med köksavfallet, där överlevorna från vakternas måltider slängdes ut. Han brukade samla ihop rödbetsbitar, potatisskal och brosk från köttportionerna som våra herrar fick, blanda hela röran i en bleckburk och koka den på kaminen. Sedan brukade han krypa ihop i ett hörn och sluka den, misstänksamt blickande omkring sig som om han varit rädd att någon skulle rycka burken ifrån honom. Han var inte den enda som brukade göra sådana saker. De olyckliga som inte kunde fylla betinget för dagen fick bara halv brödportion, och bland dem fanns det sådana som gjorde som han. Halvportionsmännen kallade vi för ”begravningskandidater”.

”Göm aldrig till morgondagen det som du kan äta i dag” var fånglägrets visa lag, som jag fick stifta bekantskap med när jag försökte överträda den. En gång gömde jag ett litet brödstycke i ett bylte. Nästa morgon var det borta, försvunnet ner i magen på någon begravningskandidat eller

ougolovnik. Flera gånger försökte jag gömma litet bröd under trasorna som jag hade till kudde, men det togs om hand av råttorna, som var så många och så fräcka att de sprang i barackerna utan att bry sig det minsta om oss.

Nu hade jag tillryggalagt en sträcka av mer än femhundrasextio kilometer från Kotlas, hela vägen till fots, genom ”punkter” i lägren KniajPogost och Tobis och fram till staden Tjibiju, centralpunkten för lägren i Oukhto-Petjorsksystemet. I dessa trakter gick vägen tvärsigenom en stor sankmark, som vägbanan ideligen sjönk ner i. Det verkade som om vi aldrig skulle kunna få den så fast, att arbetet kunde betraktas som avslutat.

Hans arbete här var nära att bryta ner honom, men efter ansökan hos tekniska byrån inom lägerförvaltningen blev han placerad som ingenjör vid arbeten inom staden Tjibiju.

— Chef för dessa läger vid Oukhto-Petjorsk, som sträckte sig över ett oerhört område och sysselsatte hundratusentals fångar, var en man med stäckt karriär, omåttlig ärelystnad och verklig administrativ förmåga. Denna ovanliga personlighet var överstelöjtnant Jakob M. Moros, dåför-tiden (1936) femtio år gammal. Han var en undersätsig man, medellång och mörk i hyn. Som hög officer i tjeikan hade han fallit i onåd och själv skickats till Oukhto-Petjorsk som fånge, dömd för att ”ha överskridit sina befogenheter”, vad nu detta skulle betyda. Lika oförklarligt som han hade blivit degraderad togs han åter till nåder av herrarna i NKVD-hierarkin, och så utnämndes han till chef för de väldiga koncentrationsläger, där han själv en tid hade suttit fången. Trots sitt förflutna åtnjöt han stort förtroende hos Bermann, ledaren för Gulag, centralförvaltningen för koncentrationslägren.

Moros styrde sitt kungadöme med en välberäknad blandning av belöningar och straff, så att han utdelade de första själv och överlämnade användningen av knutpiskan åt sektion III av NKVD, spionage- och bestraffningssektionen av fånglägrens förvaltning. De vanliga brottslingarna brukade skryta över att Moros var ”en av oss” och sökte ofta upp honom för att begära sådana favörer som t. ex. rättighet att få flytta över från läger till nyodlingar eller att få leva tillsammans med någon kvinna av deras egen kategori. Om petitionären var en duglig arbetare biföll Moros vanligen en sådan begäran. Men om denne sedan till den grad litade på sin förmodade gunstlingsställning att han började försumma sitt arbete, var Moros inte sen att överlämna honom till föreståndare Tjernoivanov i NKVD:s tredje sektion i och för bestraffning.

Tjernoivanov, som inom sin sektion var chef för hela Oukhto-Petjorsksystemet, tog sitt högkvarter i Outjl-Petj-Lag, ett av de viktigaste lägren inom systemet. Varje läger var i sin tur indelat i olika ”punkter”. Lång, mager, mycket mörk och fyrtio år gammal ägnade sig Tjernoivanov uteslutande åt en enda verksamhet: att bestraffa alla dem mot vilka någon anklagelse kunde riktas, utan ringaste hänsyn till de goda insatser som offret kunde tillgodoräkna sig från det förflutna. Längre fram, när Moros under utrensningen 1937-38 återigen föll i onåd, försvann Tjernoivanov vid samma tidpunkt som Moros. Men medan den senare denna gång inte lyckades komma på det torra igen, red Tjernoivanov ut stormen och dök längre fram upp som innehavare av en rätt betydande post i ett annat läger.

Under Moros' regemente hade det i trots av det ständiga hotet om hänvisning till den i bakgrunden lurande Tjernoivanov uppstått en del sedvänjor beträffande ordningen inom lägret, vilka gav fångarna känslan att kunna andas friare. Moros gick till och med så långt som till att låta fångarna bygga en fullfjädrad teater till tjänstemännens förnöjelse. Som skådespelare uppträdde fångar, som spelade sina roller väl så bra som yrkesskådespelarna vid någon landsortsteater. Ett ”Pionjärernas Palats” och en ”Park för Vila och Kultur” upprättades också. Ritningar till broar och färjor över forsen vid Oukhta var under arbete.

Drivkraften bakom allt detta var Moros' ärelystnad att förvandla den ogästvänliga trakten vid Oukhto-Petjorsk till ett betydelsefullt industricentrum med Tjibiju som huvudstad. Det skulle bli ett välde över vilket han hade anledning räkna med att han skulle kunna styra som ett slags kung, ty över hela den autonoma republiken Komis område var hans auktoritet praktiskt taget obegränsad. Till följd härav var livet i Tjibiju trots den tio timmars arbetsdagen inte outhärdligt. Något liknande gällde dock endast om två andra ”punkter”, vardera om åtta tusen fångar. Överallt annars levde fångarna under ohyggliga omständigheter — till och med under Moros' spira.

Han slösade till exempel utan minsta hänsyn till kostnaderna både material och människoliv på ett fruktlöst försök att få till stånd en betydande oljeindustri inom området. Fyndigheterna var små och kvalitén låg. Det är möjligt att de dåliga resultaten av detta försök bidrog till Moros' slutliga fall.

Jag var tämligen lycklig i mitt arbete som ingenjör. Mina konstruktioner hade framgång, jag betraktades med välvilja av våra överordnade och det verkade för ögonblicket, som om allt artade sig till det bästa. Jag lade min själ i arbetet och tog alla mina kunskaper i anspråk, inte för att göra heder åt Moros och hans medarbetare (ännu mindre med tanke på Kreml) men därför att det var härligt att få syssla med intellektuellt arbete igen och få nytta av de studier, som jag hade bedrivit i sju ton år. Jag kastade mig i arbetet över öronen liksom för att stänga ute den dystra verklighet som omgav mig.

Sedan kom sommaren 1937 och utrensningen framför alla andra rullade med sina vågor av blod ända bort till de fjärran lägren i Oukhto-Petjorsk. Stalins NKVD lät slaget falla mot härskarens politiska vänner och fiender från i fjol. Det tycktes inte finnas någon anledning för hämnarna i Kreml att ännu en gång vända sig mot de stackars offer som redan försmäktade i arbetslägren, men så skedde ändå. Redan straffade, ur stånd att skada regimen genom nya handlingar, var dessa likväl inte oåtkomliga för nya straff. Alla fångar som hade dömts såsom spioner, sabotörer, trotskister eller anhängare av Bucharin började man flytta bort från den milda regimen i Tjibiju. Några sattes i straffarrest i isoleringsavdelningen; andra sändes till de fruktade bestraffningslägren i Varkuta; återigen andra fördes till Moskva för att avge ”frivilliga bekännelser” för användning vid de demonstrativt offentliga rättegångar som då förbereddes.

Vid denna tid hade Sergej och jag återförenats. Tack vare sin utbildning hade han liksom jag lyckats få särskilda förmåner och sysslade alltså med ingenjörsarbete. Vi hade till och med lyckats få tag i ett litet rum att bo i, åt vilket vi efterhand hade lyckats förläna en viss trivsamt. Vi tyckte vi hade haft tur, och det hade vi. Då kom slaget. Oförberett fick Sergej order att flytta till Varkuta.

När jag kom hem från arbetet den kvällen satt han vid bordet med huvudet lutat mot de sammanlagda armarna. Jag talade till honom men fick inget svar. Jag lade handen på hans axel, och långsamt vätte hans kropp över åt sidan och föll slappt till golvet. Jag lyfte upp honom, lade honom på hans säng och försökte få honom till medvetande. Det var förgäves. Jag sprang efter en fånge som hade varit läkare innan han fängslades. Han sade att Sergej var förgiftad. Först då märkte jag en kopp som var ställd på ett pappersark på bordet. På arket stod skrivet:

”Jag står inte ut längre med det här straffet för ett brott som jag inte har begått.”

Men Sergej lyckades inte undgå sitt öde. Den läkarvård som så sällan stod att få för fångar som låg döende trots att de önskade få leva, den ägnades frikostigt åt att återbörda till livet Sergej som ville dö. Hans liv blev räddat — och han sändes till Varkuta.

Jag kände mig fruktansvärt ensam sedan Sergej hade farit. Om han hade förflyttats till Varkuta, varför inte också jag? Vi hade fängslats på samma gång och för samma uppdyktade brott. Det var

följdriktigt att jag borde gå samma väg som han. Jag fruktade det värsta när jag kallades till chefens för tredje sektionen kontor. Denne frågade mig efter orsakerna till Sergejs självmordsförsök. Jag sa honom att jag inte visste något annat än vad som stått på lappen som redan förut hade lämnats in till tredje sektionen. Han ville inte riktigt tro att detta var den verkliga orsaken.

— Han kände sig skyldig inför sovjetstaten, förklarade chefen myndigt. Det var därför han försökte ta livet av sig. Kort efter detta samtal kallades jag in till min närmaste chef.

— Vi uppskattar er skicklighet som ingenjör, Kanjev, sade denne. Vi behöver er här för genomförandet av våra planer. Var inte orolig. Vi ska ordna så att ni inte behöver flytta till Varkuta.

Det var tydligt att mina överordnade var rädda för att jag skulle följa Sergejs exempel. Befälhavaren för straffarresten kom med en vaktpost i följe till min arbetsplats och befallde mig att följa dem till mitt rum.

— Visa mig var ni har era kemikalier, befallde han.

Jag invände att jag inte hade några. Han trodde mig inte. Han letade överallt, till och med i sömmarna på mina kläder. Sedan sa han åt mig att samla ihop mina tillhörigheter och följa med honom. Jag insåg, att jag också skulle bli sänd till Varkuta. På det sättet belönade mig NKVD för samvetsgrant arbete.

Följande morgon sändes jag jämte två andra till genomgångslägre vid Sjor. En av mina kamrater var en ingenjör från Moskva, som av NKVD:s speciella domstol hade dömts till tre år för trotskistisk verksamhet. Han beklagade sig ideligen.

— Men jag är inte trotskist. Jag har ingenting gemensamt med dem.

Den andre var en tjuv och flitig gäst i straffarresten. Vid Sjor fanns det några få baracker, men till dessa hade man på grund av det ovanligt stora antalet fångar under förflyttning fogat två tält med ett invånarantal av två hundra personer i vardera. Hela lägret inneslöt av ett högt taggtrådsstängsel, och den enda grinden hölls låst. I hörnen fanns det bevakningstorn med vaktposter.

Mitt inne i komplexet fanns ett kök och ett bageri. I utkanten låg en liten sjukstuga med rykte om sig att befodra flera patienter till en annan värld än den lyckades bevara åt denna. Vi inlogerades i en av barackerna, där det redan förut fanns åttio politiska fångar. Vår tillvaro blev enformig. Eftersom detta endast var ett genomgångsläger, hade vi ingenting att syssla med annat än att vänta tills det behagade höga vederbörande att ta oss i anspråk, och med den saken tycktes de inte göra sig någon brådska.

Tiden gick, och den kallaste vintern bröt in; floderna låg tillfrusna och snön hopades i drivor överallt i lägret. Vi hoppades, att vi inte skulle sändas till Varkuta innan det blev vår. Eftersom vi önskade tro det, intalade vi oss att vädret utgjorde ett alltför svårt hinder för vår förflyttning och att vi tills vidare skulle få stanna på den plats' där vi befann oss. Vi tog miste. Tillsammans med två hundra andra skickades jag till Varkutalägre's Punkt 9, en särskilt beryktad enhet, vanligen reserverad för begravningskandidater. Vid denna tidpunkt fanns där redan nära åtta hundra fångar inlogerade i tält. Vi fick sova på bara bräder i samma kläder som vi arbetade i.

Den ryktbara järnvägen Kotlas—Varkuta var under byggnad, och Punkt 9 hade upprättats som ett av centra för detta företag. Varje morgon klockan sex fick vi marschera till den del av linjen, där vi hade vår arbetsplats, fyra kilometer från lägret. Där arbetade vi med att bygga järnvägsbanken.

Arbetsdagen var tio timmar, även om dag knappast är rätta ordet då vi befann oss i en halvt arktisk natt i denna nordliga trakt som knappast får något dagsljus under vintern. Klockan två på eftermiddagen bröt skymningen in.

På morgnarna när vi under de gnistrande stjärnorna gav oss i väg med våra spadar och hackor på axeln, knarrade snön under fötterna på oss, och vi böjde ner huvudena och körde in hakorna i våra kragar för att få skydd mot den bittra kölden. Omkring oss fanns bara vitt, vitt, så långt ögat kunde se, och därtill — om det inte hade fallit snö under natten — som ett långt mörkt band järnvägsbanken som vi höll på och byggde. Så snart vi var på platsen sattes arbetet i gång. Uppgiften vi hade fått var i det närmaste olöslig. Varken hackor eller släggor bet på den frusna marken. Vi hade inte maskiner av något slag. Vi höll bokstavligen på att ta död på oss under våra ansträngningar. Det var 20 till 25 grader kallt. Och vi hade bara trasor att skylla oss med. Halva antalet hade bara laptis (laddor) på fötterna, med de hade det bäst, ty de andra gick i något som fångarna sarkastiskt kallade för ”S. T. F.-skor”. De initialerna betydde Stalins Traktor Fabriker, och man förknippade det med skorna därför att dessa gjordes i lägret av bitar som skars ut ur gamla automobiläck. Ingen kunde åstadkomma mer än 30 % av det beting som var uppsatt för en dags arbete. Till följd härav fick vi efter en hel dags slit och kamp i kylan mot den frusna marken bara halv brödportion d. v. s. fyra hundra gram.

Min närmaste kamrat i arbetet var en gammal revolutionär som hette Lubarskij. Han hade rest åtskilligt och suttit fängslad flera gånger under tsarregimen. Nu befann han sig i detta läger, anklagad för att vara kontrarevolutionär emot Stalin.

— Den här förbannade banken, brukade han säga till mig, kommer mig att tänka på en massgrav.

Man kunde mycket väl ha kallat den så; det kostade många liv att bygga den. Bland andra Lubarskijs. Han dog i stora straffarresten den vintern.

Ett stycke längre bort arbetade förre direktören för Kosmetik- och Parfymtrusten Ivan Tjekalov, som i forna och lyckligare dagar hade haft Dsjentjusjena, Molotovs hustru, till assistent, intill dess hans försvinnande öppnade vägen för henne till att bli chef själv. Trots att hans andel i revolutionen var väl känd, anklagades han också för trotskism. När jag träffade honom i Punkt 9 i januari 1938 stod det redan illa till med honom, och det var endast med svårighet han kunde skjuta sin kärra full med jord. Han kom inte på långa vägar i närheten av sitt beting, och därför blev han liksom de flesta andra en begravningskandidat. Jag vet inte om han lyckades överleva.

Dagligen förekom det förfrysningsfall. Många av de angripna avled senare av stelkramp. Gourko som arbetade på min vänstra sida ropade en dag i förtvivlan:

— Nu är det slut med mig. Jag fryser! Se på mina fingrar!

Hans händer var vita som på ett lik. Han kunde inte längre hålla släggan. Han lät den falla till marken, och tårarna började rinna efter kinderna på honom. Själv var han f. d. tjeka-man, ex-löjtnant i NKVD. Men nu var han lika olycklig som jag. Jag glömde hans förflutna. Jag fick honom att gnida händerna med snö och hålla dem i rörelse.

Vi arbetade bredvid varandra åtskilliga dar, och hela tiden försökte han få mig att tro, att även om han hade tjänstgjort som förhørsledare, så hade han varit human i den rollen. Han påstod att det var för den sakens skull han hade blivit dömd. Han hade varit för släpphänt mot ”folkets fiender”, och så hade man anklagat honom för att höra till dem själv. Efter några dagar uppenbarade han sig inte längre — varför fick jag aldrig veta — och i hans ställe kom en fånge som en gång hade varit ryktbar för sitt tappra försvar mot fiender i norr under inbördeskriget. Han var utexaminerad från en av Partiets handelshögskolor och hade rentav träffat Stalin, innan denne blev

Sovjetunionens obestridde diktator.

— Tänk på det, Kanjev, utropade han. Jag blev rentav fotograferad en gång tillsammans med den uslingen!

Som arbetskamrat var han skral. Han led av någon invärtes sjukdom, och det var med yttersta möda som vi lyckades åstadkomma mer än fjärdedelen av vårt beting. Vår förman, en brottsling med öknamnet ”Knutpiskan”, gav oss ideliga avhyvlingar. En gång beordrade han oss vid arbetstidens slut att tillsammans med ett par andra olyckliga fortsätta med arbetet, tills vi hade gjort det vi skulle. Han lät ett par vakter stanna kvar för att vaka över oss. Vi trälade på i två timmar till, och eftersom vakterna frös själva och var trötta på vakttjänsten lät de oss sedan gå. Alldeles slut av trötthet släpade vi oss tillbaka till lägret, där vi fick en halvranson bröd efter att ännu en gång ha misslyckats med att nå upp till halva betinget.

— Hur länge kan man stå ut? frågade jag mig. Det föreföll som om det bara kunde vara en fråga om dagar innan den här tillvaron skulle ta kål på mig. Men jag hade underskattat den mänskliga motståndskraften.

Den ena trista dagen efter den andra släpade sig förbi, och alltjämt fortsatte dödandet omkring mig. Varje morgon markerade vakterna vid vår ankomst till arbetsplatsen gränserna för området vi fick röra oss inom. Om någon tog ett steg över den gränsen, ansågs det att han försökte fly, och då sköt man honom utan varning. Utanför området fanns det stora eldar, kring vilka vakterna stod för att hålla sig varma. Det fanns eldar inom området också, men bara för att lysa oss i arbetet och tina upp den frusna marken. Vi hade inte lov att gå i närheten av dem utom vid lunchdags, då vi tinade upp de frusna brödstycken som vi hade sparat av dagsransonen för att ha som matsäck.

Att vägra arbeta var vansinne. Var och en som opponerade sig mot att träla under dessa förhållanden fick först prygel av vakterna och tvingades sedan att stå i givakt i snön, långt ifrån eldarna. En vägran att arbeta inom själva lägret betydde omedelbart överförande till straffarresten i väntan på att bli dömd av lägrets NKVD-domstol. Denna interna domstol — en domstol inom ett fängelse! — var ständigt i verksamhet. Denna fruktansvärda period av vedergällningsåtgärder kommer aldrig att gå ur mitt minne. Dagligen bölade högtalarna ut nyheterna om en ny rad domar. De verkliga skälen till bestraffningarna kungjordes aldrig, men vi blev mycket skickliga i att tolka ordalagen. Om det meddelades att någon skulle avrättas för ”sabotage”, visste vi att detta innebar att han hade vägrat arbeta. Avrättning på grund av ”antisovjet-propaganda” betydde att misssådaren hade blivit ertappad med att fälla något ovänligt yttrande om Stalin eller någon annan av spetsarna inom regimen eller rentav om någon av tjänstemännen i lägret. Den offentlighet som gavs åt dessa avrättningar avsåg att hålla oss i ett tillstånd av skräck och att egga oss till att sätta in all vår energi på att undvika döden för egen del.

Trots min ungdom började livet i lägret och den ständiga överansträngningen att undergräva min andliga motståndskraft. Jag tänkte på Sergej och trodde att jag liksom han närmade mig det stadium, då jag inte längre skulle stå ut med att leva. Och likafullt fruktade jag hela tiden någonting ännu värre — värre än en belägenhet som redan i sig själv var outhärdlig. Vid flera tillfällen kom vakter mitt i natten bryskt in i ett tält och läste upp namnen på några av invånarna.

— Samla ihop era saker! befalldes de, och offren leddes bort mot okända öden. Ivriga att gripa efter varje hoppets halmstrå, inbillade vi oss till en början, att de överfördes till något mindre förskräckligt läger, men snart fick vi klart för oss att de sattes in i straffarresten. Med ens kände vi oss lyckliga över att man hade gått oss förbi. Hur svårt det än var i Varkuta, stod ändå stora straffarresten som ett spöke för oss. Vi kallade den för köttkvarnen. Vad som förehades där var tortyr och avrättningar.

En natt hörde jag till dem som kallades ut ur tältet. Det klack till i mig. Det här var slutet. Och så fick jag till min obeskrivliga glädje höra vart jag skulle — tillbaka till Tjibiju! Det var brist på ingenjörer där. Jag behövdes för att fortsätta det arbete som jag hade hållit på med. Mina förutvarande chefer hade lyckats få mig beordrad dit igen. När jag lämnade detta helvete, Punkt 9, var jag lätt om hjärtat och det kändes som om mina krafter redan höll på att komma tillbaka. Utsikten att få syssla med produktivt arbete och att få leva ett relativt fridfullt liv öppnade sig för mig. Jag såg rentav för första gången ut över trakten med sinne för det nordliga landskapets skönhetsvärden, som hittills inte hade betytt annat för mig än ramen kring ett fruset inferno, där vi kämpade och slet.

Stora flockar av vita raphöhns kurade på trädens grenar. Jag hade sett dem någon gång förut, men aldrig i sådan mängd. Förstrött undrade jag, varför ingen jagade dem. Det enda villebråd som man jagade i dessa trakter var människor, tänkte jag.

När jag hade återvänt till mitt tidigare arbete fick jag tillstånd att, om också med långa mellanrum, utbyta brev med mina släktingar. Både mina och deras brev underkastades grundlig censur, och befördran av dem tog sex veckor, men de innebar en ovärderlig lättnad genom det moraliska stöd de skänkte mig. På samma gång grep de mig djupt, ty jag frågade mig under läsningen om jag någonsin mer skulle få se min mor och syster, vännerna som de skrev om och min hemstad på Dnjeprs strand.

Jag fick veta att min syster hade gjort oförtrutna försök att få till stånd en revision av domen över mig. Hon hade till och med lyckats få träffa Lenins syster Maria Ilvnitjna i Moskva, men utan resultat. Det föreföll klart att jag måste avtjäna mitt straff ”tills klockan ringer” som fångarna brukar säga. Jag hade redan gjort ifrån mig fyra år av de fem. Jag började komma till rätta med det ofrånkomliga i att arbeta mig igenom det hela ända till slutet. Dessutom tröstade jag mig med tanken, att när jag nu var tillbaka i Tjibiju och hade sluppit ifrån Varkuta, så kunde jag i alla fall ha råkat värre ut. Och då tog ödet och ruskade om mig igen.

1938 års utrensning hade nu nått sin kulmen, och än en gång sköljde förtryckets vågor över sin tribut av offer också i de avlägsna lägren uppe i norr. Folkmängden i Moros' kungadöme växte dag för dag. Nya fångtransporter anlände hack i häl. Oukhto-Petjorsk delades upp i fem läger, och vid delningen tilldelades jag lägret Oukhto-Ijemsk. Alla mina anspråkslösa privilegier, alla de små glädjeämnen som jag hade lyckats förskaffa mig, skenet av frihet som jag hade glatt mig åt, plånades nu ut. Det var ingen brist på ingenjörer mera. Det var inte brist på något slags mänsklig arbetskraft. Lägren fylldes till bristningsgränsen, och våra herrar kunde utan svårighet få tag på arbetare av vilket yrke och vilken skicklighetsgrad som helst. De hade inte längre något intresse av att ta vara på och gynna de dugliga.

Återigen fick jag traska under bevakning ut till arbetet, bo i en massförläggning innanför ett taggtrådsstängsel i baracker som var mindre, smutsigare och mer överbefolkade än någonsin förr. När arbetet för dagen var slut var vi förbjudna att gå utanför den trånga inhägnad som vi fått oss anvisad. Dag och natt stod vaktposter uppe i bevakningstornen, beredda att ge eld mot oss. Sovjets helgdagar högtidlighölls genom fördubbling av dessa försiktighetsmått. Vid sådana tillfällen förenade sig med gevärsskyttarna kulspruteskyttar med vapnen ständigt riktade in mot lägret. Det var otänkbart vare sig att fly eller att göra uppror. Kulsprutorna var uppställda så, att det i hela lägret inte fanns en punkt som deras eld inte nådde. Ett myteri skulle ha medfört en massaker på alla fångarna i lägret.

Utrensningens långa arm sträcktes ut och svepte bort Moros från hans befattning. Vad det blev av honom fick jag aldrig reda på. Han försvann spårlöst. Bermanns och Jagodas gunst, som hade

varit hans bästa tillgång under deras makts dagar, blev ödesdiger för honom när dessa båda kom ur spelet. Med fullmakter från Jesjov, den uppgående stjärnan på Kremles himmel, kom en särskild kommission till lägren i Oukhto-Petjorsk. Den leddes av en hög NKVD-officer, Kasjketin, vars uppgift var att leda upprensningen i lägren — att rena dem som redan var renade!

Kasjketin var en genuin sadist, och ledd av sin nyck delade han obarmhärtigt ut bestraffningar till höger och vänster. Hans hejdukar installerade sig i lägrens straffarrest, och förråden av tortyrinstrument ökade de ut med strypjärn. Hans namn blev legendariskt runtom i lägren, och blotta ljudet av det kunde ge rysningar av skräck. Alla försökte hålla sig undan, när han var i närheten. Säker var man bara, om han inte visste om ens existens. Att bli upptäckt av honom var ödesdigert.

Dagen i ända vällde Kasjketins domar ut ur högtalarna. De fälldes utan förhör eller undersökning. Oftast började de med orden: ”För kontrarevolutionär verksamhet ...” vilket kunde specificeras som trotskism, bucharinism, sabotage etc., och så följde kungörandet av domen. Avrättningar och bestraffningar som normalt ansågs falla under lägreets egen rättskipning utdömdes med frikostig hand av Kasjketin. Men nu tog han sig också för att usurpera befogenheterna hos en domstol och en troika och ökade ut våra ursprungliga straff med tre, fem eller rentav åtta år. Det var inte bara fångarna som bävade för honom. Alla förvaltningstjänstemännen i lägret var i fara, ty de hade arbetat under Moros, och av den anledningen betraktades de med misstro.

Jag hade turen att inte behöva vara med om hans hejdukars framfart i straffarresten, men på grund av en anteckning om att jag en gång hade blivit sänd till Varkuta skickade man nu i väg mig till Sjor. För andra gången utsågs jag till ”patient på Stalinsanatoriet” som fångarna kallade Varkuta. För att göra det hela om möjligt värre än förut sändes fångar med veneriska sjukdomar nu till Sjor, där de utan åtskillnad inkvarterades tillsammans med de andra, så att man ständigt löpte fara att bli smittad.

Den här gången satte de oss i arbete i Sjor medan de väntade på besked om vart vi skulle sändas. Jag fick arbete i skogen med att hugga ved till kaminerna. Vid ett tillfälle stötte jag på en glänta, där otaliga rader av jordhögar sträckte sig åt alla håll. En del var överväxta med gräs, på andra låg den nyss uppskottade jorden bar. Ett ögonblick stod jag förbryllad, men så förstod jag att jag hade råkat på en begravningsplats och att jag blickade ut över de många gravarna utan vårdar efter kamrater som hade varit mina föregångare. Förhäxad stirrade jag på dem, och jag fick en känsla av att jag snart skulle ligga där tillsammans med de andra.

En dag kom en tjeatjänsteman vid namn Tsesarskij på inspektion till Sj or. Han var ett berg av fetma, med svällande veck i ansiktet och en väldig kalaskula. Inte ens med tanke på att han intog en ledande ställning inom NKVD i Moskva kunde man riktigt förstå att denna osmakliga figur till karl var gift med Emma Tsesarskij, filmstjärnan som beundrades för sin zigenaraktiga skönhet. Emellertid höll hon inte fast vid honom när han senare föll i onåd, utan då fortsatte hon sitt liv i huvudstadens konstnärskretsar, där hon som det småningom blev bekant tjänstgjorde som kunskapare åt NKVD.

Med en svit av befattningshavare från lägret inspekterade Tsesarskij straffarresten, där han i en av bestraffningscellerna upptäckte en fånge som hade vägrat arbeta.

— Kamrat befälhavare, sade den dömde. Jag kunde inte arbeta, för de gav mig inte tillräckligt med bröd.

— Hur mycket fick ni? frågade Tsesarskij. -- Tre hundra gram om dagen, kamrat befälhavare. Tsesarskij vände sig till den närmaste tjänstemannen och sade:

— Hädanefter skär vi ned hans ranson till hundra gram om dagen. Han orkar komma med klagomål, han lever tydligen för gott.

Det hade blivit vinter igen. I stället för att skickas till Varkuta detacherades jag till ett timmerhuggarläger. Föregående år hade man huggit en massa timmer, men nu var problemet att transportera detta utan tillgång till några hjälpmedel för transporten. I hela Sjur fanns det bara tre hästar, och av dessa var två upptagna med att forsla förnödenheter från Tjibiju och den tredje avsedd för kommandantens personliga behov. Att det inte fanns några traktorer eller andra maskiner faller av sig självt. Vi fick order att spänna oss framför stora slädar och själva tjänstgöra som dragdjur. Om laget bestod av män, spändes fem framför varje släde; om det var kvinnor tog man sju. Jag kommer aldrig att glömma den hjärtslitande anblicken av dessa kvinnor, av vilka många var ovana även vid lätt arbete, spända som kreatur framför slädarnas tunga timmerlass, slitande och halande i draglinorna för att få i gång dem i den hårda snön.

I ett lag kände jag igen den fina profilen hos en högt bildad kvinna som hade tjänstgjort på Stockholmsambassaden under Sovjets ambassadör i Sverige, madame Kollontaj. Vid sidan av henne gick en kvinna som fordom hade haft ledningen för en stor textilfabrik i Moskva. I ett annat lag fanns systemen till en f. d. protokollchef i kommissariatet för utrikes ärenden i Moskva. Henne hade man stoppat in bland en massa prostituerade, vilka svor som knektar och till och med i denna omgivning sökte dra till sig uppmärksamhet från de manliga fångar som de gick förbi.

Det verkade som om de intellektuella bland dessa kvinnor hade mist förmågan att fälla tårar. I sina selar lunkade de omkring som nya upplagor av den gamla misshandlade Rosinante och stirrade med tomma ögon ner i den avgrund, som var framtiden.

Vintern gick, det blev vår, och när den var slut arbetade jag fortfarande i skogarna. Jag tyckte bättre om det än om Punkt 9 i Varkuta, men likafullt var arbetet fruktansvärt hårt, man nådde inte upp till betingen, och vi fick ransonerna nedskurna. Kasjketin och hans hantlangare fullföljde obevekligt sin förföljeseckampanj. När deras offer beklagade sig, skröt de bara med att makten var deras och att det inte fanns någon instans att appellera till.

En ingenjör vid namn Varisjko, som hade kommit levande ifrån ett uppehåll i straffarresten i Tobis, talade om något som kunde ge en måttstock på omfattningen av denna interna utrensning. Av två tusen olyckliga, nästan uteslutande politiska fångar, fanns bara sjuttiosex i livet, när Kasjketins regim hade räckt några månader. När någon i straffarresten dog, gömde kamraterna liket så länge som möjligt för att få ut den dödes ranson: tre hundra gram bröd om dagen, det normala i denna avdelning.

I förtvivlan över den hårda behandlingen försökte en del fångar fly — ett nära nog omöjligt företag i en trakt utan tillflyktsorter och så gott som utan någon fri befolkning. En del omkom otvivelaktigt under försöket, men de allra flesta blev infångade och återförda — i bästa fall för att skjutas. I sämsta fall piskades de först ohyggligt av vakterna, och därefter hetsade man lägre vakthundar på dem. En del av de så behandlade avled; andra lyckades överleva straffdomen. Och för dem som så gjorde höjdes strafftiden med tre eller fyra år.

Men Kasjketins makt var inte så oinskränkt som han trodde; sovjetregeringen hade makt att störta honom från hans ställning. Det blev omvälvning igen i Moskva; Jesjovs stjärna miste sin glans, och med Jesjov föll också de som var utnämnda av honom. I en handvändning, utan minsta varsel, var Kasjketin och hans tempeltjänare försvunna från lägret.

Nu var det Berija som var chef, och hans män kom i stället. Småningom blev atmosfären i lägret mindre tryckande. Till vår förvåning började man frige den ena fången efter den andra när hans tid hade gått ut. Under Kasjketin hade man inte fäst något avseende vid sådana futiliteter som

längden av utmätta strafftider. Vi andades ut, men vi vågade inte hoppas för mycket. Kunde det vara frågan om någon varaktig ändring? Eller skulle Berija gå samma väg som Jagoda och Jesjov?

I alla händelser fick tilldragelserna i den fjärran huvudstaden ännu en gång återverkningar för mig. Ännu en gång förflyttades jag tillbaka till Tjibiju och sattes i arbete som ingenjör på en av avdelningarna för produktivt arbete. Tjibiju hade bytt namn nu. Det hade blivit till Oukhta, men pepparrot är ungefär lika skarp i smaken som rädisa. Snart lyckades jag få företräde för den nye lägerchefen, en ung NKVD-ingenjör vid namn Sotkin. Jag frågade om jag kunde få tillbaka mitt gamla arbete. Han biföll min anhållan, och för tredje gången satt jag på min gamla plats. Det femte och enligt domen sista av mina fängelseår var inne. Dagen då jag skulle slippa fri närmade sig. Ju närmare den kom, desto större blev mina tvivel på att jag verkligen skulle bli fri.

Ingen som inte har suttit i fängelse en längre period kan fatta sinnesstämningen hos en fånge under de sista veckorna av hans plågotid. För många är detta deras mest kritiska period i koncentrationslägret, och de allra sista dagarna släpar sig förbi så ändlöst långa, att påfrestningen ibland blir nästan outhärdlig. Då inträffar de meningslösa flyktförsöken, företagna bara två-tre dagar innan frigivningen skulle vara ett faktum; och mannen som skulle ha blivit fri, om han tålmodigt hade väntat fyrtio, åtta eller nittiosex timmar till, förs tillbaka för att skjutas eller för att mötas av en dom om ytterligare fem år i koncentrationsläger.

Jag kände dessa sista dagars fruktansvärda nervspänning inom mig, och för första gången förstod jag hur tålmod kan bli till någonting otänkbart — hur män kan kasta bort en så gott som säker frihet för ett så gott som säkert misslyckande. Men jag tog mig själv i kragen, och på den utsatta dagen kallades jag till lägre personalavdelning och fick meddelandet att min strafftid var slut och att jag kunde få tillstånd att bosätta mig i vilken del av landet som helst, några få områden undantagna. Ett av undantagen betydde för min del detsamma som landsflykt: jag fick inte återvända till min födelsestad! Min besvikelse var så stor att jag ett ögonblick fick en känsla av att jag höll på att svimma. Sedan återvann jag fattningen och anhöll att bli sänd till Dnjeprprod-sjersjinsk, något mer än trettio kilometer från mitt gamla hem. Jag kände mig lättad, när tjekamannen inte gjorde någon invändning mot mitt val.

Jag hade inte möjlighet att dröja mer än tjugufyra timmar i min hemstad. Men jag fick åtminstone tid att träffa min mor igen. Hon hade blivit mycket äldre under de fem åren, men jag hade åldrats mer. En dag tillsammans med henne och min syster, och så måste jag resa vidare till Dnjeprprod-sjersjinsk för att anmäla mig hos NKVD och visa upp följande dokument, vars kyliga ordalag är den officiella versionen av den historia jag nyss har berättat.

INTYG

Följande intyg har lämnats till kamrat A. S. Kanjev, född 1906 i Dnjepropetrovsk i provinsen med samma namn; Boende i staden Dnjepropetrovsk i provinsen med samma namn; medborgare i USSR; Dömd av särskild domstol inom USSR:s NKVD år 1935; Till fem års fängelse i förbättrings- och arbetsläger; Till vittnesbörd att vid utgången av den strafftid enligt Strafflagen som ovan nämnts, han, Kanjev, efter att ha fått tillgodoräkna arbetsdagar frigavs den januari 1940 från förbättrings- och arbetslägret i Oukhto-Ijemsjk, Pass för hans resa, formulär nr 5, nr till stationen har överlämnats till honom.

**KAN ICKE ANVÄNDAS SOM UPPEHÅLLSTILLSTÅND,
ERSÄTTES ICKE I HÄNDELSE AV FÖRLUST.**

NKVD

Centralstyrelsen för koncentrationslägren.

Ledningen för Oukhto-Ijemska Förbättrings- och arbetsläger

Januari 1940

Nr 6328156

Arbetsförläggningen vid Oukhto, Komi USSR

Telegrafisk adress:

Arb.Kol. OukhtaOukthijemsk

Biträdande föreståndaren för

OUKHTIDSJIMLAG-NIVD

Förste löjtnanten vid:

Statliga Säkerhetspolisen: DUDIN

Chefen för Andra Sektionen:

Löjtnanten vid Statliga Säkerhetspolisen: Vodbojskij.

(Sigill.)

En bitter kommentar till Kanjevs berättelse utgör ett stycke i en kungörelse som publicerades i Izvestia den 16 september 1942. Där meddelas att utmärkelser utdelats som uttryck för erkänsla mot ”dem som byggt järnvägen Severo—Petjorsk—Varkuta—Kotlas—Kanosja. 1 800 kilometer lång. Det var på den linjen Kanjev arbetade, när han vistades vid punkt 9. Men det var inte han och hans ringa arbetskamrater som fick utmärkelserna. Dessa gavs i stället åt NKVD-männen — fångvaktarna, och de händer som utdelade belöningarna var de högsta fångvaktarnas.

2

Kanjev hade skrivit om kvinnorna som han såg arbeta i Oukhto-Petjorsklägren. Alldeles före slutet av rättegången mottog jag ett vittnesbörd från en kvinna som hade suttit i fängelse just i samma läger. Det nådde mig för sent för att jag skulle kunnat kalla henne till vittnesmål inför rätten, men hennes upplevelser utgör en slående parallell till Kanjevs.

— Mitt namn är Melanie Piroguova, skrev hon. Och jag är en av de många DP som flydde från terrorn i Sovjet. Jag är dotter till en bonde. 1921 blev jag lärarinna i en folkskola i staden Rostov. 1935 höll jag på med mitt andra studieår vid universitetet i Rostov utan minsta aning om den straffdom som snart skulle övergå mig.

Jag skall aldrig glömma kvällen den 23 juli 1935, när NKVD:s folk kom till mitt hem och fängslade mig tillsammans med två av mina bröder. Den äldre, kontorist till yrket, deporterades till lägret i Karaganda, den yngre, som hade avslutat sina gymnasiestudier, deporterades 1936 till Kolyma vid Nagajevbukten.

Polisundersökningen varade i sju månader, och under den tiden förhörde jag många gånger av NKVD, som anklagade mig för att ha utländska förbindelser och för att avvika från de Marx-Leninska undervisningsmetoderna. Den 19 januari 1936 dömdes jag av särskilda domstolen inom NKVD till tre års fängelse i koncentrationsläger såsom farligt socialt element.

Jag genomgick alla fasorna och lidandena under trettio kilometers marscher i bitter köld under bevakning av vakterna och deras hundar. Jag fick frysa och svälta. Jag fick utstå skymfer från vakterna och från de vanliga brottslingarna. Under alla dessa fängelseår sysselsattes jag med hårt kroppsarbete. En gång stoppades jag i bestraffningssyfte ner i ett hål i den frusna marken. Under sådana förhållanden levde alla som var fängslade på samma ställe som jag, och de fick alla

underkasta sig sådana lidanden.

När jag återvände från lägret, var det nästan omöjligt att få något arbete eller någon bostad. Min far och mor hade gömt sig undan NKVD och hade mist allt som de hade ägt. Utmattad av att behöva leva så och berövad stödet av sina barn avled min far. Jag har förlorat mina föräldrar, mina bröder, mitt land. När jag läste er bok, grät jag bittert. Under läsningen upplevde jag om igen allt detta som var så välkänt för mig ...

Av allt hjärta och med hela min varelse lever jag med i rättens förhandlingar som jag läser om i tidningarnas redogörelser. Om jag bara kunde skrika ut inför hela världen om skurkaktigheten hos sovjetkommunismens lakejer! Jag bifogar en fotostatkopiering av ett dokument som vittnar om min vistelse som fånge i ett koncentrationsläger.

Det bifogade dokumentet lydde som följer:

USSR

NKVD

Centralstyrelsen för Koncentrationslägren.

Ledningen för förbättrings- och arbetslägret i

OUKHTO-PETJORSK

Registrerings- och Fördelningsavdelningen

6 juni 1938

Nr 6354339

Adress: Staden TJIBIJU, Distriktet Komi

Telegramadress: Okht-Petch-Lag, Tjibiju NKVD

INTYG

Avgivet till medborgarinnan Melanie Polikarpovna Piroguova, född 1904 i Tatsjinskaja stanitsa, distriktet Moroson. Asov-Svartahavsregionen.

Den dömda, boende i staden Rostov vid Don, dömdes av en särskild domstol inom NKVD den 19 januari 1936 såsom socialt farligt element till tre års fängelse i förbättrings- och arbetslägren.

Piroguova, som har tillgodoräknats — arbetsdagar, har frigivits från förbättrings- och arbetslägren i Oukhto-Petjorsk den 6 juni 1938.

KAN ICKE ANVÄNDAS SOM UPPEHÅLLSTILLSTÅND. ERSÄTTES ICKE I HÄNDELSE AV FÖRLUST.

Kommandanten för NKVD-lägret i Oukhto-Petch-Lag:

Rykov

(Sigill: Förbättrings- och Arbetslägret i Oukhto-Petjorsk, NKVD Sovkhose)

Chefen för Registrerings- och Fördelningssektionen:

(namnteckning.)

Det finns i detta dokument en intressant punkt, som särskilt föll mig i ögonen: registreringsnumret! Bara i lägret vid Oukhto-Petjorsk har dessa dokument utfärdats i sådant antal, att registreringsnumren stigit till över sex miljoner. Detta kan endast ha förorsakats av att antalet av de varelser, vilkas öden de har till uppgift att registrera uppgått till miljoner — mänskovarelser som sugits in i det omätliga gap som heter NKVD:s koncentrationsläger. Läsaren lägger säkert märke till att några siffror i dokumentet fattas. I ett fall är de avsiktligt uteslutna med tanke på att

de skulle ge ledning för ett fastställande av meddelarinnans verkliga namn. I det andra fallet saknas de i originalet.

XIII. Folkets fiender

1. Michail Sjebet

Sjebet var en blåögd, reslig vitrysk bonde, som av de styrande genom hård beskattning hade drivits från hus och hem och sedan sänts till det omfattande Oukhto-Petjorsksystemet av tvångsarbetsläger (Kapitel IV). Vi lämnade honom i ett skjul nära stationen Kotlas i väntan på förmånen att få delta i NKVD:s allmännyttiga arbeten.

Sjebet, hans fader och omkring fyra hundra andra fick marschera under bevakning till en plats som kallades Jagrisj, ungefär etthundranittio kilometer från Kotlas, mitt inne i tajgan. Denna utgjordes av en vildmark med tät skog, för ögonblicket inbäddad i djup snö. Där fanns det inga andra byggnader än en liten hydda, som vaktmanskapat ögonblickligen lade beslag på. Fångarna fick ta skyfflar, yxor och sågar från vagnarna som hade följt dem i spåren och utan ett ögonblicks vila efter den långa marschen sätta igång vid eldsljus med arbetet att bygga tillfälliga skjul åt sig själva. Den kvällen hann de nätt och jämnt få till stånd ett slags vindskydd, under vilka de lade sig på högar av kvistar. Att tänka på sömn var omöjligt på grund av kylan.

Det var alltjämt mörkt när fångarna nästa morgon samlades och fick sig tilldelade arbetsuppgifter för dagen. Först efter det reguljära arbetets slut hade de tillstånd att börja med uppförandet av permanenta baracker för egen räkning.

Arbetet som förelades dem var att fälla stora träd i tajgan och att göra dessa i ordning att flottas nedför floden. De arbetade två och två. Varje par var skyldigt att avverka sju kubikmeter timmer om dagen. Detta skulle ha utgjort ett hårt beting från arla morgonen till sena kvällen för män i god kondition med bra bostäder och tillräcklig föda. Men fångarnas ranson var sju hundra gram bröd om dagen, då och då utökad med fisk, havregryn och mera sällan litet potatis. Eftersom detta inte var någon fast etablerad ”punkt”, måste fångarna själva laga till maten av dessa ransoner. Och om dagsbetinget inte fylldes, skars ransonerna ner.

Man hade inga fridagar i Jagrisj. Eftersom de arbetade dag ut och dag in förlorade fångarna känningen med tiden. Ingen hade reda på vilken veckodag det var eller vilket datum i månaden. Den aldrig slappnande disciplinen, det mördande arbetet, kylan, svälten, smutsen och ohyran tog en dryg tribut. De som blev så sjuka att de inte kunde drivas ut till arbete sändes till specialbaracker, där de dog eller tillfrisknade allteftersom naturen fogade det, ty någon som helst läkarvård fick de inte.

Michail Sjebets bondkläder och *laptis* var lugglitna. Dag för dag kände han hur han blev svagare. Hans väktare föreföll inställda på att driva sina offer ner i graven. Den enda framtid han kunde se för sig var döden. Han kände att han endast hade två möjligheter att välja på: självmord eller flykt. Han var för ung för att kunna försona sig med tanken på självmord. Trots att tanken på att skiljas från fadern (som han knappt kunde hoppas få återse) var bitter, framhärdade Michail. Han beslöt sig för att fly.

Till skillnad från mera permanenta ”punkter” omgavs inte Jagrisj av någon taggtråd. Bevakningen räknade med att klimatet skulle utgöra ett tillräckligt hinder mot rymningar, och den fåtaliga fria befolkningen i trakten hade blivit strängt förbjuden att ge någon som helst hjälp åt flyktingar. Varningen hade en undermening av hot, ty alla visste att hjälp åt en av ”folkets fiender” vid ett flyktingsök innebar att man utsatte sig själv för anklagelsen att också vara en

”fiende till folket”. I sådant fall gick vägen rakt till koncentrationslägren. Vid sidan av denna fruktansvärda möjlighet lockade NKVD invånarna i trakten med en frestande belöning för var och en som hjälpte till med att fånga en flykting: fem kilo vetemjöl.

Icke desto mindre gjorde Michail försöket. En kväll smög han sig förbi vaktposterna och kom ned på flodstranden, och med den som ledtråd vandrade han hela natten bort från lägret. Men när morgonen närmade sig märkte han att han inte orkade gå längre. Frusen, svulten och svag hade han ingen annan möjlighet än att på vinst och förlust lägga sitt öde i någon främmande människas händer, i hopp att denna inte skulle förråda honom vare sig av fruktan för NKVD eller av lystnad efter belöningen.

Han kom till en by och knackade på dörren till det första huset i utkanten. Faran han utsatte sig för var stor, men han hade turen med sig. Bonden som bodde där hörde på hans berättelse (Michail sa honom sanningen som den var), gömde honom, gav honom mat och sa åt honom att sova. När Michail hade sovit, lagade han sina kläder och skor med trasor och överblivna bitar som bonden gav honom, och när mörkret föll begav han sig åter på väg. Hans välgörare beskrev vilken väg han borde ta för att undvika NKVD-posteringarna, och när han gick tryckte bonden ett litet paket med mat i handen på honom.

Hans mirakulösa tur höll i sig. I fem dygn vandrade Michail varje natt och bultade varje morgon på någon dörr. Varje gång hjälpte hans landsmän honom att komma vidare, trots risken. Inte en förrådde honom. Sålunda lyckades han komma till den plats där hans mor och syster satt fångna i så kallad ”politisk förläggning”, en under NKVD:s överinseende stående ”punkt” för förvaring av tvångsarbetare. Trots den stora risken lyckades han få kontakt med dem. Han fick veta, att hans äldsta syster hade flytt. Men han hörde sedan aldrig av henne.

Hans närvaro upptäcktes emellertid snart, och nu var hans mor och syster brottsligt delaktiga i hans flykt. Alla tre fördes ombord på en öppen pråm, som redan hade så många fångar ombord att det var så gott som omöjligt för alla att sitta ned på samma gång. En liten bogserbåt drog pråmen uppför floden Vithegda till byn Ourdam. Därifrån fick fångarna marschera under bevakning till ett läger som kallades ”Kilometer 10”.

Detta läger var organiserat på samma sätt som alla andra, sedvänjorna var också desamma. Eftersom stora tillskott av fångar väntades, sattes nykomlingarna i arbete med att bygga baracker för dessa. Kvinnorna fick plocka bort kvistar och bråte från marken; männen fällde träden och byggde baracker. Än en gång gällde det arbete som kunde komma ryggen att brista, beting som var svåra att fylla och usel mat — till och med sämre än i Jagrisj. Här bestod ransonen av litet bröd och en soppa lagad på halvrudden torsk. Efter två månader hade Michail fått nog av detta och beslöt sig för att fly ännu en gång. Denna andra flykt lyckades, och han letade sig tillbaka till Kotlas.

Men denna plats låg litet för nära lägren för att vara riktigt trivsamt. Efter att ha arbetat så länge att han hunnit samla litet pengar för Michail till Arkangelsk, där han köpte en uppsättning förfalskade identitetshandlingar och fick ett arbete. Allt gick bra till i augusti 1932, då han blev inkallad till militärtjänst. Han vågade inte infinna sig med sina falska papper. Så bestämde han sig för att ta till flykten igen. Han hade fått reda på att hans far och mor hade blivit frigivna och återvänt till hembyn. De bodde tillsammans med Michails äldre broder, vilken i sin egenskap av tidigt enrollerad medlem i kolchosen hade fått leva i fred. Michail beslöt ta risken att sluta sig till dem.

Till en början var han lycklig över att få träffa sin familj och återse sin födelseby. Men tvånget att gömma sig och tillbringa dagar och nätter i lador, höstackar eller i skogen blev snart till en plåga.

I den naiva tron att när hans föräldrar hade blivit frigivna han själv kanske också skulle få förbli fri gick han till NKVD:s högkvarter i Chojniki för att begära tillstånd att få bo och ha arbete i byn hos sin familj.

Han steg in i NKVD-byggnaden som en fri man och gick ut som fånge, ännu en gång på väg till lägren, dit man skickade honom tillbaka utan förhör eller dom. I tur och ordning satt han i fängelserna i Gomel, Minsk, Moskva-Butirkij, Vologda och Viatka, och slutligen anlände han till en vid det laget välkänd station: Kotlas.

Tack vare denna rundresa var Sjebet ett levande lexikon över Sovjet. unionens fängelser. Han hade funnit dem i stort sett lika allesammans. Gemensamma drag var de överbefolkade cellerna, ångande av stanken från *paratjan*, smutsen, ohyran, de smittosamma sjukdomarna bland fångarna, den obeskrivliga maten, förhören till ackompanjemang av tortyr. Huvudstadens ryktbara fängelse, Butirkij, skilde sig från de andra endast genom att det var ännu mera överfullt och genom det förhållandet att så gott som alla fångarna där var politiska. Där kallades man ut i grupper mitt i natten, och många som på det sättet kallades ut vände aldrig tillbaka.

I fängelset i Kotlas såg Sjebet en grupp fångar som bestod uteslutande av invalider och åldringar. Dessa väntade på ett särskilt beslut om vart de skulle sändas, ty inget av lägren önskade ta emot sådana otjänstbara fångar. Deras väntan hade redan räckt i över ett år. Under tiden löstes problemet småningom av sig självt så att något beslut blev överflödigt. En efter en dog de av hunger, utmattning eller sjukdom.

Sjebet vittnade inför domstolen, att han sändes till Tjibiju för att arbeta vid en oljefyndighet, just det företag som Kanjev hade talat om. Vid Sjebets ankomst fanns det nära fyra tusen fångar i lägret. De var övervägande politiska och antalet växte oavbrutet. Siffran tog ett särskilt kraftigt språng uppåt efter mordet på Kirov. Åhörarna i rättssalen skrattade när Sjebet torrt yttrade:

— Folk burades in av alla möjliga anledningar den där tiden efter det Kirov hade mördats. Det var en sådan massa som kom, att vi undrade om det blev några kvar i Ryssland.

Förhållandena i detta läger var ohyggliga. Ingen blev överraskad om han vaknade på morgonen och upptäckte att någon av kamraterna hade dött. När något sådant hände, brukade en vakt komma in och låta en skur av slag hagla över den orörliga gestalten tills han var övertygad om att den ”sovande” verkligen var död. Sedan bar man ut kroppen och kastade den som ett kadaver utanför lägret.

En del fångar ordnade till avsiktliga ”olyckshändelser” och högg med yxorna av sig fingrar eller tår i hopp att slippa från arbetet. I stället fick de stränga straff. Många andra begick självmord. Den saken bekymrade inte NKVD särdeles, eftersom nya strömmar av fångar alltså rann in och fyllde platserna efter dem som dog av sjukdom eller för egen hand.

En punkt där Sjebets berättelse skilde sig från Kanjevs var i karakteristiken av Moros, som han kallade för ”en sadist som inte ryggade tillbaka för någonting när det gällde att terrorisera fångarna; en oinskränkt herre över deras liv”. Under hans tid ”var de utskickade från tredje sektionen, detta koncentrationslägrens NKVD i kvadrat, allestädes närvarande. De som hade olyckan att falla i händerna på dem återvände aldrig. Och innan de blev skjutna fick de genomgå långvarig tortyr”. Äntligen nalkades slutet på Michails fängelsetid. Endast tack vare sin ungdom och styrka hade han lyckats överleva lägrens fruktansvärda regim. 1937 släpptes han fri och kom till staden Dnjepropetrovsk, där han fick arbete i dockorna vid Dnjepr.

2. Nikolaj Antonov

Sovjetunionen har tagit åt sig mycken ära för vissa av sina viktiga ”offentliga arbeten”, i synnerhet de stora kanalerna. Men dessa resultat har uppnåtts endast till priset av en oöverskådlig kostnad i människoliv — NKVD-fångarnas liv. Ett av mina vittnen, Antonov, arbetade vid bygandet av Vitahavskanalen.

Åtskilligt av vad Antonov hade att säga framfördes aldrig inför rätten. Förhandlingarnas långvariga karaktär och det stora antalet vittnen gjorde det omöjligt att låta alla avge fullständiga vittnesmål. Tiden medgav inte att Antonov berättade hela sin historia. För övrigt ansåg jag det viktigare att han bestyrkte sådant som angick mina egna angelägenheter (eftersom han hade känt mig i Ryssland) än att han hade talat uteslutande om sina erfarenheter från lägren, vilkas förhållanden andra kunde vittna om. Därför är den berättelse som jag här skall återge sammanflätad av sådant som han meddelade i vittnesbåset och sådant som han har meddelat mig personligen i en fullständigare berättelse.

Antonov var ingenjör. Han hade blivit arresterad tre gånger. Dömd till sexton år i fängläger hade han i verkligheten tillbringat nio år där.

— Sovjetunionen, sa Antonov i sitt vittnesmål inför rätten, behövde befästa sina gränser, få kanaler grävda och få fram guld och andra metaller genom gruvdrift. För dessa syften beslöt den att exploatera den nordliga delen av sitt område, 'Fjärran Norden'. Inte nog med att det i dessa trakter saknades arbetare, på många ställen hade där aldrig funnits en mänsklig varelse.

När Politbyrån gjorde upp sina planer, fäste den sig vid bristen på arbetare och gav order till folkkommissariatet, som anmodade NKVD att ställa arbetskraft till förfogande.

Antonovs sista häktning, år 1930, hade samband med det s. k. industripartiet.

— Än i dag vet jag inte, sade han till rätten, vad detta industriparti var för något, och jag kände aldrig professor Ramsin som påstods ha varit dess chef.

I fyra år satt Antonov fången i ett läger i Murmansk. På grund av hans kvalifikationer som ingenjör gav NKVD honom en administrativ syssla i lägret. I denna egenskap var han närvarande vid en middag som gavs av platsbefälhavaren på sovjets stora helgdag i maj. Där träffade han högste chefen för NKVD i distriktet, Alexejev, som hade druckit tappert. Alexejev frågade:

— Varifrån kom du och varför är du här?

Antonov talade om att han hade arresterats i Rostov under utrensningen av industripartiet. Alexejev brast i gapskratt och utropade hjärtligt:

— Gosse, du är min godson! Jag har skulden till att du är här. Vi gjorde ett fint notvarp i Rostov.

Som den i sådana angelägenheter erfarne man han var hade Antonov 1930 frågat GPU-männen som kom för att arresteras honom:

— Är det en allvarlig historia? Tror ni det kommer att räcka sju, åtta månader som sist jag arresterades?

De såg på honom ett ögonblick, och sedan sa en:

— Ni gör nog klokast i att ta varma kläder med er.

Då visste Antonov vad som väntade honom.

— Förhören började efter två månader, fortsatte Antonov inför den franska domstolen, ty man brukar låta fångarna få så pass mycket tid på sig för att tänka igenom saker och ting. Det första

förhöret gick inte så illa. Då det inte fanns någon anklagelse mot mig, bad de mig berätta min historia och själv säga att jag hade indragits i kontrarevolutionär verksamhet.... Vid fjärde förhöret tillkallade mannen som frågade ut mig (han hette Sologub) ... två vakter ... som först slog mig i ansiktet ... band händerna bakom ryggen på mig och så fötterna och sen slog omkull mig ... Sologub sa, att de skulle ”gnugga” mig på magen. Att gnuggas på magen gick till så här: en av vakterna tryckte ner mitt huvud mot golvet och Sologub själv stod på mina fötter och höll mig stilla, och så slog en annan mig med en sandsäck på magen, tills den svällde upp ordentligt. Det kom blod och saliv ur munnen på mig.

— Eftersom jag skrek ordentligt, befallde Sologub att man skulle sätta munkavle på mig, och så pressade de in i munnen på mig en trasa som var våt av färskt blod och saliv, så att jag kunde förstå att den redan hade kommit till användning på andra offer. Efter någon stund var jag på väg att förlora medvetandet. När de tog av mig munkavlen, flöt där naturligtvis blod och saliv ur min mun. Sologub sade:

— Kräk, vet du inte hur man uppför sig på en sådan plats som den här! Det bästa du kan göra är att bekänna, för i alla händelser är det här inte sista gången du får vara med om sådant här. Vi kommer i alla fall att slå dig här som en hund ...

— Sedan satte de mig på en stol och frågade om jag tänkte bekänna och skriva under redogörelsen. Jag var redan ur stånd att tala, men de måste ha sett på mitt ansiktsuttryck att jag inte kunde skriva under. Sologub sade:

— Hans fattningsgåvor är inte så bra. Det är något i huvudet på honom som vållar honom besvär. Sätt en kompress på huvudet.

— Nu höll en av dem mig i fötterna och en annan i axlarna och den tredje började slå mig i huvudet med en liten sandpåse. Efter denna tortyr var jag i ett sådant tillstånd att jag inte hade behov av att äta; jag ville bara dö. Då tvångsmatade de mig genom ändtarmen.

— När jag hade repat mig kallades jag till ett nytt förhör under ledning av samme Sologub, och samma frågor ställdes till mig igen.

— Skriv under, annars kommer ni ut härifrån i en kista, levande kommer ni inte ut härifrån ...

— Fortfarande kunde jag inte göra det, och då slog de och sparkade mig igen ... Sologub tillsade vakterna att sätta mig i en särskild cell, kallad ”*Kitja*” ... Jag trodde min sista stund var kommen när dörren stängdes om mig där. Jag hörde inte ett ljud, och såg inte den minsta strimma ljus heller ... Jag började treva omkring mig och undrade vad detta var för slags tortyr, men med undantag för något slags klibbig gyttja kunde jag inte känna någonting ...

— Jag fick bli kvar där mycket länge. Ingen kom för att se efter mig och jag började frysa. Därför började jag röra på mig för att få värme i kroppen. Men det hjälpte inte, för det var mycket trångt, och jag kunde inte vända mig runt. Min avföring måste jag låta gå i kläderna, ty det fanns ingen som släppte ut mig och ingen anordning fanns för sådana behov och jag kunde inte längre ens röra händerna ... Femte dagen var jag bara till hälften vid liv; och på sjätte dagen frågade vakten som kom till mig med mat varför jag inte åt den. Jag ville svara honom, men tungan ville inte längre röra sig. Jag hade ingen saliv i munnen längre.

— Omkring en halvtimme senare kom några män och öppnade dörren till cellen och lyste med ficklampa och sa till mig att komma ut. Jag kunde inte röra mig längre. De hade ett instrument, ett slags krokstav sådan som man har att fånga små lamm med, och med den tog de tag i mig och drog ut mig. Sannolikt var det ljuset efter sex dagars mörker och den märkbart friskare luften som gjorde verkan på mig, ty jag svimmade.

Jag väcktes av en känsla av intensiv smärta. Jag låg på rygg. Över mig hängde en enorm lampa, vars strålar föll rätt ned i ansiktet på mig, en lampa som måste ha varit på minst 2 000 normalljus. Jag kände behov av att värna mig mot detta ljus, men jag kunde inte, ty alltjämt var jag oförmögen att röra händerna, fast fingrarna började lösas ur sin domning och kändes fuktvarma som våta kläder.

Så låg jag åtminstone två och en halv timmar. Sedan hörde jag rösterna av en grupp personer, bland vilka jag kunde urskilja Sologubs. Jag bad att få något att dricka, och han svarade:

— Vad nu då? Efter den kur ni har gått igenom, ska ni nu börja prata smörja igen? Jag lovar att jag ska få er att tala. Det skall bli slut på er tjurskallighet. Jag lovar att ni ska få vara med om saker som ni inte har kunnat drömma om.

— Så gav han order till en vakt:

— Ut med den där stinkande, lusiga ohyran som förgiftar luften i hela byggnaden, hela institutionen!

— Vakterna bar ut mig på fängelsegården där det var femton grader kallt eller kanske ändå kallare. Våt som jag var av min avföring och av kräkningar började jag snart frysa. De hade ställt en vaktpost bredvid mig. Jag skrek högt när jag kände kölden bita i öronen och fingrarna. Håret hade också frusit i kölden. Vaktposten, som mera liknade en mumie än en levande varelse, gick oavbrutet runt omkring mig.

— Kölden kom mig att skrika ännu mer högljutt. Eftersom jag låg på GPU:s fängelsegård fruktade de antagligen att min röst skulle höras, ty där var mycket tyst.

— Kort efteråt kom en av de där bilarna som kallas för ”svarta korpar”. Jag lades in i den och fördes till sjukhuset. Där blev jag kvar en månad. 1931 såg jag en patient med magen uppsvullen av samma slags ”gnuggning” som jag nyss beskrivit. Han dog inom kort av den. Detta vållade en del uppståndelse. Några tjeckamän och en läkare kom in. Doktorn ställde en diagnos och skrev under en attest, enligt vilken mannen hade dött av en elakartad tumör i magen.

— Efter sjukhusvistelsen fördes jag till cell 67 i fängelset ... I den cellen med dess yta av ungefär sextiofem kvadratmeter fanns det då etthundratrettio två personer.

— I mars 1931 kallade Sologub mig återigen till förhör, men denna gång skedde det på dagen. Jag föstes in i hans ämbetsrum. Där stod ett bord med stolar omkring, men till en början fanns där ingen mer än han. Sedan kom det in åtta personer till, tjeckamän. De lät mig genomgå ett så kallat markatfsförhör. Alla som var med ansatte mig med alla möjliga slags frågor på samma gång — dumma frågor och allvarliga — och jag måste svara. Jag hann inte besvara den första frågan innan den andra och tredje och fjärde och femte riktades till mig. De hängde sig in på mig, drog mig i öronen och i näsan, slog mig med knytnävarna, drog mig i håret. En stack upp ansiktet alldeles intill mitt och gjorde en fråga, och när jag öppnade munnen för att svara spottade han rätt in i munnen på mig. Detta pågick en och en halv timme. Då stod jag inte ut med det längre utan svimmade.

Trots alla tortyrmästarnas ansträngningar skrev Antonov inte under någon bekännelse. NKVD lät inte besvära sig av detta. Två veckor efter det sista förhöret kallades han till fängelsets kansli. Där visade man honom ett utslag av en särskild NKVD-domstol enligt vilket han dömts till fem år i arbetsläger. Han fick befallning att skriva under på att han hade tagit del av denna dom.

Det underliga med domen var att den inte hade någonting att göra med de saker som hans inkvisitorer hade försökt få honom att bekänna. De hade försökt tvinga honom att medge

delaktighet i kontrarevolutionära stämplingar. Domen byggde på artikel 58 i strafflagen, i vilken stadgas om straff för ”agitation mot sovjetstaten”. Vilka sålunda betecknade handlingar som han var anklagad för fick Antonov aldrig veta.

— Vad NKVD:s domstol åsyftade vet jag fortfarande inte, sa Antonov, ty enligt språkbruket i Sovjet och i NKVD:s språkbruk kan orden ”agitation mot sovjetstaten” innefatta bland annat kritik som uttalas av en medborgare mot kvalitén på varorna i en affär. Det kunde till exempel räcka med att säga att några skor inte är tillräckligt starka eller att en korv är skämd för att man skulle anges ”agitera mot sovjetstaten” under vars ledning skorna eller korven hade framställts. Den som var obetänksam nog att hitta fel i en film eller ett skådespel eller hos en författare som regimen gillade gjorde sig också skyldig till ”kritik mot sovjetstaten” och i och med detta till agitation emot den.

— Eftersom NKVD med sitt nät av hemliga rapportörer hade ögon och öron överallt kunde en olycklig anmärkning i den stilen bli orsak till en polisundersökning. Och började polisspionerna en gång lyssna med illvilja till allt som en misstänkt person yttrade, förökades antalet angivelser som jästsvampar. Sedan berodde allt på regeringens intressen. Under denna oerhört smidiga paragraf var det ingen konst att finna anledning till ett åtal mot en person om så ansågs önskvärt.

— Jag fördes tillsammans med andra fångar till Medvesjaja Gorastationen vid lägret Bjelomorsk, vars fångar höll på med byggandet av kanalen mellan Östersjön och Vita Havet. Uttröttade av resan underkastades vi omedelbart en ”läkarundersökning”. Det är överflödigt att nämna att vi allesamman befanns dugliga till det hårdaste arbete. Därefter delades vi upp i grupper och fördelades mellan lägrets olika punkter.

— Till min lycka blev jag tilldelad en grupp på tre hundra man som skulle marschera över åttio kilometer till en punkt som hette Vodorosdel. I tre dagar traskade vår kolonn längs Karelens besvärliga vägar, släpande på de torftiga ägodelar vi hade med oss. Somliga fångar var så svaga att tolv av dem dog på vägen. Enligt order av vakterna täckte vi över dem med ett djupt lager snö och lämnade dem så liggande vid kanten av vägen.

— Mot slutet av tredje dagen nådde vi slutligen fram till ”punkten”. Cheferna där var en bestialisk tjekaman vid namn Boltjakov och en annan som hette Mirsojev. Vi fick något som skulle föreställa soppa, och därefter ställdes fångarna upp på linje i lägrets mitt. En läkare sorterade efter en hastig överblick ut de svagaste och äldsta, och dessa inkvarterades i sommartält. Träskjul fanns inte färdiga för mer än etthundrasextio personer. Återstoden, bland vilka jag befann mig, fick order att hugga tallgrenar och bygga hyddor. Jag behöver inte säga att vi omöjligt kunde hinna få något som vi kunde hålla oss varma i färdigt före nattens inbrott. Hela natten tillbringade vi kring eldar som vi hade gjort upp, men det var mycket få som lyckades få några timmars sömn innan vi sattes i arbete igen.

Den morgonen fick fyrtio fångar, och bland dem jag, stanna hemma för att bygga baracker, medan de andra marscherade i väg för att arbeta på kanalen. Det tog fyra dagar att bygga barackerna. Femte natten sov vi på plankbritsar i skydd för snön och vinden. När vi fick eld i en improviserad kamin tyckte jag jag var i himmelen, för då hade jag tillbringat fyra nätter i fria luften och 15-20 graders kyla.

Lägret, där Antonov hade blivit placerad, utgjordes av en oerhörd anhopning av ”punkter”, spridda över hela trakten där fångarna arbetade, utmed kanalens tvåhundra-trettio kilometer långa sträckning. Vid Antonovs ankomst fanns där en kvarts miljon fångar. Antalet ökades hastigt genom ankomsten av nya transporter, så att det till slut, såsom han betygade inför domstolen, uppgick till åtta hundra tusen.

Förutom kanalen byggde fångarna ett elektriskt kraftverk i Kandalaksja, ett stort kraftverk i Medvesjaja Gora och ett — det största av samtliga — i Murmansk. De byggde också och reparerade båtar tillhörande Ishavsflottan. Lägren utvecklades och nya sektioner kom till, däribland samverkande organisationer i Murmansk, och när Antonov efter fem år överfördes till denna stad uppgick befolkningen i hela koncentrationslägersystemet till över en miljon.

Som exempel på arbetenas omfattning berättade Antonov för rätten att en hel stad, Kabinagorsk, byggdes av fångarna. Eftersom den inte blev bebodd förrän fångarna hade fullgjort sitt arbete där, kunde han inte uppge dess exakta storlek, men med ledning av antalet byggnader beräknade han att den varit avsedd för ungefär sju tusen personer. Skälet till att man anlade en stad på denna plats var att det i trakten fanns apatitfyndigheter, vilka hade drivits med fångar som arbetskraft intill den tid då staden var färdig.

— Reveljen gick klockan fyra på morgonen. Klockan sex skulle vi befinna oss på arbetsplatsen. Arbetsbetinget var beräknat efter en arbetsdag om tio eller i vissa fall tolv timmar. För schaktningsarbetarna varierade det mellan åtta och tolv kubikmeter alltefter jordmänen. Denna jordmängd skulle alltså skovlas upp i skottkärror, köras femtio meter bort och vältras ur där. De som hade att lasta sand på bilar skulle hinna med aderton kubikmeter, samma mått som gällde för hästar som körde sand.

— Lägret Bjelomorsk med sina många punkter utgjorde en miniatyrstat. Det hade till och med en egen tidning, som antogs återuppfostra oss förmedelst entusiastiska artiklar om ”stötarbetare” bland fångarna. Dessa utmålades som folk som samvetsgrant gick upp i sitt arbete och strävade att överskrida betingen. Till stöd för pressens propaganda hade man satt upp porträtt av Stalin, den ”älskade ledaren”, över alla portar och därtill slingor med sådana deviser som t. ex. Stalins ryktbara ord: ”I Sovjetunionen är arbete en fråga om heder, djärvhet och hj ältemod.”

— Hjältemod behövdes sannerligen för att överleva det hårda arbetet och förtrycket från tredje sektionen av NKVD inom lägret. Den delade inte fängelsetidningens höga uppskattning av ”stötarbetarnas” ärelystnad. Denna organisations uppgift var att hålla oss i ett tillstånd av ständig skräck och att pressa fram ökade ansträngningar med hjälp av skräcken för följderna av ett avslappnande. Ständiga bestraffningar haglade över oss på grundval av anonyma meddelanden från de många spionerna och angivarna som rekryterades med hjälp av alternativa löften om belöningar och hotelser.

— De kvinnliga fångarnas liv var särskilt ohyggligt, inte blott på grund av det tunga kroppsarbete de sattes till utan också därför att de lägre tjänstemännen i lägret tvingade dem att tillmötesgå dem sexuellt. Flertalet av dessa lägre tjänstemän var fångar själva, utsedda bland f. d. tjeckamän, f. d. milissoldater eller vanliga brottslingar. Alla hade de sina frillor, och dessa bytte de ut så ofta de hade lust. Kvinnliga fångar som vägrade att ge efter för dem sattes till de smutsigaste arbetena eller till hårt arbete som de inte tålde. Ofta ställdes de inför hotet att få sin strafftid förlängd. Inte sällsynt var att de sattes i bestraffningsceller, där vanliga brottslingar slog dem och våldtog dem.

— En ung lärarinna från Pensa, Catherine Sjaguin, motstod länge närmanden från en av dessa lägre tjänstemän i Vodorasdel. Till slut förlorade han tålmodet och lät gripa henne och föra henne till vaktbyggnaden där han hade sitt tjänsterum, och våldförde sig där på henne. En gång kom en särskilt vacker kvinna till vårt läger, och hon vägrade att ge vika för en av ”retstickorna” (*pridirka*) eller ”flätorna” (*liagavij*) som de kallades på lägerslang. Som hämnd beordrade han henne att följa med ett lag av vanliga brottslingar (*ougolonikis*), som skulle skaffa undan avfallsprodukter från en NKVD-fabrik. På kvällen band de för ögonen på henne, våldtog henne och drog ut flera guldtänder ur munnen på henne. Det fanns ingen som hon kunde vända sig till

med klagomål, ty föreståndaren för vår punkt, en viss Popsoujev, hade veterligen själv våldtagit flera kvinnliga fångar.

— Under sina långa fängelsevistelser fick de vackraste kvinnliga fångarna på detta sätt vandra genom många händer. När deras skönhet bleknade, gjorde sig beskyddaren av med dem på samma sätt som med utarbetade arbetsdjur, eller också fick de bli hans tvätterskor eller skurgummor i stället för sängkamrater.

— Lägre hade en särskild avdelning för kulturell vägledning med en stor uppsättning instruktörer vilka fattade sin uppgift på ett egendomligt vis. De sysslade uteslutande med att mana på sådana fångar som misslyckades med att fullgöra sina beting, och denna uppgift fyllde de inte med sådana medel som deras titel skulle kunnat låta förmoda utan med hjälp av disciplinära metoder. De författade också rapporter till NKVD:s tredje sektion, i vilka de särskilt pekade ut missnöjda fångar — som om några av oss hade varit nöjda! — och återgav alla mot regimen fientliga yttranden som någon hade råkat fälla. Jag skall sent glömma min grupps särskilde ”instruktör”; han hette Kovalev. Han var dömd sjunde resan för tjuvnad och resande av livsfarligt vapen. Ett stort antal av hans ”elever” blev examinerade in i en annan värld. Hans verksamhet inbragte honom utmärkelser.

— Det var också kulturinstruktörerna som tog sig för att utså missämja mellan fångarna för att dessa på grund av inbördes hat skulle bli ur stånd att uppträda enigt mot sina fångvaktare. De visste mycket väl att hungern var ett av de bästa vapen de hade i sina händer, och de beviljade eller undanhöll mat i syfte att pressa fångarna till ökade ansträngningar.

— Mannamån i fråga om tilldelningen av mat var orsak till mycken bitterhet, ofta blev det slagsmål i köket när ransonerna delades ut. ”Stötarbetarna” var illa omtyckta av de andra fångarna. Orsaken härtill var inte bara den bättre behandling som kom stötarbetarna till del utan också att de genom sin forcering höll betingen uppe på en nivå, som de flesta fångarna inte kunde nå upp till. Det var bokstavligen sant, att många fångar, som var gamla, klena eller sjuka, blev straffade inte därför att de inte gjorde sitt bästa utan därför att det var fysiskt omöjligt för dem att hålla takten med *oudarniki* — stötarbetarna. När dessa svagare personer fick sina ransoner nedskurna blev de naturligtvis ännu mindre än förut i stånd att fullgöra betingen. Till följd härav blev de ideligen bestraffade och levde i ständig svält. De drabbades av vad vi kallade för ”kycklingblindhet” — dvs. de kunde inte se något efter solnedgången.

— Jag skall aldrig glömma den dystra procession som dessa olyckliga utgjorde, när de traskade genom sandtaget med händerna på de framförvarandes axlar för att på det viset finna vägen. En fånge med normal syn ledde hela den långa kedjan tillbaka till barackerna, där deras kamrater brukade ge dem litet mat.

— Skörbjuggens härjningar var särskilt svåra bland de på detta sätt straffade. Benen svällde upp och täcktes med bulnader, och många dog i sjukdomen. De som överlevde var ur stånd att stå på benen eller arbeta, och man gav dem motvilligt så mycket mat att de nätt och jämnt kunde uppehålla livet över vintern. På sommaren drevs de ut i skogarna för att samla bär eller annat ätbart åt sig, och många av dem kröp omkring på alla fyra som djur därför att de inte kunde stå upprätt på de svullna benen. Lägertjänstemännen avskydde att slösa mat på onyttigt folk.

— Inte sällan uppgick antalet döda längs hela kanalen till 700 per dag, en siffra som då även innefattade dem som dött av olyckshändelser i arbetet. Dessa uppgifter är hämtade ur officiella statistiska redogörelser från sektionen för tilldelning av personal och arbete i arbetslägret för kanalen Östersjön—Vita havet.

— Kanalen drevs rätt in genom de djupa sumpmarkerna i Karelen. Vare sig kölden gick ner till

35 grader under noll eller det regnade småspik, stannade arbetet aldrig av, utom på Sovjets officiella fridagar den 1 maj och 7 november. Dagen efter dessa fridagar var det obligatoriskt att fullgöra betingen, den förflutna högtiden och ”folkets älskade fader” — Stalin — till ära.

— Vi sov i arbetskläderna. Dessa blev aldrig fullständigt torra annat än om sommaren. Värmen från den enda eldstad vi hade i en barack för hundra personer var inte tillräcklig för att under hösten få kläderna torra på en natt, och därför fick vi på morgonen gå tillbaka till arbetet i ännu fuktiga kläder. Detta klädproblem gav upphov till ännu ett sätt att göra skillnad mellan stötarbetarna och de andra. Utslitna kläder och skor fick arbetare som fullgjorde sina beting utbyta, medan de övriga fick klara sig bäst de kunde med sina trasor. Det förekom även fall, då dugliga arbetare fick sina strafftider något avkortade. Ett litet fåtal särskilt utmärkta arbetare, som inte bara fullgjorde sina beting utan överskred dessa, tillerkändes belöningar och frigavs.

— Medaljens frånsida utgjordes av grymma straff för alla slags misslyckanden och misstag i arbetet. Det förekom tillfällen då sålunda straffade fångar fick lida på grund av fel som med vett och vilja hade hittats på av dem som hade till uppgift att övervaka deras ansträngningar. Jag fick klart för mig varför sådant förekom när jag hade i uppdrag att kontrollera arbetsprestationerna bland fångarna vid lägre punkt i Sysra. Jag råkade snart ut för misstanken att inte vara tillräckligt kritisk beträffande fångarnas prestationer. För att lära mig att ta mitt arbete allvarigare satte man mig varje kväll efter hemkomsten från arbetet i en djup grop i marken utan skydd ovanför. Jag fick förbli där tills det var dags att gå till arbetet igen.

— Fyra nätter i följd tillbragte jag i det hålet vid en årstid när temperaturen var fem grader under noll. Efter den upplevelsen kunde jag förstå varför en del kontrollanter hittade fel hos arbetare som hade skött sig utan att ge anledning till anmärkning. När de satte fast många av sina kamrater för bristfälligt arbete ådagalade de sin egen vaksamhet och undgick bestraffning för egen del.

— Ingalunda alltid var det en fördel att ha en ställning med ett större eller mindre mått av ansvar, ty om någonting gick på tok var det sannolika att den till ställningen främste bland fångarna på platsen blev straffad för saken, oavsett om han varit eller inte varit förknippad med olyckshändelsen. En dag hände det t. ex. att en dynamitexplosion som bara hade haft till ändamål att spränga bort en klippa i sjön Vyg förstörde en bro och under två timmar gjorde det omöjligt att komma över med vagn. Jag stoppades ögonblickligen in i straffarresten med nedskuren ranson, medan NKVD satte i gång en undersökning och riktade en anklagelse för sabotage mot mig.

— En undersökning av detta slag blev vanligen en ren parodi; fällande dom och en förlängning av fängelsetiden var givna på förhand, vilka fakta som än kunde komma att uppenbaras i ärendet. Men av någon anledning bestämde högste chefen för hela Bjelomorsk-lägre, en officer vid namn Filin, att jag skulle släppas. I jämförelse med många av mina medbröder hade jag haft en anmärkningsvärd tur, när jag sluppit ifrån den affären till priset av några dagar i straffarresten.

— En fånge vid namn Sinkjevitj var chefsingenjör vid anläggandet av Pouare-dammen vid punkt Vodorasdel. På grund av ett mindre konstruktionsfel fick Sinkjevitj strafftiden utökad med tio år. När man upptäckte ett fel till fick han ytterligare tre år. Eftersom den ursprungliga domen hade varit tio år, drog NKVD nytta av denne högt begåvade ingenjör i tjugutre års tid. Sådan var den belöning Sovjetunionen gav Sinkjevitj för hans stora insats.

— Vid ett annat tillfälle upptäcktes en liten läcka i en av dörrarna till sluss 13, belägen vid Sosnovits. En ingenjör vid namn Sinovjev som hade arbetat med konstruktionen av denna sluss, dömdes till ett strafftillägg på åtta år och överfördes till det allra tyngsta arbete. Jag fick då i uppdrag att avsluta utförandet av slussen. Fast beslutet att inte råka ut för samma öde som min

föregångare lade jag ner all tänkbar omsorg och energi på uppgiften, så att arbetet slutfördes på kort tid med ett minimum av kostnader. Detta fick till följd att man anförtrodd andra konstruktionsarbeten åt mig, och jag hade turen att lyckas genomföra allesamman snabbt och till allmän belåtenhet.

— Jag var fortfarande i arbete i dessa trakter, när Kirov mördades i Leningrad. Den våg av repressalier som följde gjorde sig kännbar inte bara bland fria män utan också i vårt fångläger bland längesedan fängslade män som omöjligt kunde ha den ringaste förbindelse med mordet.

— Men underligt nog tycktes en viss högt uppsatt person, som hade varit inblandad i mordaffären och till följd därav fått utbyta en hög rang mot en fånges lott, faktiskt inte ha något ont av den onåd som ögonskenligen hade drabbat honom. Jag hade sänts till Medvesjaja-Gora, där det centrala högkvarteret för Bjelomorsk-lägren var beläget. Där bevittnade jag ankomsten av Kirovs främste skyddsängel, f. d. chefen för NKVD i Leningrad, Medved. Han hade haft ansvaret för Kirovs säkerhet i Leningrad och fått böta för sin oförmåga att skydda honom mot mördarna genom att bli dömd till tio års fängelse.

— Hans ankomst till lägret liknade inte ankomsten av någon annan fånges som jag sett; den var inte det minsta lik min egen. Medved, den som direkt var ansvarig för att den handling inte hade förhindrats för vilken miljoner människor i Ryssland skulle få lida under de närmaste fem åren, gjorde inte sin entré i lägret till fots, lunkande längs vägen i en fångtransport. Han kom med tåg, och man hade reserverat en egen kupé åt honom. Han stoppades inte in i någon av barackerna. Chefen för Bjelomorsk-lägren, Rappaport, tog emot honom i sitt eget hem och höll till och med en mottagning till Medveds ära. Medved bevistade den klädd i NKVD-uniform men utan gradbeteckningar. Under några dagar red han fram och tillbaka i lägret och inspekterade dess viktigaste punkter som om han varit en mycket betydande gäst. Efter sitt uppehåll hos Rappaport och efter att ha beundrat kanalen avreste han, fortfarande på bekvämaste sätt, till Solovjetsk-lägret. Något mer hörde jag aldrig om honom.

— Och nu kom en prima nyhet. På grund av mitt tillfredsställande arbete med anläggandet av kanalen hade jag blivit klassificerad som en av de bästa bland de bästa bland stötarbetarna. Enligt beslut av högsta sovjet, daterat den 7 maj 1933, frigavs jag före utgången av strafftiden!

— Men man ska inte ropa hej förrän man är över bäcken! Exakt tre dagar efter det jag hade fått del av detta beslut lät NKVD-chefen Borissov kalla mig till sig. Han uppmanade mig att skriva under ett erkännande av att jag hade tagit del av innehållet i en ny dom om fem års fängelsevistelse i Petjora-regionen. Jag stod handfallen. Jag kunde inte förstå vad som hänt. Jag hade blivit dömd på nytt utan att några anklagelser hade riktats mot mig. Jag hade arbetat hårt och samvetsgrant. Dekretet om min befrielse före strafftidens slut bar vittne om detta. Och förresten — denna nya dom härrörde från NKVD:s trojka i Leningrad. Vad hade Leningrad att göra med mig? Jag var från Rostov vid Don. Hur kom det sig att de någonsin hade hört talas om mig i Leningrad?

— Det var ingenting annat att göra än att skriva under, om också med tungt hjärta! Jag förflyttades till platsen för min nya fångenskap, och där kom jag till slut underfund med vad som hade hänt. Borissov hade av NKVD utnämnts att handha uppförandet av den hydroelektriska kraftstationen vid Tuloma i Murmansk. Med tanke på att jag var en duglig ingenjör med erfarenhet av kanalarbete hade han ordnat så att jag blev dömd igen, helt godtyckligt, bara för att kunna dra nytta av mina tjänster i detta arbete.

— Jag fick posten som chefsingenjör och blev senare ledare för hela produktionsavdelningen i lägret Mur-Matji. Men trots den för en fånge privilegierade ställning som jag intog hade

lägerlivets umbäranden och den fruktansvärda besvikelse som jag utstått gjort sin verkan på mig. Jag blev allvarligt sjuk, så sjuk att jag absolut inte kunde arbeta. När det blev tydligt, att man inte längre kunde få ut något av mig, veknade mina fångvaktare. I maj 1935 blev jag slutgiltigt frigiven — precis två år efter det jag hade fått budskapet om att jag skulle bli frigiven omedelbart som belöning för samvetsgrant arbete. Senare reste jag till Nikopol och fick arbete vid metallindustrin, och där lärde jag känna chefen för avdelningen för rörfabrikation, Viktor Kravtjenko.

Det dokumentariska vittnesbördet om Antonovs karriär i fånglägret ser ut så här:

USSR

NKVD

Bjelomorsk-Baltijsk

Kombinatet

9:de Sektionen.

Den 16 maj 1935

No 233

Sammanfattning:

KAN EJ ANVÄNDAS SOM UPPEHÅLLSTILLSTÅND

Detta intyg har överlämnats till kamrat Nikolaj Fjodorovitj Antonov till bevis för att han blivit dömd enligt utslag av en trojka inom OGPU jämlikt artikel 58, paragraf 10 till fem års fängelse, men genom beslut av presidiet i Centrala Exekutivkommittén i USSR har han frigivits före utgången av straff. tiden. Därefter sattes han i arbete vid NKVD:s kombinat Östersjön—Vita havet såsom avlönad arbetare från den 10 juni 1933, först som superintendent för konstruktionsavdelningen och senare som ledare för byrån för civila konstruktionsarbeten vid 9:e sektionen Kjemsk av NKVD:s kombinat Östersjön—Vita Havet intill tiden för hans avsked på egen begäran den 15 maj 1935. Vid innevarande tidpunkt återvänder kamrat Antonov till sin förutvarande bostadsort i staden Lugansk (Donbass). Han har erhållit en order jämlikt Formulär 5 för resa med järnväg och en anvisning gällande för 450 kilogram bagage från stationen Kjem, Kirovlinjen, till stationen Lugansk, södra linjen, vilken order är försedd med vederbörliga namnteckningar och sigill.

Enligt uppdrag av chefen för 9:e sektionen av NKVD:s kombinat Östersjön—Vita havet

Popsoujev

Sigill för

NKVD :s kombinat Östersjön—Vita havet.

Detta dokument är ett falsifikat. Den uppdiiktade dom som sände Antonov tillbaka till arbetslägren sedan hans frigivning redan hade kungjorts omnämnes inte. Hans därefter följande tjänstgöring omtalas som om den hade utförts av honom som vanlig kontraktsarbetare.

Om Antonov verkligen hade blivit frigiven 1933 och därefter av egen fri vilja tagit ett arbete vid kombinatet Östersjön—Vita havet, skulle han ha fått intyget om sin frigivning ur fängelset detta år. Men frigivningshandlingen är i verkligheten daterad 1935. Inte förrän då hade han möjlighet att åter söka arbete som en fri man. Till dess han erhöll det oumbärliga intyget var han fortfarande NKVD:s fånge.

3. Ivan Krevsoun

En av de saker som man inom NKVD var mest stolt över var staden Magadan, byggd av tvångsarbetande fångar på stranden av Nagajevbukten. Ivan Krevsoun var med om att bygga den, och han uppträdde som vittne för min räkning inför domstolen i Paris. Han var från början bonde i Ukraina. Medelålders, robust byggd med mörkt hår som hade börjat gråna vid tinningarna hade han som mest utmärkande drag ett par uttrycksfulla, klarbruna ögon. Han var anspråkslöst, nästan torftigt klädd, men kläderna var skrupulöst välvårdade. Han började vittnesmålet med låg, behärskad röst, men allteftersom minnena strömmade in över honom blev stämman kraftigare och mera uttrycksfull. Flera gånger stockade sig hans röst av smärta, och han fick göra uppehåll för att återvinna självbehärskningen.

Krevsoun arresterades den 28 oktober 1930. NKVD kom vid midnatt för att hämta honom, som dess vana var. Hans båda bröder, Josef och Efim, arresterades även de, tillsammans med trettiosju bybor från deras lilla nybygge Sai i Suma-regionen. Efter sig lämnade Krevsoun sina föräldrar, som var nära åttio år, och därtill sin unga hustru och två barn i åldrarna åtta och fem år.

Den överfulla fängelsecellen, den vidriga maten, smutsen, misshandeln för att få en vimmelkantig fånge att bekänna imaginära brott allt sådant blev Krevsoun välbekant med. Sju månader efter hans arrestering fick slutligen han och ett tusen fångna medbröder bege sig av till den plats där de skulle avtjäna sitt straff. På omlastningsstationen steg deras antal till tre tusen. De stuvades in i finkor; efter fem dygn som liknade en mardröm anlände de till stationen Potma på järnvägen Moskva—Kasan.

— Här finns järnväg och en skog, upplyste NKVD-mannen som förde befälet. Ni har allt ni behöver för att kunna förse vår huvudstad med bränsle.

Fångarna fick marschera femton—tjugu kilometer in i skogen och sattes att kalhugga ett område där man skulle ordna lägret, och så reste man tält. Platsen kallades Punkt 18 av NKVD-lägren vid Temnikovskij. Chefen för alla Temnikovskij-lägren hette Subko; chef för punkt 18 var Sadsjek, en NKVD-man som fallit i onåd och som skaffade sig utlopp för sin hämndlusta i en utstuderad grymhet mot fångarna. Subko var fångarnas fasa. Hans täta inspektionsbesök efterföljdes oundvikligen av nya vågor av bestraffningar och nya hårda bestämmelser, vilka Sadsjek verkställde med servil noggrannhet och personligt välbehag.

Krevsoun hade inte reda på det exakta antalet fångar i dessa läger. Men eftersom de punkter han kände till sysselsatte mellan femton och aderton hundra fångar vardera, och eftersom det fanns tjugutre punkter allt som allt beräknade han att det måste ha funnits åtminstone trettiofemtusen fångar i Temnikovskij-lägren.

— Vårt arbete var att fälla träd, berättade Krevsoun, och att förarbeta dessa dels till byggnadstimmer, dels till ved, varefter produkterna lastades på järnvägsvagnar och forslades bort. Betinget var 61/2 kubikmeter om dagen. Denna mängd virke skulle alltså åstadkommas på följande sätt: träden skulle fällas, grenarna skulle huggas av, stammarna skulle sågas i bestämda längder, och sedan skulle bitarna klyvas och staplas i famnar.

— Många fångar dog av hunger och undernäring. Skörbjugg och dysenteri krävde också sin dryga tribut. Bland dem som var från samma by som jag var det tre (Antonjenko, Vasil Gretsjanij och Ivan Jakovjenko) som dog i dysenteri. De som var för matta för att arbeta kördes ut ur tälten av vakterna och fick vänta tills kamraterna kom hem från skogen. Ofta använde ledningen ett annat tillvägagångssätt mot de utmattade. Man förde ut fången i skogen och ställde honom på en stubbe. Där måste han stå orörlig, vid äventyr att bli skjuten av en vaktpost om han rörde på sig. Detta var svårt inte bara på vintern; på sommaren var det en fruktansvärd pers, när dessa olyck-

liga täcktes med tusentals insekter och inte vågade vifta med handen av rädsla för att bli skjutna. Törsten kom till som ännu en ingrediens i sommarens fasor. Under juni var det mycket varmt och vi fördes till arbetet utan att få någonting att dricka. Vi höll på att törsta ihjäl. Stötte vi på en vattenpuss eller ett kärr, rusade alla dit för att dricka även om där var fullt av småkryp. Följden blev en dysenterieepidemi, som många dog i.

— Något sådant som ombyte av kläder förekom inte. Under de första sju månaderna i lägret fick vi, berättade Krevsoun inför rätten, inte en enda gång bada eller byta kläder. Vi var så fulla med ohyra att man knappt såg kläderna. Jag var då trettiofem år. Jag var grovt byggd och stark, van vid hårt arbete utomhus sedan min tidigaste barndom — och ändå var det bara nätt och jämnt som jag lyckades klara mig igenom sexton och en halv månaders tillvaro i Temnikovskij lägret.

— Jag minns när vakterna tog fast några fångar som hade försökt fly. Allesamman blev skjutna på fläcken, och de blodiga kropparna släpades hem till lägret. Alla fångarna ställdes upp framför liken. Sen skrek Sadsjek till oss:

— Titta ordentligt på dom! Så där kommer det att gå med er också, om ni försöker fly!

Först ett och ett halvt år efter det han hade blivit skickad till koncentrationslägret fick Krevsoun meddelande om vad han hade blivit dömd till. Man läste upp för honom ett utslag från en NKVD-*trojka*, enligt vilket han dömdes till att hållas fången tio år i Serjero Petjorsklägren (*norra Petjora*).

I september 1932 sändes han med en fångtransport på femton hundra personer till det koncentrationsläger som avsågs i domen. Inneslutna i lastbilar för boskapstransport släpptes de dömda inte ut förrän efter trettiofem dagar. Vid ankomsten till Vladivostok var många alltför utmattade för att själva kunna ta sig ur bilarna. De var så ingrodda med smuts, att folk från samma byar som hade varit åtskilda under transporten inte kände igen varandra när de nu kom ut. För första gången efter avresan fick fångarna nu tillfälle att tvätta av sig smutsen i primitiva duschar, sannolikt med tanke på faran för epidemier ombord på fartygen som de nu skulle gå ombord på.

Krevsoun och de femton hundra andra i hans transport lastades på ”Svirstroj”, en båt tillhörande NKVD-flottan. Den låg för ankar vid sidan av en annan enhet ur samma flotta, ”Volchovstroj”, redan fullastad med fångar på väg till ett annat läger.

Under de tre veckor som åtgick för att föra ombord och stuva båtens last av byggnadsmaterial, livsmedel och monteringsfärdiga hus fick fångarna bo i lastrummen och sattes att hjälpa till med lastning och stuvning. Det var en lycklig tid för dem. De fick varm mat och de hade tillräckligt utrymme för att kunna sträcka ut sig när de skulle sova.

Under resan till sjöss måste ”Svirstroj” gå genom japanskt territorialvatten. NKVD-vakterna bytte ut sina uniformer mot civila kläder och gömde undan vapnen för att japanska båtar skulle ta fartyget för ett handelsskepp. På ”Sjatourstroj”, ett annat NKVD-fartyg som gick samma route, utnyttjade en sjöman som själv var fånge denna situation och hoppade överbord när fartyget passerade ett japanskt fiskefartyg. Vakterna vågade inte ge eld på honom och inte heller stannade de för att fiska upp honom. Han simmade fram till den japanska båten, och där hjälpte man honom ombord.

Den 10 november 1932 debarkerade fångarna vid Nagajevobukten i Kolymaregionen, som vid denna tid ännu var en vildmark. Trots att varma strömmar stryker förbi utanför bukten och hindrar den att frysa till annat än vid mycket sällsynta tillfällen, var temperaturen på stranden minus 40 grader. Fångarna som under tio dagar hade vistats i de relativt skyddade lastrummen led fruktansvärt.

— Några kilometer från bukten påbörjades anläggandet av staden Magadan, fortsätter Krevsoun. När vi kom dit fanns där bara några hundra tält. Vi sattes i arbete med att bygga landsvägar och gator och sätta upp monteringsfärdiga hus. Samtidigt började vi med uppförandet av ett trähus för befälhavarna i lägren. Vi fick nära ett kilo bröd om dagen, varm soppa på morgonen, havresoppa utan sovel till middag och varmt vatten på kvällen. Där arbetade jag till mars 1933. Då fanns där redan fyra hundra tält med från sextio till två hundra fångar i varje, alltefter storleken.

Kommandanten för NKVD-lägren här hette Bersin. Han var reslig och kraftigt byggd, hade långt skägg och var sextiotvå år. Vilken rang han hade känner jag inte till, men jag kommer ihåg att han hade fyra *sjombs* på uniformen. Han var ganska hygglig mot oss, lyssnade till våra klagomål och försökte beakta dem så långt han kunde. Hans närmaste man, Filipov, var ungefär femtio år och hade två *sjombs* och han tog efter sin förman i fråga om sättet att behandla fångarna. Men 1937 arresterades Bersin och försvann spårlost. Kort efteråt fick Filipov dela hans öde och sattes i fängelse i Magadan, där han hängde sig i cellen ...

I mars 1933 sändes sex hundra fångar till Nordliga Gruvförvaltningens guldgruva nr 1. Längre fram fick jag höra att det fanns två sådana förvaltningar till, den Västliga och den Sydliga. På denna långa färd fick vi bege oss till fots. Vi skulle tillryggalägga nära sex hundra kilometer till *sopkan* i Chatjenach genom djup snö och i fruktansvärd kyla. Vår transport var den andra expeditionen till platsen. Den första hade gått i förväg sommaren 1932 för att sätta upp tält och lägga upp förråd.

Vi marscherade tjugusex kilometer om dagen, och därefter tillbragte vi natten i tält som restes på den snötäckta marken. När vi på morgonen hade fått våra magra ransoner satte vi oss i marsch igen. De som inte hade krafter att överleva denna långa, mördande marsch utan dog på vägen lämnades kvar med snön som enda grav. Vakterna förbjöd oss att ge dem en ordentlig begravning. De som sackade efter sköts ner av vakterna utan att kolonnen hejdades. I trettio långa dagar släpade vi oss fram över de oerhörda snövidderna och nådde till sist Chatjenachs *sopka* där vi inkvarterades i tält som stod färdiga att ta emot oss.

Guldgruveförvaltningens tjänstemän hade redan upprättat sitt högkvarter här. Vårt första arbete blev att ta upp öppningen till gruvan, som senare uppkallades efter den berömde flygaren Vodopjanov. Det var ett arbete som frestade hårt på ryggarna. Vi måste hacka hål med korpar i den frusna marken för att få ned dynamit och spränga. Ofta fanns där ett lager torv innan man kom ner till fasta marken — ibland så djupt som en och en halv meter. För att få undan den hade vi endast de enklaste redskap — skyfflar och hackor — och på vintern slädar framför vilka vi fick spänna oss själva. Längre fram, när anläggningsarbetet hade framskridit något, började det anlända maskiner. Då genomfördes också elektrifiering, så att företaget fick en mer modern prägel.

Norra Gruvförvaltningen hade åtta gruvor under drift: Chatjenach, Partisan, Övre Aturach, Nedre Aturach, Kliusj Odinokij (*Ensamma Källan*) och Kliusj Tumanij (*Dimkällan*). Var och en av dessa hade en arbetsstyrka på sex till åtta tusen fångar. Vår förvaltning hade alltså ungefär femtio tusen fångar till sin disposition. Om de båda andra var av samma storlek skulle det totala antalet fångar som var sysselsatta i guldgruvorna komma upp i etthundrafemtio tusen. Den siffran avser bara dem som höll på med egentligt gruvarbete. Den innefattar inte de tiotusental som sysslade med att uppföra läger, bygga vägar, driva *sovchoser*, exploatera skogar etc. Alla dessa arbeten utfördes uteslutande av NKVD-fångar.

Två år arbetade jag i Vodopjanovgruvan, och sändes sedan till Övre Aturachgruvan, där befälet fördes av en man vid namn Janusjevskij. Där arbetade jag till 1939 ...

1938, då storrensningen kulminerade, fick vi förstärkningar av fångar som bland annat utgjordes

av före detta tjänstemän från Moskvaregionen och flera andra betydande centra. Alla hade dömts som ”fiender till folket” för kontrarevolutionär verksamhet ... I vår gruva fanns ett internt NKVD — Tredje Sektionen. Denna var särskilt aktiv under perioden 1937-38. Vissa kvällar läste vakterna vid vår hemkomst från arbetet upp trettio eller fyrtio namn. De uppropade måste träda fram ur leden och fick omedelbart marschera till fängelset. Nästa morgon kördes de i lastbilar till Chatjenachs *sopka*, där man sköt dem.

På kvällen lästes sedan som ett tillägg till listan på nya offer upp en kungörelse: ”Enligt dom som fällts av lägerkommandot har — (så följde namnen på de avrättade) — skjutits för sabotage, dålig hållning och agitation mot Sovjetunionen.” Tredje Sektionen hade också ett annat sätt att utöva repressalier mot fångarna. Det hände att sådana som nästan hade avtjänat sina straff kallades in och fick lyssna till uppläsandet av en ny dom, som innebar att de fick ytterligare några år i arbetslägret.

Krevsouns tid gick ut den 24 november 1937 — mindre än tio kalenderår, men tidsberäkningen var grundad på antalet avtjänade arbetsdagar med tio eller tolv timmar per dag räknat som det normala. Fastän Krevsoun fick veta att tiden hade gått ut blev han inte frigiven. Han fick skriva under ett papper med erkännande av att han hade blivit underrättad om sitt frigivande. Men då NKVD inte gav honom något dokument till bevis på att han var fri, och då han utan ett sådant papper omöjligt kunde lämna lägret, blev han kvar där. Han fortsatte sitt arbete som fånge med den tvetydiga ställningen som ”fri fånge”. Några invändningar vågade han inte göra av fruktan för att svaret skulle bli en ny dom.

Den 8 december 1939, när han sålunda olagligen hade hållits kvar i två år, kallades han slutligen in i kansliet och fick intyget om sitt frigivande samt tillfrågades vart han önskade resa. Han bad om tillstånd att återvända till sitt hem. Detta avslogs. Då begärde han tillstånd att få resa till någon plats i Ukraina eller Kuban men fick beskedet att inte heller detta var möjligt. I ren desperation begärde då Krevsoun att bli sänd till någon plats vilken som helst dit han kunde få resa. NKVD-tjänstemannen skrev på intyget: ”Murmanskregionen, distriktet Kirov, stationen Kirovsk.”

— När jag kom till Magadan, sade Krevsoun, kände jag inte igen platsen. Där fanns en fyrvånings tegelbyggnad, ett läroverk, baracker för Röda Armén och institutioner och affärer av alla slag. Två varv hade upprättats till sjöfartens tjänst. Staden var elektrifierad och befann sig i stark utveckling. Alla dessa framsteg — all denna kolonisation var köpt till priset av fångarnas lidanden.

Krevsoun fick tillstånd att göra ett kort besök i sitt hem innan han började sitt liv som ”fri” man — i landsflykt.

— Jag kom hem till min födelseby, berättade han för domstolen, men där fanns ingenting kvar, ingenting som jag kunde känna igen ... Jag började fundera. Vad skall det bli av mig? Var är mina föräldrar? Var är min hustru? Var är mina barn?

Hans föräldrar hade omkommit under hungersnöden 1933, men till slut lyckades Krevsoun finna hustrun.

— Vi föll i varandras armar. Vi hade just börjat tala, men efter tio minuter sa min hustru:

— Nu måste jag gå, jag ska till kolchosen.

Det var just den tid då hon skulle börja sitt arbete för dagen.

Jag envisades ... jag bönföll henne att stanna ... det var ju ändå jag, och jag hade kommit hem

efter tio år ...

— Nej, nej, sa hon, de godtar inga ursäkter, jag måste gå.

Krevsoun fick bara stanna tre dagar hos hustrun och barnen, de senare nästan främlingar för honom; han hade lämnat dem när de var fem och åtta år, och när han nu återsåg dem var de på väg att bli vuxna. Han reste till platsen som han hade fått sig anvisad, långt uppe i den kalla nordn. Inte förrän i april 1941 lyckades han bli återförenad med sin familj, och då endast för att ryckas loss från den igen; några få månader efteråt drogs landet in i kriget. Fienden tog honom, och han tvångsförflyttades till Tyskland.

Intyget om Krevsouns frigivning anger dagen då han skulle ha släppts ehuru detta icke skedde. Bedrägeriet framgår av själva intyget.

USSR
NKVD

Förvaltningen av
de Nordöstra
Förbättrings- och arbetslägren
Registrerings- och Fördelnings-sektionen

Den 8 december 1939

Nr 2 — 55988
Nagajevo-bukten
Fjärran Östern
(Krevsouns fotografi)

GÄLLER EJ SOM UPPEHÅLLSTILLSTÅND
FÖRNYAS EJ I HÄNDELSE AV FÖRLUST

INTYG Nr 12825

Överlämnat till kamrat Ivan Gregorovitj Krevsoun, född 1898 i Lipo-Dedsjinski, Ukraina. Dömd genom utslag av GPU-kollegiets trojka i Ukraina den 22 april 1931 jämlikt artiklarna 54-2 och 54-11 i USSR:s strafflag till att hållas fängslad i förbättrings- och arbetsläger under en tid av tio år med början i april 1931.

Intygas att vid strafftidens slut 124 arbetsdagar ha tillgodoräknats.

Frigavs genom NKVD:s Sevostlag den 24 november 1937 och reser till regionen Murmansk, distriktet Kirov, stationen Kirovsk.

(Sigill: Förvaltningen av NKVD:s läger
i de Nordöstra provinserna)

Stabschefen i Förvaltningen
för de Nordöstra lägren, NKVD.
Statliga Säkerhetspolisen
Visjnevjetski

Chefen för Andra Sektionen, underlöjtnant vid
Statliga Säkerhetspolisen
Ogurtsov.

I detta intyg anges de lagrum enligt vilka han hade blivit dömd till fängelse, men Krevsoun fick aldrig reda på vilka särskilda handlingar han hade blivit anklagad för. Under rättegången i Paris frågade domaren Durckheim:

— Kan han säga, om han någonsin fick veta varför han blev så behandlad?

— Jag vet inte. Ingen upplyste mig om det, svarade Krevsoun. Och litet senare, när frågan om hans ”brott” återigen kom på tal, tillfogade han: Jag vet ingenting om det. Jag beskylldes för att ha försökt störta sovjetregimen.

Många av åhörarna i rättssalen i Paris tänkte bara på det löjliga i detta påstående — det orimliga i tanken att denne bonde skulle vara i stånd att kasta Kremles mäktiga välde över ända. Men det fanns också många som till sin egen heder visade sig ha sinne för det tragiska i Krevsouns förstörda liv.

XIV. Från Norra ishavet till Kaukasus

1. Ivan Pusjkar

Ivan Pusjkar var en av dem som kom till Paris för att vittna i rättegången. Jag kände mig dragen till honom från första början. God vilja och hederlighet präglade hela hans gestalt. Hans djupa allvar och ukrainarens traditionella humor som han hade bevarat under alla sina lidanden kom alla som han träffade att tycka om honom. Men hans muntliga vittnesbörd skulle vi inte få förmånen att höra. Några få dagar innan det skulle varit hans tur att träda fram inför rätten fick han telegram från Tyskland att hans hustru var allvarligt sjuk. Han hann fram till hennes sjukbädd i sista stund, och hon dog i hans armar. Det som han skulle ha sagt i sitt vittnesmål lämnade han mig emellertid i skriftlig sammanfattning.

”Jag är en fosterlandsälskande bonde från Ukraina. Jag vill endast berätta om sådana saker som jag själv har bevittnat eller varit med om. 1917 lyckades bolsjevikerna få arbetarna och bönderna på sin sida genom att lova dem fabrikerna och jorden. I verkligheten blev de dragna vid näsan, de fick aldrig någonting. Efter min far, Kusma Pusjkar, fick jag i arv en liten bondgård med tio tunnland jord. Av sovjetregimen klassificerades jag som 'halvkulak' och betraktades som en fiende. För att undvika förföljelse var jag beredd att arbeta var som helst och att gå in som medlem i någon förening. Min önskan var att få leva i fred, att få förtjäna mitt bröd med mitt arbete. Därför flydde jag fyra hundra kilometer bort från min hemby till Donets-bäckenet, där jag tog anställning i ett kooperativt jordbruk.

Under utrensningen inom sovjetorganisationerna spårade man upp alla som hade flytt från sina byar. De som greps tvingades gå in i NKVD-sovchoser, i regel i koncentrationslägren i de nordliga provinserna eller i Sibirien. Detta öde drabbade mina vänner Sjukilev, Bova, Efimjenko och andra. Under storrensningen blev det min tur. I september 1937 arbetade jag i staden Isjum som kontorist i en kooperativ förening, till vilken jag hade blivit överförd.

En kväll kom en av cheferna för det lokala NKVD, Stachov, åtföljd av två uniformerade män och två vittnen, till mitt hem.

'Ivan Pusjkar, ni är arresterad som fiende till folket. Jag har i uppdrag att företa en husundersökning', sade Stachov.

Undersökningen pågick i två timmar utan att ge något resultat. Vad kunde jag, en enkel civil tjänsteman, ha annat än min fattigdom? Min hustru stod i sin nattdräkt, orörlig, med ögonen fyllda av tårar, fullt medveten om vilken fara som hotade mig. Och jag för min del stod på

Stachovs order också orörlig, med uppräckt händer.

När undersökningen var avslutad, fördes jag till stadsfängelset. Följande morgon skickades jag vidare till Charkov, där jag sattes in i en specialavdelning av 'Kalla Bergets' fängelse. Enligt en lista som satt spikad på dörren fanns det tvåhundraåttio fångar i den stora cell där jag hamnade. Alla var utmärklade och avskyvärt smutsiga, långhåriga och skäggiga.

En kväll, när jag hade suttit två månader i fängelset, hämtades jag från min cell för att förhöras i en byggnad vid Tjernisjev-gatan som NKVD disponerade. Där förekom alla tänkbara slag av tortyr. Självt såg jag många olyckliga föras tillbaka till fängelset på bårar. Man knuffade in mig i en *brechalovka* som fångarna kallar den stora cell där man blir instängd före förhöret. Där fanns redan över hundra människor som stod och trängdes och väntade på att bli uppropade. I ett hörn av cellen kände jag igen f. d. allmänna åklagaren i provinsen Charkov, en jude vid namn Bronn, medlem av Partiet. I handen höll han en liten väska ur vilken det stack fram en sked. Han hade misshandlats och torterats av NKVD och föreföll att befinna sig vid vansinnets gräns. Inte långt från honom stod förre direktören för Kooperativa Förbundet i provinsen Charkov, Smeljanskij, också partimedlem. Han var halvdöd efter att ha genomgått en rad förhör i följd och spottade redan blod. Han sa till mig att han trodde han snart skulle dö. Alla fångarnas ansikten bar märken efter slag och ångesten inför stundande förhör satte sin prägel på dem.

Jag hade varit i cellen en stund, när vakterna knuffade in en fullständigt blind gammal man med långt vitt skägg. Jag igenkände i honom en landsman, en välkänd och populär ukrainsk musiker som hette Kutjugus-Kutjerenko. Jag gick fram till honom och sade vem jag var. Han slöt mig i sin famn och snyftade förvirrat. Han berättade att han i två månader hade torterats av NKVD, som ville få honom att medge delaktighet i en kontrarevolutionär rörelse. Vårt samtal blev aldrig avslutat. Han fördes snart bort. Jag såg honom aldrig mer. Långt senare fick jag veta att han hade dött i fängelset.

Slutligen blev det min tur. Jag fördes in till förhørsledaren Kusnetsov, som satt och läste i en tidning när jag steg in i rummet. På bordet framför honom låg en batong, en lång nål och en kniptång. De låg där som tyska argument med uppgift att locka ur mig en 'frivillig bekännelse' — i efterföljd av det exempel som redan hade givits av tusentals av mina landsmän. Tio minuter fortsatte han att läsa i tidningen utan att ägna mig den ringaste uppmärksamhet. Därefter såg han upp och överöste mig med en störtflod av de våldsammaste smädelser åtföljda av slag med batongen för att få mig att säga vilken kontrarevolutionär organisation jag hörde till. Jag svarade inte. Han började slå mig i huvudet med en papperspress.

Förhör av samma typ hölls dagligen. Ingen anledning var för orimlig att tjäna som förevändning för misshandel. Jag tvangs t. ex. att dansa, och under den motiveringen att jag dansade illa fick jag stryk. Efter åtskilliga dagars behandling av det slaget förvandlades jag till ett vandrande skelett — ingenting annat än skinn och ben. Någon bekännelse skrev jag aldrig under, ty jag hade ju inget att bekänna. Icke desto mindre blev jag skickad till ett koncentrationsläger.

I december 1937 fördes vi till Osnova järnvägsstation, där ett godståg stod och väntade på att ta ombord en fångtransport. I vagnen där jag stoppades in var jag den fyrtonde passageraren. I två dagar fortsatte inlastningen innan tåget satte sig i rörelse norrut.

I varje vagn fanns det en kamin. Dagligen fick vi en box kol som räckte till att hålla varmt i tre eller fyra timmar; den återstående delen av dygnet fick vi frysa. Efter åtskilliga dagars resa anlände vi till Chabarovsk i östra Sibirien. Tåget hade nätt och jämnt stannat när en NKVD-agent kom in i vagnen med ett papper i handen. Han började läsa:

— Ivanov 15 år, Tokarev 12 år, Tsolma 10 år, Lysenko 8 år ...

Det var domar som hade fällts av en speciell *trojka* inom NKVD.

Jag lyssnade till min egen dom:

— ... jämlikt artikel 54, paragraf 2, 8, 11 — åtta år i förbättringsläger i de avlägsna distrikten av USSR.

När tjeckamannen först började läsa var vi inte på det klara med vad det hela rörde sig om. Men allteftersom han fortsatte, insåg vi alla den verkliga innebörden i dessa siffror, som i all sin torrhet för oss innebar vårt livs största tragedi. Tåget fortsatte mot Vladivostok. Vi var alla förkrossade av domarna, som för oss betydde förlusten av familjer, vänner och hembygd. Var för sig undrade vi vad framtiden skulle bära i sitt sköte. Skulle man kunna överleva detta, eller skulle man gå under uppe bland de stora snövidderna på den tysta *tajgan*?

I Vladivostok fördes vi ombord på en NKVD-båt, ”Dalstroj”, som satte kurs på Kolyma. Efter sextiofem dagars resa sattes vi i land i staden Magadan. Där fick vi vänta i två dagar. Återigen diskuterade vi igenom våra arresteringar, domsluten 'brotten' som vi hade anklagats för.

En gammal man vid namn Kilibërda hade dömts till femton år för att 'ha varit i Spanien' (han var analfabet och kunde inte ens uttala landets namn korrekt) och där ha sänkt ett sovjetfartyg. I verkligheten hade han aldrig varit längre bort än åtta kilometer från sin hemby. Eftersom han inte kunde skriva hade han fått underteckna sin bekännelse med ett kors. Han berättade sin historia med ett slags galghumor. Sedan sträckte han ut sig på en brits och började sakta gråta.

En eldare vid namn Dotsenko hade blivit dömd till tio år därför att man påstod att hans far före revolutionen skulle ha varit en furste som ägt fyra tusen tunnland jord. Som den enkle arbetare han var hade Dotsenko i hela sitt liv aldrig sett en furste. Men han blev dömd mot sitt nekande. En präst som var med där hade fått femton år för att han hade kallat samman folket till en andaktsstund. Handlingen betraktades som kontrarevolutionär.

Snart skickades vi till ett av de guldgruvecentra som var belägna vid floden Kolyma fyrahundra-tjugufem kilometer nordväst om hamnen Nagajevo. På det sättet kom jag till Kolyma, den eviga köldens rike där jorden alltid är frusen. Om vintern är kölden outhärdlig, om sommaren blir myriader myggor till ett nytt gissel för fångarna. På skämt brukade dessa säga, att NKVD samlade ihop mygg från hela världen för att visa arbetarna en liten uppmärksamhet.

Tiotusentals fångar, spridda i lägren runtomkring i Kolymabäckenet gräver guld under sådana förhållanden. Vi var inlogerade i enorma tält med omkring tre hundra personer i varje. Mitt i vårt tält stod ett metall. fat som tjänstgjorde som kamin. Det var omöjligt att få varmt i hela tältet, och vi sov därför fullt påklädda och med mössorna på huvudet. Ibland frös de fast vid britsarna som vi sov på. En följd av kölden var att många fångar fick djupa sprickor i huden och led svåra smärtor. Den dåliga mathållningen blev orsak till många fall av skörbjugg.

Arbetsdagen i gruvorna var tolv timmar, vartill kom tre timmar för handräckningens arbete; fångarna måste nämligen själva sörja för mat och andra nödvändiga behov. Vi högg alltså ved till köket, smälte is, något annat vatten fanns inte att få, skottade snö och gjorde rent i barackerna ... Någon fridag kom aldrig någonsin i fråga.

Mitt arbetslag var sammansatt huvudsakligen av politiska fångar, intellektuella; av dessa var många gamla och ovana vid sådant tungt arbete, så att detta blev till en verklig tortyr för dem. Vi hörde till skottkärreskjutarnas avdelning. Efter bara några dagar hade skavningen mot skyffeln, hackan och skottkärrans handtag förvandlat mina handflator till ett gyttor av sårnader. Några fångar som hade glasögon fick dessa sönderslagna under arbetet. De förblev halvblinda, handikappade för alltid. Det var naturligtvis inte ett ögonblick tal om att glasögonen skulle ersättas.

Trots vår allmänna kraftnedsättning måste de högt tilltagna betingen fullgöras. För att få fart på dem som sviktade gick vår arbetsbas, en inbrottstjuv som också hade sysslat med fickstölder och som hette Bagrjantsev, omkring med en käpp och slog var och en som slöade till.

Efter sex månaders lägerliv hade jag blivit så svag att man satte mig till att hugga ved. Detta var ett arbete som ibland kunde bli ännu tyngre än arbetet med skottkärrorna. Vi skulle fälla träden ute på sopkan, och när de sedan var kvistade och upphuggna skulle vi bära veden på ryggen genom den djupa snön fram till stigen. Några av mina olyckskamrater blev så försvagade att de skickades på 'det femte uppdraget', d. v. s. avdelningen för dem som var så svaga, att de var döende — en avdelning från vilken ingen någonsin återvände.

I vår kår fanns en präst Mulin, som var min närmaste arbetskamrat. Han var alltid lugn och sansad. På grund av en tillfällig nedgång i guldproduktionen skickades vi efter att hela dagen ha huggit ved att arbeta i gruvorna hela natten. När vi hade slutat vårt arbete där kom vi tillbaka till lägret svultna och utmattade.

Jag tog min och Mulins skålar för att gå och hämta *balanda* (ett slangord som betyder *dålig mat*). När jag kom tillbaka låg Mulin på knä framför ett tänt ljus.

'Kom och ät nu', sade jag. Till svar började han sjunga:

'Kristus är uppstånden ...'

Det var påskdagen. Sången blev starkare, när andra fångar föll in med honom. Det dröjde bara några minuter innan vakterna kom rusande in i tältet. Vi blev alla misshandlade, men Mulin råkade värst ut. De slog honom till marken, sparkade honom från alla håll och slog honom med käppar under fotsulorna. Till en början stönade han, men sedan låg han tyst. Stumma tårar strömmade nedför kinderna på honom.

Till straff skickades vi tillbaka för att arbeta halvnakna; våra varma kläder hade vi överlämnat till det skift som avlöst oss. Vi skickades att fullgöra ett tolvtimmars skift efter att ha avverkat två i följd förut. Långsamt och darrande på grund av den hårda kölden släpade vi oss genom den djupa snön ut till sopkan där vi fick sätta i gång och hugga ved. När vi var framme på platsen satte sig Mulin som knappast orkade gå, på en stubbe för att ta igen sig. Han blev sittande där flera minuter. När Bagrjantsev såg detta rusade han på honom och började slå honom med käppen, men Mulin var död. Bagrjantsev knuffade ner kroppen i snön. Så fick den bli liggande, utan någon begravning.

De flesta fångarna i Kolyma-lägren kom från Kaukasus, Krim eller Ukraina. De var inte vana vid ett sådant klimat, och dödlighetsprocenten var mycket hög. Det skulle vara omöjligt att berätta om alla de grymheter som jag blev vittne till. Vad som pågår där uppe är en av de största tragedierna i nutiden.

1939 lät man anklagelsen mot mig falla och jag tilläts återvända till min hemby. Där kände jag inte igen mig. Öde, uppslukade av snår av ogräs låg husen i ruiner med sönderslagna fönsterrutor. Bara några trashankar strövade omkring i trakten. De båda kyrkorna hade jämnats med marken. Varken släktingar eller vänner kunde jag återfinna. Själv hade jag blivit en gammal man i förtid och mitt hår hade vitnat; jag satte mig ner och började gråta. Slutligen återfick jag självbehärsningen, jag hyrde en vagn vid kolchosen, och med en ledbruten gammal klippare mellan skaklarna skjutsades jag av en urgammal kolchosmedlem till närmaste station.”

Pusjkar tillbragte två år i lägren i Fjärran Östern. Dessförinnan hade man hållit honom i fängelse, torterat honom för att få honom att bekänna brott som han inte hade begått och låtit en NKVD-trojka utan rättegång döma honom till tio års fängelse. Lika meningslös som arresteringen hade

varit, lika meningslös var frigivningen. Man ”lät anklagelsen mot honom falla”. Så enkelt var det. Regimen som hade slagit ned på honom, förstört hela hans tillvaro, berövat honom familj och hem, hade inte någon tanke på att gottgöra honom. Den skickade ut sitt krossade offer i världen igen utan att göra någon kommentar, utan beklagande.

Personlig Dossier Nr D-179566
NKVD-USSR
Centralförvaltningen för Tvångsarbete.
Läger- och Arbetsförläggningar.
Förbättrings- och arbetslägren i Nordöstra provinserna.
Den 26 oktober 1939.
Nagajevo.

INTYG

Givet åt kamrat Ivan Kusmitj Pusjkar till bevis för att han suttit fängslad i lägret från den 28 september 1937 till den 10 september 1939, då han blev frigiven från NKVD-lägren i Nordöstra provinserna på grund av att man låtit anklagelsen mot honom falla.

Chefen för Förvaltningen för NKVD-lägren i Nordöstra provinserna
Kaptenen vid Statliga Säkerhetspolisen
Visjnjevetskij.

Chefen för Andra Sektionen
Löjtnanten vid Statliga Säkerhetspolisen
Bordarenko.

(Fotografi av Pusjkar.)
(Två sigill.)

XV. Skuggan som förlänges

Det finns människor som undrar om det inte skulle kunna vara möjligt att Sovjetunionen har ändrat taktik efter kriget. Har det inte inträtt en förändring i dess hållning mot det egna folket till följd av det hjältemod och den offervilja som detta har visat och som en frukt av segern i den här-dande prövning som nationen har genomgått? Har den inte tagit intryck av sina västliga allierades exempel? Låt oss för att få ett svar på dessa frågor för ett ögonblick lämna rättssalen med dess brus av tvistande röster och begrunda några skriftliga vittnesbörd angående Sovjets efterkrigs-politik. De är utvalda bland en stor mängd som jag har fått mottaga. Med fruktansvärd klarhet åskådliggör de NKVD:s mest framträdande drag — och nu inte längre blott inom Sovjetunionens gränser utan girigt gripande omkring sig överallt i länder som kontrolleras av männen i Kreml.

Den förste rapportören är ingen främling för läsaren. Det är Vassilij Bobrovnikov, det unga offer för kollektiveringen som vi gjorde bekantskap med i kapitel V. Trots att han hade lidit mycket i fångenskapen hos nazisterna, öppnade krigsslutet för honom fasansfulla perspektiv.

1

”En man utan hemland är som en näktergal utan sång”

”Kriget började (skriver han), sovjetstyrkorna drog sig tillbaka och utlämnade oss åt tyskarna. Dessa förde mig till Tyskland som fånge. Ännu en gång — och nu under ett annat tyranni — fick jag pröva på ett koncentrationslägers lidanden och bitterhet.

Jag vill inte dölja att jag tyckte det var lättare att behålla min moraliska motståndskraft när jag behandlades illa av "Fritzarna", den utländska fienden, än när jag hade råkat ut för sådant under sovjetregimen.

Tyskarna kapitulerade. Tillsammans med min hustru (jag hade gift mig i Polen medan jag satt fången i ett arbetsläger där) sändes jag till ett DP-läger i Bayern. En månad senare föstes vi ombord på lastbilar av amerikanska soldater — då som alltid motvilligt och under tvång. Vi skickades till Tjeckoslovakien. Detta var en av frukterna av den ryktbara Jalta-överenskommelsen. Många, framför allt de som inte hade någon personlig erfarenhet av sovjetregimens hårdhet, motsåg förhoppningsfullt vår ankomst till territorium som hölls besatt av Röda Armen. De betraktade denna som en befriare, men för de flesta av dem gick glädjen mycket snart över i sorg och förtvivlan.

De före detta fångarna hade väntat sig att bli satta på fri fot i och med att de kom ut ur fiendens fångläger, och de hade rentav räknat med att bli behandlade med den hänsyn som krigets offer har rätt att vänta sig. Men vid sin återkomst till sovjetstyrtd territorium fann de sig inneslutna i läger på nytt. En del skickades som brottslingar till koncentrationsläger i de mest avlägsna delarna av Sovjets område. Detta blev framför allt deras öde som var skyldiga att göra militärtjänst. NKVD tog för givet att de alla var desertörer.

En del av de civila, däribland min hustru och jag, överfördes från upptagningslägren till andra läger där täta och långdragna förhørsprocedurer inför NKVD tog vid. Under denna period flyttades enskilda personer ideligen över från det ena lägret till det andra liksom för att bringa dem i beröring med så många av deras olyckskamrater som möjligt. NKVD gjorde detta i syfte att få tag på några av de 'befriade' som kunde lämna upplysningar om andra. Samtidigt fanns det utplanterade ibland oss NKVD-spioner och provokatörer som lyssnade i väntan på sådana avslöjanden om förflutna händelser som kunde bli följden av att gamla vänner kände igen varandra när de träffades i lägret.

Varje fånge fick skriva ned en fullständig redogörelse för sitt liv och lämna detaljerade uppgifter om sin familj och sina far- och morföräldrar ... Vi fick också tillsägelse att lämna uppgift på tre personer i lägret vilka kunde bestyrka sanningen av våra påståenden. Om vi inte kunde göra det, måste vi i stället referera till tre inom Sovjetunionen boende personer och lämna adresserna till dessa. Fastän vi alltjämt befann oss utomlands gjorde sig alltså polisstatens viktigaste karaktärsdrag återigen gällande. Men detta var bara en början.

En dag anlände en ny skara NKVD-män till lägret. En efter en blev vi alla kallade inför dem. Var och en fick uppge sitt namn, datum och plats för sin födelse, och därefter fick han ur minnet upprepa alla de uppgifter om sitt liv som fanns antecknade på de formulär som vi redan hade fyllt i. NKVD sorterade upp dem som hade 'kontrollerats'. Några fick gå till vänster, andra till höger, och en tredje grupp måste bli kvar på platsen med order att inte röra sig. Ett stort antal ställdes omedelbart under bevakning. Dessa skildes från sina familjer och fördes bort mot okänd bestämmelseort.

Jag flyttades från läger n:o 5 vid Trsjeson till läger n:o 1. Sovjet hade inalles tio DP-läger i denna trakt. En dag fick vi meddelande om att män som var födda mellan 1910 och 1927 (vilket gällde om mig) var underkastade militära skyldigheter. Detta var en förevändning för upprättandet av en järnhård disciplin, fastän det redan denna förutan inte hade varit någon brist på obehagligheter och stränghet.

De sanitära förhållandena var ohyggliga. Visserligen hade vi alla vid ankomsten från Tyskland skickats till lägrets duschar för att 'bli av med den fascistiska smittan' som NKVD formulerade

saken. Efter min uppfattning var det snarare fråga om att hjälpa oss att bli delaktiga av smittan från Sovjet.

Reveljen gick klockan 7 och den följdes av uppryckningsexercis. Därefter fick vi en kopp te och litet bröd. Omedelbart efteråt höll NKVD uppopp. Männerna fick ställa upp sig i flera led. Med ledning av buntar av papper ropade man varje dag upp tio till femton man, vilka fick marschera bort och sedan aldrig hördes av.

Instruktion (propaganda) och arbete uppfyllde dagen, och när denna var slut upprepades samma ritual. Något tiotal personer fördes bort och de andra skulle därefter gå till sängs. Vi sov på bara bräder utan ens ett strå att täcka dem med. Ofta använde jag handen som huvudkudde och låg trots tröttheten vaken medan bittra tankar trängdes i min hjärna. Till slut brukade jag falla i sömn, men då dök samma tankar upp i mina drömmar. Hela livet, kunde jag säga för mig själv i min förtvivlan, slösas bort i fångläger, bakom taggråd. Först, när jag var barn, var det Sovjets fångläger; sedan var det Hitlers fångläger, och nu befinner jag mig återigen i ett av Sovjets läger under bevakning av Stalins polis.

Ända sedan barndomen hade jag fått utstå mycket lidande, men jag hade ändå trott att kriget skulle föra med sig en lindring av regimen. För sin fortsatta existens hade denna att tacka uppoffringar från det folk som hade räddat den på samma gång som det räddade sitt fosterland. Jag håller av mitt land och mitt folk, men när jag nu åter befann mig i ett av Sovjets koncentrationsläger beslöt jag att rymma och aldrig återvända till det kommunistiska väldet.

Tillsammans med en förtrogen vän utarbetade jag en plan för vår flykt. Han hade redan gjort vissa förberedelser. Av en av vakterna hade han lyckats utverka förmånen att få hämta en del tillhörigheter hos sin hustru, som befann sig i ett närbeläget läger. Våra hustrur hade redan gått igenom NKVD:s sällningsprocess och fått papper som bevis härpå. De skulle snart avresa till platser som hade utvalts av en sällnings- och filtreringskommission inom NKVD. De förvarades i läger n:o 5, det läger som jag hade blivit överförd från, och de stod inte under särskilt sträng bevakning. NKVD visste mycket väl att risken inte var stor för att hustrurna till män som i viss mån tjänade som gisslan skulle försöka fly. Och vad det beträffade, vart skulle de fly?

När min vän gått förbi vaktposten gick jag i min tur närmare och frågade om jag också kunde få gå och hämta några saker hos min hustru. Gud välsigne honom! Han lät mig känna att världen inte är alldeles renons på goda människor.

'Fortsätt bara framåt, kamrat!' sa han. 'Men se opp för officerare!' Han anade inte att mina tidigare upplevelser hade givit mig mycket god träning på den punkten.

Min kumpan och jag tillryggalade hastigt de tre kilometer som skilde oss från våra hustrurs läger. När vi hade fått tag på dem bytte vi raskt om kläder och lämnade lägret en i taget utan att taga någonting med oss. Vi ställde kosan västerut. Vi gick om nätterna och höll oss borta från landsvägar och byar. När det grydde gjorde vi halt i skogarna och återtog sedan vår vandring med sikte på den sjunkande solen för att inte ta miste om riktningen. Vi åt vilda bär och drack ur bäckar och gölar. Under fem dagar smakade vi inte ens den allra minsta bit bröd.

Det är inte roligt att behöva säga det, men vi vandrade västerut med lättare hjärtan än vi hade haft när vi fördes österut i riktning mot vårt fosterland, som alltjämt suckade under Stalins ok. Det finns ett ordspråk som säger, att 'en man utan fosterland är som en näktergal utan sång'; men vi rådde inte för det. Det var regimen som drev oss på flykten.

Sedan var vi ännu en gång framme vid DP-läger och återigen fick vi våra förhållanden undersökta av kommissioner, men det var inte Sovjets kommissioner denna gången. Jag förklarade mig

villig att resa till Belgien och bli gruvarbetare, ett arbete som jag aldrig hade prövat på. Nu känner jag mig fri. Livet är inte alltid så lätt, men vi lever i förhoppningen, att 'någon gång skall det väl bli fest på vår gata också'.

För att bestyrka min berättelse och ge en illustration till NKVD:s verksamhet i repatrieringslägren i Tjeckoslovakien fogar jag till denna redogörelse det dokument som överlämnades till min hustru. Jag anhåller att hennes namn måtte utelämnas, ty hon har ännu släktingar kvar i landet. Vad mig beträffar är mina släktingar för länge sedan genom Kremls försorg skaffade ur tillvaron. Gud hjälpe dig, Viktor Andrejevitj! Du är inte ensam. Det står hundratusenden bakom dig. Sanningen skall till slut besegra ondskan.”

Dokumentet som Bobrovnikovs hustru fick lyder som följer:

NKVD USSR

Läger 296

.... augusti 1945

Nr

Staden Trsjeson

GÄLLER EJ SOM UPPEHÅLLSTILLSTÅND

Giltighetstiden utgår september 1945.

INTYG.

Följande intyg har överlämnats till

född 1919

i Stalino-regionen

(födelseort)

till bevis för att hon vid sin ankocst från Tyskland från den juli 1945 till den augusti 1945 vistades i staden Trsjeson, Tjeckoslovakien, i sållnings- och filtreringslägret

(lägrets namn)

och reser till en permanent uppehållsort i Stalino-regionen

(Anteckna adress!)

Detta intyg skall vid ankomsten till uppehållsorten överlämnas till den lokala NKVD-organisationen i och för erhållande av uppehållstillstånd.

Chefen för NKVD:s undersökningskommission, USSR.

(Namnteckning.)

Sigill:

NKVD-USSR Sigill Nr 5

(Kommissionen för sållning och filtrering.)

”De som fortfarande lever kan stiga upp nu ... ”

”Till bestyrkande av vad jag såg och fick utstå bifogar jag en avskrift av det domstolsutslag enligt vilket jag dömdes till döden.” Så skrev en av mina korrespondenter, och hon tillfogade: ”Jag ber

att Ni stryker mitt namn, Herr Kravtjenko, ty jag har fortfarande släktingar i USSR.”

Jag fick Elisabet Leskovas (så kommer vi att kalla henne här) redogörelse sedan rättegången var slut. Hennes historia handlar om NKVD i det ockuperade Polen.

”Vår familj bestod av sex personer. Min far och mor var intellektuella arbetare, två av mina bröder studerade vid universitetet i Warszawa; min syster gick i gymnasiet. Själv hade jag just avlagt studentexamen. Vi bodde i västra Ukraina i staden Vladimir-Volynsk och det tycktes inte finnas något som kunde hota vår lycka. Jag var ledamot i en rysk organisation vars syfte var att bevara vår nationella kultur i vår miljö i Polen. Under sammanträdena studerade vi rysk konst och litteratur. Vi hade också avdelningar för musik och dramatik och fördrev tiden på ett sätt som var till både nytta och nöje.

Efter det polska sammanbrottet ockuperades delar av Polens territorium av sovjetarméerna, och i juli 1940 arresterades både jag och min syster oförberett i vårt föräldrahem av sovjetpolisen. Vi fördes till NKVD. Jag var då tjugu år gammal.

Efter ett preliminärt förhör hölls vi kvar över natten hos NKVD. Därefter fördes vi till ett fängelse. Färden dit tog flera timmar. Där blev vi efter en serie av formaliteter underkastade en ytterst noggrann kroppsvisitation, förödmjukande och sårande för vår mänskliga värdighet. De tog ifrån oss våra gördlar, strumpeband och hårnålar. Alla metallknappar och till och med spännena på skorna skars bort. Helgonbilderna som våra föräldrar hade givit oss blev föremål för skämt och motbjudande anmärkningar.

När alla formaliteter var avverkade, överlämnades vi till vakterna som förde oss till två olika för nykomlingar reserverade celler. Den avdelning i fängelset som var förbehållen kvinnor låg i bottenvåningen av en stenbyggnad. I den cell dit jag fördes satt det tio kvinnor. En av dessa, en polska vid namn Maria, var fängelsespion. Jag hade ännu inte hunnit vänja mig vid den nya omgivningen, när hon trängde sig på mig med medlidande och vänskapsbetygelser. Allra först beklagade hon sig över sitt eget öde. Så berättade hon historien om hur hon hade arresterats på grund av 'aktiv delaktighet i en antisovjetorganisation'. Hon kryddade sin framställning med berättelser om sina egna sensationella insatser och försökte efterhand att locka mig till att ge henne förtroenden. Jag vet inte varför jag inte fick något förtroende för henne. Flera medfångare föll offer för hennes omsorger, ty allt hon fick reda på rapporterade Maria till förhørsledaren.

Snart överfördes jag till cell 15, som egentligen var avsedd för tjugu personer. Ursprungligen hade var och en till och med haft en bädd. Nu fanns där åttio kvinnor. Fönstret som saknade glas satt mitt emot dörren, så att där ständigt var ett kraftigt drag. Om vintern kom det snö in genom fönstret. Trots detta var jag glad att jag hade min plats nära fönstret, ty där hade jag åtminstone frisk luft att andas.

På natten var det mycket kallt, så mycket mer som vakterna förbjöd oss att svepa in huvudena i filtarna till skydd mot snön. Vi måste alla sova med obetäckta huvuden. Längs väggarna i cellerna låg det på golvet två rader av madrasser övertäckta med fängelsets filtar. Många av kvinnorna låg tillsammans parvis under sömnen, insvepta i så mycket de kunnat få tag i. Tilldelningen av madrasser var två tredjedels madrass per fånge. Alla i raden måste sova på samma sida. Om en ville vända sig måste hela raden göra det på samma gång. Varje fånges 'territoriella gränser' inom cellens område utmärktes genom märken på väggarna, vanligen utförda med krossade vägglöss, på vilka det alltid fanns mer än riklig tillgång.

På natten var det mycket svårt att komma från fönstret till vattenspannen eller *parasjan*, som stod intill dörren. Man måste alltid väcka flera kvinnor. Klockan fem på morgonen ljöd i fängelset det genomträngande ljudet av en sirén som signal till uppstigning. Därefter hörde vi ljudet av ett lås

som reglades upp och så kom ordern:

'Till toaletten! Raska på!'

Alla kom upp i ett huj, ty vid minsta dröjsmål stängdes dörren igen och vakten fortsatte till nästa cell. Omedelbart intill toaletterna låg tvättrummet. Vi fick bara tvätta händer och ansikten — så var NKVD:s order.

Efteråt ställdes vi upp i korridoren för upprop. Sedan fördes vi tillbaka till cellerna. Till frukost fick vi en halv liter kaffesurrogat och fyra hundra gram bröd, vilket var dagsransonen. Ibland när vi lyckades komma över litet mera kaffe använde kvinnorna det till att tvätta kläderna eller håret i. Till tvättfat hade de det uppochnervända, runda locket till *parasjan*.

Fram till lunchdags fördrev vi tiden med samtal och med redogörelser för vad som hade inträffat under förhören. För många fångar var det svårt att stå ut med skilsmässan från män, föräldrar eller barn. Tragedierna av detta slag var otaliga. En av våra regelbundet återkommande sysselsättningar var att 'kontrollera' kläderna — d. v. s. vi jagade löss. En del tog sig för att sy. Vakterna gav dem nålar som de fick använda under dagen men måste lämna tillbaka på kvällen.

Lunchen portionerades ut klockan tolv och bestod av ett stop soppa och litet välling. Därefter följde likadana förehavanden som på morgonen. Under vintern när det var som allra värst kallt, upphörde ugnarna i köket att fungera och i nära en månads tid fick vi ingen annan föda än bröd och frusen surkål. I cellerna för dem som redan var dömda åtnjöt man förmånen av litet bättre kost. Dessa fångar hade rätt att mottaga paket utifrån och till och med att köpa bröd, korv, soppa och cigaretter från fängelsets marketenteri.

Dagligen hade vi tjugominuters gymnastik på fängelsegården. Detta utgjorde en påminnelse om hur det gick till under normala förhållanden, något som vi annars nästan hade glömt. Duvorna på taket, männen som lossade ved, till och med grymtandet av grisarna som man födde upp i fängelset blev bittert betydelsefulla ting för oss. Jag måste tillägga att grisarna som var avsedda för fångvaktarna fick bättre föda än vi.

Var tionde dag fördes vi till badet. Våra kläder, våra tillhörigheter i cellerna och själva cellerna desinficerades. På grund av den våldsamma hettan i desinfektionskamrarna krympte skorna, så att det blev en ren tortyr att sätta dem på sig igen.

En natt när jag sov öppnades luckan för titthålet i dörren och en vakt skrek:

'Vem är det här som är Leskova?'

Jag svarade.

'Skynda på och gör er i ordning!' löd ordern.

Jag klädde mig hastigt och gick ut i korridoren. Man förde bort mig till rannsaking under förhørsledaren Marin. Han var bortåt trettio år, medellång, mager, med dockansikte. Den första fråga han ställde till mig var:

'Varför blev ni arresterad?'

'Det borde ni ha reda på bättre än jag,' svarade jag.

'Ni är anklagad för agitation mot Sovjetunionen. Ni var inblandad i spionage och förberedde en väpnad revolt.'

'Vad finns det för bevis för det?'

'Era bröder studerar vid universitetet i Warszawa?'

'Ja.'

'Då måste de ha haft beröring med tyskarna som ockuperade den delen av Polen, och så har de arbetat som spioner åt dem.'

'Att de studerar är väl inte något bevis för att de är spioner,' sade jag.

I åtskilliga timmar höll han på och upprepade samma saker. Ur stånd att få någonting ur mig började han rikta uppmärksamheten på andra saker.

'Ni gick i läroverk?' frågade han.

'Ja.'

'Ni tycker om rysk musik och litteratur?'

'Naturligtvis,' sade jag.

'Erkänn som det är nu, Leskova! Ni tillhör en terroristorganisation, inte sant?'

Jag svarade att jag inte gjorde det. Han började skrika och utslunga hotelser, dunkade i bordet med näven men dämpade hastigt tonen och sa med listig röst:

'Erkänn era brott uppriktigt, skriv ner en frivillig bekännelse, och jag kan lova er att ni kommer att slippa undan med lindrigaste möjliga straff.'

'Jag har ingenting att bekänna,' vidhöll jag.

'Läs då bekännelsen av någon av de andra i er organisation som har bekänt. Vad tjänar det till att spjärna emot?'

'Om någon annan har bekänt så är det hans sak.'

'Nå då — jag ska inte tvinga er till någonting. Här har ni papper och penna. Skriv själv vad ni har lust och uttryck er som ni vill, uppriktigt och ärligt.'

'Men jag har ingenting att skriva,' invände jag.

Bortsett från uppehållen mellan förhören höll vi på så i åtta dygn. Alltid var det samma sak, alltid samma mål i sikte. Jämte Marin var det en man som hette Kolskij, som skötte förhören. Hans kläder såg alltid ut som om han hade sovit i dem. Han hade utstående ögon och visade aldrig intresse för någonting annat än sitt arbete. Det fanns också en förhørsledare vid namn Gribov, en stor, blond man med stålgråa ögon.

Jag utsattes inte för någon tortyr, men detta hände många av mina kamrater. En polska, Janina Kilesja, som satt i samma cell som jag, var från början en kvinna med förstklassig hälsa. Hon anklagades för att illegalt ha överskridit gränsen, och NKVD anklagade henne också för spionage. Under förhören hade hon blivit fruktansvärt sönderslagen. Hon kom tillbaka till cellen bokstavligen bruten med uppsvullet ansikte och blodet strömmade från munnen. Längre kunde hon inte hålla ut under dessa sadisters brutalitet. Efter en dylik behandling fördes hon till fängelsets sjukstuga, och där dog hon.

Jag skall aldrig glömma min syster Tanjas tragiska historia. Hon satt vid denna tid i samma cell som jag. Hon insjuknade i akut ledgångs. reumatism. Temperaturen steg hastigt, och hon fördes till sjukstugan. Efter fyra dagar kom ett par vakter släpande med henne tillbaka till cellen. Kläderna var täckta med snö; man kunde se att hon hade blivit släpad över fängelsegården. Hela kroppen och ansiktet var täckta med svarta och blå märken efter slag som hon mottagit. Hon hade råkat i yrsel och börjat skrika högt, och då hade de försökt tvinga henne att hålla tyst. Sedan hade

de sparkat henne ur hennes säng och piskat upp henne och därefter satt på henne en tvångströja och kastat henne i en iskall bestraffningscell.

När hon åter var i vår cell, bullersam, fuktig och överfull som den var, blev hennes tillstånd under den fullständiga avsaknaden av läkarvård hastigt sämre. Trots mina häftiga protester inför fängelsemyndigheterna lämnades hon fullständigt utan medicinsk vård. När fängelsedirektören hade fått del av mina klagomål, lät han kalla mig till sig.

'Vad är det ni ställer till ett sådant väsen för, Leskova, vad vill ni egentligen?' frågade han.

'Jag vill att ni ska sluta tortera min syster och skicka henne till ett sjukhus och ge henne bättre mat.'

'Ni glömmer att det här är ett fängelse och inget sanatorium,' svarade han kallt. Så tillfogade han: 'Jag skulle kunna skicka henne till sjukhus — på ett villkor. Ni måste hjälpa oss. Gör oss en tjänst och tala om för förhørsledarna allt som ni får reda på i cellerna. Det är en hedersam sak att samarbeta med NKVD, och det är mycket fördelaktigt att ha gehör hos oss.'

Jag avslod anbudet och gick tillbaka till cellen. Men eftersom jag var beredd att pröva alla hederliga utvägar att skaffa min syster medicin och något slags vård satte jag i gång med hungerstrejk. En del av mina cellkamrater anslöt sig till protestaktionen. Tanja fördes till sjukstugan på nytt. Under tre månader blev hon oavlåtligt sämre. Vid tidpunkten för sovjetarméns reträtt lät NKVD döda Tanja i fängelset. Så slutade hennes lidande, så bröts hennes unga liv.

I min cell fanns det kvinnor av alla åldrar, alla nationaliteter, alla klasser. Bland andra fanns det en grupp unga ukrainska flickor som alla hade arresterats på ett bröllop — det var bruden och brudtärnorna. Bland cellkamraterna fanns det en del som redan tidigare hade satts i fängelse av polackerna såsom kommunister. Nu hade dessa samma personer arresterats av NKVD för anti-sovjet-agitation. Maria Timosjuk var t. ex. passionerad kommunist. Ofta råkade hon i långa diskussioner med den kvinnliga polis som gick på vakt i korridoren och som tidigare hade varit sekreterare i en hemlig kommunistisk cell, där Maria själv hade varit medlem.

Mitt emot den ukrainska gruppen i cellen fanns det på andra sidan ett annat kotteri som bestod av medlemmar av den polska intelligentsian — lärare och civila tjänstemän från olika statliga verk i min hemstad Vladimir-Volynsk liksom också från Rovno och Lutsk. Bland dessa var Usefa Kvasjeska, Sosia Stedko, Janina Jasinska och Maria Vosniak med sin dotter Irene. NKVD hade arresterat dem på en anklagelse för att ha hört till en polsk organisation, Unionen för Väpnad Kamp (ZWZ).

Närmare dörren fanns en grupp vanliga brottslingar, fängslade för tjuvnad, prostitution och svartbörshandel. Mitt emot dessa fångar satt ett antal judinnor, arresterade av NKVD för illegalt överskridande av gränsen. Med andra ord för att ha flytt från hitlersk terror i hopp att rädda livet genom att söka sin tillflykt på Sovjets område. Där fanns också ett par exemplar av en alldeles unik sort: ett par 'viskande änkor', kvinnor som i efterblivna byar hade sin utkomst av att 'kurera' sjuka med trollsånger och viskade besvärjelser.

Två unga flickor satt fängslade utan att ha en aning om orsaken. Varken fängelsets befattningshavare eller förhørsledarna i NKVD visste någonting om skälen till att de häktats. Nära paras jan låg en enkel ung bondkvinna, Ganja, som kom från en avlägsen by i Galizien. Hon var barfota och anmärkningsvärt lätt klädd och hade huvudduk om håret. Hon hade häktats när hon var på pilgrimsfärd till ett kloster. Ganja begrep inte att klostret efter Polens delning befann sig på andra sidan om gränsen, och så hade hon blivit arresterad för spionage. Hon hade inget begrepp om ordets betydelse, men av någon anledning var hon stolt över anklagelsen.

Hon hade en märkvärdig vördnad för förhørsledaren därför att han var välklädd och skrev så fort med sin reservoarpenna, ett redskap som hon nu såg för första gången i livet. Hon kallade honom Pan (en polsk titel som uttrycker vördnad) inte bara under förhören utan också i cellen. Icke desto mindre sände Pan Ganja till koncentrationsläger på åtta år utan någon rättegång. Hon fördes bort i januari, alltjämt barfota, alltjämt utan några varma kläder på kroppen.

Nära Ganja låg en ung judisk kvinna som hade etablerat hungerstrejk. Alla kallade henne för 'den utsvultna'. Från en fyllig kvinna med rödlätt ansiktsfärg hade hon förvandlats till ett skelett kring vilket kläderna hängde som trasor. Man tvångsmatade henne. En husmoder och den vakt som hade passet kom in, och medan den ena höll fast hennes händer körde den andra ner en gummi-slang i strupen på henne. 'Den utsvultna' förbannade fängelsepersonalen och Stalin i mustiga ordalag. För att man skulle bli henne kvitt sköts hon slutligen av en av vakterna.

I april 1941 ägde rättegången mot oss rum. En grupp om åtta personer, av vilka tre var kvinnor, dömdes av en krigsrätt tillhörande kavalleriets armégrupp inom den speciella militärförvaltningen för Kiev. I domsalen rådde en bister stämning. Tio vaktposter, beväpnade med gevär med påsatta bajonetter, omgav oss. Sammanträdet hölls för slutna dörrar, varken försvarsadvokater eller åklagare var närvarande. Rättens medlemmar gjorde ett intryck av att vara grymma, hjärtlösa automater. De verkställde med fullständig bokstavstrohet order som de hade mottagit från högre ort. Ordföranden, en auditör vid namn Otjereko, var en fruktansvärd man i medelåldern. Han hade ett runt ansikte och en sträv, obehaglig röst. En av bisittarna, sergeant Blitzmann, var en mager man som granskade vår grupp med intresse. Den tredje medlemmen var en blond soldat som hette Kravtjenko. Han var fullständigt oberörd av omgivningarna och såg sig ibland utledsen omkring i rummet, ibland med samma leda på papperet och bläckhornet han hade framför sig.

Sådana var männen som skulle besluta över vårt öde. Jag var lugn, fastän det var tydligt att vi var illa ute. Mina tankar sysslade uteslutande med mina föräldrar och mina käraste vänner. Jag tog inte längre riktigt vid mig av de ödets slag som riktades mot mig personligen. Vi höll oss alla raka, och detta dessutom med den stolta biavsikten att genom en sådan hållning kunna ge varandra ömsesidigt stöd. Domstolens sammansättning var sådan att vi alla såg på den med förakt.

Efter en serie formella frågor drog sig domstolen tillbaka för rådplägning. Dess överväganden tog inte lång tid. Omedelbart efteråt vidtog uppläsandet av domen. Mina vänner fick skiftande längd. Tre personer, däribland jag, dömdes till döden. Detta var absolut oväntat, exekutionsstraffet kom som en stor och fasansfull chock. Om jag också var skyldig efter sovjetmyndigheternas sätt att se, fanns det ingenting för vilket jag kunde bli dömd till att skjutas!

När domaren lämnade rummet överlämnade rättens sekreterare en avskrift av domen till var och en av oss. Han meddelade oss också vart vi kunde skriva för att begära nåd.

'Det händer,' berättade han, 'att dödsdomar i högre instanser kan upphävas och förvandlas till andra straffformer.'

Efter domen fördes jag tillbaka till fängelset, men nu sattes jag in i en ensamcell. Där fanns det inga rutor i fönstren; väggarna var svarta av inskrifter som mina föregångare hade skrivit där. Kaminen var sönderslagen. Enda sättet att fördriva tiden var att läsa inskrifterna på väggarna. Efter flera dagars förlopp fördes jag över till en 'torr' cell, ungefär två gånger fyra meter i yta. Förflyttningen företogs nattetid. När jag tillsammans med en husmoder kom in i cellen fick jag en spann med vatten och en svabb och fick tillsägelse att skura golvet.

När jag tog itu med skurningen lade jag märke till mörka stänk av stelnat blod på golvet. Kallsvetten bröt fram över kroppen på mig när jag förstod vad det var för slags stänk. Luften i cellen

var så kvävande, att en husmoder som kom in för att visitera mig inte kunde härda ut med den. Efter att hastigt ha känt på mina kläder började hon stampa i golvet för att bli utsläppt.

Som dödsdömd fånge hade jag inte rätt att vara med om gymnastiken. Varannan dag fick jag komma ut ur cellen för att hämta litet vatten i en spann och tömma paras jan. Sex veckor tillbragte jag i denna cell. För mig var de som en evighet. Ofta bad jag innerligt. Så en dag fick jag meddelande om att dödsdomen över mig hade förvandlats till tio år i koncentrationsläger i anledning av den nådeansökan som jag inlämnat. Återigen flyttades jag till en ny cell.

Tidigt på morgonen den 22 juni 1941 väcktes vi av ljudet från exploderande bomber. Det var det tyska flygets första räd, startsignalen för den mest tragiska perioden i vår fängelsetillvaro. Ungefär klockan fem på morgonen träffades fängelset av en bomb. Fängelsepersonalen sökte skydd, och vi kunde höra hur män i cellerna började bryta upp dörrarna. Snart var korridorerna fulla av fångar som kom för att slå in dörrarna till våra celler. Men kvinnorna började skrika, och vi blev lämnade åt oss själva.

Som vi efteråt fick höra hade detta varit en provokation från NKVD:s sida. Fängelsepersonalen hade gett yxor åt vanliga brottslingar som började slå sönder dörrarna till cellerna. Berusade av utsikten att möjligen kunna bli fria rusade fångarna i dessa celler ut på fängelsegården. I samma ögonblick uppenbarade sig beväpnade vakter som tvingade dem att gå tillbaka till cellerna under hot att annars göra bruk av vapnen, och så stängdes dörrarna igen.

På det sättet gick ännu en natt. Följande morgon, den 23 juni, kom åtskilliga stridsvagnar och lastbilar in på fängelsegården. Från fönstret i vår cell såg vi papper och böcker från kansliet bäras ut och lastas på lastbilarna. Klockan tio på morgonen började NKVD föra ut de manliga fångarna med alla deras tillhörigheter i stora grupper. De fick order att stapla sina saker i en hög och själva lägga sig ner på marken. De var så många att en del av dem kom att ligga alldeles under våra fönster.

Så följde en hotfull tystnad. Därefter började en kulspruta smattra samtidigt som man hörde granater explodera och döende utstöta jämmerrop. Så följde ett uppehåll. Därefter ropade chefen för fängelset:

'De som fortfarande lever kan stiga upp nu. Alltsammans är över!'

När några få män reste sig, fälldes de till marken av en ny salva från kulsprutan. Bara ett fåtal lyckades undkomma genom att klänga sig upp mot en vägg.

De som i den allmänna villervallan hade lyckats gömma sig bakom byggnaderna infångades, ställdes upp mot väggen framför våra celler och sköts. Jag kommer aldrig att kunna glömma dessa ohyggligheter skriken av männen som bönföll om nåd och de fruktansvärda scenerna inne i cellerna med kvinnor, som till största delen var hustrur, systrar eller mödrar till de döda männen. Under det de sårade låg i sina dödsrosslingar halkade NKVD-männen omkring i deras blod, där de gick omkring och gjorde slut på dem som ännu var i livet. Till och med NKVD:s husmödrar deltog med lugn grymhet i mördandet.

Fängelsepersonalen beordrade de vanliga brottslingarna att ta skyfflar och utvidga kratern som bomben hade gjort. Därefter fick de ta liken på bårar och bära dem till hålet, där de staplades på varandra och täcktes med jord, så att spåren efter NKVD:s brott sopades igen.

Något senare kom föreståndaren för fängelset in i vår cell med åtskilliga män i följe. De var alla beväpnade och i fältuniform.

'Vad är det ni är rädda för?' frågade föreståndaren. 'Det är så här vi gör upp räkningen med dem

som överträder fängelsets bestämmelser. Jag uppmanar er bestämt att hålla er lugna. Vi får se vad vi ska göra med er!

Därmed lämnade han oss, och några minuter senare kom en NKVD-agent in och talade om att vi skulle skjutas.

När vakten kom in i vår cell med en lista väntade var och en med skräck på att få höra sitt namn ropas upp. Det visade sig att de båda kvinnorna som fanns på listan, Turovitj och Kamimski, hörde hemma i nästa cell. De fördes ut och sköts på fläcken ute i korridoren. Den natten hörde vi ljuden från dödgrävarens spadar, och vi kunde se skenet från eldarna i vilka man brände de blodiga och med brännbara vätskor översprutade kläderna efter offren. Detta fortsatte till den 25 juni, då artilleribeskjutningen av staden tog sin början.

Det blev alldeles lugnt i fängelset. Fångvaktarna var försvunna. De vanliga fångarna tog korridorerna i besittning och utropade sig själva till herrar på platsen. Längre strövade vi omkring i fängelset och såg oss omkring i cellerna och bland de avrättades gravar. Många letade efter föräldrar eller andra släktingar. Överallt såg man hjärtslitande scener och hörde förbannelser över våra plågoandar. Nära två tusen personer dödades av NKVD:s salvor, och av dessa var nära trettio barn mellan tolv och femton år. Endast femton hundra fångar förblev vid liv.

Slutligen drog sig sovjettrupperna tillbaka. Jag lämnade fängelset den 26 juni. Det här dokumentet har jag kvar.”

UTDRAG UR DOMEN.

I de Socialistiska Rådsrepublikernas Unions namn den april 1941 beslöt krigsrätten vid Kavalleriets Armégrupp inom den Speciella Militärförvaltningen i Kiev vid slutet sammanträde med följande ledamöter:

Ordförande, auditör Otjeretko

Övriga medlemmar: Sergeant Blitzmann

soldaten i Röda Armén Kravtjenko i närvaro av rättens sekreterare, ingenjööfficeren av andra klass Kundius utan närvaro av militär åklagare eller försvarsadvokat,

Efter genomgång av handlingarna rörande anklagelse mot
(anklagelsen utelämnas)

På grund av vad som sålunda blivit utrönt har krigsrätten jämlikt artikel 45, 17-54-2, i den Ukrainska Socialistiska Råds-republikens Strafflag förklarar henne skyldig och har därför

DÖMT

.....
till döden genom skjutning.

Denna dom kan överklagas hos Militära Divisionen inom USSR:s Högsta Domstol genom Krigsrätten vid Kavalleriets Armégrupp, inom fem dagar efter överlämnandet av detta utslag (avskrift) till den dömda.

Original med underskrifter.

Rätt avskrivet efter originalet betygar:

Sekreteraren vid Krigsrätten vid Kavalleriets Armégrupp:
officeren av andra klass: Kundius.

Sigillet för Krigsrätten vid Kavalleriets Armé-Grupp

Med dessa redogörelser för ”befrielsens frukter” skulle jag kunna avsluta min översikt över den verksamhet som bedrivs av NKVD — denna mäktiga och välgörande organisation över vars livsytringar min före detta skolkamrat Podubin var så stolt.

Men det finns några saker att tillägga, som lämpligen kan infogas här. Redogörelsen skulle t. ex. inte vara fullständig utan ett omnämnande av de av NKVD upprättade barnfängelserna eller av det särskilda mynt som kommer till användning i koncentrationslägren. Jag skulle också gärna vilja göra en sammanfattning rörande den beräknade vinst som NKVD-företagen avkastar, och jag har god lust att som avslutning tillfoga ett litet personligt vittnesbörd som kom i min hand vid tiden för rättegången — ett dokument som belyser mina egna svårigheter med NKVD, om vilka jag har berättat i *Jag valde friheten*.

Det finns hundratals särskilda kolonier och arbetshus för barn i Sovjetunionen. De upprättades ursprungligen för *besprisornikis*, de ”vilda barnen”, föräldra- och hemlösa barn som strök omkring på gatorna efter revolutionen, den direkta orsaken till deras elände. I och med först kollektiviseringen av jordbruket och sedan rensningsaktionerna skapades en helt ny kategori föräldralösa, vilkas antal kunde räknas i hundra tusental.

En del av dessa barn hade blivit föräldralösa genom att deras fäder och mödrar dött, andras hade försvunnit i fängelser och koncentrationsläger, varefter staten hade tagit hand om barnen för att återuppfostra dem såsom barn till ”folkets fiender”, och detta även om det hade funnits vänner eller släktingar som hade varit villiga att ta hand om dem.

Återuppfostran innebar att dessa skyddslösa barn skulle bringas att glömma sina familjer, glömma sitt förflutna intill tidpunkten då deras kära häktades, och att ersätta kärleken till fader och moder med vördnad och tillgivenhet för regimen ledare. NKVD:s mål är att göra dem till följsamma, orubbligt lojala tjänare åt Kreml. Om detta lyckas, kommer man att i dem ha samvetsgranna och dugliga arbetare och soldater som stöd för ett fortsatt vidmakthållande av Sovjetregimen. Vad NKVD har för föreställning om sina egna resultat kan man få en uppfattning om genom iakttagelsen, att det vid varje rättslig undersökning beträffande någon av dem som fått sin utbildning vid någon av dess kolonier för barn antecknas som skäl till misstanke, att vederbörande är barn till en ”folkets fiende”. NKVD tycks inte övertygat om att dess ”återuppfostringsprogram” verkligen åstadkommer någon återuppfostran; att dess omsorgsfulla inpiskning av doktriner verkligen helt plånar ut fläckarna efter medlemskapet i familjer där förutsättningslöst tänkande och strävan efter frihet har kunnat sprida sin smitta.

Och nu till fortsatt bevisning angående omfattningen av NKVD:s system av ”förbättrings- och arbetsläger”. Den föreligger i ett aktstycke av dokumentariskt bevisvärde, som lämnar ett tyst men värdefullt vittnesbörd om storleken av detta imperium av fångar. Det är de särskilda mynten i koncentrationslägren.

Befolkningen i denna stat i staten är så talrik, att den behöver en egen valuta. Inte bara interimisbevis eller anvisningar (sådana som t. ex. de nödmynt som används för lokalt bruk i många länders krigsfängeläger) utan omsorgsfullt tryckta sedlar med de övliga invecklade mönstren liksom på vanliga banksedlar.

En av de sedlar jag har i min ägo lyder på femtio kopek och är till utseendet ett lika autentiskt mynt som sedelgravörerna släpper ifrån sig på andra håll i världen. På dess åtsida läser man följande:

USSR
 UA 044367
 Lägren för Särskilda Ändamål
 OGPU
 MOTTAGIT I LIKVID
 50
 KOPEK
 Mottages som betalning endast från invånare i institutioner och företag inom OGPU:s Läger för Särskilda Ändamål
 Ledamoten av Ledningen för
 OGPU, USSR
 G. Bokij
 Chef för OGPU:s Finansdepartement.
 (Namnteckning.)
 UA 044367
 1929

På baksidan av detta mynttecken finns följande inskription:

50 KOPEK. Till anmälningar om förlust av betalningsbevis tages ingen hänsyn.” Och därefter en mening som inte saknar sin humor, om man tar i betraktande i vilka kretsar detta mynt var i omlopp: Efterapning straffas enligt lag.”

Här kommer en annan sedel med värdet 5 kopek:

OGPUS:s LÄGER FÖR SÄRSKILDA ÄNDAMÅL
 BETALNINGSBEVIS
 KOPEK 5 KOPEK
 Ledamoten av Ledningen G. Pokij Chef för OGPU:s
 för OGPU, USSR Finansdepartement.
 Namnteckning.

Texten på baksidan är densamma som på föregående.

Mindre tillkrånglat är ett annat fångmynt i min ägo. Där är den maskinskrivna eller duplicerade inskriptionen:

BETALNINGSANVISNING för år 1931

Sibiriska Regionala Arbetsinrättningen F. Z. U.
 EN RUBEL
 Ersätter småmynt, gångbar bland fångarna inom områden tillhörande Sibiriska Regionala Arbetsinrättningen F. Z. U. Gäller icke utan sigill
 Revisor: (namnteckning)
 Biträdande revisor (namnteckning).

Anledningen till att denna sedel har en mera surrogataktig karaktär och mera påminner om en anvisning än om en vanlig sedel, finner man i initialerna ”F. Z. U.”. Dessa sedlar var i omlopp inom en mycket begränsad värld, den som anges av dessa initialer. F. Z. U. betyder: ”Arbetshus för lärlingar i industriellt arbete.” Dessa mynt cirkulerade i barnfängelserna — de institutioner i Sibirien där ungdomar från 12 år och uppåt uppfostrades till att finna sig till rätta med den trältillvaro som regimen hade i beredskap åt dem.

Om de exemplar av mynt från fängelselägren som jag har i min ägo utgör ett bevis för spridningen av bestraffningssystemet, så finns det ett annat som klargör mångfalden av dess verksamhetsformer: alla de dokument med brevhuvuden från läger och kolonier av skilda typer som så många av mina vittnen och meddelare har överlämnat till mig.

Bara de svar som fru Grebin (se kapitel X) mottog från skilda läger som hon tillskrev under sökandet efter sin make utgör en provkarta på de mångfaldiga företag som står under NKVD:s ledning och vittnar om det väldiga antalet läger.

Ett redan citerat kom från Vladivostok-regionen, och platsen där det var utfärdat betecknades som ”Sovchos n:o 3” — dvs. ett läger som sysslade med lantbruksarbete. Från Amur-flodens sektor fick hon ett svarsbrev med brevhuvudet: ”Järnvägsägret Amursk.” Från den autonoma republiken Komi kom ett svar från en ”nyodlingskoloni”.

Bland läger från vilka hon fick svar på sina förfrågningar angående maken befann sig lägren i Kargopol i distriktet Arkangelsk; Dubinskaja och Vladivostok självt i distriktet Vladivostok; Novossibirisk, som skickade henne ett nedtystningssvar med räckvidd för alla läger och kolonier i den provinsen.

Svar hade också kommit från Nagajevo; Vajgatj, som hänvisade henne till vidare förfrågningar i Irkutsk; Ouchta i republiken Komi; två läger vid floden Amur och ett vid Kulojlag, vilket sistnämnda i sig självt bar vittne om från vilket enormt stort läger det hade avsänts.

Följande dokument är ett standardformulär, som användes för besvarande av förfrågningar angående fångar. Luckorna var tomma, eftersom Grebin inte befann sig i detta läger:

Centrala Kortregistret; Avdelningen för Personalbokföring och Hänvisningar; NKVD USSR, Lägret vid Kulojlag.

Fången Grebin

Registernummer Dömd 193....

finns icke registrerad i Kulojlag (handskrivet)

Jämlikt artikel i Strafflagen

Strafftid:

Frigiven

Remitterad

Den 1940

Föreståndare för kortregistret
(Namnteckning)

Vid detta enda läger fanns det så många fångar att man behövde en särskild avdelning för personalbokföring med egna standardformulär och protokoll för att hålla kännning med alla och hänvisa dem till deras skilda arbeten.

Låt oss nu betrakta några siffror som får tjäna till att åskådliggöra de faktiska intäkter som sovjetregimen och NKVD kan tillgodogöra sig som frukter av koncentrationslägrens tvångsarbetsystem. Det finns åtminstone 15 miljoner människor i arbetslägren och -kolonierna i USSR. För varje fånges tjänster erhåller NKVD 10-15 rubel per dag. NKVD:s totala omkostnader för var och en av dessa fångar (däri inräknat kostnaderna för vakthållning, mat, logi och för kläderna (sådana dessa nu är) uppgår till mellan 4 och 5 rubel om dagen. Vinsten belöper sig alltså till mellan 5 och 11 rubel per dag. Om vi räknar med ett medeltal av 6 rubel som dagsvinst per fånge är siffran förmodligen betydligt under den verkliga. Och ändå kommer man på grundval av denna siffra fram till en minimivinst av 27 miljarder rubel per år (om man räknar med 300 arbetsdagar på året), vilken alltså härflyter ur dessa fångars elände. Härvid är givetvis ingen hänsyn tagen till de vinster som uppstår genom den fortsatta exploateringen av fångarnas arbetsresultat: guld och andra metaller från gruvorna, framställda livsmedel, produkter från fisket, virket, oljan som borrar fram. Inte heller innefattar den de vinster som görs på exporten av timmer och metaller. Inte heller innefattar den de förtjänster som NKVD gör på arbetet vid andra arbetsföreläggningar och fångelser, där antalet sysselsatta personer är omkring tre miljoner.

För att alltjämt hålla sig till de vinster som NKVD direkt gör på arbetet av dem som är underställda dess kommando, har vi den kategori män och kvinnor som är dömda till att bli kvar på sina arbetsplatser och överlämna en del av sina avlöningar till polisen. I genomsnitt brukar det finnas mellan 3 och 5 miljoner sådana fall i USSR. Löneavdragen varierar från 10 till 20 procent. Om man räknar med en minimilön av i medeltal 400 rubel per månad, ett genomsnitt av 4 miljoner personer och ett avdrag av i medeltal 15 To, finner vi NKVD:s kassakistor tillgodosedda med ytterligare 2 miljarder 800 miljoner rubel per år. Inalles omkring 30 miljarder rubel.

Vid kommunistiska partiets adertonde kongress meddelade Nikolas Vosnessenski, f. d. chef för USSR:s planhushållningskommission, att staten under den tredje femårsplanens tre första år hade investerat 108 miljarder rubel i allmännyttiga företag. Med hänsyn till den omfattning i vilken NKVD utnyttjade tvångsarbetskraften kan man räkna med att bidraget från detta håll uppgick till åtminstone 90 miljarder rubel, eller grovt räknat 85 % av hela investeringssumman.

På tal om USSR:s krigsekonomi uppgav samma auktoritet summan av investeringarna under åren 1942, 1943 och 1944 till 79 miljarder rubel.

NKVD-siffran för samma tid utgör nära 114 % av investeringarna. Jag vill visst inte göra gällande, att utnyttjandet av fångars arbete är den enda källa som ger USSR några betydande inkomster. Jag åskådliggör bara med gjorda sammanställningarna av enkla siffror den skräckinjagande omfattningen detta utnyttjande har.

Vilka siffror skulle NKVD:s vinster komma upp till, om det funnes någon möjlighet att till de rena arbetsförtjänsterna lägga vinsterna på de produkter som framställts genom detta arbete? Skulle siffrorna fördubblas? Tredubblas? Kanske höjas ännu mer? Skulle man få fram en vinst i förhållande till investeringar av 250 To, 375 %, kanske mera? Vilken än den totala siffran skulle bli, säkert är att inget girigt monopol i någon annan stat någonsin har lyckats skörda vinster i samma skala.

Låt mig avslutningsvis lägga fram ett bevis för vad jag skrev i *Jag valde friheten* angående mitt eget personliga trassel med NKVD. Mitt fall hörde hemma under en av de mångahanda polisiära verksamhetsformer som går under namnet "Förvaltning av Förbättrings- och Arbetsföretag" och som hade överinseendet över vad jag skulle vilja kalla "partiellt" tvångsarbete i motsats till *oinskränkt tvångsarbete*. Det tillämpas i samband med lindrigare förseelser. I stället för att dömas till en viss strafftid i "stridslinjen" i Förbättrings- och Arbetsföretagen dömes offret att bli kvar i

sitt vanliga arbete under en tid av ett eller två år. Under denna tid får han böta en del av sin lön — tio eller tjugoprocent är det vanliga — och pengarna inbetalas till Styrelsen för Förbättrings- och Arbetsföretagen. Det är ungefär som om hans arbetsgivare hyrde honom av NKVD.

På grund av en sällsam felbedömning ingav försvarssidan i Paris som ett led i sin kampanj för att diskreditera mig som bevismaterial vissa dokument som bestyrkte vad jag hade sagt beträffande mina sammandrabbningar med rättvisan i Sovjet. Det var hyggligt gjort, ty för mig skulle det ha varit omöjligt att skaffa fram detta material från Moskva.

Tillvägagångssättet i ett fall sådant som mitt är enkelt. Den domstol som fäller domen skickar en avskrift till Styrelsen för Förbättrings- och Arbetslägren. Därefter anmodar Styrelsen fabriken eller kontoret att hålla inne erforderligt belopp av den anställdes avlöning och översända detta till NKVD. Här följer en avskrift av den åsyftade anmodan i mitt fall, sådan den framlades inför rätten av mina motståndare:

KAPITEL XV SKUGGAN SOM FÖRLÄNGES

DEPARTEMENTET FÖR TVÅNGSARBETE OCH FÖRBÄTTRING; STYRELSEN FÖR FÖRBÄTTRINGS- OCH ARBETSLÄGREN OCH -KOLONIERNA;

NKVD för provinsen MOSKVA.

Staden Moskva, Pokrovskbulevarden 4, Tel. K 7-76-90.

Fall Nr M. 76843/41 Den 12 september 1941.

Meddelande.

Till Adress

I kraft av bifogade utslag från Folkdomstolen i 3:dje distriktet av kvarteret Molotov den 17 juli 1941 i fall Nr har kamrat Viktor Andrejevitj Kravtjenko, anställd hos eder, jämlikt Artikel 109 Strafflagen, dömts för i utslaget angivet brott till tvångs- och förbättringsarbete på sin arbetsplats under en tid av tolv månader.

Jämlikt Artikel 20 i Strafflagen för förbättringsarbete är ni skyldig att från och med dagen för mottagande av detta meddelande innehålla 10 % av den bruttoavlöning som intjänas av kamrat Viktor Andrejevitj Kravtjenko, dömd till tvångsarbete under en tid av tolv månader. I händelse företagets eller institutionens ledning försummar att verkställa ovan givna instruktioner rörande verkställigheten av förbättringsarbete på arbetsplatsen ... komma de härför skyldiga att vara förfallna till ansvar och kunna bli föremål för åtal inför domstol.

Chefen för departementet för Förbättrings- och Tvångsarbete:
(Namnteckning)

Del III. Försvaret

16. Tysta vittnen

1

Inom ramen av denna redogörelse har jag fogat in brottstycken av försvarssidans argumentering i sådana sammanhang där de hörde hemma. Det kan nu vara på tiden att ge mina läsare en konkret föreställning om arten av och tonen hos försvaret genom ordagranna citat ur de inlägg som gjordes av *Les Lettres Franaises* och dess lärda rådgivare. Ni torde påminna er att denna publikations anhängare hade lagt ner ett avsevärt besvär på att skrapa ihop största möjliga kvantum av auktoritet och rang mot mig. Vad blev summan av det hela? Så här skrev Paris-tidningen *Populaire* om försvarets insats i målet:

”Tala om Kravtjenko? Så mycket ni har lust. Om hans bok? Nå-ja, om det är nödvändigt, men försiktigt! Om sovjetregimen? Nej, milde himmel! Tabu!” Denna tidningskommentar till det vittnesmål som avgavs av general Rudjenko, denna sovjetbyråkratiens klart lysande stjärna, kunde ha gällt oförändrad för vartenda ett av Sovjets vittnen.

Les Lettres Françaises hade i anledning av den bild jag i min bok givit av Sovjetunionen kallat mig för lögnare. Mina vittnen vid rättegången i Paris hade till fullo bekräftat bildens sanning. Det var att vänta att försvarets vittnen som forslats hela den långa vägen från USSR skulle komma med häpnadsväckande bevisning av motsatt innebörd. Men detta var just vad de inte gjorde. Såsom redan skildrats angrep franska och engelska vittnen mina påståenden angående sovjetregimen, därför att de inte hade sett, och vad en del av dem beträffar därför att de inte hade velat se några grymheter under sina korta och omsorgsfullt patroniserade uppehåll i USSR. Men vittnena från Sovjet, dessa som omöjligt kunde vara ovetande om huruvida mina beskrivningar stämde eller inte, de undvek skyggt att göra något slag av påståenden, förmånliga eller oförmånliga, med avseende på sovjetregimen.

Framträdandet av vittnena från Sovjet hade motsetts med andlös förväntan.

Tack vare hjälpsamheten hos en del vänner i pressens bildbyråer skickades fotografier av vittnena från Sovjet med ilbud några få minuter efter det deras plan hade landat på Le Bourget. När jag ögnade igenom de ännu våta fotografierna borde jag ha kunnat gissa mig till vilken taktik dessa Sovjets vittnen skulle komma att använda: att rikta en rad personliga angrepp mot mig.

Jag betraktade ansikten som jag aldrig hade väntat mig att få se igen. Idel människor som jag hade känt förr i världen. Några av dem hade jag arbetat tillsammans med i USSR. Och vad beträffar den chica kvinnan som hade bestått kameramannen med ett brett om också gåtfullt leende — en gång var hon min hustru.

Att sovjetregeringen gick till direkt angrepp framgick tydligt av urvalet av dessa vittnen, som inte kunde ha blivit uppspårade och inte heller ha fått tillstånd att resa utomlands annat än genom åtgöranden av maktinnehavarna själva. En sak var det för mig att ha tillgång till den västeuropeiska pressen och med dess hjälp slunga ut en uppmaning till vittnen som kände mig eller hade uppgifter att lämna rörande saker jag hade berättat om, och att därefter få dessa till Paris förbi gränsspärrar som inte var hermetiskt slutna. En helt annan sak var det att hitta vittnen i Sovjetunionen och att få dessa ut ur ett land, så obenäget för att släppa sina medborgare utom räckhåll. Bergsäkert är att jag aldrig skulle ha kunnat skaffa några vittnen från Sovjetunionen till Paris!

Kommunisterna tog inga risker i fråga om sina vittnen. Dessa anlände i sällskap med tre mycket

välkvalificerade herrar, skrudade i modern europeisk klädsel. Under noggrann bevakning skjutsades de från flygfältet till bostäder som disponerades av Sovjets ambassad. Fruktade kommunisterna att något eller några vittnen skulle kunna frestas att följa mitt exempel?

Närmast instruerades vittnena från Sovjet av sina väktare till en ceremoni som var beräknad att tillvinna dem fransmännens sympatier.

De tågade i grupp till triumfbågen, där de högtidligt lade ned en krans på den okände soldatens grav. Uppenbarligen hade de inte en tanke på att de just genom detta uppträdande lät skillnaden mellan sig själva och mina vittnen framträda i grell belysning. Så självklart var det för dem att handla som viljelösa redskap åt de styrande.

Jag fick stöd av enskilda människor, komna som privatpersoner för att vittna för en privatperson. Mina vittnen strövade omkring i Paris på egen hand, ensamma eller i grupper om två eller tre. Men vittnena från Sovjet utgjorde en officiell delegation. Ceremonien vid triumfbågen var ett typiskt utslag av officiellt hyckleri. Allt vad de företog sig, gjorde de som delegation. Man kunde inte öppna en tidning utan att mötas av deras ansikten — alltid i en kompakt liten grupp — än på besök i Louvren, än strövande genom Tuilerierna, än skådande i butiksfönster, alltid i samma monolitformation.

Det var tydligt att de inte var enskilda människor som kommit för att avlägga vittnesbörd om vad de visste som enskilda. De var ombud för en stat, deras besök i Paris var en officiell politisk handling. Och välkänt är, att när en totalitär stats politiska syften inte främjas av sanningsenlighet, då får sanningen inte mycket svängrum.

Mellan vittnena från Sovjet rådde stora inbördes skillnader i fråga om uppfostran och begåvning, intressen och samhällsställning. Men i ett avseende var de alla lika: i fråga om den överväldigande kraft som bestämde över dem alla. Den kraften var fruktan. Inför rätten var de rädda att säga för mycket eller för litet eller för att säga fel sak. Vad som helst som gick ut över de trånga gränserna för det vittnesmål de hade fått repetera in gav dem känslan att vara ute på hal is. NKVD förlåter inga misstag. Vittnena undskyllde sig alltid med att de inte kom ihåg, inte visste.

För några av dem var Paris en ny och häpnadsväckande värld, men detta kunde inte befria dem från känslan av skräck. Inte ens där kunde de känna sig utom räckhåll för Kremles långa arm. Själligt och politiskt förblev de Kremles fångar. När de i blänkande, långa, svarta bilar reste fram och tillbaka mellan sitt logi och rätten, for alltid både före och efter dem andra långa, blänkande bilar med ambassadens vakthundar.

Inte ens när de var för sig själva tillät dem deras fruktan att sinsemellan dryfta sina intryck av det förvirrande fria liv som omgav dem. Vad de än hade sagt hade de fått räkna med möjligheten att det kunde komma att rapporteras till deras överordnade vid hemkomsten.

Och de måste komma hem. Alla hade de lämnat kvar gisslan: familjemedlemmar. På dessa skulle ansvaret utkrävas, om de lyckades skaka av sig sina välklädda förkläden och undkomma. Och om de ändå skulle försöka bli kvar utomlands, måste de alltid frukta för möjligheten att man kunde förvägra dem asyrrätt och slutligen utlämna dem till Sovjetunionen.

De måste återvända till Sovjetunionen; och därför måste de avge sina vittnesbörd i den form som hade beordrats från Kreml, utan hänsyn till sanningen och utan en tanke på vad de själva kunde ha lust att säga i saken. Slutligen måste de också, som jag senare fick reda på, före hemresan lova att inte för någon berätta annat om rättegången än vad tidningarna i Sovjet redan hade meddelat.

Jag skulle gärna ha velat skona dem som enskilda människor, ty jag visste att de inte hade något val. Jag anade att bevisandet av rättegången för några av dem var en motbjudande nödvändighet.

Men rättegångens krav och vikten av de frågor som skulle avgöras måste gå före mina personliga önsknings. Flera timmar varje dag rådplögade jag med maitres Izard och Heiszmann om den strategi och taktik som med hänsyn till min kännedom om varje särskilt vittnes egenheter och svaga punkter borde tillämpas på honom eller henne. Verkningarna av dessa omsorgsfulla förberedelser gjorde sig märkbara under rättegångens förlopp.

2

Ett alldeles särskilt sårbart vittne var Viktor Romanov som jag hade haft till arbetskamrat 1928 och 1929 och som jag hade träffat på nytt då vi båda var medlemmar av Sovjets inköpskommission i Washington.

Han var högväxt och grovt byggd med små grisögon i en stor degklump till ansikte. Den retligt sammansnörpta munnen var också liten, och bakom läpparna glittrade flera guldtänder. Över hela hans feta uppenbarels låg något osunt.

Intill dess han lyckades manipulera sig till uppdraget att fara till Washington hade han varit ur stånd att uppnå någon högre befattning än som ingenjör vid Centralförvaltningen för Skrot. Till och med för den sysslan kunde han tacka en enda egen förtjänst: en stentorsstämma. De som hade varit grannar med honom när han var ung har anledning att minnas den stämman. Då för tiden hängav han sig med lidelse åt uppfödning av duvor. I timmar kunde han hålla på och dressera dem att röra sig på sina pinnar på det sätt som han önskade, och då kommenderade han dem med så våldsamt kraft, att grannarna måste stänga fönstren för att han inte skulle väcka barnen. Det var en röst som kunde jämföras med trumpeterna vid Jeriko. Den skulle bli till nytta både för hans karriär och i politiska sammanhang. Så snart det vid något partimöte i Washington ansågs tillrådligt att det uppstämde en lovsång till Stalin eller Molotov, brukade vi säga sinsemellan:

— Nu får vi allt sätta till en dos Romanov!

Och sedan Romanov fått en påstötning att utföra sitt glansnummer, dundrade han fram sina hymner till ledarna med en sådan kraft, att vi befarade att våra örhinnor inte skulle överleva denna prövning.

En mera skurkaktig person i fråga om att sätta fast kamrater har jag aldrig känt. Detta kan ha varit en bidragande orsak till att han utsågs till chef för kommissionens avdelning för metaller, trots att han inte hade några särskilda kvalifikationer för den posten. Han var en man med mycket begränsad horisont och fattade långsamt och med svårighet. Han var ytlig, ur stånd att tillgodogöra sig mer än ett ringa kvantum tankar åt gången. Ingenting ingav honom varaktigt intresse — utom hans egna avancemangsmöjligheter.

Sin befattning i Washington hade Romanov fått huvudsakligen genom personlig protektion. Vassilij Sergujev, Mikojans ställföreträdare, var en barndomsvän till honom, och de hade haft en föreningspunkt i duvhobbyn. Han sändes i uppdrag till Förenta staterna ungefär vid den tid det här är fråga om, och då såg han till att Romanov fick den åsyftade befattningen. Detta väckte åtskilligt missnöje bland Sovjets representanter i Washington. Orsaken var inte bara att Romanov saknade den förhandlingsmässiga skärpa som borde ha varit en förutsättning för hans befordran, utan också att han först helt nyligen hade blivit medlem av Partiet.

Äldre kommunister såg med avundsjuka hans snabba karriär, men på grund av Sergujevs stora inflytande vågade de inte kritisera utnämningen. Oåtkomligheten för klander höjde inte Romanovs intellektuella kapacitet. Tvärtom framträdde hans medfödda stupiditet i skarpare relief mot bakgrunden av en roll som låg så långt över hans förmåga. Hans metod att försöka bemästra en situation var att undandra sig allt ansvar. Till en underlydande som sysslade med en viss fråga

kunde han säga:

— Gå bara på, ordna saken och underteckna papperen själv! Besvåra inte mig med detaljer!

Själv fattade han aldrig något avgörande. Ofta undandrog han sig sina skyldigheter genom att stänga sig inne i sitt ämbetsrum och fördjupa sig i tidningarna, vilkas annonser förhåxade honom. Eller också lärde han sig utantill brottstycken av ”teknisk visdom” — inte ur ingenjörshandböcker utan ur Stalins skrifter. Dessa citat kom sedan till användning i hans lovtal. När Romanov sålunda hade garderat sig mot att bli störd med saker som hörde arbetet till, sades det de andra medlemmarna av avdelningen emellan med så mycket ironi de vågade tillåta sig:

— Kamrat Romanov håller på och tänker, eller:

— Kamrat Romanov friskar upp sina kunskaper.

Hans befattning inbringade honom en väl tilltagen lön, och han gjorde av med denna med ett barns okritiska förtjusning. Han köpte alla möjliga saker och visade allt han hade köpt för alla människor — radio, grammofon, kläder, elektriska strykjärn och rentav en nagelsax! Ödmjukt krypande mot dem som stod över honom, var Romanov i regel mycket barsk mot alla underlydande, om han inte misstänkte att de liksom han själv hade någon betydande person i Sovjetunionen till beskyddare. Mot sådana var han oföränderligt så hövlig som det med hans inneboende otymplighet var honom möjligt att vara.

Nu stod jag ansikte mot ansikte med samme Romanov inför rätten i Paris. Han var oklanderligt klädd i en välskuren kostym från Washington, och en sorgfälligt draperad näsduk stack upp en aning för högt ur bröstfickan.

Han gjorde vad han kunde för att svärta ner mig. Men hans försök hade prägel av en sådan elefantaktig klumpighet och stupiditet, att åhörarna under större delen av hans vittnesmål skakade av skratt. Vid varje nytt utbrott av munterhet såg Romanov sig omkring med oförstående blickar, ur stånd att begripa vad det var i det han sagt som kunde ge anledning till skratt.

Han skildrade min ungdom — som han knappast visste någonting om — i en passage som jag återger i dialogform:

Romanov: Ända från ungdomen märkte man att han var fåfång; det var hans ärelystnad att leva ett bekvämt liv, helt olikt det som arbetarnas familjer levde där i distriktet ... I sin egen familj var han nummer ett — eller försökte åtminstone att vara det ... Han levde ... över sina tillgångar ... han höll sig på avstånd från andra människor och försökte att imponera på dem med eleganta kläder ...

Izard: Om man får döma av vittnets klädsel, så tog vittnet lärdom av honom i det hänseendet! (Skratt.)

Romanov: Inför oss som var hans kamrater skröt han gärna med sina erövringar, och det var en obehaglig historia en gång i fabriken när han svek en gammal arbetares förtroende ... (Här berättade han en hopfantiserad episod.)

Kravtjenko: Romanov vet själv mycket väl att han ljuger. Han vet det.

Romanov: Jag måste säga rätten att jag inte vill beteckna honom som direkt dum ... hans far ... sa mer än en gång att han var missnöjd (med honom), och han sa att hans son fläckade det goda rykte som han, fadern, hade, jag menar, på fabriken.

Kravtjenko: (Skrattande.) Gud hör dig, Romanov!

Romanov: 1942 träffade jag i Sverdlovsk i Uralbergen G. I. Gerardov ... Gerardov erkände för mig att när han höll föreläsningar för studenterna gav han vika för Kravtjenkos enträgna böner att han skulle ge honom ett utkast för behandlingen av hans examensuppgift. Sedan utkastet hade bearbetats och kompletterats inlämnades det till examensnämnden i Kravtjenkos namn, och det var tack vare det som denne lyckades bli godkänd i slutexamen ...

1943, jag tror det var i början av juli, stötte jag oväntat på Kravtjenko ... Han sa till mig att han kunde engelska och tyska, och att det var för den sakens skull som han skulle skickas utomlands ...

Han var aldrig tillsammans med oss andra ... Tvärtemot alla kamraterna tog sig Kravtjenko från första stund han kom till Förenta staterna för att gå för sig själv. Han skaffade sig en uppfattning om Amerika på sitt eget vis! ...

Izard: Det är ett mycket fint sätt att uttrycka saken! Tack ska ni ha!

Romanov: Det är som jag säger, och han kunde rentav tillåta sig att säga så här: ”Amerika är ett bra ställe att leva på om man bara kunde få tag i en miljon dollar, då skulle man ha det bra.” ... Från den stunden började jag bli irriterad av hans uppträdande. Jag talade om för general Rudjenko (chefen för Sovjets inköskommission) att han inte uppträdde på ett sätt som anstod en sovjetmedborgare. (Buller och mummel bland åhörarna.)

3

Meddelandet att min första fru, doktor Sinajda Gorlova, skulle bli ett av Sovjets vittnen, hade väckt stor nyfikenhet bland allmänheten. Den del av publiken som var inställd på sensation och skabrösa detaljer motsåg förvåntansfullt de intima avslöjanden som den hoppades skulle bli frukten av en dust mellan oss. Det var så mycket egendomligare att kommunisterna förde in ett sådant element i rättegången som de med stor förtjusning brukade omnämna *Jag valde friheten* med epitetet ”pornografisk” — ett underligt sätt att karakterisera den.

Många år hade gått sedan jag sista gången såg Gorlova i Ukraina vid tiden för min första ”utrensning”. Under vårt korta äktenskap hade ingendera varit lycklig. Vi var oförenliga både till temperament och i uppfattning. Lyckans första friskhet nöttes hastigt bort och vår förening visade sig alltför bräcklig för att äga bestånd i livets påfrestningar. Vi insåg båda att det hela hade varit ett misstag, och så skildes vi på grund av ömsesidig överenskommelse. Detta hade ägt rum sjutton år före rättegången. Några personliga motiv med rötter i det fjärran förflutna kunde hon inte ha för sitt framträdande här som vittne emot mig och framför allt inte som försvarare av en regim som på skilda sätt och av olika skäl hade varit orsak till mycket lidande för oss båda!

Hon avgav sitt vittnesmål på rättegångens sjunde dag. Den spensliga blondinen, medellång och med tillbakadraget sätt hade förvandlats till en knubbig kvinna, självmedveten och trygg. Ansiktsfärgen hade behållit sin friskhet, de stora blå ögonen var desamma, men blicken hade förlorat sin ungdomliga värme. Hon var enkelt men smakfullt klädd. Sina kläder hade hon alltid lagt ner mycken omsorg på.

För den roll hon hade fått att spela var hennes uppenbarelse idealisk. Såvitt man kunde bedöma gjorde hon ett gott intryck på åhörarna. Men hennes verkliga uppgift blev mycket snart tydlig. Den var att förvandla en politisk rättegång till en fars, till en pikant kärlekshistoria. Hon skulle undergräva förtroendet till mig och min bok genom att bestrida alla de personliga detaljer som jag hade tagit med där.

Till att börja med inriktade hon sig på att avslöja vad hon kallade för ”våra privata relationer” med en brist på blygsamhet som var rena motsatsen till vad jag visste var hennes verkliga natur.

Detta smutsiga linne tvättade hon offentligt med sådan intensitet, att jag kände mig övertygad om att hon fått instruktioner inte bara om vad hon skulle säga utan också om hur hon skulle säga det. Under det hon vittnade ändrade hon knappast ansiktsuttryck, men rösten skiftade alltefter hennes sinnesstämning. Ibland gled den upp i ett nästan hysteriskt tonfall för att sedan sjunka ner till ett slags kvidande. Med denna variabla röst målade hon porträttet av ”en grym despot, mannen som jag var gift med”, så som det kokats ihop åt henne av förfalskningsmästarna i NKVD. Hon gjorde sitt bästa för att vinna åhörarnas sympatier och få dem att tro på skildringen av henne själv, i behov av medlidande för de kränkningar hon hade tillfogats av mig.

Ändå var där någonting i hennes framträdande som inte verkade äkta. Jag hade en känsla av att hon skämdes över den roll hon måste spela. Jag märkte att hon inte kunde vara omedveten om lumpenheten i den. Men vad skulle hon göra? Hemma i Sovjetunionen hade hon kvar sin make och sin son.

Hon rådde inte för det. Skulden låg hos Kreml som hade givit henne hjältinnerollen i en butiksflickas kärlekshistoria och utsatte henne för de mysande antydningarna i en rad sensationslystna tidningar. Men fast jag inte tyckte om det var jag tvungen att avslöja den kvinna som sjutton år efter vårt olyckliga äktenskap och efter att själv ha nått fram till sitt tredje nu spelade rollen av den försmådda hustrun med lika mycket ögonskenlig vrede och lidelse som om vår skilsmässa hade ägt rum dagen förut.

Eftersom mina motståndare inte med framgång kunde bekämpa de anklagelser mot regimen som utgjorde det viktiga i min bok, hade de valt en annan metod. De försökte bestrida personliga omständigheter som jag hade berättat om. Visserligen var dessa betydelselösa, men deras tanke var, att om de kunde få det att se ut som om jag ljög i småsaker så kunde man göra gällande att jag hade ljugit i allt annat också. Kunde de få tag i något bättre vittne än min f. d. fru för att övertyga domarna om att jag inte hade hållit mig till sanningen om min egen levnadsbana?

En av de omständigheter som fru Gorlova förnekade var att jag någonsin skulle ha studerat vid institutet i Charkov. Ett helt kapitel i min bok hade handlat om den tiden. Förvisso borde ingen bättre än hon ha vetat om jag verkligen hade studerat där eller inte, och hon kunde ha skadat min sak på allvar, om jag inte hade varit i tillfälle att bevisa motsatsen. I det föregående hade Romanov (och de strateger som stod bakom honom) inte drömt om att jag skulle kunna hitta vittnen som direkt kunde säga emot honom. Lika litet anade Gorlova hur fullständigt jag skulle bli i stånd att vederlägga det hon fått i uppdrag att säga.

Både hon och Romanov blev förbryllade av det vittnesmål som lämnades av min forne lärare vid Charkov-institutet, professor Lagovskij. Heismann: Vill ni säga mig när ni var professor i Charkov?

Lagovskij: Jag var professor vid högskolan från 1930 fram till kriget 1941.

Heismann: Hade ni som professor att göra med en student vid namn Kravtjenko, som finns här i rättssalen?

Lagovskij: Ja, Kravtjenko var en av mina elever vid aerodynamiska institutet i Charkov. Jag hade rådgivning för studenterna i det rum där Kravtjenko bodde tillsammans med sin vän Karnauchov och med Vigura; det är för den sakens skull som jag känner dem mer eller mindre personligen ... Kravtjenko och hans vän Karnauchov var de bästa eleverna vid institutet.

Försvaret försökte också ihärdigt vidhålla sitt påstående att jag inte hade de intellektuella förutsättningarna för att ha skrivit min bok själv. Romanov hade antytt detta när han anklagade mig för att ha behövt skaffa mig en färdigskriven examensuppsats för att kunna ta min examen. Men

två andra vittnen, Passetsjnik och fru Kornjenko, omintetgjorde försöket. Den förstnämnde sade:

Passetsjnik: 1926 publicerades artiklar av Kravtjenko om rationalisering, fel i produktionen och om arbetarnas levnadsförhållanden i vår tidskrift Oudarnik ... 1929 ... publicerade han andra artiklar, inte bara i vår tidning, fabriktidningen, utan också i en ortstidning, Gryningen ...

Heiszmann: Kan vittnet i få ord säga oss ifall Kravtjenko var en god kommunist och bra elev vid metallurgiska institutet i Dnjepropetrovsk?

Passetsjnik: Kravtjenko studerade vid institutet 1931 och det gjorde jag också, och vi hörde båda till samma avdelning. 1932 blev Kravtjenko medlem av Partiets kommitté för institutets ledning, och han tog mycket aktiv del i partilivet ... 1933 inlämnade Kravtjenko sin examensuppgift för erhållande av diplom ... Dagen därpå när jag kom till institutet var studenterna mycket entusiastiska, ty alla var uppfyllda av beundran för originaliteten i Kravtjenkos arbete, som också inbringade denne ett certifikat.

Det andra vittnesmålet lydde så här:

Heiszmann: Kände vittnet Kravtjenko personligen?

Fru Kornjenko: Jag har känt honom sedan 1925, då han fortfarande var arbetare och ofta kom till biblioteket. Särskilt under perioden från 1929 och framåt. Han var särskilt intresserad av rationalisering och uppfinningar. Efter det att Rosengoltz-kommissionen hade besökt fabriken började man tala om honom med stor respekt som en självlärd arbetare och uppfinnare ... Jag läste ofta hans artiklar i tidningen Oudarnik och efter Rosengoltz' besök såg man ofta hans porträtt i tidningarna. När han gick ut från institutet berättade de andra studenterna för mig att han hade försvarat sitt examensarbete alldeles utmärkt.

Fru Kornjenkos vittnesmål gjorde framför allt slut på en annan lögn som min f. d. hustru hade fått i uppdrag att ge spridning åt — att jag aldrig hade gynnats av Ordsjonikidse, kommissarie för den tunga industrin. Det var Rosengoltz-kommissionens av fru Kornjenko omtalade besök vid min fabrik 1929 som fick till följd att jag ådrog mig Ordsjonikidses uppmärksamhet. Rosengoltz var på den tiden hans ställföreträdare, och det var på rekommendation av honom som jag på fabriken bekostnad skickades till metallurgiska institutet i Dnjepropetrovsk.

Fru Gorlova visste detta mycket väl, men förnekade det. Hon påstod att jag inte ens hade träffat Ordsjonikidse.

— Herr domare, sade jag. Fru Gorlova reste till Kreml tillsammans med en delegation av hustrur till tekniker och ingenjörer ... bland andra hustrun till Vestnik som sedan blev skjuten. Hon har själv träffat Ordsjonikidse.

— Jag förstår inte varför hon förnekar saken, tillfogade Izard. Den är inte alls särskilt betydelsefull.

Fru Gorlova verkade besvärad. Hon rodnade, blev förvirrad och frågade om hon fick gå och sätta sig. Liksom så många andra i USSR hade fru Gorlova med egna ögon sett den terror med vilken kollektiviseringen genomfördes och de många dödsfall av svält som följde den i spåren. Men hon förnekade inte bara varje kännedom om sådana fakta utan förnekade också att jag skulle ha varit med om dessa tilldragelser så som jag har uppgivit i min bok. Passetsjnik bidrog till att kasta detta påstående över ända, ty han hade reda på vad jag haft för mig under kollektiviseringsperioden. Men det starkaste vittnet mot fru Gorlova på denna punkt var dr Anna Kasjinskaja.

Det var ett dramatiskt ögonblick när de båda kvinnorna stod sida vid sida framför skranket. De var lika gamla, de hade haft samma levnadsbana, de hade varit kamrater under studietiden vid

medicinska högskolan i Dnjepropetrovsk. Allt detta betygade Kasjinskaja. Sedan beskrev hon kollektiviseringen, som både hon och Gorlova hade varit med om.

Kasjinskaja: Vi skickades allesammans ut i Pjatjehatskij-regionen där vi delades upp i lag som skulle resa till de olika kommunerna där folk hade dött ... Jag kom till en by där det inte fanns en levande själ. Vi studenter fick skörda vetet ... Studenterna var uppsvullna av hunger ... Studenterna återtog inte sina studier förrän till hösten, och vid den tiden såg man fler lik än någonsin på gatorna i Dnjepropetrovsk.

Fru Sinaida Gorlova var samtidigt med mig elev vid anatomiska institutet. Alla studenter i världen kunde den tiden varit avundsjuka på oss för det studiematerial som vi hade ...

Durckheim (till advokaterna): Önskar ni göra några flera frågor? Önskar fru Gorlova säga något mera?

Gorlova: Det är första gången i livet jag ser denna läkare. Jag minns inte hennes ansikte, jag är häpen över vad denna kvinna påstår. (Till fru Kasjinskaja) Ni pratar orimligheter — att studenterna var uppsvullna av hunger — att det låg lik på gatorna! Den enda sak jag känner till är att jag fullföljde mina studier fullständigt ostört. Kurserna förlöpte på absolut normalt sätt. Jag upprepar att jag aldrig var i byn.

Durckheim: Känner vittnet igen fru Gorlova som står här?

Kasjinskaja: Jag känner igen henne fullständigt säkert, och hennes uppträdande förvånar mig inte på minsta sätt ... Jag känner den stat som hon företräder ...

Izard: Här har vi två medicine doktorer som inte tillämpar samma metod ...

Durckheim: Var de studiekamrater, dessa båda?

Kasjinskaja: Vi träffades dagligen på anatomiska institutet.

Durckheim: Var vänlig och fråga vittnet vem som var professor i anatomi.

Kasjinskaja: Professor Tristanjeskij.

Durckheim: Bedrev fru Gorlova sina studier för samma professor?

Gorlova: Ja.

Nordmann: Åh, hon har lärt sig katalogen för år 1927!

Allteftersom varje ny fråga gjorde det mer och mer klart att Gorlova och Kasjinskaja hade gått samtidigt på samma kurser, vid samma institut och under samma lärare, och att de båda hade vistats på landsbygden under kollektiviseringen, blev Gorlova mer och mer besvärad. Slutligen konfronterades hon och jag med varandra framför skranket.

Kravtjenko: Jag skulle vara tacksam om fru Gorlova ville säga mig var Sergej Nikolajevitj Gorlov (hennes fader) finns nu ...

Gorlova: Jag är inte skyldig att svara på några andra frågor än sådana som domaren framställer.

Durckheim: Säg åt henne att svara!

Gorlova: Han dog av blodstörtning i lungorna 1928.

Kravtjenko: Mina herrar, fru Gorlova befinner sig inte i Frankrike av egen fri vilja. Hon är ett offer för Sovjets polisstyre. Hennes fader arresterades under utrensningen och skickades till koncentrationslägren på tio år utan rätt att korrespondera med sin familj ... Sergej Nikolajevitj var

officer i tsarens armé. Vid tiden för utrensningen hade han arbete i kommunalförvaltningen. Han häktades av NKVD och skickades bort till förvisningstrakterna utan rätt att skicka eller mottaga brev.

Nordmann: Nu måste jag avbryta, för här har vi ingenting att göra med fru Gorlovas far. Vi har att göra med ...

Kravtjenko (skjuter in): Fru Gorlovas moder ... skickades på grund av de styrandes beslut till staden Krivoj Rog utan rätt att lämna denna.

Nu grep Nordmann in igen och denna gång med bättre framgång, så att Gorlova slapp ifrån att säga mer på denna punkt. Men jag var inte färdig än.

— Jag anhåller, sade jag, att fru Gorlova inställer sig här i denna sal på onsdag, då jag kommer att åberopa fem vittnen som känner henne personligen och som var bekanta med henne i Dnjepropetrovsk.

Gorlova bleknade, och det föreföll som om hennes knän skälvde en smula. Hennes blick mötte min med ett vädjande uttryck. Jag läste däri hennes gränslösa skräck för NKVD. En känsla av medlidande med hennes belägenhet kom över mig. Driven av en plötslig impuls erbjöd jag henne inför sittande rätt en möjlighet att på samma sätt som jag själv hade gjort undfly den regim som pinade henne.

— Jag skulle vilja be fru Gorlova att svara uppriktigt på en fråga, sade jag. Varför är hon här och hur har hon kommit hit? Jag garanterar fru Gorlova allt vad hon kan komma att behöva så länge hon lever, men utan att vilja såra henne personligen önskar jag gendriva det som hon säger här, ty jag önskar klarlägga inför rätten att endast Sovjets polissystem har kunnat tvinga en kvinna att resa hit till Frankrike och avge ett sådant vittnesmål som detta, ett vittnesmål som jag för övrigt anser henne ovärdigt.

Det var inte några personliga känslor som drev mig till att på detta sätt erbjuda henne en ekonomisk möjlighet att undslippa sina fångvaktare. Allt sådant var utplånat och borta för länge sen. Det var en önskan att hjälpa henne ur de svårigheter hon befann sig i, en önskan som jag skulle ha känt inför vilken kvinna som helst, om det också hade varit en alldeles främmande. Ett allvarligt hot svävade redan över hennes huvud. Hon hade försökt svärta ner mig inför domstolen, men misslyckats. Skulle NKVD ta hänsyn till hennes goda vilja och låta den tjäna som ursäkt för misslyckandet? Sådant ingick inte i deras vanor. Jag måste bekämpa henne och segra. När jag tänkte på vad den segern skulle kunna komma att innebära för henne om och när hon återvände till Sovjetunionen ryste jag. Jag önskade ge henne en sista möjlighet att slippa återvända.

Hon tog inte vara på den. Kanske begrep hon inte till fullo vad det var jag erbjöd henne. Kanske fruktade hon att de fångvaktare som omgav henne i Paris skulle vara i stånd att omintetgöra hennes flykt, och i så fall skulle hon sedan få stå till svars för flyktförsöket. Kanske var det andra saker som stod på spel — hon hade kanske blivit förespeglad frihet för fadern; kanske hade man hotat henne att utkräva hämnd på modern ...

De sensationella konfrontationerna ägde rum den 9 februari. Än en gång fyllde åhörarskaran rättssalen till bristningsgränsen. Atmosfären var laddad med feberaktig spänning. Plötsligt och oväntat befann sig Gorlova i samma rum som en man, som hon säkert aldrig hade drömt om att få träffa här — Boris Udalov, en av hennes gamla beundrare.

Han hade blivit tillkallad från Tyskland i sista minuten, sedan Babinin givit mig underrättelse om var han fanns. På den lista över vittnen som överlämnats till motståndarsidan hade hans namn blivit så illa misshandlat av en med slaviska namn fullständigt obekant skrivare, att det inte skulle

ha sagt Gorlova någonting, även om hon hade sett det. Därför kom det fullständigt överrump-
lande för henne att inför domstolen stå ansikte mot ansikte med denne man, som hade känt henne
så väl, och som utan svårighet kunde riva sönder den fabel hon dukade upp.

Maître Heiszmann förde fram vittnet:

Heiszmann: Känner vittnet fru Sinaida Gorlova?

Udalov: Ja ... Jag träffade fru Gorlova 1926 och under året 1926 var vi sedan ofta tillsammans.
Jag hade till och med för avsikt att gifta mig med henne, men jag friade aldrig ... Jag träffade
henne igen och var mycket i hennes sällskap senare, särskilt 1938 i Krivoj Rog där Röda Armén
hade en förläggning för värnpliktiga officerare som jag var stationerad vid. På den tiden var jag
gäst hemma hos fru Gorlova, som då hette fru Svjet, och jag träffade henne ofta, vårt inbördes
förhållande var ganska intimt. Jag har också träffat henne åtskilliga gånger senare.

Heiszmann: Vad känner vittnet till angående fru Gorlovas fader?

Udalov: 1938 arresterades fru Gorlovas fader och blev deporterad. Familjen visste ingenting om
hans öde, de fick inte reda på hur lång tid deportationen avsåg. Därför antog man att han hade
blivit skjuten eller också att han hade blivit dömd till mer än tio års deportation utan rätt att
skicka eller mottaga brev ... Vad hennes mor beträffar deporterades hon genom beslut av myndig-
heterna och berövades rätten att välja sin uppehållsort; dvs. hon förbjöds att lämna Krivoj Rog,
vilket var att betrakta som en konsekvens av att fru Gorlovas fader hade blivit deporterad.

Gorlova: Jag kan inte godkänna den här sortens sanningar! Det är lögn! ... Han påstår att min far
skulle vara en folkets fiende! Han är en lögnare, en usling! ... (Till Udalov) Du är en provokatör!
Du bara läser upp en läxa som du har fått lära dig utantill!

Udalov: Vad nu först hennes far beträffar, så har jag aldrig kallat honom för någon ”folkets
fiende”. Jag skulle aldrig kunna tillåta mig något sådant, allra minst om en man som har dött
någonstans sedan han hade fallit i händerna på NKVD

Heiszmann: Har fru Gorlova någon gång talat med vittnet om Kravtjenko? Vad sade hon om
honom? Och vad anförde hon för orsaker till skilsmässan?

Udalov: Hon talade inte särskilt illa om honom. Såvitt jag vet var orsakerna till deras skilsmässa
inte alls märkvärdiga — alldeles vardagliga.

Detta stod i den skarpaste kontrast till hennes tidigare vittnesmål (som jag inte kommer att återge
här), ty i detta hade hon försökt uppge orsaker till skilsmässan, vilka skulle varit svårt kompro-
metterande för min karaktär.

Beträffande hennes fars öde bekräftade andra vittnen Udalovs vittnesmål. Tillfrågad av
Heiszmann på denna punkt vittnade Passetsjnik:

— När utrensningen år 1937 ägde rum — jag minns inte precis dagen eller månaden — häktades
han och försvann utan att lämna något spår.

Det är förresten en sak som är allmänt bekant. Ingenjören Erast Babinin som hade känt fru
Gorlova under många år vitsordade också denna uppgift.

Fru Gorlova lämnade vittnesbåset förvirrad och med böjt huvud utan att som tidigare glatt och
villigt posera för fotograferna. Hon återvände till sin plats intill en mörk kaukasisk kvinna, liten
men kraftigt byggd, utan tvivel den skyddsängel som tillhandahölls henne av NKVD. Denna
kvinna följde henne överallt, till och med i sovjetambassadens annex, där fru Gorlova bodde
under uppehållet i Paris.

Hon måste framträda inför rätten en gång till den 16 februari för att avslutningsvis konfronteras med doktor Kasjinskaja på sätt som redan tidigare skildrats. Redan dagen därpå stuvades hon av sina väktare in i en flygmaskin och flögs tillbaka till Moskva, trots att rättegången inte på långt när var avslutad. Det innebar erkännandet av ett misslyckande. Jag hyser inget hopp om att någonsin få se henne mer.

4

Försvarets artilleri, vittnena från Sovjet som hade fått order att öppna en förödande spärreld mot mig, hade avslöjats som idel luftbössor. Det blev nödvändigt att ta till förtvivlade åtgärder. En stor kanon måste skaffas fram för att hålla mig nere.

Det verktyg som valdes var generallöjtnanten Leonid Rudjenko, som hade varit chef för Sovjets inköpskommission i Washington från mitten av december 1943. Denna undsättningsstyrka för sovjettrupperna, detta Kremles trumfkort, anlände till Paris den 11 februari sedan rättegången redan hade pågått i två och en halv vecka. Denna sena ankomsttid kan tjäna som det stumma beviset för att man i Kreml insåg, att striden ännu så länge hade inneburit förlust. Rudjenkos uppgift var att rädda situationen.

Ukrainare liksom jag och född 1906 var Rudjenko en man av medellängd, undersätsig, med grå ögon och ansiktet fårat av djupa veck. Han hade en gång arbetat på samma fabrik som jag, men jag kände honom inte på den tiden. Han var en politisk, inte en militär general, en som hade vunnit sina galoner och medaljer tack vare andras djärvhet och andras blod. Som politisk kommissarie hade han stigit i graderna precis som om han hade varit soldat. Han var en typisk representant för de arbetare i partiet som når höga befattningar i armén utan att ha en aning om strategi eller taktik, intendenturvetenskap eller ballistik. Fram till krigets utbrott hade han varit ordförande i den provinsiella exekutivkommittén i Rostov. Han hade kommit sig fram tack vare andras olycksöden under utrensningsperioden.

Rudjenko var stjärnan bland försvarets vittnen, och han gjorde en entré som var fullt värdig en stjärna. I Frankrike är det *de rigueur* att militära vittnen uppträder civila inför domstolen, och därför vållade Rudjenkos uppträdande sensation. Han kom i full uniform, översållad med dekorationer och med uniformsmössan i handen. Tätt i hälarna hade han en underdånig adjutant som bar en portfölj av läder. Den sistnämnde var så oskiljaktig från sin herre, att när Rudjenko kallades fram i vittnesbåset marscherade adjutanten fram bakom honom.

Durckheim (förvånad): Är det två vittnen? (Skratt.)

Rättens sekreterare: De önskar inte bli åtskilda, Ers Nåd!

Durckheim: Det var en besvärlig historia ...

Efter en stunds förvirring lyckades man bända loss adjutanten från generalen, och maître Blumel, en av advokaterna för *Les Lettres Françaises*, föreställde vittnet.

Blumel: General Rudjenko, dekorerad för sitt deltagande i slaget vid Stalingrad, är generallöjtnant vid flygingenjörstrupperna, ledamot av högsta sovjet, två gånger belönad med Leninorden, regimens högsta utmärkelse, för slagen vid Moskva och Leningrad ... innehavare av medaljen för Stalingrads försvar, medaljen för segern över Tyskland, medaljen för segern över Japan ...

Rudjenko: Jag anser att herr Kravtjenko, här närvarande och veterligen icke medborgare i något land, är förrädare mot sitt fosterland ...

Jag anser det som min plikt mot allt vad demokratisk humanitet heter att med all min förmåga bidra till att sanningen kommer till rättens kännedom, så att en rättvis dom kan fällas ... Jag

utnämndes till chef för Sovjets inköpskommission i Förenta staterna. Jag hade också i min egen-
skap av innehavare av den högsta tjänsteställningen till uppgift att utöva myndigheten som
kommendant i militär mening för denna grupp, och att militärt övertaga ansvaret för alla de
sovjetgeneraler och sovjetofficerare som vid denna tidpunkt befann sig i Förenta staterna ...
Någon gång i mitten av februari mottog jag en rapport från Romanov, chefen för avdelningen för
metaller. Han ansåg det som sin plikt att fästa min uppmärksamhet på kontrollingenjören Krav-
tjenko, som inte med tillräcklig samvetsgrannhet utförde de uppdrag som anförtroddes åt honom,
överträdde gällande disciplinära föreskrifter och inställde sig till arbetet i berusat tillstånd.

Kravtjenko: Ni ljuger verkligen fullständigt skamlöst ... Det vet ni mycket väl själv! ...

Rudjenko: Dessa omständigheter tvingade mig att börja intressera mig närmare för denne individ
och gå igenom hans meritförteckning, och jag bestämde mig för att låta Kravtjenko följa med
denna grupp (reservofficerare som skulle skickas hem till militärtjänst i Ryssland). Jag gav
Romanov order att underrätta Kravtjenko om beslutet ... Den 3 april 1944 fick jag läsa i
tidningarna om hur ingenjörsofficeren av tredje graden Kravtjenko hade brutit sin soldated och
vägrat återvända till hemlandet ... Jag gav order att Viktor Kravtjenko som desertör och förrädare
mot sitt land skulle strykas ur rullorna över kommissionens personal.

Den 6 och 7 april och närmast följande dagar sände den tyska radion ut Kravtjenkos förklaringar
på alla världens språk ... Dessa förklaringar blev föremål för utläggningar, de var ett välkommet
stoff för fascisterna. Fascisterna försäkrade att detta var början till en spricka i koalitionen mellan
de allierade ... Allra värst var att det tyska högkvarteret vid denna tid lät sprida flygblad som
skulle gälla som pass för den som ville komma igenom deras linjer på ostfronten. Och i dessa
flygblad inbjöd tyska högkvarteret Sovjets kämpar att följa Kravtjenkos exempel.

Kravtjenko: Berätta om hur ni hjälpte dem 1939 och senare! ... Det finns saker där som jag tänker
tala om ...

Rudjenko: Samtidigt hade *The Morning Journal* en artikel där de kallade Kravtjenko för förrädare
... Jag har ingenting att tillägga till denna tidnings påstående. Jag kan bara förklara att Kravtjenko
inte är ensam. Bakom honom står de reaktionära krafterna i USA, som är i trängande behov av en
specialist på allehanda antisovjetpolitik. De behöver en sådan man för att omkring honom kunna
samla alla reaktionära krafter, splittra de demokratiska krafterna och få till stånd ett nytt krig ...
Sovjets folk törstar efter fred. Vi är upptagna med fredligt uppbyggnadsarbete. För närvarande är
det ingen i Sovjetunionen, inte folk som talar privat och inte heller tidningar, som talar om krig.

Kravtjenko: Men inte desto mindre har ni kapat åt er hela östra Europa! (Skratt.)

Rudjenko: Vårt arbete går ut på att förmå naturen att avkasta större rikedomar och att förskaffa
folket lyckligare levnadsvillkor. Vårt arbete är en strid mot heta vindar för att omgestalta naturen.
Vårt mål är att få de floder som rinner åt norr att ändra sitt lopp, att få dem att flyta mot söder så
att oaser kommer att återuppstå där det nu är öken ...

Kravtjenko: Det vore bättre om ni kunde få friheten att återuppstå bland människorna; sedan
kunde ni börja bekymra er om oaser!

Rudjenko: Ers Nåd, jag anhåller om ert bemyndigande att få avge min förklaring av saken så som
jag uppfattar den, utan främmande inpass. (Hörbara demonstrationer bland åhörarna.)

Durckheim: Säg honom att om publiken i fortsättningen uppträder lika ohövligen mot en utländsk
general som framträder som vittne inför en fransk domstol, så kommer jag utan tvekan att låta
utrymma salen.

Rudjenko: Vi arbetar hårt för att höja kolproduktionen, för att distribuera gas i köken i våra städer och för att elektrifiera de kollektiva lantbruken ... I min egenskap av militär vet jag bättre än någon att statens inkomster först och främst anslås till förbättring och utveckling av nationens ekonomiska standard. (I sin egenskap av militär måste Rudjenko ha haft reda på att 50 % av Sovjets inkomster används till rustningsutgifter.)

Rudjenko återupptog nu sina personliga angrepp och upprepade beskyllningen mot mig för att ha försnillat pengar i den fabrik som jag var ledare för; det uppgivna beloppet var denna gång större än tidigare.

Rudjenko: I detta företag har man ännu i den dag som är inte fått ordning i den röra som han lämnade efter sig ... Hittills har man kunnat konstatera att han har använt etthundrafemtio tusen rubel på olagligt sätt.

Kravtjenko: Det här är ärekränkning! Han ljuger! Ni vet mycket väl att ni ljuger!

Rudjenko: Rättvisan i Sovjet har varit mycket överseende och den har givit honom alla tänkbara tillfällen att bättra sig och att rättfärdiga sig inför sovjetfolket.

Kravtjenko: Ni är inte folket, och ni företräder inte folket. Diktatorslakej!

Rudjenko: Ers Nåd, jag har sett döden i ansiktet mer än en gång, och när man hotar mig här, så låt mig säga er att ni kan vara säker på att jag inte är rädd.

Durckheim: Ingen har tvivlat ...

Rudjenko: Sovjetunionen har kämpat och kämpar alltså för fred bland de demokratiska folken i världen och för Frankrikes demokratiska folk.

Heiszmann: Det låter annorlunda i sovjetpressen

Därefter gick Rudjenko till angrepp mot andra punkter i min levnadsbeskrivning, men med lika liten framgång som hans föregångare hade haft. Han bestred uppgiften i min bok att jag skulle ha vistats vid krigsskolan Bolsjevo under paniken i Moskva och hänvisade till att den skulle ha varit utrymd vid den tidpunkten. Återigen blev det den från Moskva översända frågelistan som kom att tjäna mina intressen. Ty i detta dokument som var avsett att användas emot mig uppgavs att jag hade vistats vid den nämnda skolan före utrymningen.

Han förnekade också att jag skulle ha varit knuten till Sovnarkom. Denna punkt blev också senare klarlagd genom det försenade dokumentet från Moskva, men jag hade redan nu ett bevis till hands. Detta var amerikanska utrikesdepartementets avskrift av de uppgifter rörande mig som hade avsänts till Förenta staternas regering från sovjetregeringen. I denna officiella kommuniké från Sovjet fanns min tjänstgöring vid Sovnarkom omnämnd.

Mina advokater hade föga framgång med sina försök att förmå generalen att berätta om ting som han inte själv hade för avsikt att diskutera. När korsförhöret med honom tog vid och hans svar blev mer och mer arroganta i tonen, tilltog oväsendet bland åhörarna. Upphetsningen i salen steg i oavbrutet crescendo mot en höjdpunkt som skulle komma att innebära slutet på generalens vittnesmål.

Izard: Varför har de soldater som hjältemodigt kämpade i Normandie-Njemen-skvadronen inte tillfälle att brevväxla med dem som var deras mekaniker i Sovjet-Ryssland? (Denna fråga hade förts på tal av ett av mina vittnen, M. Moynet, medlem av deputeradekammaren och under kriget kapten i den nämnda skvadronen.)

Rudjenko: Jag anser att frågan är irrelevant för detta mål, och jag tänker inte svara på den.

Izard: Till sist en fråga, den enda som blir litet allmänt hållen ... men, Ers Nåd, vi måste ju bli färdiga någon gång. Jag vill fråga general Rudjenko hur han tror det skulle ha gått för Kravtjenko om Kravtjenko i Sovjet-Ryssland hade givit uttryck för sådana uppfattningar om marskalk Stalin som de som står i tryck i hans bok ...

Wurmser: Det är ju skrattretande!

Izard: Det är inte skrattretande. Om vi för jämförelsens skull ser på Frankrike, så skulle ingenting alls hända den som angrepe konseljpresidenten eller någon av de andra ministrarna. Jag upprepar min fråga till general Rudjenko.

Rudjenko: Ingen medborgare i Sovjet skulle någonsin ha kunnat tillåta sig att tala på det sättet — det skulle ha varit vanhedrande för fäderneslandet ...

Izard: När fattade general Rudjenko beslutet som han talade om, att Kravtjenko skulle återsändas till Ryssland?

Rudjenko: Mot slutet av februari ...

Izard: Det var alltså fråga om ett verkligt formellt beslut?

Rudjenko: Ja.

Izard: Då frågar jag general Rudjenko hur han kan få de påståenden han nyss har gjort att stämma med de påståenden som gjordes här av herr Romanov? Jag skall läsa upp dem ur rättens stenografiska protokoll: ”Fråga: Vilket datum var det som herr Kravtjenko blev föremål för en order om återkallelse till USSR i och för militärtjänstgöring? Romanov: Det förekom aldrig någon order med det innehållet. Det var bara en fråga om en varning som gavs, och jag har aldrig talat om någon order.

Rudjenko: Jag har inte för avsikt att få några påståenden att stämma.

Detta var en utveckling som generalen inte hade räknat med! Eftersom han inte hade varit med i Paris under rättegångens tidigaste skede hade han inte hört Romanovs vittnesmål. I enlighet med de direktiv som de hade fått hade de båda försökt framställa min flykt från inköpskommissionen som vållad av en order om min återkallelse till armén. Någon sådan order hade aldrig blivit utfärdad (och inte ens varit påtänkt). De hade uppenbarligen aldrig haft tillfälle att gemensamt arbeta igenom den påhittade historien, annars skulle de knappast ha kommit med direkt motsägende vittnesmål.

En mycket andfådd Romanov kallades fram för att konfronteras med den överordnade som han hade haft oturen att motsäga. Mekaniskt intog han en stel givaktställning framför generalen liksom en soldat som kallas in för att få en uppsträckning. Han försökte fylla klyftan mellan sitt vittnesmål och generalens och sade:

— Det fanns ingen skriven order.

Men det var inte möjligt att få de båda historierna att gå ihop, och det framgick tydligt att mitt återkallande under fanorna, den förmodade anledningen till min flykt, aldrig hade inträffat. Izard pressade på från ett annat håll:

Izard: Vet general Rudjenko att sovjetambassaden i Washington (genom amerikanska utrikesdepartementet) gjorde en officiell framställning om att få herr Kravtjenko utlämnad som desertör?

Rudjenko: Jag vet det. Jag har läst den.

Izard: Vill general Rudjenko neka till (och nu citerar jag) att ”protokollen i utrikesdepartementet inte utvisar att herr Kravtjenko skulle ha blivit återkallad till USSR av militära eller andra skäl innan han lämnade inköpskommissionen ...?”

Rudjenko: Jag behöver inte bevisa någonting rörande dessa ting vare sig inför utrikesdepartementet eller inför någon annan, ty det är sovjetambassadens sak att underrätta utrikesdepartementet om dem.

Izard: Då anklagar general Rudjenko utrikesdepartementet som självt mottog den officiella framställningen från sovjetambassaden i Washington för att 1944, under Roosevelts presidentperiod, ha gjort sig medbrottsligt i en desertering?

Rudjenko: Jag anklagar ingen. För att besvara frågan Varför Kravtjenko inte utlämnades, nå, vad det beträffar så vet jag tillräckligt om de reaktionära krafter, som har inflytande nog och resurser nog för att förhindra att Kravtjenko utlämnades.

Kravtjenko: Vi har här lyssnat till ett långt presentationsanförande av försvarsadvokaten angående herr Rudjenkos person ... Men bland allt det han räknade upp fanns ingen antydning om vilken militär utbildning som Rudjenko har erhållit eller om var och när han avslutade den utbildningen. Rudjenko är en politisk general. Här är en representant för kommunistpartiet i Sovjetunionen och ingen karriärgeneral. Rudjenko vet detta. Att han har kommit hit i full paraduniform är ingenting annat än en maskerad. (Rop av ovilja.)

Morgan: Otillständigt!

Wurmser: Om inte den uniformen hade funnits skulle ingen av oss vara en fri man!

Kravtjenko: Det är ett försök att vinna sympatier hos den allmänna opinionen.

Izard: Angreppet gäller inte uniformen utan tillfället då den används och syftet ...

Kravtjenko: Jag har reda på ett och annat om Rudjenko. Vid Stalingrad stupade tiotusentals av mina landsmän; de offrade sina liv för Ryssland och inte för regimen. Men det var herrarna Rudjenko som fick guld på axelklaffarna och blev dekorerade.

Morgan: Lögner! Det där är för enkelt!

Nordmann: Jag måste avbryta! Framför oss har vi en man som vann sina stjärnor som divisionsgeneral framför Stalingrad. Jag talar inte till Kravtjenko, vars närvaro här jag önskar bortse ifrån. (Skrott.) Jag är övertygad om att vi allesammans instämmer i den hyllning som högvördige fader Carriere, vars auktoritet ni säkert inte vill sätta i fråga, gav sovjetarmén, när han utropade inför församlingen i Alger: ”Hatten av för Röda Armén och för dess stora ledare!”

Izard: På vad sätt angår oss nu det som han sa?

Kravtjenko: Herr Rudjenko har här berättat hur tyskarna använde mig efter det jag hade offentliggjort min förklaring i den amerikanska pressen. Herr Rudjenko har ett beundransvärt minne ... Han minns till och med vad som skrevs i en tidning i Baltimore och tidningsnumrets datum. Jag vet inte hur tyskarna använde mig, men jag vet att tyskarna på sin tid använde uttalanden av Stalin och Molotov, och vad mer är, hur de använde en väldig massa material och produkter som skickades till Tyskland efter den tysk-ryska nonaggressionspakten ... Under den tid pakten gällde levererade sovjetregeringen till Tyskland 1 000 000 ton spannmål, 900 000 ton petroleumprodukter, 100 000 ton bomull, 500 000 ton fosfat, 100 000 ton krom, 500 000 ton skrot, 11 000 ton bly, 3 000 ton nickel, 900 000 ton zink, 500 ton molybden, 500 ton volfram och kobolt.

Vilket var mera värdefullt för Hitler? Det lilla klippet ur en amerikansk tidning, användbart för

hans propaganda, eller förnödenheterna till hans arméer som rustade mot Europa? Herr Rudjenko talar om och gråter över vänskapen mellan Frankrike och Sovjet, men med de metaller som ni skickade (vänd mot Rudjenko) har ni dödat fransmän, ni har blivit orsak till avrättningar av kvinnor och barn och till att många män dött i Europa. Ni är vanliga brottslingar och politiska brottslingar ...

Nordmann: Det är sannerligen otillständigt att en sådan provokation skall få förekomma!

Durckheim: Exakt samma saker har sagts från andra sidan. Kravtjenko vänder era egna ord mot er.

På detta stadium beslöt sig den manhaftige generalen för att ta till reträtten. Jag skall inte begära att läsaren skall hålla till godo med min egen skildring av det som hände. Jag återger i stället redogörelsen i *Le Monde*, den nyktra, halvofficiella Paristidningen:

”*Kravtjenko:* Allt det här är ingenting annat än en maskerad ... (General Rudjenko lutar sig bakåt och talar med sin adjutant) ... En provokation! ... (Rop från Wurmser: Det är ni som är provokator!) ... Vid Stalingrad dog tusentals män för Ryssland — inte för regimen, och herrarna Rudjenko fick guldepåletter!

- Hatten av för Röda Armén och dess stora ledare! skriker Nordmann med sina lungors fulla kraft. Ögonblickligen stiger spänningen och vaktmästarna börjar verka oroliga ... Gripen av våldsam upphetsning höjer herr Kravtjenko ett anklagande finger mot general Rudjenko. Då reser sig general Rudjenko: 'Behöver domstolen honom längre?' Under ett tumult som helt enkelt är ursinnigt upprepar generalen sin fråga. Domaren tycks inte riktigt veta vad han skall svara. Helt och hållet på eget bevåg drar sig generalen då tillbaka från villervallan, går uppför trappstegen i rättssalen och försvinner. Bakom honom trippar hans adjutant med den flata mössan tryckt mot magen. I samma ögonblick reser sig Sovjets vittnen och lämnar rummet i gåsmarsch ... Ambassadens representant som skall vara förkläde åt sovjetvittnena springer omkring och letar efter sin hatt och försvinner, troligen i kölvattnet på de båda uniformerna.”

När generalen i efterföljd av ett hävdvunnet tillvägagångssätt för Sovjets representanter klampade ut ur rättssalen, ropade Izard:

— Han har rest tusentals kilometer för att komma hit, kan han inte dröja femton minuter till?

Wurmser som endast med möda kunde göra sig hörd över larmet dundrade till svar:

— Tror ni att en general som har varit med vid Stalingrad skulle springa från något sådant? Izard skrek i sin tur:

— Ni kan se själv. Han springer ifrån det!

Jag ropade efter den sig fjärmande ryggen av hjälten från Stalingrad:

— Vart skall ni gå, Rudjenko? Jag har inte sagt allt än! Men i det dånande larmet var det ingen som hörde mig. Man gjorde ett försök att fortsätta sammanträdet, men det var fruktlöst.

— Det är absolut omöjligt, förklarade domaren Durckheim, att fortsätta sammanträdet i ett sådant tumult. Rätten tar paus.

Det dröjde fyrtio minuter tills oväsendet hade lagt sig så mycket att förhandlingarna kunde återupptagas.

Jag beklagade att Rudjenko inte hade stannat, men jag var också belåten med att ha jagat honom på flykten så snart. Det var inte tal om annat än att skotten i Sovjets stora kanoner hade gått bak-

åt. Pressen i Paris var enig på den punkten. Reaktionen i socialisttidningen *Populaire* var typisk: ”Vår aptit har inte blivit tillfredsställd av dessa vittnen som kom raka vägen från USSR men vägrar att tala om USSR. Och Kravtjenko står ensam kvar med sitt explosiva utrop som just har briserat mot general Rudjenkos breda och flyende rygg och mot adjutantens ännu bredare som försvinner ut samtidigt.”

17. Stalins kämpar

1

Kremls hand kunde spåras inte bara i valet av de vittnen som kom till Paris, men också i vrakandet av de vittnen som inte kom dit.

Den 13 januari 1949 begärde sovjetregeringen visum för femton vittnen. Endast fem av dessa uppenbarade sig. Romanov, Kolybdalov, Vassiljenko och fru Gorlova vittnade först. Deras nederlag blev orsak till att general Rudjenko skickades. När han också misslyckades fick de återstående aldrig tillstånd att lämna Sovjetunionen.

Sovjets ambassad i Paris hade reda på vilka som var mina vittnen, och genom ambassaden rapporterades deras namn till Moskva. Med hjälp av de mäktiga dossiers som sovjetregimen har upprättat över alla medborgare i landet var det ingen svårighet för dem att räkna ut vilka av de föreslagna vittnena från Sovjet som skulle visa sig mest sårbara för attacker från folk på min sida som hade känt dem i USSR och som på grund därav skulle bli i stånd att vederlägga deras vittnesmål.

Efter de fem första kämparnas nederlag, vilka hade utvalts till att öppna striden därför att man hade ansett dem minst angripbara, vågade man i Kreml inte skicka andra, svagare sändebud. Ett annat skäl till att Moskva aldrig sände ut sina reservtrupper var utan tvivel en indiskretion som jag hade gjort mig skyldig till. I mitt inledande anförande meddelade jag rätten, att det bland de vittnen som skulle komma från Sovjetunionen fanns några som jag kände personligen, och att det bland dessa fanns folk som tänkte på samma sätt som jag.

Vad skulle ha hänt om några av de vittnen som Moskva avsåg att sända till Paris skulle begagna tillfället och följa mitt exempel — att ”välja friheten” och bli vittnen åt mig i stället för åt försvaret? Mina motståndare fruktade detta, och på goda grunder. Bland de tio som inte uppenbarade sig fanns det två som enligt min bestämda övertygelse var beredda att göra precis den saken om de finge lov att komma till Paris. Tänk er uppståndelsen, om ett av de vittnen från Sovjet som var utsända för att vederlägga mig inför rätten hade understött mig genom att bekräfta min skildring av tillvaron i Sovjetunionen! Det är självklart att man i Moskva inte kunde utsätta sig ens för skymten av en risk av det slaget. Man kunde bara sända vittnen som man var absolut säker på. För övrigt kunde min kännedom om vilka vittnen man tänkte sända leda till skadliga avslöjanden inför sittande rätt. Inte heller i detta avseende kunde man i Kreml kosta på sig att spela hasard. När jag mottog förteckningen över Sovjets vittnen, beredde jag mig att angripa några av dem för att de varit ekonomiska spioner i Förenta staterna. Det hithörande, ytterligt intressanta materialet blev aldrig framlagt inför rätten eftersom dessa vittnen aldrig infann sig.

Om man också i Moskva inte precis visste hur omfattande kännedom jag hade rörande vad en del av deras vittnen hade haft för sig, så kunde man åtminstone räkna ut vilka jag hade haft tillfälle att iaktta i deras verksamhet som spioner. Jag hade haft riklig bevisning att lägga fram mot en del av dem som inte kom. Till följd av att jag själv hade varit knuten till Sovjets inköpskommission i Washington hade jag fått klart för mig att spionage hörde till de allra vanligaste uppgifterna för

sovjetrepresentanterna i utlandet. I Kreml satte man vida mer värde på att de presterade en framgångsrik insats som spioner än på ett gott arbete i deras officiellt erkända funktioner.

Alexander Rostarsjuk, ett av de förhandsanmälda vittnen som underlät att inställa sig, hade till specialitet att falka efter det amerikanska flygets hemligheter. Själv såg jag vid ett tillfälle en lång rapport med hans underskrift som skickades till Moskva med diplomatpost tillsammans med ett antal i hemlighet tagna fotografier. Professor Paul Emiljanenko och Fjodor Vdovin, båda likaledes upptagna på förteckningen över vittnen men aldrig åberopade inför rätten, införskaffade redogörelser för nya tekniska förfaranden på uppdrag av kommissariatet för järnets metallurgi. Vassiljenko förde personligen dessa redogörelser till Moskva och åberopade den diplomatiska immuniteten för att undgå tullinspektion av sitt bagage. Bland de uteblivna vittnena från Sovjet befann sig också till NKVD hörande spioner och rapportörer och en ingenjör som hade lyckats få tag på blåkopior och tekniska detaljuppgifter rörande tillverkningen av u-båtar.

Att dessa vittnen uteblev berövade mig ett tillfälle att dra fram i ljuset en yttring av futtig vanhederlighet från sovjetregeringens sida, som jag hade haft för avsikt att avslöja. Under ledning av general Rudjenko, som handlade efter direktiv direkt från själve kommissarie Mikojan, använde vi i inköpskommissionen åtskilliga månader på att kontrollera de priser som debiterades för varor, köpta enligt låne- och uthyrningssystemet. Enligt våra instruktioner skulle vi begära reducering så snart vi upptäckte någon felräkning till vår nackdel eller någon överdebitering; men om vi kom på några misstag som var till vår fördel skulle vi inte låtsas om dessa. Denna tilldragelse åskådliggör inte bara ett drag av bakslughet i sovjetregeringens moral utan också dess brist på lojalitet mot en bundsförvant.

Ett av vittnena från Sovjet uteblev av ett skäl som kan ställas i direkt sammanhang med ett vittnesmål under rättegången. Sovjetregimen hade varit älskvärd nog att förse mig med en extra hustru — en viss Tatjana Tjernova. Hon var upptagen på förteckningen över vittnen med det tillägget att hon var en f. d. hustru till mig. Nu hade jag icke alls varit gift med denna kvinna; jag hade inte ens en aning om vem hon var. Men just detta att jag inte kände henne kunde ha gjort det svårare för mig att gendriva hennes beskyllningar. Vad skulle jag göra om hon uppenbarade sig i Paris och envist vidhöll, att hon hade varit min hustru? När jag inte hade reda på någonting om henne, hade jag ju inga ledtrådar att följa för att kunna visa upp vad som verkligen var sanning.

Men den här gången gynnades jag av slumpen. Om jag inte kände henne, så fanns det i stället ett av mina vittnen som gjorde det: Antonov. Han beskrev henne under förhöret på följande sätt:

”Jag kände Tatjana Tjernova mycket väl. Hon var en mycket tilldragande kvinna och klädde sig med god smak ... och det gjorde hennes syster Valentina också. Jag bodde i samma hus som hennes syster, och det var på det viset jag kom att lära känna henne så väl. Varje dag, antingen när jag gick ut ur huset eller när jag kom tillbaka, såg jag alltid samma grupp bestående av Tatjana Tjernova, hennes syster och tjeckamän från NKVD I den gruppen fanns det ofta skådespelare med, ty Tatjana Tjernova var ledare för NKVD:s hemliga medhjälpare vid en teater som hette 'Vårt ryska drama' ...”

På en direkt fråga om hon någonsin hade varit min hustru, svarade Antonov att hon inte hade varit det. Tydligt hade man i Kreml, oviss om amatörskådespelerskan Gorlova skulle kunna spela sin roll som den förfördelade hustrun tillräckligt bra, hållit en professionell skådespelerska i beredskap för att eventuellt låta henne dubblera rollen! Men när det visade sig att jag hade ett vittne som var i stånd att demaskera henne, är det inte förvånande att man lät henne stanna hemma i USSR.

Nu för tiden är det förvisso ingen hemlighet att verksamheten inom alla kommunistiska partier anpassas efter Moskvas önsknings. Den verksamhet som kommunisterna med sådan nitälskan bedrev utanför rättssalen bekräftade därför det faktum att det inte bara var *Les Lettres Françaises* utan sovjetregimen som stod inför rätta.

En av kommunisternas första manövrer utfördes innan rättegången hade tagit sin början. Den 20 januari offentliggjorde den kommunistiska tidningen *Ce Soir* en lång artikel om en bok som hade utgivits i Tyskland 1941 av en viss R. Kravtjenko och som hade haft titeln Jag var Stalins fånge. *Ce Soir* sade aldrig rent ut att jag hade skrivit boken. Men det var tydligt att *Ce Soir* avsåg att dess läsare skulle tro att jag varit upphovsmannen till en nazistisk propagandabok under kriget. Av vilket annat skäl skulle tidningen ha blivit indignerad över denna bok sju år efter dess utgivande? Den bedrägliga avsikten och lömskheten i denna aktion hade sin fulla motsvarighet i vad försvarsadvokaterna presterade i rättssalen. Med hjälp av den ofullständiga frågelista de hade skaffat fram försökte de där övertyga rätten om saker vilkas grundlöshet de själva var medvetna om. Inom och utanför *Palais de Justice* var kommunisternas metoder lika ohederliga.

När det efter de sex första domstolssessionerna började bli klart att mina vittnens bevismaterial hade gjort ett djupt intryck, riktade kommunisterna en fräck vädjan till den allmänna opinionen. De lät de vittnen för sovjetregimen vilka icke var ryssar framträda vid ett offentligt möte som hölls under kommunistpartiets auspicier. Här var man säker på att deras vittnesmål skulle göra en önskad effekt (så kännbart saknad vid rättens sammanträden, där vittnena måste underkasta sig korsförhör).

Överallt på väggar och annonsplaceringar i Paris dök där upp lysande gula affischer, på vilka kraftiga svarta typer skrek ut:

KRAVTJENKO MOT FRANKRIKE

Mitt under kriget begick Kravtjenko förräderi mot sitt land! Samtidigt som ryskt blod utgöts för Frankrikes befrielse försökte han utså missämja mellan de allierade, under bifallsrop från Hitler och Goebbels.

I dag, NÄR HOTET FRÅN TYSKLAND ÅTER DYKER UPP, spelar samme Kravtjenko återigen under täcke med Frankrikes fiender när han försöker skada den fransk-ryska alliansen, grundvalen för vårt lands säkerhet.

TORSDAGEN DEN 3 FEBRUARI kl. 8.30 e. m.

— Palais de la Mutualité -

OFFENTLIGT MASSMÖTE

under ordförandeskap av

M. François Jourdain

med bistånd av MM.

Jean Bruhat Jean Guignebert

Fernand Grenier Emile Labeurie

Colonel Marquie Vladimir Pozner

K. Zilliacus

Medlem av Brittiska Parlamentet (Arbetarpartiet)

SOM KOMMER ATT VEDERLÄGGA KRAVTJENKOS

BAKDANTERIER

(Föreningen Frankrike-USSR)

Detta möte var bara ett i en hel rad som hölls inte endast i Frankrike utan också i Italien och andra länder. Givetvis kunde de inte få någon inverkan på avgörandet i rätten, som redan hade hört de talare som det annonserades om på affischerna och haft förmånen att kunna korsförhöra dem. Men å andra sidan utgjorde dessa utanför-rättsliga demonstrationer genom sina verkningar på den allmänna opinionen ett viktigt led i den strid som gällde om Sovjet skulle fällas eller frias i gemene mans ögon.

Själva deputeradekammaren kom att bli skådeplats för en kringgående manöver som sammanhänge med mitt mål. Ett av de kommunistiska vittnena, Emanuel d'Astier de la Vigerie, den ”Röde Markisen”, steg upp i kammaren och interPELLERADE regeringen rörande de omständigheter under vilka jag hade beviljats visum för inresa till Frankrike. Uppenbarligen såg han ingen anledning varför vittnena från Sovjet inte skulle ha fått inresetillstånd för att komma till Frankrike och avge vittnesmål för försvarssidan. Men han betraktade det som ett nidingsdåd att jag, den förorättade parten, skulle få tillstånd att uppträda inför en fransk domstol för att begära gottgörelse för vad franska medborgare hade gjort mig. Naturligtvis ansåg han att jag handlade i främmande makts intresse.

Denna manöver blev närmast en bumerang (mycket typisk för d'Astier de la Vigerie, som inte var vidare framgångsrik när det gällde att skaffa sig stöd från sina egna kolleger). Under rättegången gjorde han en hänsyftning på den tid då han hade varit delegerad för inrikes ärenden i den provisoriska regeringen i Alger. Han försäkrade att om jag under kriget på franskt territorium hade givit en intervju i stil med den som publicerades i New York Times efter min brytning med Sovjetunionen, så ”skulle jag ha låtit arrestera honom för propaganda som stödde fienden, och jag kan säga att hela den provisoriska regeringen ... skulle ha givit sitt stöd åt min handling och funnit den alldeles naturlig och riktig ... Om någon enda av medlemmarna i den provisoriska regeringen gör någon invändning häremot, så skall jag erkänna att jag har fel”.

Detta villkorliga förhandserkännande av ett eventuellt fel var ett missgrepp. Inte bara en utan två medlemmar av den provisoriska regeringen protesterade omedelbart. F. d. ministern för krig och flygväsen, Yves Le Trocquet, skrev till maître Izard: ”Jag vill utan ett ögonblicks tvekan fastslå att jag inte skulle ha givit mitt stöd åt en sådan arrestering av herr Kravtjenko ... Vi är för tanke- och yttrandefrihet, ty vi är republikaner. Bolsjevikerna och deras bundsförvanter, öppet framträdande eller förstulna, är för diktatur.” André Philip som innehaft en rad portföljer i olika ministärer bland ”de fria fransmännen”, ”de kämpande fransmännen” och i provisoriska regeringar, skrev: ”Om herr Kravtjenko hade varit i Alger, skulle han ha haft fullständig frihet att ge uttryck åt sin uppfattning och att lämna sin tjänst hos Sovjet om han så hade önskat ... Under alla omständigheter vill jag ha sagt, att om M. d'Astier de la Vigerie i sin egenskap av delegerad för de inrikes ärendena hade låtit arrestera herr Kravtjenko så som han säger, så skulle han inom tjugufyra timmar i följd av ett enhälligt beslut av sina kolleger i regeringen ha upphört att vara delegerad för inrikesärendena.”

Det förekom i den mot mig riktade offensiven utanför domstolen en manöver till som i likhet med d'Astier de la Vigeries inpass utspelade sig på regeringens plan. Denna manöver föll verkligen utanför den vanliga. Det var sovjetregeringen som företog den, direkt och officiellt. Den utgjorde det bästa bevis som kunde tänkas på att man i Kreml insåg, att den verkliga svaranden i rättegången var själva regimen. Sovjet gick ända därefter att man företog en intervention hos en främmande regering i ett mål som skulle avdömas inför en fransk domstol — en exempellös och fullständigt häpnadsväckande åtgärd.

Den 22 februari, samma dag som d'Astier de la Vigerie angrep den franska regeringen för att den hade släppt in mig i landet, överlämnade sovjetregeringen en officiell not till den franska

regeringen:

”Det har genom artiklar som publicerats i den franska pressen i samband med rättegången i målet mot *Les Lettres Françaises* kommit till myndigheternas i Sovjet kännedom, att för närvarande på franskt territorium i Paris befinna sig åtskilliga sovjetmedborgare, vilka äro brottslingar ... Bland dessa brottslingar äro följande personer, vilka efterlysas av myndigheterna i Sovjet:

Ivan Gregorievitj Krevsoun
 Michail Andrejevitj Passetsjnik
 Nikolas Fjedorovitj Antonov

Sovjetregeringen väntar sig att franska regeringen omedelbart utlämnar ovannämnda krigsförbrytare till myndigheterna i Sovjet, så att de kunna bli föremål för rättsligt förfarande.”

Sovjetregeringen begärde utlämnande av tre av mina värdefullaste vittnen mitt under pågående rättegång!

Vid avfattandet av denna not hade sovjetdiplomaterna begått ett förbiseende. De påstod att de hade sina underrättelser genom artiklar i den franska pressen. Otvivelaktigt var de särskilt ivriga att betona detta för att omöjliggöra varje påstående om att de skulle ha kontakt med försvarssidan och ha sina underrättelser därifrån. Men om de också skulle ha kunnat företa de åtgärder som avsåg Krevsoun och Passetsjnik med ledning av underrättelser i pressen, så avslöjade medtagandet av Antonovs namn lögnaktigheten i deras förklaring. Denne hade nämligen ännu inte framträtt som vittne, och hans namn hade inte varit offentliggjort i Frankrike. Sovjetregeringens informationskälla var tydligen ändå försvarssidan. Wurmser medgav senare inför rätten, att det var han som hade nämnt namnet Antonov under ett privat samtal med några av vittnena från Sovjet.

Kremls begäran understöddes av en kraftig kampanj i sovjetpressen. Denna tog sin början den 23 februari, dagen efter det noten hade blivit avsänd, med att sovjettidningarna återgav ett Tass-telegram, som uppgavs komma från Paris. I detta telegram hette det: ”Organisatörerna av rättegången ... har på alla sätt försökt förvandla detta mål till ett forum för spridande av vidrigt förtal mot Sovjetunionen. I detta syfte har man letat upp ett antal så kallade 'vittnen' i brittiska och amerikanska läger för s. k. 'displaced persons', allehanda mindervärdiga individer som under kriget begick skamliga och svåra brott mot Sovjets folk och som nu gömmer sig i dessa läger undan Sovjets rättvisa och straffen för sina brottsliga gärningar.”

Två dagar senare meddelade Tass att ”Sovjets not har vållat märkbar oro i franska regeringskretsar”. Det påstods att dessa kretsar ”inte var i stånd att förneka fakta rörande 'vittnenas' kriminella förehavanden”. Det sista var bokstavligen sant. Sovjetregeringen hade underlåtit att precisera någonting angående sådana förehavanden, och det var därför litet besvärligt att i det hänseendet tillbakavisa något. Eftersom fransmännen var ”rädda att öppet medge att de stod på de hitlerska brottslingarnas sida”, ”letade de nervöst efter någon lämplig förevändning för att vägra uppfylla sovjetregeringens begäran”.

Därefter ”bestyrkte” Tass den ryska uppfattningen genom att citera en fransk daglig tidning som dundrade över att ”den franska regeringen har fräckheten inkalla till en fransk domstol personer vilkas blotta närvaro i Frankrike är en förolämpning ... Detta bevisar tydligt det faktum att Kravtjenko-rättegången är en sammansvärjning för att framkalla ett krig mot Sovjet, och denna sammansvärjning är organiserad av den amerikanska Intelligente Service, vars företrädare, Paul Kedrin, på ett förnedrande sätt beskyddas av utrikesministern och franska utrikesdepartementet.

Det var förmodligen på grundvalen av återgivandet av denna franska ”opinionsyttring” som Tass

ansåg sig kunna dra slutsatsen: ”Försöken i franska regeringskretsar att bortse från fulla innebörden i Sovjets not ... väcker ovilja hos den framstegsvänliga publiken i Frankrikes huvudstad.”

Den svaga punkten i denna framställning var att det prov på fransk opinion som återgavs knappast var ett uttryck för fransk opinion. Tidningen i vilken passagen hade förekommit var kommunistbladet *Humanité*. Dessa åsikter utgjordes av importgoods från Sovjetunionen. När USSR återgav dess framställning till stöd för den uppfattning som man hade i Sovjet, då citerade man sig själv till stöd för sig själv. En sådan metod kunde möjligen vilseleda ryska läsare men knappast några andra.

Akademiledamoten Trajenin (tidigare omnämnd i Romanovs vittnesmål) skrev en halv-sides-artikel i *Isvestijas* nummer för den 4 mars under rubriken ”Krigsförbrytarnas beskyddare”.

”Franska myndigheter (skrev han) hade inte lust att bli på efterkälken i förhållande till de amerikanska ... Undandöljandet ... av krigsförbrytare är naturligtvis inte någon från de västliga staternas politik i övrigt isolerad åtgärd. Strävan efter att åvägabringa en återupprustning av Västtyskland och den antidemokratiska kampanjen i USA, utnyttjandet av hitlerska brottslingar och kampanjen mot de radikala ledarna i Frankrike är skilda uttryck för en och samma reaktionära politik.”

Trots dessa och många andra våldsamma artiklar i sovjetpressen lät den franska regeringen inte skrämman sig. Den svarade Kreml mycket lugnt, påpekade att Krevsoun och Passetsjnik kom från den amerikanska zonen i Tyskland och Antonov från den franska zonen, och att varje begäran om deras utlämnande borde riktas till militär guvernörerna i respektive zoner. Sovjets motdrag blev en begäran om omedelbart utlämnande av Antonov, den ende av de tre över vilken Frankrike hade jurisdiktion. Något resultat härav blev det emellertid inte.

Sovjetregeringen fullföljde inte sin aktion genom någon hemställan om utlämnande av mina vittnen hos de verkligt bestämmande myndigheterna, militär guvernörerna. Inte heller presterade den några sakuppgifter angående dessa tre mäns föregivna brott. Enligt överenskommelser mellan de allierade måste sådana sakuppgifter lämnas innan förmodade krigsförbrytare överlämnades från en allierad till en annan. Sovjetregeringen måste hela tiden ha haft klart för sig, att militär guvernörerna var det enda rätta forum i en fråga som denna. Likafullt vände den sig med sin ursprungliga begäran till den franska regeringen i Paris. Denna stad var säte för rättegången, och därmed kan det anses klart att manövernens verkliga syfte var att påverka mitt mål.

Avsikten var dubbel: att skrämman mina vittnen och att bringa dem i vanrykte hos allmänna opinionen. Sovjets egna vittnen var redan skrämman. Sovjets utsända stod inför rätten med en av regimen påtryckt prägel: människor utan initiativ, marionetter utan varje spår av mod eller hänförelse.

Det är inte svårt att föreställa sig vilken verkan på mina vittnen Moskva hade avsett att uppnå med sin begäran. Den egentliga anledningen till att de inkallades som vittnen till Paris var deras kännedom om omfattningen och graden av rysligheterna under sovjetregimen. Nu ställdes de inför hotet att eventuellt åter komma i händerna på sina fångvaktare. Människor som hade kommit för att vittna mot Sovjet blev påmind om att de kunde komma att få stå till svars för sina vittnesmål. De kunde inte intala sig att det var absolut omöjligt för ett så mäktigt land som USSR att framtvunga deras utlämnande. Inte heller kunde de bortse från att de nu var märkta människor, hemfallna åt kommunisternas straffåtgärder när de än i en oberäknelig framtid kunde komma att falla i deras händer.

Till följd av sovjetregeringens begäran måste inte bara de tre namngivna personerna utan alla de av mina landsmän som uppträdde som vittnen på min sida ha haft anledning att reflektera över

vilka stora faror de utsatte sig för genom att vittna mot den kommunistiska regimen. Det är ett vackert vittnesbörd om deras mod att de med detta hot hängande över sina huvuden ändå vågade stiga fram och tjäna en sak, som gällde deras lands frihet.

Sovjet lyckades inte med sin aktion bringa mina vittnen ur fattningen. Men man hoppades i Moskva att dess verkan på den allmänna opinionen skulle skada deras anseende. Sovjets beskyllning att endast krigsförbrytare uppträdde på min sida stämde överens med den ståndpunkt som dess verktyg intog inför rätten. Dessa utmanade dem ideligen med vedernamnet ”kollaboratörer”, därför att de hade evakuerats från hemlandet av de tillbakatågande nazisterna. Inte ett enda av mina vittnen slapp undan ett pinande korsförhör, under vilket motståndarna gjorde allt vad de kunde för att skapa ett intryck av att mina vittnen frivilligt hade följt nazisterna.

De hade inte följt med frivilligt. Liksom miljoner andra hade de blivit deporterade till Tyskland som tvångsarbetare. Men när kriget till slut var över och de själva befriade från sina fascistiska förtryckare, då hade de villigt stannat kvar utanför Sovjetunionen av det goda skälet att sovjetregimen hade gjort sig förhatlig bland sina egna medborgare. Det fanns tusentals personer i lägren i Tyskland och annorstädes, vilkas upplevelser i Sovjetunionen och vilkas uppfattning om regimen där överensstämde med deras som framträdde som mina vittnen. Hur många de var fick man en uppfattning om av de tusentals namnen under brev som sändes till mig. Förutom brev från enskilda personer fanns där kollektiva skrivelser från olika läger med underskrifter i tusentals. Några av dessa ligger framför mig på bordet där jag nu sitter och skriver. Det är namn på förutvarande sovjetmedborgare av skilda nationaliteter, skilda yrken, alla åldrar.

I Kreml anser man att alla dessa människor är förbrytare, bara därför att de inte ville återvända till USSR. Mycket få västerlänningar torde emellertid vara böjda att tro att medborgarna i Sovjet i så mycket större utsträckning än medborgarna i något annat land skulle ha visat sig böjda för att uppträda som krigsförbrytare och kollaboratörer. Tvärtom börjar man bland Västerlandets folk förstå, att om så många förutvarande sovjetmedborgare enhälligt vägrar återvända hem, så måste de ha mycket goda skäl för sitt ställningstagande. De skälen har ingenting att göra med kollaborationism. Genom överenskommelse mellan de allierade inbördes utlämnades de verkliga kollaboratörerna till de länder där de hade varit medborgare, och detta skedde i enlighet med ett gemensamt fastställt förfarande.

Sovjetregeringen hade upprättat och överlämnat förteckningar över de krigsförbrytare som den efterlyste. Mina vittnen hade inte varit upptagna på någon sådan förteckning. Alla flyktingar hade gjorts till föremål för noggranna sällningar inte bara av de nationer under vilkas kontroll de stod utan också av kommissioner från flyktingarnas hemländer. Mina vittnen hade alltså gått igenom en kontroll av sovjetofficerare, och om de verkligen hade varit krigsförbrytare skulle de ha blivit häktade den gången. Denna kontroll var avslutad långt innan rättegången tog sin början.

Enligt en överenskommelse mellan sovjetregeringen och den amerikanska militärförvaltningen för flyktinglägren i amerikanska zonen, varifrån de flesta av mina vittnen kom, skulle ”alla framställningar om utlämnande av personer anklagade för krigsförbrytelser ingivas till Förenta staternas militärkommando före den 1 november 1947 och upplysningar till bekräftande av deras brottslighet icke senare än den 31 december 1947”.

Mina vittnen hade sålunda lyckligt genomgått en granskning av Sovjets egna tjänstemän, och efterforskningarna efter krigsförbrytare var definitivt avslutade långt innan sovjetregeringen plötsligt begärde att de skulle utlämnas. Dessa människor liksom så många fransmän, belgier, norrmän och folk av andra nationaliteter hade av nazisterna gjorts till tvångsarbetare. Icke desto mindre sökte försvaret oavlatligt göra gällande, att mina vittnen ovillkorligen måste vara

kollaboratörer, eftersom de hade förts till Tyskland.

Man anklagade med alldeles särskild envishet Passetsjnik för att ha hjälpt tyskarna, trots det faktum att jag inför rätten kunde framlägga ett dokument som ådagalade att tyskarna hade hållit honom i fängelse: attesten om hans frigivning,

Dnjepropetrovsk Fängelse Dnjepropetrovsk den 17 aug. 1943

Nr 853.

ATTEST OM FRIGIVNING

Michail Passetsjnik har denna dag frigivits ur det fängelse där han suttit fången.

(Biträdande protokollsnotariens namnteckning.)

(Sigill för Tyska fängelset i Dnjepropetrovsk.)

Passetsjnik hade kort sagt så föga varit kollaboratör, att han hade fått tillbringa sex månader i ett tyskt fängelse. Denna dystra lott var gemensam för honom och flera andra av mina vittnen: att ha varit fångar eller slavarbetare först hos sovjetregimen och sedan hos fascisterna.

Men kommunisternas envisa hävdande av att endast folk som varit kollaboratörer med tyskarna avgav vittnesmål rörande sovjetregimens grymheter vederlades slutgiltigt av ett av mina vittnen som inte kom från något flyktingläger. Detta vittne var en kvinna som inte hade lämnat Sovjetunionen därför att återtagande tyska trupper tog henne med sig hem, utan därför att myndigheterna i Sovjet utlämnade henne — en som hade varit deras egen ”kamrat” — till nazisterna.

Det var Margarete Buber-Neumann, hustru och kanske änka efter Heinz Neumann, som hade varit medlem av det tyska kommunistiska partiets politbyrå. Fru Buber-Neumann hade från 1921 till 1926 varit medlem i Tysklands Kommunistiska Ungdomsförbund och från 1926 till 1937 i Tysklands kommunistiska parti. Efter Hitlers Machtövertagande tog hon och hennes make sin tillflykt till Sovjetunionen. I april 1937 anklagades Neumann för avvikelser från de av makt-havarna i Kreml godkända tänkesätten, häktades och fick sitta fängslad i Lubjanka-fängelset i Moskva. I juni 1938 var det fru Neumanns tur att bli arresterad och dömd till fem år i arbetsläger för ”kontrarevolutionär verksamhet”.

Hon vittnade:

”Jag fick sitta i bestraffningsarresten till i januari 1940. Det var då den tysk-ryska pakten ingicks ... Vi fördes under NKVD-bevakning till Moskva, till Butjirkij-fängelset. I cellen fanns det 20 kvinnor ... Vi hade inte fått höra ett ord om vad det skulle bli av oss ... Vi var på svältgränsen när vi kom dit: där fick vi underbar mat — vitt bröd och så vidare ... Man gav oss nya kläder, man skickade oss till hårfrisörskan ... Varje dag kom de till cellen och hämtade två kvinnor, som sedan förblev borta ... Så blev det min tur ... Vi placerades i en fångvagn ... två kvinnor och tjuguatta män, tyskar, österrikare och en ungrare, alla kommunister ...

I Brest-Litovsk beordrades vi stiga av tåget ... där förde man oss till en bro. Vi bevakades av NKVD-soldater under en NKVD-officer. Några män kom emot oss ... när de kom närmare såg vi att de hörde till SS. NKVD-officeren tog fram en lista och läste upp namnen på de trettio i vår transport ... Bland oss fanns en ungersk jude som hette Bloch Tre stycken vägrade att gå över bron; de släpades fram mot den med våld; genast började SS-männen ge luft åt sitt raseri mot juden ...

I Lublin överlämnades vi till Gestapo ... Det var inte bara våra personer som Gestapo fick överta, NKVD hade också givit SS-männen alla papper om oss ... Av min *dossier* framgick det faktum

att jag var Heinz Neumanns hustru. Efter åtskilliga dagars utfrågning sa de till mig: 'Ni menar väl inte att ni vill få oss att tro att de har överlämnat er till oss därför att ni är Heinz Neumanns hustru? Det går inte i oss! De har skickat er som agent för NKVD och komintern.'"

Fru Buber-Neumann skickades därefter till det beryktade koncentrationslägret Ravensbrück, där hon fick stanna tills hon blev fri vid de allierades seger 1945. Försvaret gjorde sitt bästa för att misstänkliggöra även detta vittne och hänvisade till de tyska kommunisternas andel i skulden till att Hitler kom till makten. Men detta passade näppeligen in på Heinz Neumanns fall, ty det kätteri som blev orsak till att han fängslades var just hans yrkande, att de tyska kommunisterna skulle bekämpa nazismen utan kapitulation eller kompromiss. Det besvärliga var att han hävdade detta vid en tidpunkt när man i Kreml av politiskt-strategiska skäl beordrade dem att upphöra med den kampen.

Hennes vittnesmål gjorde ett särskilt djupt intryck på den engelska pressen. Nästan enhälligt framhöll de engelska korrespondenterna, att hon vederlade försvarets påstående att jag hade hämtat mina vittnen bland sådana som frivilligt hade följt med den återtagande tyska armén. Den tillvitelsen förlorade all sin kraft på grund av fru Neumanns vittnesmål. Hon var kommunist sedan många år och hade mot sin vilja skickats till Tyskland av sina egna kamrater, men hon berättade samma historier om förtryck och häktningar som alla de andra hade haft att förtälja.

18. Domen

1

Den 22 mars — rättegångens sista dag! Alla var på helspänn — åhörarna, pressen, vittnena, advokaterna och huvudpersonerna i målet. Endast domaren Durckheim och hans kolleger tycktes immuna mot upphetsningens smitta och bevarade ett lugn och ett tålamod som föreföll mig övermänskliga.

Maître Nordmann fick ordet först för att slutföra sin talan. Åhörarna skruvade olustigt på sig av leda vid denna antiklimax. Försvarsadvokatens översvallande vältalighet och retoriska konststycken hade en ihålig klang. Det var samma gamla låt — från fientlighet mot Amerika, blint partitagande för Sovjet. Nordmann sökte alltför uppenbart efter en säker pinne att sitta på. Till hans olycka hade vittnesmålen vid rättegången inte något i den vägen att bjuda honom. Därför tog han sin tillflykt till bedrägliga resonemang, logiska spetsfundigheter och till och med rena, obestyrkta påståenden i ett försök att koppla ihop mig med diverse personer, partier och organisationer till en mot Sovjet riktad "konspiration". Det resonemanget föll platt till marken av det enkla skälet att jag inte var och inte är sammankopplad med någon eller några på det sättet. Jag är inte medlem av något parti, någon organisation, någon kommitté. Detta gäller inte bara amerikanska eller franska organisationer eller sådana av annan nationalitet utan också organisationer av ryska emigranter.

Maître Nordmanns plädoajer efterföljdes av en lysande deklaration på stående fot av maître Georges Izard. Lika elektrifierande och sakligt som Nordmanns hade varit platt och banalt fångade Izards genmäle genom sin klarhet, sin följdriktighet och sin enkelhet varje i rummet närvarande persons intresse och höll det fängslat. Det skar som ett svärd genom de falska påståendenas dimmor och försvarstalets lösa ordsvall, men för att till fullo uppskatta detta glansnummer är det nödvändigt att känna till dess förhistoria.

På ett tidigt skede i rättegången hade kommunisterna dragit fram ett frågeformulär som jag en gång hade fyllt i — en av dessa evinnerliga blanketter som så gott som varje sovjetmedborgare

måste fylla i om och om igen. Jag hade emellertid utelämnat åtskilliga tilldragelser i min levnadshistoria som jag senare skrev om i *Jag valde friheten*. Bland de hundratals formulär av den typen som jag hade hunnit fylla i sedan min födelse hade mina kommunistiska motståndare (med hjälp av det officiella Ryssland) lyckats gräva fram detta ofullständigt ifyllda. De hävdade, att eftersom jag där hade hoppat över vissa detaljer, så hade jag ljugit när jag i min bok skildrade sysselsättningar som inte fanns registrerade på formuläret. Jag visste mycket väl att man i arkiven i Sovjet hade dussintals med likadana formulär, där jag hade antecknat alla de olika arbeten jag sysslat med — men hur skulle jag kunna få myndigheterna i Sovjet att skaffa fram dessa!

Det var mina motståndare som begick det oförklarliga och monumentala misstaget att förse oss med en fotostatkopia av ett sådant formulär, som fullständigt spolierade den effekt de hade försökt uppnå med hjälp av det ofullständiga dokument de hade lagt fram inför rätten. De måste från början ha avsett att använda den som handling i målet och senare kommit till bättre insikt, ty de lade inte fram den i samband med vittnesbevisningen. När de till slut ändå visade upp den, måste de ha trott att det var för sent för att den skulle kunna göra någon skada, ty framläggandet av material för domstolen var då redan avslutat.

De insåg inte att när de lade fram detta dokument, om det också skedde i elfte timmen, då gillrade de en fälla åt sig själva. När frågeformuläret som jag så länge hade väntat på slutligen kom i händerna på mig, insåg jag ögonblickligen vilka möjligheter det öppnade för oss. Efter omsorgsfull undersökning skaffade vi en officiell översättning av det och bestämde oss för att använda det i all dess förödande kraft genom att lägga fram det inför rätten.

Izard hade redan hållit sitt avslutande tal. Han hade bokstavligen avvecklat sitt ärende. Hans enda möjlighet att dra någon fördel av dokumentet var att använda det i sin replik på Nordmanns omsorgsfullt förberedda sammanfattning.

När maître Izard talade, var det många i rättssalen — framför allt advokater och domare — som insåg den stora räckvidden av hans förklaring:

— Så snart någon, vem som helst, var som helst i världen inte bara vägrar att uttrycka överensstämmelse med USSR utan underlåter att bli hänförd, då stämplas han ofelbart som lögnare, förrädare, skurk, kollaboratör ... Ni har sett de första symtomen på bedrägeri ... artikeln av Sim Thomas var en förfalskning, tillverkad i Paris ...

Har någon bevisat för er att (Kravtjenko) var agent i tjänst hos Amerikas hemliga underrättelseväsen? Maître Nordmann sade själv: 'Vi har inga direkta belegg, och vi kan ingenting bevisa på denna punkt.' Har någon bevisat för er att hans flykt var organiserad av det hemliga underrättelseväsendet? Det enda som här har framförts var en anmärkning rörande polisens åtgärd att låta Kravtjenko komma hit under namnet Paul Kedrin, för att han inte som t. ex. Trotskij skulle råka ut för någon olyckshändelse under resan.

Vad herr Kravtjenko själv och hans biografi beträffar har ni hört en rad meningsutbyten, långa och tidsödande. Men lägg märke till detta: Vårt bevis — och det är uttömmande — innehåller i det frågeformulär från 1943 som jag själv var tvungen att överlämna till rätten, emedan rätten inte på annan väg hade fått kännedom om det, trots att det hade överlämnats till oss för tio dagar sedan. I detta frågeformulär från 1943 har ni svaret på alla de upprepade attacker som våra motståndare har riktat mot herr Kravtjenkos uppgifter om sin levnadsbana ...

Lägg märke till detta: vårt bevis — och det är uttömmande — utgöres av detta frågeformulär från 1943, det som fylldes i innan Kravtjenko reste till Förenta staterna, det som vi gång på gång enträget har frågat efter från allra första början (av rättegången) ... Om vi hade haft detta formulär från början, skulle vi inte ha varit tvungna att tvista under så många sammanträden. Beviset

skulle ha räckt.

(Här läste Iazard inför rätten upp innehållet i det föreliggande dokumentet från Sovjet, som i officiell form redogjorde för alla skeden i min levnadsbana.)

Jag kan därför säga (det har jag mina motståndare att tacka för, och jag förstår deras tystnad på denna punkt) att vi för Kravtjenkos hela levnadsbana kan ge oemotsägliga bevis för att allt han har sagt är sant, det absoluta bevis som vi förvägrades att framlägga, det ofrånkomliga beviset för att han aldrig ljög — och detta fastän här dag efter dag har förts en ständig strid för att övertyga oss om att ingenting av det han hade sagt var sant.

Jag kan inte på ett tillfredsställande sätt uttrycka vilket misstag mina motståndare har begått genom att sätta i mina händer ett dokument som hade skrämt dem så mycket, att de aldrig talade om det. Jag antecknar helt enkelt att de gjorde det. Dokumentet utgör ett övertygande bevis, och för en gångs skull kommer det övertygande beviset från Moskva.

Det steg en storm av applåder från auditoriet när Iazard slutade sitt magnifikt genomförda tal. Detta var i strid med alla rättssalens förhållningsregler, men till och med många av de advokater som var där för att följa målet rycktes med av entusiasmen. Sedan blev det paus i förhandlingarna.

Klockan var åtta på kvällen, när förhandlingarna återupptogs med en redogörelse av statsadvokaten Coissac — representant för franska regeringen. Hans reflexioner utmärktes framför allt genom sin försiktighet. Han hänvisade till rättegången i Nürnberg, anmärkte att han ansåg detta mål lika betydelsefullt och tillade med mera bestämdhet:

— Den rättegång med vilken vi är sysselsatta måste räknas till de tilldragelser av internationell räckvidd som utsätter världens samvete för en våldsamt chock.

Det var denna betydelse, påpekade han, som hade föranlett regeringen att göra från det vanliga avvikande arrangemang för pressen, en sak som mina motståndare bittert hade angripit den för.

— Skulle det inte ha varit klandervärd att inte låta andra än en begränsad åhörarskara i rättssalen få fullständig kännedom om fakta och förlopp som går långt utöver gränserna för målets juridiska handläggning och som över rättens huvuden vädjar till de otaliga domare som tillsammans utgör den allmänna opinionen i alla länder?

Fortsättningsvis inskränkte han sig till att i allmänna ordalag lovsjunga sanningen och tankefriheten och framhöll för domstolen att han avsiktligt avstod från varje försök att öva inflytande på den dom som skulle fällas.

Även om hans ord må ha varit en besvikelse för dem som hade väntat sig ett rättframt uttalande av den franska statens talesman, är det lätt att förstå varför något sådant inte gjordes. Det var alltför uppenbart att denna rättegång alltigenom var av politisk art och att den berörde en regering med vilken Frankrike uppehöll vänskapliga förbindelser, Sovjetunionen. På samma gång var det ett mål som kommunisterna hade försökt använda som vapen mot en annan regering med vilken Frankrike stod i intim relation, Förenta staternas.

Härefter blev det min tur. Domaren Durckheim ropade upp mig, och jag reste mig för att avge min slutförklaring.

— Herr Ordförande i rätten! Edra Högheter! (började jag). Detta mål, som handlägges i det fria Frankrike under aldrig slappnande intresse och uppmärksamhet hos den allmänna opinionen, går nu mot sin avslutning. Under hela tiden denna rättegång pågått har varken ni eller den allmänna opinionen kunnat undgå att lägga märke till räckvidden av den skada som mina bakdantare har

åsamkat mig.

Jag har alltid varit redo, och jag kommer i framtiden alltid att vara redo att ingå i öppet och hederligt meningsutbyte om vilket ämne som helst, men ingen människa med självaktning kan godtaga att ett politiskt meningsutbyte åtföljes av ärekränkande angrepp sådana som mina motståndare här och deras herrar i Kreml i Moskva har utsatt mig för.

Genom att använda 'dessa metoder har mina motståndare helt enkelt ådagalagt sin egen svaghet och på samma gång, mina herrar, burit vittne om kraften i de sanningar som jag har uttalat. Driven av en uppriktig önskan att i rättvisans intresse samarbeta med er har jag låtit inkalla inför rätten vittnen av skiftande levnadsvillkor och bildningsnivå men alla bröder i olyckan, alla offer för en och samma styrelseform.

Jag har visat er dokument, 'jag har ingivit en handskreven inlaga på sju hundra sidor. Jag har framlagt fakta. Jag har återgivit siffror. Jag har försökt övertyga er inte blott om att jag har skrivit den bok det är fråga om utan också om att dess innehåll är oförfalskad sanning från början till slutet.

Vittnena, ryssar, ukrainare, vitryssar har uttalat sina bittra sanningar i er närvaro. Dessa vittnen var äkta representanter för folken i Ryssland, arbetare, bönder, läkare och ingenjörer; de var män av folket, inga representanter för sovjettyrannerna, fulla av arrogans, fräckhet, högmod, okunnighet så som ni har sett dem här. Däri finns ingenting att förvåna sig över. Sådan herre, sådan dräng.

Dessa personer liksom deras franska hantlangare har avhållit sig från att tala, de har varit rädda för att tala om ämnet för min bok och om boken, ty de var inte i stånd att försvara sin regim, Josef Stalins regim, här inför ett demokratiskt forum. Varför? Därför att det inte finns något försvar, därför att jag hade skrivit sanningen och fastslagit fakta som de inte var i stånd att vederlägga under de förutsättningar som gäller vid en fri och demokratisk domstol. De föredrog en annan metod: de tog sin tillflykt till förfaringssätt som de länge har praktiserat, till ärekränk. ning, provokation, mened och falska vittnesbörd. De har inte ens ryggat tillbaka för att framlägga inför rätten förfalskade dokument, framställda av Kremles polismakt.

Sådan, mina herrar, är bilden av deras moral — en skrämmande bild. Sådant är deras beteende. Jag tror att ni själva bäst kommer att veta hur man bör löna dem efter deras förtjänster. Jag tvivlar inte på att världsoinionen redan har fällt sin dom över dem som sitter här på försvarssidans bänk lika väl som över deras tillskyndare i Kreml. Er sak, mina herrar, är det att fälla domen nu.

Mot er rättvisa dom blickar nu många av folken i Ryssland, miljoner fångar under sovjetregimen, andra folk som har slukats upp av makten i Kreml, mot den blickar all världens folk. Samma sak skulle, om de ännu hade några blickar, gälla de miljoner av mina landsmän som stupade när de mot fascismen kämpade för en bättre framtid, en bättre framtid för oss, för er, för alla människor ...

Jag har alltid trott att jag försvarade en rättvis sak. Det var min plikt att säga världen sanningen som den var. Detta var nödvändigt, inte bara med tanke på mitt fosterland och det ryska folket utan också med tanke på all världens folk för att få dessa att förstå allvaret i den fara som hotar dem. För att kunna fylla denna plikt som för mig är så betydelsefull har jag offrat allt. Jag är beredd att göra samma sak omigen framdeles och att ta varje risk i denna strid mot kommunisttyranniet; ty för folken i Ryssland och för framåtskridandets krafter i hela världen är detta ett gemensamt intresse.

Icke desto mindre kommer min handling, farorna som jag löpte, mitt offer och de ryska folkens

offer inte att ha fått moraliskt erkännande, om inte ert beslut, mina herrar, blir klart, tydligt, allvarligt och utan möjlighet till undflykt för försvarssidans del. Tiden är inne för Västerlandets folk att se sanningen i ögonen och att klart fatta situationens alla faror. Världen kan inte bli fri, så länge invånarna på en sjättedel av jordens yta, människorna i mitt hemland, lever under en diktatur, under tvånget av den väldigaste polismakt som historien känner.

Det är inte sant om man säger att varje folk har den regering det förtjänar. Formeln gäller endast för sådana länder där man har demokrati, inte för dem som står under totalitär regim. Denna alltför ofta använda formel grupperar de västerländska folken, inte mot sovjetregimen utan mot folken i Ryssland, och enbart av denna anledning gör den dem med hjälp av propagandan från Kreml till fiender i stället för bundsförvanter i kampen mot alla former av diktatur. Denna formel är ett verk av fullblodshycklare enbart avsedd att sätta dem i stånd att två sina händer och vända sig bort från vad som felaktigt har kallats för den ”ryska” frågan ... Mina herrar, det finns ingen rysk fråga. Det finns en Sovjets fråga ... Det finns ingen rysk politik. Det finns en sovjetpolitik ... Det finns ingen rysk regering, bara en sovjetregering. Och det är på tiden att alla människor får den saken absolut klar för sig.

Detta är något som man måste förstå tillfullo ... Olyckligtvis tar de meningsyttringar som kommer till uttryck i vissa delar av pressen och hos vissa politiska gestalter runtomkring i världen formen av en brutal ryssfientlighet, fiendskap mot det ryska folket, och just därigenom ger de männen i Kreml tillfälle att spela på de patriotiska strängarna hos folken i Ryssland och att få dessa att sluta sig samman mot yttervärlden. Sålunda blir ”ryssätarna” sovjetdiktaturen till hjälp i stället för att försvaga den. Mina herrar, det är på tiden att västerlandet förstår vilken avgrund som skiljer sovjetregimen från folken i Ryssland. Dessa båda företeelser är inbördes åtskilda och genom själva sin natur lika väl som genom sina syften motsägande, inbördes tvistande och fientliga mot varandra.

Det finns också en anspråksfull teori som vissa västerländska politiker har uppfunnit, enligt vilken kommunismen är bra för folken i Ryssland och kan tillgodogöras av dem fastän den inte är bra för länderna i väster. Dessa kvasiteoretiker glömmer att kommunismen som teori hade sitt upphov i västern; att den har utvecklats och vunnit i styrka i en hel rad europeiska länder för att inte tala om kolonierna; att den redan har nästlat sig in bland deras egna folk och det t. o. m. på ett krigiskt sätt, så att den stör ordningen och rubbar traditionerna i dessa folks tillvaro.

Kommunismen, mina herrar, har lyckats väcka känslor av fruktan överallt i världen. Till och med bland de olika folken i en hel rad europeiska länder har den lyckats utså panik och på detta sätt förlamat all verklig motståndskraft. Om de europeiska folken inte övervinner denna känsla av fruktan och ovisshet, om de inte sluter sig samman för att med kraft slå tillbaka Sovjets offensiv, kommer de att sväva i allvarlig fara att förlora sin frihet och sitt oberoende.

Det finns slutligen en sista konstgjord teori, teorin om ”järnridån”. Dess upphovsmän är män som hör hemma i det förflutna. Därför saknar de förmågan att urskilja de verkliga förutsättningarna för kommunismens tillväxt i det förflutna, i nutiden och framdeles. De som vidmakthåller denna teori önskar inte eller kan inte komma fram till någon verklig lösning av de sociala motsättningar i världen, vilka ger kommunismen dess jordmån, praktiskt och moraliskt, och gör den till en betydelsefull kraft, ett hot mot alla västerländska folks intressen. Denna teori om ”järnridån” är en fantasiprodukt i sina upphovsmäns hjärnor. Den är frukten av deras objektiva eller subjektiva hyckleri. Dessa personer anser det mest lönande att skrämma sina folk med kommunismen och rentav med socialismen; och bakom denna rökriddå gör de föga eller intet ... för att förbättra sina folks villkor. Denna teori gör det möjligt för många politiker att vidmakthålla en konstlad okunnighet om allt som rör sig i Sovjetunionen och därmed också att lägga sin egen politik visavi

sovjetregimen så att den passar deras egna syften. Jag tror, mina herrar, att det är överflödigt att demonstrera denna teorins ohjälpliga torftighet. De som driver den spelar ett ynkligt spel utan en skynt av möjlighet till vinst ...

Miljoner människor ur alla samhällsklasser har lämnat USSR, den falska socialismens och den falska demokratins land, och tagit med sig till Västerlandet sina skrämmande erfarenheter av och ohyggliga kunskap om Kremles imperium, den moderne Djingis Khans välde. De som vill höra och se sanningen, hur bitter denna än må vara, kan nu få kännedom om den i alla dess faser i fråga om de ryska folkens olycksöden, sovjetdiktaturens institutioner och dessas framfart, regimen politik och syften.

[boksid 305-314 saknas i bokoriginalet]

Del IV. Slutsatser

19. Om vi vill leva vidare

[boksid 315-320 saknas i bokoriginalet – här följer s. 321]

... var beredda att bära upp den. Ledarskapet påtvingades Amerika så där en trettio år för tidigt. Förenta staterna måste erkänna att de inte psykologiskt är mogna för det — men historien har inte tid att vänta på vår politiska mognad.

Vare sig vi vill det eller inte så är det vi som har ledningen av världens öden. Vi bestämmer över Europas öde lika väl som över vårt eget. Men i psykologiskt hänseende och i politiskt hänseende är vi och Europa mycket olika varandra. Och européerna som ser på oss med ett slags blandning av respekt, misstroende och förfäran, hoppas att dessa olikheter inte skall bringa dem undergång.

De hoppas att vi skall komma att närma oss dem. De hoppas att vi inte skall inrikta våra stora resurser på arbete åt ett håll som är motsatt det som deras egen utveckling går åt. De hoppas att strömningarna i Amerika skall börja närma sig deras egna, så att vi inte bara kommer att helt enkelt låta oss själva passivt föras framåt av händelsernas ström utan så att vi kommer att aktivt, överlagt och på ett ledande sätt ta del i kampen för en ny och bättre värld.

På sitt eget sätt och efter linjer som är deras egna befinner sig också Förenta staterna i rörelse fram mot sociala förändringar under en samtidig kamp mot kommunismen och mot reaktionen. Att försöka skrämja dess medborgare från att fullfölja denna utveckling genom användande av ord sådana som ”statism” eller ”välfärdsstaten” kommer inte att tjäna något till. Det finns ingen väg som leder tillbaka till det förflutna.

Visserligen är det sant att Amerika rör sig i denna riktning mycket långsammare än många av dess vänner och bundsförvanter i Europa skulle önska. De väntar otåligt på att Förenta staterna skall ikläda sig den nya roll som de måste spela i världens angelägenheter. Men USA är inne på denna väg och kommer att vandra vidare på den. Det finns inget annat sätt att rädda de värden som är oss dyrbara.

Låt oss lyssna till dessa europeiska röster. De har att säga oss någonting som är värt att höra.

Det s. k. kalla kriget är framför allt ett ideologiskt krig. Det är på detta plan som det måste utkämpas. Men här ställs vi inför den paradoxen, att medan Förenta staterna är främst av alla när

det gäller att göra reklam för sina fabriksvaror så befinner de sig bland alla nationer av betydelse på sladden när det gäller att göra reklam för sina idéer.

Reklam för idéer kallas propaganda. Jag är medveten om att ordet för de flesta amerikaner innebär något instinktivt fränstötande. Men gäller deras motvilja verkligen den företeelse som detta ord betecknar?

I själva verket bedriver vi ständigt propaganda (dvs. gör reklam för våra idéer) när vi gör just det som européerna tycker illa om — förhärskar vår egen "livsform" och yrkar på att de skall börja leva i enlighet med den.

Men som reklam eller propaganda eller kamp för idéer är detta ineffektivt. Det är ineffektivt därför att vi säger:

— Vår livsform är bättre. Anpassa er efter den!

Och ändå är det mycket litet vi gör för att visa Europa hur många saker hos oss som är bra.

I striden mot Stalin märker Förenta nationerna och de ledande staterna i Västerlandet att många av deras avgöranden och handlingar kommer till stånd inte som resultat av deras eget initiativ utan därför att de framtvings som motåtgärder mot Kremles politiska schackdrag. Men är det som gardering mot sådana politiska schackdrag tillräckligt att bara göra dessa motdrag, medan runt omkring oss utanför Sovjetunionens gränser flertalet folk lever i elände och umbäranden under diktatoriska gruppers välde eller under feodalt barbari och kolonialt förtryck?

USSR är inte det enda område där man lever i avsaknad av demokratiska grundsatser.

Beträffande de icke-kommunistiska tyrannväldena iakttar vi en hycklande tystnad. I vår värld finns det vissa grupper som inte bara är obesvärade inför detta sakernas tillstånd utan som också drar fördel av det, därför att det gör möjligt för dem att även fortsättningsvis exploatera dessa olyckliga folk.

Om de nationer som tilltror sig att i demokratins namn leda oss fortsätter att tuga om dessa missförhållanden, vilkas existens de väl känner, så löper de fara att förlora slaget mot kommunismen i trakter där det ligger i deras förmåga att åstadkomma en förbättring av folkets levnadsförhållanden. Det faktum att kommunismen är något ont betyder inte nödvändigtvis att dess motståndare är goda. Om livet i USSR är hårt, så gör detta inte saken bättre för de folk, vilkas liv också är hårt.

Och eftersom de inte har reda på hur livet gestaltar sig i Sovjetunionen men vet att de länder som kallar sig själva för demokratiska tycks leva i god sämja med deras egna förtryckare, så anklagar de de demokratiska länderna för sitt eget hårda öde på samma gång som de anklagar sina tyranner. De tror beredvilligt vad den kommunistiska propagandan har att berätta om sovjetregimens förtjänster och om Västerlandets förfall.

Våra handlingar måste visa, att vi verkligen betraktar folkens välfärd som något som angår oss. Då kommer idéerna att göra sig gällande med sin egen kraft och andra folk kommer att ha förståelse för vad vi gör. Detta tillsammans med vår propaganda kommer att göra vår ideologiska framstöt mera verksam. Förenta staterna får aldrig någon framgång i striden mot kommunismen, om inte deras materiella hjälp till andra länder och planerna för militärt försvar beledsagas av ideologiska handlingar — gärningar, inte ord — sådana som genomförandet av nödvändiga sociala reformer.

Om det av någon anledning inte för närvarande är möjligt att få till stånd några nya sociala förbättringar i det egna landet, så måste Förenta staterna åtminstone avhålla sig från att som ett

slags pris för den materiella hjälpen försöka öva inflytande på andra länder och bromsa utvecklingen där. När USA gör sådant skaffar det sig fiender, inte vänner, bland dem som kunde ha blivit deras bundsförvanter, och det ger kommunisterna ovärderliga vapen för deras kampanjer i det ideologiska kriget. Vi vet alla att kommunisterna inte är rädda för propaganda och är mästare i att använda den. Sina bästa tillfällen i den vägen får de genom Amerikas felgrepp.

Det tillspetsade internationella läget kräver Marshall-planer, Truman-doktriner, atlantpakter. Våra politiker och våra militära ledare måste gå angreppsvis tillväga i det kalla kriget. Men sida vid sida med dem måste sociologer och humanitära hjälparbetare marschera upp, och de måste också gå till angrepp i stor stil för att utplåna de sociala missförhållanden som utgör blottor i vår strid mot kommunismen. När Förenta staterna sätter in sina krafter på att stöda demokratiska grundsatser och humanitära hänsyn måste det stå klart, att detta inte görs enbart med tanke på att uppnå politiska och ekonomiska fördelar, utan av allvarligt intresse för själva syftet. När hjälpen går ut till andra länder måste det stå klart, att dessa länder inte behandlas som fattiga släktingar. Hjälpen får inte lämnas med nedlåtenhet eller på villkor att vissa amerikanska föreställningar accepteras eller i samband med att man söker påtvinga dessa länder Amerikas ekonomiska system.

Med verkligt värdefulla ideologiska vapen kan Förenta staterna väpna sig endast om de visar att avhjälpandet av det nuvarande sociala systemets orättvisor är en hjärteangelägenhet för dem. Ty den kommunistiska offensiven riktar sig inte endast mot dessa svaga punkter utan mot hela det system vari de är infogade.

Förenta staterna måste föra striden genom att visa att de önskar åstadkomma de sociala förändringar som står i överensstämmelse med vad vi nu vet och vad vår fruktansvärda tid kräver. Kommunismen är en sjukdom som lever ett parasitliv på den gamla samhällsordningen. Den kan inte utrotas på annat sätt än genom åstadkommandet av ett nytt sakernas tillstånd, så att parasiten blir berövad den näring som den frodas i. Det är mot detta mål som många europeiska folk är på väg. Endast om våra egna ansträngningar inriktas åt samma håll kan vi skaffa oss trofasta och pålitliga bundsförvanter bland dessa folk. Allianser och andra ömsesidiga åtgärder som vår framtida säkerhet beror på, kan inte grundas på en döende konservatism som kämpar en förtvivlad kamp för att av en dödsdömd samhällsordning rädda allt som den kan ha nytta av.

Antikommunismen är inte ett självändamål. Det är inte tillräckligt att man ger folkmassorna i världen något att kämpa mot. Vi måste kunna bjuda dem något att kämpa för. Och de kommer inte att gå med oss i kampen för något, med mindre än detta är något som de gillar och som de känner är värt att kämpa för.

Valet av regeringar och maktfördelningen mellan de olika politiska partierna i de länder där politiskt medvetna massor, väckta av krigets tragedi, har använt sin rösträtt på ett effektivare sätt än någonsin förr, har redan visat oss att de uppskattar sociala framsteg och är beredda att slåss för sådana.

Men olyckligtvis betraktar några av Amerikas stora tidskrifter och ledande politiska gestalter dessa framsteg med förfäran och ser med en skrämmande brist på förståelse i dem eftergifter åt kommunismen. Dessa européer har visat att de inte gillar utan önskar bekämpa de antidemokratiska grupper och stater, som den amerikanska utrikespolitiken ofta förefaller alltför beredvillig att behandla som vänner.

Vi kan inte samla folken omkring oss om vi går i förbund med fascistiska regeringar eller med andra diktatorer som regerar med hänsyn till sina egna och inte till sina folks intressen. Då hjälper det inte hur skickligt vårt politiska skönhetsinstitut bygger upp en demokratisk make-up åt dem

— vi kommer inte att kunna övertala folken att gilla dem. Vi bara brännmärker oss själva som deras bundsförvanter inför folken, som föraktar dem. Det är sant att de reaktionära hatar kommunismen och att jag hatar kommunismen — men anledningarna är skilda, och vi slåss mot den för skilda syften. Jag vill under inga omständigheter bli bundsförvant med dem.

3

Med sorg måste man konstatera, att Amerika tycks ha en tendens att visa sina sämsta sidor, inte sina bästa, inför världens övriga nationer. Utomlands träffade jag mycket få personer som hade ens en så pass blygsam kännedom om Amerika som jag själv. Sin uppfattning om Förenta staterna grundade de på sådana glimtar av vår tillvaro som de hade kunnat få på långt håll. Och den uppfattningen var ingalunda smickrande. Våra filmer, tidskrifter och radioprogram hade tillsammans givit dem intrycket av ett folk med våldsamt intresse för sexualitet, mord, gangsters och brottslighet. Jag talade om för dem att Amerika också har frambragt storslagna filmer, intellektuellt högtstående litteratur och värdefulla radioprogram.

Likafullt måste det medges att det ofta tycks vara våra sämsta och inte våra bästa saker som vi exporterar. Och den mänskliga naturen är sådan att man lägger märke till det sämsta och minns det längre än man minns det bästa.

Sina föreställningar om Amerika härleder européerna också ur de produkter som härifrån skickas till dem, ur sina intryck av de affärsmän som ombesörjer att dessa produkter når deras kuster och ur de metoder som dessa affärsmän tillämpar. Vad en affärsman har för ögonen är att skaffa sig förtjänst. Han tar inte med några humanitära eller politiska eller sociala hänsyn i sina kalkyler. Men till och med i lyckligare tider än våra hade de privata affärsmännens renodlade profitmakeri en del ogynnsamma återverkningar för Förenta staterna. Detta visar sig bland annat i den i det latinska Amerika alltså gängse föreställningen att Förenta staternas politik är inriktad på genomförandet av en ekonomisk kolonisation.

I det kritiska tillstånd som efterkrigsvärlden för närvarande befinner sig i är det risk för att den enkelriktade verksamhet som många amerikanska affärsmän bedriver kan återverka ännu mera ödesdigert på den amerikanska politiken. Det finns exempel på att även denna amerikanska politik har inspirerats av den affärsmässighetens filosofi som alltför grundligt har genomsyrat hela det amerikanska tänkandet. Följden har blivit att den har blivit föremål för samma misstroende och fientlighet som utomlands möter de amerikanska affärsintressena, när de helt i överensstämmelse med sin uppfattning försöker slå mynt av ett sakernas läge som ger dem trumf på hand.

Den amerikanske affärsmannen i Europa eller i de efterblivna länderna är intresserad av folken där nästan uteslutande i dessas egenskap av kunder. Men vi måste intressera oss för dessa folk som nuvarande och framtida allierade, som jämställda medarbetare i ett system av politisk eller ekonomisk eller humanitär samverkan. Om den amerikanska politiken först och främst baseras på det första av dessa förhållningssätt i stället för det andra, kan konsekvenserna för oss bli ödesdigra runtomkring i världen.

Affärsvärldens slagord: ”Genom världshandel till världsfred” är alltigenom föråldrat i världens nuvarande politiska och ekonomiska läge. Det stora flertalet innevånare på vår planet lever i våra dagar i elände. Vad har de att handla med annat än sitt elände?

Tillämpandet av den oinskränkta konkurrensens princip, handelns ömsesidiga givande och tagande till fromma för alla parter i en uppgörelse är möjliga endast på en marknad där affärslivets parter möts som jämlikar. En sådan marknad existerar inte mera. Amerikas affärs- män har oförljka möjligheter inför vilka många andra länders folk står hjälplösa — men om

de ohämmat utnyttjar dessa möjligheter kommer fiendskap från hela världen att bli priset för deras vinst.

Mellanfolklig handel är betydelsefull och nödvändig som en källa till ökat välstånd för alla genom den utväxling av råmaterial, handelsvaror och fabriksprodukter som den åvägbringar. Men det går inte lyckligt, om den i första hand blir en källa till vinst för små grupper. Men detta är just vad den under nuvarande omständigheter hotar att bli, ifall de affärsmässiga synpunkterna får bli de för våra förbindelser med andra länder enda utslagsgivande.

För regeringarna i dessa av kriget hårt drabbade länder har det blivit nödvändigt att belägga utrikeshandeln med hårda restriktioner. Man har gjort detta i syfte att garantera att hänsyn tas även till andra än de affärsmässiga synpunkterna på detta område som berör deras folks hela ekonomiska och politiska liv. Dessa restriktioner har varit oundvikliga. De nationer som utfärdade dem rådde inte själva därför. De hade inte längre råd att kosta på sig lyxen av fri handel. I stället för att med åtgärder i samma anda samverka med sina förtvivlade och utfattiga medbröder bland folken har Förenta staterna ökat dessas plåga genom sina krav på politiska åtgärder som de inte har haft annan utväg än att gå med på.

Nu får man först och främst komma ihåg att sådana politiska åtgärder förutsätter ”planmässighet” — och i samband med utövandet av regeringsfunktioner är ordet ”planmässighet” en term som lätt blir föremål för avsky här i landet. Men i de farliga tider vi lever i kan ingen regering kosta på sig att dyka blint och tanklöst in i framtiden. Det ligger i öppen dag att planmässighet är av nöden. Vi måste göra upp planer med stor räckvidd, med bredd, med fantasi, med framsynthet. Och givetvis har vi gjort försök att utforma sådana. Vi har till exempel president Trumans ”Fjärde punkt”.

Fjärde punktens program har många förtjänster, innehåller många betydelsefulla förslag, men den har också många allvarliga brister. Om de senare inte avlägsnas kan verkningarna bli allvarliga, inte bara för de ”efterblivna områden” som de direkt berör utan också för världens övriga folk, oss själva inbegripna.

I sitt budskap till kongressen den 24 juni 1949 sade president Truman:

”Huvudparten av arbetet med ett sådant program måste få lokal karaktär, den måste utföras av de efterblivna områdenas egen befolkning.”

Detta är en utmärkt princip. Men stämmer den överens med fortsättningen? Efter att ha talat om den internationella banken och import- och exportbanken fortsatte presidenten:

”Privata förmögenhetsinnehavare måste uppmuntras till att bidra med större delen av det erforderliga kapitalet ... Alla de länder som berörs av programmet måste samarbeta för att åstadkomma sådana förhållanden som gynnar tillflödet av enskilt kapital.”

Låter inte detta som en fullmakt in blanco för tillämpning av något slags latifundiesystem i stor skala? Och för lösslappandet av ekonomisk kolonisation? För ett utsugande av befolkningen i de efterblivna områdena snarare än ett förbättrande av dess villkor?

Regeringar kanske verkligen har ett skäl till att hjälpa folken i de efterblivna områdena till en bättre standard genom att inte bara låta arbetet få en lokal karaktär utan också låta vinsterna stanna på platsen. Belöningen härför skulle de kunna skörda i form av en allmän stabilisering och trygghet bland folken i världen, ett mål som varje regering måste sträva att uppnå. Men det ligger i sakens natur att privatpersoner som tillskjuter kapital ställer detta till förfogande blott av en enda anledning — för att få de vinster som det kan inbringa. Detta är ingenting klandervärt — det är helt enkelt den affärsmässiga förutsättningen. Men det nuvarande läget kan inte bedömas

utifrån rent affärsmässiga förutsättningar. Dess problem är främst strategiska. Det är ett läge, där den som tar ut vinsten går miste om gäldenären.

Visserligen tillade president Truman:

”Vi anser att de amerikanska företagen inte bör förslösa de lokala tillgångarna och att de bör upprätthålla en skälig lönestandard och skäliga arbetsförhållanden för den lokala arbetskraften.”

Men detta kommer en att tänka på fabeln om farmaren som sa åt geten att den skulle äta upp kålplantornas rötter men låta kålhuvudena vara.

Man kan med visshet förutsäga att om privatkapitalet får frihet att exploatera de efterblivna områdena i världen, så kommer i själva verket storfinansiärerna och industriföretagen att förvandla dessa områden till kolonier och där införa det slags civilisation som det ohämmade affärslivet genom själva sin natur ger upphov till: kompaniväldet.

De som drar fördelarna av detta system kommer inte ens att ha den ursäkt som vanligen står till buds för dem som får en onormalt hög utdelning på sina insatser, nämligen att de får en belöning för sin redobogenhet att ta risker. Riskmomentet är för dessa leverantörer av ”riskkapital” helt och hållet eliminerat, ty de får av Internationella Banken garantier mot förluster på sina investeringar — dvs. garantier från skattebetalarna i alla till banken anslutna länder.

Genom tidigare erfarenheter vet vi vilka verkningar detta förfarande kommer att få. De stora bolagen och finansiärerna kommer, som de alltid har gjort, att träffa överenskommelser med shaher och maharadjor, schejker, kejsare och presidenter. De royalties eller provisioner eller utdelningar som dessa styresmän får mottaga kommer att befästa deras regimer och vidga klyftan mellan samhällsklasserna. Under uppsikt av en vaksam polismakt och under lagar som dessa styresmän utfärdar till skydd för sina lönande uppgörelser med utländska kapitalister kommer folket att sättas i arbete med en skövling av landets naturtillgångar till vinst för styresmännen och utlänningarna.

Under förra århundradet fann sig oskolade och okunniga folkmassor som inte visste bättre i att bli exploaterade på ett sådant sätt. Men under förra århundradet fanns det inga propagandaexperter i Kreml som kunde upplysa massorna om att de exploaterades. Den kommunistiska propagandans effektivitet minskas inte av det faktum att det verkliga motivet för de kommunistiska predikningarna inför dessa folkmassor är en önskan att i stället exploatera dem för Kremls syften. Enda botemedlet är att de västerländska folken slutar med sin exploatering. Detta är enda sättet att slå undan fotfästet för kommunisterna.

Om vi inte avstår från exploateringen — vad kommer då att hända? Vi kommer att skapa goda angreppspunkter som de efter varje spricka i vår rustning spejande männen i Kreml inte kommer att underlåta att utnyttja. Kolonierna, ”de efterblivna områdena”, befinner sig redan i jäsning. Om vi fortsätter på den väg som redan i det förflutna har lett till resningar mot exploatorerna, har vi endast att vänta oss nya resningar.

Våra finansmagnater och de som lokalt samarbetar med dessa kommer att fly undan massornas raseri och lämna efter sig inbördeskrig och anarki. Vad som än sedan går fram ur detta kaos, så kan vi inte räkna med att de feodala system åt vilka vi har givit vårt stöd skulle efterträdas av demokratier som formats efter förebilden av våra egna. När dessa folkmassor tänker på oss kommer de att tänka på sina exploatörer, och kommunisterna som eggade dem till kamp mot oss kommer att framstå som deras ”befriare”. Det är i Stalins armar de kommer att falla. Det kan tänkas att de ångrar det valet längre fram. Men om inte kommunisterna glömmet bort förtryckets teknik, är det osannolikt att den ångern någonsin kommer att ta sig uttryck i effektivt politiskt

handlande.

Och vad blir det slutliga resultatet av kapitalplaceringarna i de ”efter. blivna områdena”? Stalin kommer att ärva allt det som har byggts upp — industrier, vägar, gruvor, plantager och befästningar — liksom han nu i det kommunistiska Kina har ärvt allt som med amerikansk hjälp hade åstadkommit av den nationalistiska regeringen.

Det var just därför att den urskiljde dessa frestande framtidsperspektiv som *Sovjetunionen avhöll sig från att inför FN protestera mot antagandet av punkt fyra.*

Kommunisterna ser med oblandad tillfredsställelse hur privatkapital bekostar anläggningar i de efterblivna områdena och lyfter vinster från dessa. De kommer att vänta till dess massornas hatkänslor, uppeggade av den kommunistiska propagandan, sätter dem i stånd att övertaga anläggningarna.

Hur skall vi då gå till väga för att uppnå det eftersträfvade målet att hjälpa folken i de efterblivna områdena till att hjälpa sig själva, i stället för att göra oss skyldiga till ekonomisk kolonisation?

Först och främst får vårt handlingsprogram inte bara ta sikte på utvecklandet av affärsförbindelser, utan det måste uppgöras med hänsyn till invånarnas verkliga behov även på andra områden. Planen måste ofrånkomligen omfatta avskaffandet av feodalism i vilken form denna än må förekomma. Den måste undvika den åtskillnad i behandlingen av de olika raserna som brukar känneteckna kolonistörernas behandling av de koloniserade. Den måste ta sikte på förbättringar av hygien och uppfostran för dessa sakers egen skull och inte bara (som det emellanåt sker) därför att de kan vara till nytta ur affärssynpunkt. Den måste alltefter arten av respektive platsers problem vara inställd på omfattande sociala och politiska reformer; och dess huvudsyfte måste vara upprättandet av en demokratisk styrelse.

Som led i en sådan planering skulle utvecklingen av affärsförbindelserna komma att spela en sekundär roll: en viktig men inte avgörande faktor i ett större sammanhang, där kapitalplaceringarna i trygghet kunde lyfta sin rimliga andel av vinsterna. Den privata företagsamhetens tillgångar och erfarenhet kan få vara med och spela sin roll i ett sådant företag, men *deras förhållanden måste utövas under kontroll utslutande av FN och vilka garantier de än får, så måste dessa lämnas av FN.* Endast på detta sätt kan vi verka för att bevara den fred, som har så högt värde för oss. Fred är inte någon vara som man kan köpa och sälja.

Låt varje land få sin del i uppgiften. Låt varje rikt land ställa krediter till förfogande för FN som skall sköta om arbetet. Gör klart för de folk som vi hjälper att det är deras lycka som ligger oss om hjärtat och deras välstånd som blir resultatet av våra ansträngningar. Vad skulle det i annat fall tjäna till att hålla fromma anföranden med en massa fraser om broderskap, kristendom och demokrati? Vad skulle det annars vara för mening med att begära att dessa folk skulle sluta upp tillsammans med oss i kamp mot kommunismen. Våra handlingar kommer att tala tydligare än ord kan göra. Om vi låter ett litet fåtal skaffa sig rikedomar utan hänsyn till hur den stora massan har det, vem skall då tro på oss när vi bedyrar vår goda vilja? Det kommer i stället att bli de som tillskriver oss dåliga avsikter och blir trodda.

Och till sist: vad skall det bli av FN om det går med på att ett nytt kapitel om exploateringen av efterblivna folk får börja skrivas? Hos alla renhåriga, rättframma, hederliga människor i världen kommer det att krossa deras förhoppningar och förlora deras sympatier.

Vi måste också göra klart för oss hur vissa amerikanska attityder uppfattas i Europa. När européerna läser om hur vissa kategorier här i landet tycks betrakta Marshallplanen som en utväg att placera sina egna överskottsvaror, när de hör våra ansvariga ombud yrka på att européerna

skall öka sina dollartillgångar genom att stimulera exporten på USA, men de samtidigt läser om att amerikanska affärsmän klagar över konkurrensen från Europa; när de upptäcker att Förenta staterna gör invändningar mot att européerna inbördes ingår handelsavtal för att spara sina knappa dollar genom att utanför dollarmarknaden köpa varor som USA kan leverera, och när de upptäcker att amerikanska affärsmän utnyttjar sin starkare position till att tränga ut européerna från främmande marknader och ibland rentav från deras egna — vid anblicken av allt detta blir de kyligt och fientligt stämnda mot våra politiska program.

Vi talar för mycket om vårt stöd till främmande länder. En del kongressmedlemmar har till exempel för vana att emellanåt hänvisa till de miljardsummor som vi pumpar in i andra länder, som om dessa summor representerade kärleksgärningar för vilka vi först och främst väntar oss tacksamhet och därefter så snart som möjligt ett mera materiellt utbyte. Och när det kommer till kritan tycks dessa kritiker ha en känsla av att de länder som mottar hjälp från oss borde visa sin tacksamhet genom att ta order från oss om hur de ska sköta sina egna angelägenheter.

Vi måste ha överseende med dessa herrar för deras politiska naivitets skull, men det de säger går inte obemärkt förbi i Europa, och det får ovillkorligen sina allvarliga återverkningar utomlands. Även om det vore sant att våra gåvor till Europa vore rena kärleksgåvor, så borde vi komma ihåg att de filantroper som alltför självbelåtet stoltserar med sin egen välgörenhet i regel inte blir älskade, inte ens av de olyckliga människor som är tvungna att draga förmån av deras välgörenhet.

Faktum är emellertid att de pengar som vi ger ut i främmande länder inte är välgörenhetsgåvor utan försäkringsavgifter mot olyckor som skulle kunna drabba oss själva. Européerna är på det klara med detta. De är tacksamma mot oss i den mån vi förtjänar tacksamhet för att vi ser vad som måste göras och gör detta. Men den tacksamheten kan lätt förvandlas till motvilja, om vi intar den beskyddande attityden hos en rik man som kastar allmosor till en fattig som inte förtjänar dem.

Europén uppfattar inte läget på det sättet. Enligt hans uppfattning har Förenta staterna bevarat sitt eget välstånd på bekostnad av uppoffringar som andra har fått göra. Av de i kriget deltagande länderna gick de europeiska ut ur det fullständigt utarmade, medan Förenta staterna bara blev rikare. Tillfälliga omständigheter — geografiska avstånd och politiska skiljaktigheter — vältrade över den värsta tyngden av krigskostnader och materiell förstörelse på Amerikas bundsförvanter. Dessa anser inte att det är för mycket begärt, att Förenta staterna nu efteråt skulle försöka att i någon mån återställa jämvikten härvidlag.

Till på köpet inser de, att det inte bara är en fråga om att dela upp bördan av offer som redan är gjorda. Det är en fråga om att förebygga framtida depression för Förenta staternas del lika väl som för andra länders. Om Europa inte bringas på fötter igen, kommer det ekonomiska sammanbrott som blir resultatet att sprida sig till hela världen, Förenta staterna inberäknade. Amerikas ekonomiska liv kan inte utan umbäranden stå rycken, om Amerikas bundsförvanter drabbas av bankrutt. Vi får inte alltför högljutt trumpeta ut vår osjälviskhet inför utlandet, när vi bara tätar läckor i en båt som vi liksom alla andra är passagerare i.

Redan nu har vi kanske dragit för stora växlar på vår ”välgörenhet”. Det är en i Europa vida spridd uppfattning att nedskrivningen av pundet som drog med sig nedskrivningar av så gott som alla andra europeiska valutor var en sak som man i Washington påtvingade regeringen i London. Vare sig denna föreställning är riktig eller inte så är den ett faktum och färgar européernas insikt om att Förenta staterna kanske förtjänar mer på alla dessa devalveringar än de har givit ut på Marshallplanen. Ty vad devalveringen innebär är att amerikanerna kan köpa mera varor, vilka

utgör den verkliga rikedom, för mindre belopp i penningar, vilka bara utgör mätare av eller tecken för rikedom. Å andra sidan måste européerna betala mera till Amerika för samma mängd varor.

Det sätt på vilket vi har använt våra av en lycklig slump bevarade rikedomar till förbättrande av situationen i Europa har av en del av våra mindre kompetenta journalister framställts på sådant sätt att det verkat missunnsamt och självbelåtet. Som följd härav har många av dem som vi genom våra faktiska åtgärder kunde ha fått till vänner i stället stötts bort från oss — liksom föremålen för privat välgörenhet när hjälp lämnas dem på ett förödmjukande sätt. De tar kanske emot den — därför att de måste — men de hatar givaren på grund av förödmjukelsen i stället för att älska honom på grund av hans gåva.

Om dessa verkningar utomlands inte har blivit mera omfattande, så beror detta delvis på att den privata amerikanska hjälpen i motsats till den officiella har lämnats så ofta, så frikostigt och så spontant vid alla slags anledningar i form av nationella olyckor, hungersnöd och krig, att befolkningarna i främmande länder inte kan undgå att se att amerikanerna är varmhjärtade.

Jag har inte glömt, och folken i mitt hemland har inte heller glömt, hur det amerikanska folket skyndade till vår räddning under den fruktansvärda hungersnöden 1921. Inte heller har folken i Europa glömt bort låne- och uthyrningslagen med dess anda av vänskap och bundsförvantskap i stället för av penningutlåning. De hoppas att den tvära och förbryllande avslutning som lend-lease-hjälpen fick inte var ett symptom på den andans försvinnande.

Jag vet att människorna i Amerika när de på sådant sätt hjälper folken i Europa inte har en tanke på sina egna intressen. De gör det enkelt och uppriktigt, frikostigt och humant, och det är inte deras fel om en och annan politiker tar vara på den möjlighet som den amerikanska hjälpsamheten erbjuder honom att förvandla den till en företeelse av sensationell och beklämmande själviskhet.

4

Nyckeln till framgång i det ideologiska krig som vi nu befinner oss i är denna: vi måste söka våra bundsförvanter bland folk, inte bland de folkens styresmän som ännu inte har blivit anförtrodda regeringsmakten av folken själva på ett sätt som ger folken rätt och möjlighet att ta ifrån dem makten om de missbrukar den. Alltjämt finns det i en värld som vi har vant oss att alltför lättvindigt betrakta som en övervägande demokratiskt styrd värld alldeles för många nationer där folket inte styr utan bara styres.

Vi måste erkänna att det är en mycket allvarlig brist hos FN, att drygt hälften av medlemsstaternas representanter möjligen representerar sina regeringar men inte de folk som de tillhör. I den gruppen inräknar jag representanterna för USSR, Ukraina och Vit-Ryssland och för alla andra nationer i sovjetblocket. Jag räknar också dit representanterna för de efterblivna länder som ännu inte har nått fram till någonting som liknar verklig demokrati eller som har tappat bort de ansatser till demokratisk utveckling som mer eller mindre ytligt kan ha funnits hos dem. De företräder intressena hos sådana som diktatorer, småkungar, maharadjor, schaher, militarister, polismakt, feodalherrar, schejker, men inte folkens intressen.

Vilka motiv Västerlandets stater än må ha för att samarbeta med sådana individer i ekonomiska, politiska eller strategiska ting; hur brådskande eller nödvändigt ett sådant samarbete än stundom må förefalla, så sätter det våra möjligheter till framgång i det ideologiska kriget i fara. Det samarbetet innebär, att inom ramen av FN en hel rad av åtgärder företages ovanför huvudena på flertalet av folken i världen. Dessa kan inte undgå att märka vad som sker; och om de skulle undgå det, så kommer saken att påpekas för dem. När vi ställer oss solidariska med regimer och

individer som på sådant sätt har blottor, då tar vi dessa blottor på oss själva. Till och med när det kan förefalla som om vi hade en viss framgång, så kan denna endast vara tillfällig. Om vi som motdrag mot en framryckning av kommunistisk totalitär styrelse och förtryck ger vårt stöd åt styresmän som representerar en totalitär styrelse och folkförtryck av motsatt slag, så får vi vara beredda på att själva möta överraskningar i de mest kritiska ögonblicken.

När vi väl behöver dessa nationers hjälp — och varför skulle vi alls göra oss besvär med dem om vi inte räknar med att en dag behöva dem — kommer vi att upptäcka att de plötsligt har gått över till motståndarsidan. Sådana överraskningar har vi att vänta i Tyskland, i Italien, i Frankrike, i Asien.

I årtal har vi lämnat leveranser till en reaktionär, antidemokratisk regering i Grekland, vi har rentav givit den vapen och militära rådgivare för dess kamp mot av kommunister ledda ”banditer”. Förvisso är kommunisterna i Kreml banditer. De fick sin chans att ta hand om ledningen, därför att de demokratiska folken i världen lämnade de upproriska åt deras öde för att själva ställa sig solidariska med det grekiska folkets exploatörer. Men bakom dessa kommunistiska ledare marscherar många icke-kommunistiska greker, som kastats i kommunisternas armar av elände, umbäranden och orättvisor, frukter av den grekiska regim som vi understöder. Varför stöder vi den? Som ett bålverk mot kommunismen? Men något sådant bålverk är den inte. Den kan inte tjäna som någon bundsförvant till oss mot kommunismen. Den saken framgår av att den inte utan vår hjälp kunde besegra stalinismens femtekolonnare. Den är inte tillräckligt fast rotad i folket, kan inte räkna med folkets stöd. Och den dag när utifrån Stalins arméer och inifrån massorna av missnöjda samtidigt går till angrepp mot den, kommer den att smälta ner som ister på en het spis.

Detta kommer att inträffa i samma ögonblick som vi mest behöver hjälp, det ögonblick när vi inte mera är i stånd att ge skydd åt den grekiska regeringen utan i stället skulle vilja få skydd genom den. Först då kommer vi att upptäcka att vi har byggt en fördämning av flygsand. Vi har inte gjort någonting i Grekland för att upprätta en demokratisk styrelse eller för att göra slut på de missförhållanden som väckte missnöje bland massorna och kom dem att i sin förtvivlan klamra sig fast vid kommunisternas bedrägliga förespeglningar. Vi har parerat hotet om ett slags förtryck genom att ge vårt stöd åt ett annat. När det kritiska ögonblicket är inne, kommer massorna som vet hur de har fått lida under det förtryck de har erfarenhet av att jubla mot de förtryckare som de inte känner till i hopp att dessa skall åstadkomma de förbättringar som de utlovar.

I Italien åsåg vi stillatigande hur folket självt försökte lösa jordreformens allvarliga problem genom att expropria de stora latifundiejordarna. De väldiga jorddrottarna där är det som utsuger den egendomslösa lantbrukarbefolkningen, och den blev nu tvungen att avstå från det den hade försökt att ta. Där hade funnits ett tillfälle att komma med hjälp i en situation som hade lett till att de olyckliga massorna försökte göra slut på sitt elände genom att gripa till våldsmedel. Men det kom ingen hjälp. Eländet finns kvar, förtvivlan finns kvar; viljan att ta till våldsmedel finns kvar, eftersom ingen tillfredsställande lösning har åstadkommit.

Och det är vid den tidpunkt när våra styrkor är försvagade som våldet kommer att tillgripas på nytt och då kanske med framgång. Då kommer Togliattis anhängare, Stalins agenter, att bli accepterade som ledare för den framgångsrika rörelsen. Ty deras förkunnelse kommer att åtminstone till en tid ha givit den landhungliga bondebefolkningen det som den är i behov av men som de som tror sig själva vara demokrater har försummat att skaffa den.

Fastän denna utveckling nästan har fått löpa linan ut, tycks vi fortfarande inte ha lärt oss den läxa som den ropar till oss. Följden av att vi sätter vår tro till odemokratiska ledare, klickar och

regeringar i stället för att försöka gå i förbund med folken själva har visat sig i Kina. Det jag här säger är inte menat som ett förslag att vi skulle slå oss till ro med läget som det är och två våra händer beträffande det kinesiska problemet. Jag önskar bara göra klart, att Chiang Kai-shek och hans anhängare inte är de som vi bör satsa några pengar på i striden mot kommunismen.

I Kina understödde vi en ”folkligt nationell” regering. Vems intressen var det som den regeringen i själva verket företrädde? Vissa jorddrottars intressen, en styrande militärklicks, några få bankirers och de utlänningars som stod bakom och vid sidan av dessa. Jordmånen blev på detta sätt utomordentligt väl förberedd för kommunismen. När stalinisten Mao Tse-tungs trupper på allvar angrep denna regim som dittills hade hållits vid makt med amerikanska dollar och ammunition i stället för med folkets stöd föll den samman som en såpbubbla brister. Kinesiska folket, som Chiang Kai-sheks regering hade gjort mindre än intet för, såg inga skäl till att sluta upp kring den till dess försvar. Det finns mycket få tecken på att Stalin skulle ha behövt i någon nämnvärd omfattning släppa till hjälp åt de kinesiska kommunisterna utom i Mandsjuriet.

Föreanta staterna lämnade däremot paradoxalt nog sådan hjälp. Inte bara genom en politik som gjorde kommunismens ideologiska seger till en lätt sak, utan också — till följd härav — i materiell mening. Ty när Chiang Kai-sheks apatiska värnpliktssoldater kapitulerade för de kommunistiska arméerna fick dessa senare de vapen som inköpts för amerikan. ska dollar och skickats dem *via* Chiang Kai-shek. Vi har beväpnat Kina. Vi har beväpnat det mot oss själva. Är detta en utveckling som vi önskar se upprepad i ”de efterblivna områdena”? Hur skall vi kunna styra om att hjälpen enligt punkt fyra inte blir något som förlöper enligt det kinesiska mönstret?

Föga eller intet gör vi för att kurerat världen från dess många sjuka punkter, utplåna de politiska och sociala orättvisorna och arbeta för demokratin lika verksamt och stridbart som kommunisterna arbetar mot den. Vi kan åtminstone vara övertygade om att det inte är någon överhängande fara för att politbyrån skulle provocera ett krig. Politbyrån har länge trott på krigets ofrånkomlighet och vidtagit förberedelser för det. Men den har det livligaste intresse av att förlänga ett andrum som ger oss tillfälle att fortsätta med vår ödesdigra politik att organisera nya segrar för den på framtida slagfält.

I tider av fred eller vad som i våra dagar får gälla för fred kan Frankrike fortsätta med att i Indokina bedriva krigsliknande aktioner mot infödda förkämpar för oberoende. Av propagandaskäl betecknas dessa aktioner som antikommunistiska. Det är god propaganda. God propaganda för kommunismen.

Det är sant att kommunisterna i enlighet med order från Kreml har fattat posto sida vid sida med de koloniala folk som traktar efter oberoende. Kolonialmakterna har skapat ett lysande utgångsläge för en revolt och identifierat kommunisterna med dessa folk som har rätt till nationellt oberoende. I dag kan de nationella frihetsrörelserna — och kommunisterna som har skyndat sig att anknyta till dessa — hållas tillbaka. Men om man antar att exemplet från Kina inte kommer att upprepas i fredstid, vad kommer att hända när det bryter ut krig mellan kommunistiska och antikommunistiska makter? Länder med besittningar av kolonial karaktär kommer under sådana förhållanden att ha händerna fulla hemma och bli ur stånd att skicka trupper för att underkuva en resning i kolonierna. Frihetsrörelserna kommer att ha framgång; och medan ett världskrig rasar mellan dem som motsatte sig deras oberoende och dem som, hur skumma motiven än må ha varit, främjade detta, kommer de inte att ha några svårigheter att välja sida. Det är inte Rivierans playboys som kommer att rädda kolonialväldena undan kommunisterna i ett sådant ögonblick.

Vi ger ut miljarder till vapen — och en del av dessa vapen har redan fallit i händerna på våra fiender. Men knappast en cent ger vi ut för att utplåna de orättvisor och sociala missförhållanden

som vållar bitterhet i sinnena hos de människor som vi tänker sätta vapen i händerna på. Vi ger dem ingenting att slåss för och dö för. Och så länge sociala strider rasar inom folken, kan vi inte räkna på någon varaktig fred mellan dem eller ibland dem.

Det är ett kolossalt misstag att sätta mera tro till vapen än till människor. Det är människorna som skall använda vapnen och fatta avgörandet om de skall använda dem för oss eller mot oss. Vi anförtror vårt öde åt dem, men vi visar dem inte medan vi ännu har möjlighet att göra det att vi verkligen bryr oss om att gynnsamt påverka deras framtid så att det blir ett intresse för dem att skydda vår framtid. Med vapen enbart kan man inte besegra kommunismen. Med bara militära metoder kan man inte besegra den. Inte heller med strategiska allianser. Att använda sådana metoder mot kommunismen är som att försöka släcka en eldsvåda med bensin.

Inte ens om vi vunne en militär seger över Sovjetunionen skulle vi slutgiltigt ha besegrat kommunismen. Som det nu ser ut, förefaller det mig troligt att Sovjetunionen kommer att bli besegrad i det krig som är oundvikligt. Men vad kommer att hända sedan?

Det är inte svårt att föreställa sig vad som kommer att hända, om man frågar sig vad som skulle ha hänt efter det senaste kriget om Förenta staterna hade gått ut ur det i samma tillstånd som det ovillkorligen kommer att befinna sig i när det går ut ur det som kommer närmast. Det kriget kommer att ställa oerhörda krav på Förenta staternas moraliska styrka och materiella resurser. Det kommer att kräva oerhörda offer. Den här gången kommer USA inte att befinna sig långt borta från slagfältet, med det egna landområdet osårbar för krigsförödelsen. Det kommer inte att gå ut ur det med några miljarder att satsa i en ny och mycket större Marshallplan. Det kommer inte att kunna rädda sina bundsförvanter från att i full utsträckning drabbas av de ekonomiska och politiska olyckor som blir resultatet av krigets ödeläggelse. Det kommer att ha tillräckligt att göra med att rädda sig självt.

Antag att detta hade hänt redan nu och att vid det senaste krigets slut Förenta staterna hade varit bankrutt liksom de europeiska stater som fick bära följderna av krigföringen på deras egen mark. Det kan knappast råda något tvivel om att det elände och de prövningar som USA då skulle ha varit ur stånd att lindra skulle ha kommit folken i världen att svänga över till kommunismen, som alltid har utnyttjat dylika omständigheter för att värva proselyter.

Kommunismen har i västra Europa redan vunnit terräng i den goda jordmån som den av kriget förorsakade ekonomiska oredan erbjöd, innan Förenta staternas styrka och den hjälp som de lämnade satte in för att hejda dess framfart. Efter nästa krig kommer samma goda jordmån att finnas på nytt i ännu större utsträckning, men Förenta staterna kommer inte längre att ha resurser och kraft att få utvecklingen under kontroll.

Sovjetunionen kan alltså komma att bli besegrad som krigsmaskin, men den kommunistiska läran — och *den* men inte Ryssland är den verkliga fienden — kommer att finnas kvar och angripa demokratin bakifrån. Ryssland kanske blir befriat från kommunismen — det blir en lätt sak, ty erfarenheten av kommunismen har redan berövat folket i Ryssland dess illusioner om den. Men i andra länder som inte har haft samma erfarenhet, kanske till och med i Förenta staterna själva, kommer den att finnas kvar som en fruktansvärdare fiende än någonsin.

Den kommer att finnas kvar, dvs. om inte den jordmån som är gynnsam för den skaffas undan nu, *före* det avgörande kriget. De sociala skrankorna, orättvisorna, de ekonomiska inkonsekvenserna ur vilka kommunismen från början har sugit sin näring och tack vare vilka den har vuxit sig stark, måste skaffas ur världen eller åtminstone förminska genom demokratiska åtgärder och med demokratiska medel. Om demokratin visar sig kunna övervinna de missförhållanden som kommunismen pekar på och utnyttjar, då blir kommunismen berövad själva förutsättningen för

sin existens och kommer att vittra bort av sig själv. Det är vida bättre att undanröja orsaken till en sjukdom än att tvingas bota själva sjukdomen.

Vi kan definitivt och för alltid besegra den internationella kommunismens onda makter. Men vi gör det inte, om vi girigt håller fast vid allehanda förmåner som vi har lyckats skaffa oss framför våra medmänniskor. Om den frihet till vilken vi så kärleksfullt bekänner oss verkligen är oss dyrbar, så måste vi offra något för att bevara den.

Utgången av nästa krig avgörs inte i morgon, på slagfälten. Den avgörs i dag, och avgörandet sker på det sociologiska planet. Om de demokratiska staterna undviker farliga och onaturliga allianser med tyranniska fåväldestater och i stället vinner på sin sida folken i världen genom att råda bot för missförhållandena i vårt samhälle och genom att tillfredsställa folkens rättmätiga önskningar och behov, då behöver man inte tvivla på utgången.

Förr eller senare är en konflikt med Sovjetunionen oundviklig. Slutgiltig seger kommer att vinnas av den koalition, på vars sida folken på vårt klot sluter upp.